

**NEŞET ERTAŞ TÜRKÜLERİNDE ALGI VE
YAŞAYIŞ BAKIMINDAN DİN VE DEĞERLER**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Enes ÖZKAN

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN**

**NEŞET ERTAŞ TÜRKÜLERİNDE ALGI VE YAŞAYIŞ BAKIMINDAN DİN
VE DEĞERLER**

Enes ÖZKAN

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Haziran 2023**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	10
ARCHIVE RECORD INFORMATION	11
KISALTMALAR	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	14
ARAŞTIRMANIN TEMEL PROBLEMİ	15
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	15
BİRİNCİ BÖLÜM	16
1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	16
1.1. Din, Dindarlık Ve Dinî Hayat	16
1.1.1. Dindarlığın Uzandığı Alanlar	19
1.2. Değerlerin Tanımlanması Ve Sınıflandırılması	26
1.2.1. Değer Kavramına Yaklaşımlar	26
1.2.2. Değer Sınıflandırmaları	29
1.2.2.1. Spranger'ın Değer Sınıflandırması	29
1.2.2.2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması	30
1.2.2.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması	32

1.3. Değer Aktarımı.....	33
1.4. Değer Aktarımında Müziğin Rolü.....	34
1.5. Âşıklık Ve Ozanlık Geleneği	37
İKİNCİ BÖLÜM.....	43
2. NEŞET ERTAŞ'IN HAYATI	43
2.1. Ailesi	43
2.2. Çocukluğu	44
2.3. Eğitimi	47
2.4. Gençliği	48
2.5. Yetişkinliği	51
2.6. Neşet Ertaş Türkülerinde Din Ve Değerler	54
2.6.1. Neşet Ertaş Kimliğinin İnşasında Etkili Unsurlar	54
2.6.1.1. Abdallık	54
2.6.1.2. Alevilik-Bektaşilik.....	62
2.6.1.3. Muharrem Ertaş	65
2.6.2. Neşet Ertaş Türkülerinde Dinin Yansımaları.....	69
2.6.2.1. Allah İnancı Ve Tasavvuru	69
2.6.2.2. Peygamber Anlayışı	76
2.6.2.3. Melek İnancı	79
2.6.2.4. Kutsal Kitap Anlayışı	82
2.6.2.5. Kader-Felek Algısı	83
2.6.2.6. Dünyanın Geçiciliği Ve Ölüm	95
2.6.2.7. Ahiret, Cennet, Cehennem İnancı	102
2.6.2.8. Ruh Anlayışı	108
2.6.2.9. İbadet Anlayışı	115
2.6.2.10. Vahdet-İ Vücûd Görüşü	124
2.6.2.11. Devriye Ve Tenasüh Anlayışı	133
2.7. Neşet Ertaş Türkülerinde Değerlerin Yansımaları.....	147
2.7.1. Adalet-Eşitlik-Hakkı Söyleme	147
2.7.2. Affedicilik	154
2.7.3. Dostluk	157
2.7.4. Dürüstlük	169
2.7.5. Helal Kazanç-Emek-Çalışkanlık	174

2.7.6. Hikmet (Bilgi)	180
2.7.7. Hoşgörü-Barış	190
2.7.8. İyimsenlik-Tatlı Söz-Tebessüm	197
2.7.9. Merhamet	205
2.7.10. Öz Denetim	209
2.7.11. Sabır- Şükür- Kanaat	218
2.7.12. Sevgi-Saygı	226
2.7.13. Sorumluluk-Güncelliği Takip	249
2.7.14. Temizlik	255
2.7.15. Tevazu	258
2.7.16. Umut	262
2.7.17. Vatanseverlik	267
2.7.18. Vefa-İnsana Değer-Aileye Bağlılık	273
2.7.19. Yardımseverlik-Toplumsal Duyarlılık-Gönüllülük	280
SONUÇ	297
KAYNAKÇA	302
TABLolar LİSTESİ	321
ÖZGEÇMİŞ	322

TEZ ONAY SAYFASI

Enes ÖZKAN tarafından hazırlanan “NEŞET ERTAŞ TÜRKÜLERİNDE ALGI VE YAŞAYIŞ BAKIMINDAN DİN VE DEĞERLER“ başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

.....

Tez Danışmanı, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 12/06/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Asım YAPICI (ASBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Muhammad Naim NAİMİ (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Enes ÖZKAN

İmza :

ÖNSÖZ

Din ve değer, bireylerde kalıcı ve olumlu davranışlar geliştirmede etkin iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinin, hayatın her alanında etkili olduğu ve bu yönüyle kültüre kendi rengini verdiği bilinen bir gerçektir. Dinin özellikle bireylerin değer sistemlerinin oluşmasındaki etkisi inkâr edilemez. Değerler ise bireylerin davranışlarına temel teşkil etmesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Değerlerin içselleştirilmesi ve hayata yansıtılmasının mutluluk ve insani gelişimle ilişkisi fark edildikçe değer aktarımı konusunda ön plana çıkan her türlü enstrüman özel bir öneme sahip olmaktadır. Evrensel bir dil olarak her kesime hitap eden müziğin, özellikle de halkın bizzat kendi içinden doğan halk müziğinin bu konudaki rolü tartışılmazdır. Bilhassa Anadolu'nun ozanlar diyarı olduğu gerçeği göz önüne alındığında bu coğrafyadaki insanların değer algılarının şekillenmesinde ozanların aktif bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Bu ozanların en başta gelenlerinden biri, 20. ve 21. yüzyıllara damgasını vurmuş olan Neşet Ertaş'tır. Neşet Ertaş Anadolu Abdallık geleneğinin en büyük temsilcilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'nun hamuru ile yoğrulmuş ve benimsemiş olduğu inanç sistemiyle dikkatleri üzerine çekmiş olan Ertaş'ın tüm yönleriyle daha iyi anlaşılması, mensubu olduğu topluma örnekliğini daha belirgin ve daha dikkat çekici bir hale getirecektir. Nitekim yaptığı müzikle gönüllerde yer edinen Neşet Ertaş'ın değer aktarımı konusunda büyük bir misyonu yerine getirdiği bilinmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı, konusu, önemi, temel problemi ve yöntemi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde ise din, dindarlık ve dinî hayatın uzandığı alanlar ele alınmıştır. Değer ve değer sınıflandırmalarına da değinilen birinci bölümde ayrıca değer aktarımı ve değer aktarımında müziğin rolü vurgulanarak, konuyla ilişkisi bakımından âşıklık ve ozanlık geleneği irdelenmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde Neşet Ertaş'ın hayatı Psikolojik bir bakış açısıyla ele alınmıştır. İkinci bölümde ayrıca Neşet Ertaş'ın sanatının inşasında etkili olan unsurlar ele alınmış ve daha sonra hayatı ve eserlerinde dinin yansımalarına yer verilmiştir. Son olarak Neşet Ertaş'ın hayatında ve eserlerinde değerlerin işlenişi psikolojik ve analitik bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Çalışma sürecinde konunun tespiti ve tahlili aşamasında ilmi desteğini benden esirgemeyen ve çalışmanın genel seyrine yaptığı değerli tecrübi dokunuşlarıyla bana rehber olan danışman hocam Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma sürecinde her türlü desteğini benden esirgemeyen Mehmet KARAOĞLU'na ve kaynak temini konusunda üzerine düşen sorumluluğu en güzel şekilde yerine getiren değerli dostum Mustafa ESRE'ye teşekkürlerimi sunarım. Beni yetiştiren ve bugünlere gelmemde büyük emekleri bulunan canım annem Hatice ÖZKAN'a ve değerli babam Çelebi ÖZKAN'a şükranlarımı arz ederim. Beni ilme teşvik eden ve çalışkanlığımı kendime örnek aldığım sevgili abim Salih ÖZKAN'a da ayrıca teşekkür etmek isterim. Ayrıca çalışmam esnasında her türlü konuda bana anlayış gösteren ve fedakarlığını benden esirgemeyen sevgili eşim Hatice Sena ÖZKAN'a ve kendi üzerine düşen her türlü sorumluluğu yerine getiren minik kızım Kevser ÖZKAN'a da teşekkürü borç bilirim.

ÖZ

Değerlerin içselleştirilmesiyle insani gelişim arasında döngüsel bir ilişkinin var olduğunun fark edilmesi, değerlere vurgu yapan her türlü enstrümanı önemli hale getirmiştir. Din ve değer aktarımında evrensel bir dil olan müziğin kullanımı ise özellikle son zamanlarda dikkat çeken bir öneme sahip olmuştur. Bilhassa değer yüklü mesajlarını türküler yoluyla dile getiren Anadolu halk ozanlarının bu konudaki etkisi ve gücü inkâr edilemez. Bu nedenle araştırmada, Anadolu topraklarında büyük bir hayran kitlesine sahip olan halk ozanı Neşet Ertaş'ın hayatından ve eserlerinden hareketle onun din ve değer algısının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Nitel bir yaklaşımla ele alınan araştırmada dokümantasyon tekniği ile elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmanın en önemli bulgularından biri Ertaş'ın genel olarak din ile pozitif, derin ve çok yönlü bir ilişki içerisinde olduğunun tespit edilmiş olmasıdır. Örneğin onun Allah tasavvurunun olumlu ve tüm hayatını etkileyecek şekilde biçimlendiğini söylemek mümkündür. Ozanın inanç konularına ilişkin söylemlerinden ve eserlerinden yola çıkılarak onun bu konulardaki görüşlerinin kitabî bilgidен ziyade kendi dünya görüşü ve tecrübesine dayandığı söylenebilir. Bu nedenle zaman zaman heterodoksi bir içerik dikkat çekmektedir. Neşet Ertaş'ın eserlerinde ve söylemlerinde, değerlere yoğun bir vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu bulgudan hareketle Ertaş'ın değer aktarımı konusunda çok önemli bir misyonu yerine getirdiği söylenebilir. Sonuç olarak Neşet Ertaş'ın, inancının temelinde Allah'ı, ibadetinin temelinde kendinde olanı infak etmeyi, ahlakının temelinde ise sevgi, saygı, vefa, adalet gibi değerleri yerleştirmiş önemli bir değer aktarıcısı olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Din; Değer; Halk Müziği, Ozan, Neşet Ertaş

ABSTRACT

The realization that there is a cyclical relationship between the internalization of values and human development has made all kinds of instruments emphasizing values important. The use of music, which is a universal language in the transmission of religion and value, has gained attention especially recently. The influence and power of the Anatolian folk poets, who especially expressed their value-laden messages through folk songs, cannot be denied. For this reason, in the research, it is aimed to reveal the perception of religion and value of folk poet Neşet Ertaş, who has a large fan base in Anatolia, based on his life and works. In the research, which was handled with a qualitative approach, the data obtained with the documentation technique were subjected to content analysis. One of the most important findings of the research is that Ertaş has a positive, deep and versatile relationship with religion in general. For example, it is possible to say that his vision of God was positive and shaped in a way that would affect his whole life. Based on the poet's discourses on faith issues and his works, it can be said that his views on these issues are based on his own worldview and experience rather than book knowledge. Therefore, from time to time, a heterodoxy content draws attention. It is seen that there is an intense emphasis on values in Neşet Ertaş's works and discourses. Based on this finding, it can be said that Ertaş fulfills a very important mission in value transfer. In summary; Neşet Ertaş has taken his place in minds as an artist who has placed God as the basis of his belief; generosity as the basis of his worship; love, respect and tolerance as the basis of his morals.

Keywords: Religion; Value; Folk-Song; Bard; Neşet Ertaş

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Neşet Ertaş Türkülerinde Algı ve Yaşayış Bakımından Din ve Değerler
Tezin Yazarı	Enes ÖZKAN
Tezin Danışmanı	Doç Dr. Zeynep ÖZCAN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	12/06/2023
Tezin Alanı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	322
Anahtar Kelimeler	Din; Değer; Halk Müziği; Ozan; Neşet Ertaş

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Tezin Adı	“Religion and Values in Terms of Perception and Living in Neşet Ertaş Folk Songs”
Tezin Yazarı	Enes ÖZKAN
Tezin Danışmanı	Associate Prof. Dr Zeynep ÖZCAN
Tezin Derecesi	Master's Degree
Tezin Tarihi	06/12/2023
Tezin Alanı	Department of Philosophy and Religious Studies
Tezin Yeri	UNIKA/IGP
Tezin Sayfa Sayısı	322
Anahtar Kelimeler	Religion; Value; Folk-Song; Bard; Neşet Ertaş

KISALTMALAR

As.	: Aleyhisselam
AÜ	: Atatürk Üniversitesi
AYK	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
bk.	: bakınız
bs.	: baskı
c.	: cilt
Çev.	: çeviri
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: editör
Hz.	: Hazreti
Ra.	: Radıyallâhu anh
sav	: Sallallahu aleyhi ve sellem
SUTAD	: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
sy.	: sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
ty	: Basım tarihi belirsiz
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Günümüz dünyasının gidişatına bakıldığında insanlığın değerlere her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduğu aşikardır. Nitekim içinde bulunduğumuz çağda insanın her yönden bir değer kaybı yaşadığı ve bunun akabinde hem kendine hem de ötekine karşı yabancılaştığı açık bir şekilde ortadadır. Bu nedenle değerlerin içselleştirilmesinin insani gelişimdeki rolünün her fırsatta vurgulanması önem arz etmektedir. İnsani gelişim aynı zamanda dinî yönden gelişimi de ifade ettiği için bu önem daha da artmaktadır. Özellikle din ve değer aktarımı konusunda ön plana çıkan birtakım kaynaklar vardır. Bu kaynakların başında ise hiç şüphesiz ki müzik gelmektedir. Zira gerek melodik gerekse ezgisel yönden insanlığın başlangıcından bu yana hayatın merkezinde yer alan müziğin hem din ve değer aktarımında hem de bu iki unsurun kalıcı hale gelmesinde etkili bir güce sahip olduğu bilinmektedir. Özellikle din ve değer yüklü mesajlarını türküler yoluyla dile getiren Anadolu halk ozanlarının bu konudaki gücü inkâr edilemez. Bu ozanların başında gelen Neşet Ertaş'ın eserleri, her dönem kitleleri etkilemesi bakımından tüm yönleriyle incelenmeye değerdir. Bu nedenle bu araştırmada, Türk Halk Müziğinin ve Abdallık geleneğinin en büyük temsilcilerinden biri olan Neşet Ertaş'ın türkülerinde ön plana çıkan din ve değer unsurları konu edinilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın temel amacı Neşet Ertaş'ın hem kişilik hem de sanatsal yönünün inşasında etkili olan unsurları belirlemek ve ozanın; inanç, ibadet, yaratılış, dünya, ölüm, cennet, cehennem vb. dinî konular hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktadır. Bu konulardaki fikirleri ile bağlantılı olarak onun söyleşilerinde ve türkülerinde dile getirdiği değer unsurlarının incelenmesi de araştırmanın amaçları arasındadır. Bütün bunlardan hareketle Neşet Ertaş gibi halka ve tarihe mal olmuş ve ortaya koyduğu özgün eserler ve benimsediği ahlaki tutum ile toplumun gönlünde yer etmiş bir ozanı daha yakından tanımaya imkân vermesi bakımından bu araştırma önem arz etmektedir. Değerlerin aktarımı noktasında Neşet Ertaş gibi kültürel bir otoritenin hayatından ve eserlerinden istifade etmeye kapı aralayan bu araştırma bu yönüyle de özgün kabul edilebilir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma nitel bir yaklaşımla ele alınmış olup dokümantasyon tekniği ile elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak yorumlanmıştır. Ertaş'ın din ve değer içerikli söyleşilerinde mümkün olduğunca kendi dilinden yansıyan röportajlara yer verilmiştir. Ertaş'ın hayatı ile ilgili bilgiler toplanırken öncelikle onu en yakından tanıyan ve onunla bir arada bulunma fırsatını yakalamış kişilerin onun hakkında kaleme aldığı eserlere başvurulmuştur. Daha sonra onun hakkında eserler kaleme alan diğer kişilerin yazdıkları eserler esas alınmıştır. Konularla alakalı örnek verilen şiirlerinde mümkün olduğunca kısaltılma yapılmış ve şiirin sadece konu ile alakalı kısımları vurgulanmıştır.

Araştırmada sözleri Neşet Ertaş'a ait 256 türkü incelenmiş ve din ve değer unsuru bulunan 124 türkü sözü esas alınmıştır. Bunların 68'i özellikle değerlerin yoğun bir şekilde (34 değer) vurgulandığı türkülerdir. 56'sında ise dinî unsurların ön plana çıktığı tespit edilmiş olup bazı türkülerde hem din hem de değer unsurlarının yer aldığı görülmüştür. Bu türkü sözlerine Erol PARLAK'ın "Garip Bülbül Neşet Ertaş"¹ isimli kitabından ulaşılmıştır. Ertaş'ın kendisine ait türkü sözleri psikolojik bir yaklaşımla tahlil edilirken "dinî esaslara dayalı psikolojik açıklamalar"² yapılmış ve dinî duygu, düşünce, tutum ve davranışlar bu minvalde anlaşılmalı ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Ertaş'ın değer unsuru içeren eserleri sıklık analizine tabi tutulup tablolastırılarak araştırmanın sonuna eklenmiştir. Hem tabloda yer alan değerlerin hem de dinî unsurların tespiti noktasında alanında uzman birden fazla kişinin değerlendirmesine başvurulmuştur. Tablodaki değerlerin tasnifi noktasında Spranger'in altı ana başlıktan oluşan değer sınıflandırmasından faydalanılmıştır. Ertaş'ın din ve değerle ilgili konularda şiirleri örnek verilirken konuyla bağlantılı olarak aynı şiir farklı yerlerde birkaç defa zikredilmiştir.

¹ Erol Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş: Hayatı-Sanatı-Eserleri*, (İzmir: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

² Kerim Yavuz, "Din Psikolojisinde Metod Meselesi ve Yeni Gelişmeler", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 7 (1986): 153-185.

ARAŞTIRMANIN TEMEL PROBLEMİ

Bu araştırmada Neşet Ertaş'ın inanç, ibadet ve ahlak noktasındaki görüşlerinin ne olduğu ve onun, eserlerinde özellikle hangi değerleri ön plana çıkarttığı sorusunun cevabı aranmıŐtır. Bu bağlamda araştırmada cevabı aranacak diğer sorular Şunlardır:

- 1- Ertaş'ın inanç ve değer unsurlarına atfettiği önem nedir?
- 2- Din ve değer unsurları Ertaş'ın hayatında ne Şekilde vücut bulmuştur?
- 3- Neşet Ertaş türkülerinin değer aktarımındaki rolü nedir?

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Araştırmanın rneklemini, Neşet Ertaş'ın türküleri içerisinden sözleri kendisine ait olan türkülerle sınırlandırılmıŐtır. Neşet Ertaş'ın hayatta olmayıŐı ve görüşlerini bizzat kendisinden dinleyememek bir sınırlılık olarak kabul edilebilir. Sözleri Neşet Ertaş'a ait eserlere Erol Parlak'ın "Garip Bülbül Neşet Ertaş" kitabından ulaŐılmıŐ olması da sınırlılık olarak kabul edilebilir. Nitekim TRT repertuvarından ilgili bilgi temin edilememiŐtir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Din, Dindarlık ve Dinî Hayat

Farklı toplulukların bir arada yaşadığı yeryüzünde dinin ifade ettiği anlam aynı şekilde farklılık arz etmektedir. Hatta tek bir dinî gelenek içinde bile çeşitliliklerin olması normal kabul edilir.³ Din, bu anlamda evrensel bir fenomen olma özelliğine sahiptir.⁴ Din, insanın ruh dünyasına hitap eden bir olgudur.⁵ İnsanın ruhsal yaşantılarına hitap eden din, son derece kompleks bir yapıya sahip olduğu için tanımını yapmak da kolay değildir. Bu sebeple çok çeşitli din tanımlarına rastlanmaktadır.⁶ Hatta bazı araştırmacılar tarafından bir din tanımından ziyade bir tür tanımlar yığınının olduğu ifade edilmiştir. Çok farklı şekillerde ortaya çıkan din olgusunun tabiri caizse efradını cami ağıyarını mâni bir tanımla yapılamamaktadır. Çünkü, ortaya koyulan bir din tanımının bütün dinleri kapsayacak şekilde ve dinin bütün görünümünü yansıtacak şekilde olması beklenemez.⁷ Bu nedenle bugüne kadar yapılan hiçbir tanım, sınıflama ve kavramsallaştırma, din olgusunu tam anlamıyla açıklayabilecek güçte değildir.⁸ İnsanların dinî algı ve yaşantılarındaki çeşitliliğin bilim dünyası için de geçerli olduğu söylenebilir.⁹ Dinin, birey-toplum dikotomisinin bütün aşamalarında yer alması ve bilim adamları tarafından kendi kişisel anlayış ve eğilimleri doğrultusunda belirli sınırlarının çizilmesi, bu olgunun objektif bir

³ Faruk Karaca, *Din Psikolojisi*, 4. bs (Trabzon: Eser Ofset, 2020), 67.

⁴ Ünver Günay, “Dinin Bireysel ve Toplumsal Boyutu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39, sy 2 (1999): 94.

⁵ Nils G. Holm, *Din psikolojisine giriş*, çev. Abdülkerim Bahadır (İstanbul: İnsan yayınları, 2004), 13.

⁶ Recep Yaparel, “Dinin Tanımı Mümkün mü?”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, sy 4 (1987): 405-406.

⁷ Jean-Paul Willaime, “Dinin Tanımlanması Meselesi”, çev. Halife Keskin ve Abdullah Alperen, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, sy 1 (2003): 321.

⁸ Asım Yapıcı, “Dinî Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* II, sy 2 (2002): 77.

⁹ Karaca, *Din Psikolojisi*, 67.

tanımla açıklanamamasının temel sebeplerinden biri olarak görülebilir.¹⁰ Dinin anlaşılabilir bir tanımının yapılması için indirgenmeksizin dinin, kutsal ve aşkın olanla ilişkisi doğrultusunda, kutsala yönelik inanç-ibadet bütünlüğü içerisinde, ferdi ve sosyal yönleri olan bir fenomen olduğunu ve anlamsal problemlerin çözümüne katkı sağladığı dikkate alınmalıdır. Tarihin her döneminde güncelliğini koruyan din, sosyal bilimciler tarafından belirli bir yönü ön plana çıkarılmak suretiyle tanımlanmıştır. Dinin sosyal ve kurumsal yönüne vurgu yapan ve toplumlara inanç-ibadet-ahlak bütünlüğü içerisinde yön veren bazı din tanımlamalarının yanında, dinin sadece insan ile aşkın varlık arasında yaşanan tecrübi ilişkiye dayalı bir sistem olarak sunulduğu bireysel din tanımlamalarının da varlığından söz edilebilir.¹¹ Dini daha geniş anlamda ele alan, onu “kutsal veya metafizik değerlerin varlığı fark etmeksizin insanın düşünce dünyasında ve hayat döngüsünde belirleyici olan her sistem” olarak tanımlayanlar da olmuştur.¹²

Son dönemlerde din olgusunun tanımlamasına yönelik daha bütüncül yaklaşımların var olduğu ve bu doğrultuda tanımlamaların yapıldığı da bilinmektedir. Bu doğrultuda Yapıcı dini şöyle tanımlamıştır:

Doğrudan ya da dolaylı olarak ilahi ve kutsal (mukaddes) olanla girilen ilişkiler sonucunda, etki ve sonuçları itibarıyla, hem tek tek bireylere hem de topluma farklı düzeylerde belli bir duyuş, düşünüş ve davranış kalıbı sunan, hayata bir anlam ve amaç vererek insanın varoluşsal kaygılarına çözüm üreten, mensuplarına belirli ve faklı bir kimlik duygusu temin ederek bir müminler cemaati oluşturan sembolik bir sistem.¹³

Dini açıklayan tanımlarının ortak noktası, aşkın varlıkla kurulan ruhsal, manevi ve canlı ilişkinin, tarafların birbirlerine karşı olan talep ve beklentilerinin inanç-ibadet noktasında gerçekleşmesiyle kişinin hayatında uyumu yakalaması şeklinde açıklanabilir. Din Psikolojisi literatüründe “dindarlık”, “dinî hayat” gibi kavramlarla ifade edilen bu

¹⁰ Kamuran Birand, “Dinin Mahiyeti Üzerine”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, sy 1-4 (01 Haziran 1957): 128.

¹¹ Zeynep Özcan, “Cumhuriyet Dönemi Dinî Hayat (1938-1950)” (Doktora Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 2014), 6.

¹² Abdülcelil Bilgin, “Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştirel Bir Değerlendirme”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2, sy 2 (2014): 76.

¹³ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din Psiko-sosyal Uyum ve Dindarlık* (Adana: Karahan Yayınevi, 2007), 19.

hayat tarzı genel olarak “Allah’la uyumlu bir hayat” yaşama çabasına karşılık gelmektedir.¹⁴ Bu çabaya sahip olan birey, mensubu olduğu dinin inanç, ilke, pratik ve sembollerini içselleştirerek ve bunları hayatına yansıtarak “dindar” olma vasfına sahip olmaktadır. “İnsanın karakteristik bir özelliği” olarak görülebilecek dindarlık, farklı durumlarda belirgin hale gelen ve devamlılık arz eden anlam ve inanç sistemi olarak ifade edilebilir.¹⁵ Dindarlık, bireylerin veya grupların günlük hayatlarında dinlerine verdiği önem veya dine inanma ve bağlanma dereceleri olarak görülebilir. Dindarlık bir anlamda yaşanan ve bizzat hayata geçirilen dindir. Bu nedenle dindarlığı Allah’a inanma ve bağlanma derecesi, O’nu zihinlerde tasavvur etme tarzı, ibadet alışkanlıkları, ahlaki tercih ve kararlar, aile içi yaşam ve diğerleriyle ilişkiler, tutum ve davranışlar temelinde ele almak mümkündür.¹⁶ Bu tarz bir değişkenliğe sahip yaşam biçiminde dindar birey için dindarlığın her zaman aynı kalite ve derinlikte olacağını düşünmek mümkün değildir. Zira çok boyutlu bir olgu olan dinî hayatın dindarlık derecesinde de farklılıklara sebep olacağı aşıkardır. Dinin insan hayatında yayıldığı alanlar (*inanç, ibadet, bilgi, tecrübe, sosyal hayat*) ve insanın iç dünyasında inmiş olduğu derinlik seviyeleri ve bu derinliğin oluşum ve gelişim süreçlerindeki farklılıklar dindarlığı her birey için farklı ve biricik hale getirmektedir.¹⁷ Bu farklılaşmanın kısmen bireyin kendisinden, kısmen de dış çevreden kaynaklanan pek çok psiko-sosyal faktörden kaynaklandığı söylenebilir. Bireyin kişisel eğilimleri, dinî kabulleri ve dinden beklentileri; inanılan dinin mahiyeti, dinî mesajların dindardan talepleri, dinin toplumsal etkisi, kültürün dine yüklediği anlam, yaşanan zaman ve ortamın koşulları gibi faktörler, bu çerçevede ifade edilebilir. Dindarlık, en genel anlamıyla bireyin bağlandığı dinin kendi hayatındaki özel yansımasıdır. Yani dindarlık, bireyin din algısının öznel kanaat ve değerlendirmelerine dayanmaktadır. Tek bir dine inanan bir toplumda bile, inananların sayısı kadar dindarlık biçimlerine rastlamak mümkündür.¹⁸ Bu anlamda öznel bir tecrübe olan dindarlığın; aile sosyalleştirmesi,

¹⁴ Faruk Karaca, “Dindarlığın Etkileri”, *Din Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010), 71.

¹⁵ Robert Emmons ve Raymond Paloutzian, “Din Psikolojisi”, çev. Ali Ayten, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 21 (22 Ocak 2014): 114.

¹⁶ Hayati Hökelekli, “Din, Dindarlık ve Boyutları”, *Din Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010), 31.

¹⁷ Karaca, “Dindarlığın Etkileri”, 71.

¹⁸ Abdülkerim Bahadır, “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, *Din Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010), 95-96.

cinselliğe bakış, cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim, coğrafi bölge, kırsal-kent hayatı ve sosyo ekonomik statü gibi olgusal ve sosyal çeşitli faktörler tarafından etkilendiği ifade edilebilir.¹⁹ Bu da dindarlığın farklı değişkenler ekseninde farklı formlar alabileceği anlamına gelmektedir.

1.1.1. Dindarlığın Uzandığı Alanlar

İlk din psikologları dinî hayatı tek boyutlu bir yaklaşımla incelemişlerdir. Ancak sonraki süreçlerde din psikolojisi ve din sosyolojisinde ortaya çıkan yeni gelişmeler, dinî hayatın kompleks yapıya sahip olduğunu, dolayısıyla tek boyutlu olarak incelenemeyeceğini göstermiş,²⁰ bu sebeple dinin daha sistematik bir şekilde anlaşılabilmesi için çok boyutlu yaklaşımlar geliştirilmiştir.²¹ Daha farklı bir ifadeyle başlangıçta sadece inanç, ibadet ya da dinî duygunun üzerinden değerlendirilen dindarlığın,²² daha sonraki dönemlerde çok boyutlu olarak kavramsallaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir.²³ İleri sürülen değişik modeller arasında en uygulanabilir modelin Glock ve Stark'ın ortaklaşa çalışmalarında ortaya koydukları boyutlar olduğu söylenebilir.²⁴ Enlemsel boyut olarak da ifade edilen bu boyutların, dindarlığı değerlendirme konusunda bir referans çerçevesi (atıf sistemi) sunduğu ifade edilebilir.²⁵ Glock ve Stark, bireyin dini yaşamıyla, farklı dindarlık türlerinin ortaya çıkabileceğini ancak bazı unsurların, tüm dindarlık türleri için geçerli olabileceğini öne sürmüştür. Ona göre hemen hemen bütün dinlerin yaşanması esnasında oluşan ortak boyutlar şunlardır: İnanç, duygu, davranış, bilgi ve etki boyutu.

¹⁹ Abdurrahman Kurt, "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18, sy 2 (2009): 1.

²⁰ Karaca, *Din Psikolojisi*, 87.

²¹ Hasan Kayıklık, "Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi", *İslami Araştırmalar Dergisi* 19, sy 3 (2006): 491.

²² Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din*, 24.

²³ Murat Yıldız, "Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma", *Tabula Rasa* 1 (01 Ocak 2001): 22.

²⁴ Charles Y. Glock, "Dinî Teslimiyetin Tetkiki Üzerine (Dindarlığın Boyutları)", çev. Faruk Karaca, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 1, sy 3 (2001): 1-27.

²⁵ Karaca, *Din Psikolojisi*, 95.

1) *İnanç Boyutu*: Her dinin mensuplarından istediği bazı inanç esasları vardır. Bir dine inandığını belirten bireyin öncelikle bunları kabul ve tasdik etmesi beklenir. Bu inançlar dinden dine farklılık gösterdiği gibi din içerisinde de farklılıklar arz eder. Dinin koyduğu inanç ilkeleri, ilahi bir varlığın var olduğunu ortaya koymayı, onun niteliklerini ve diğer inanç unsurlarını (ahiret, kurtuluş, ceza, kader vb.) ikrar etmeyi gerektirir. Her din, bu inanç ilkelerinin farklı yönlerine vurguda bulunur. Fakat çoğunlukla genel kabul görmüş dinî inançlar, dinin bu boyutunu oluşturur. İnanç boyutunun en önemli yönü, hayatın merkezi noktasını teşkil etmesi ve inananların "nihai anlam"a dair sorularına cevap vermesidir.²⁶

2) *Deneyim/Tecrübe Boyutu*: Bu boyut, yaşanan dinî tecrübenin içerdiği olumlu olumsuz bütün duyguların bir arada yaşanması ile ilgilidir. Yapılan çalışmalar din ile duygu arasında yakın bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Din her zaman derin duygusal bir tecrübenin kaynağı olmuş ve dinin yaşanması noktasında duygular etkin bir güç haline gelmiştir.²⁷ Şuur olarak da ifade edilebilecek olan dinî duygu, insan ile Tanrı arasındaki tecrübeye dayalı manevi ilişkiye vurgu yapmaktadır. İnsandan tanrıya giden tanrıdan da insana gelen manevi bağlantılar, insanın tanrının şuuruna ererek ona korku ve niyazla yönelmesi ve Tanrının emir ve buyruklarına pişmanlık ve sevgi ile karşılık vermesi olarak görülebilir. Tanrı ile kurulan bu manevi ve hissi ilişki Tanrıya açılmış olan dindarın gerçek dinî yaşantısı olarak açıklanabilir.²⁸ Bu anlamda tecrübe ve duyguların dinin diğer boyutlarını besleyen kaynaklar olduğu söylenebilir. Çünkü insanın duygularını harekete geçirmeyen iman soğuk, kuru, etkisiz, güçsüz ve donuk bir dinsel yaşayış şeklinde kendini göstermektedir. Böyle bir imanın da bireyi olumlu yönde etkileme ve biçimlendirmesi son derece sınırlı kalabilir. İçselleştirilmeyen ve tabiri caizse birey üzerinde emanet gibi duran dinsel inancın bireyin varoluş dünyasına anlam katamayacağı ve insanın anlam arayışına da cevap veremeyeceği ifade edilebilir.²⁹

3) *Ritüel/Ayinsel Boyut*: Bu kategoride dindarlardan icra etmeleri beklenen bazı özel davranışlar bulunmaktadır. Bu boyut ibadet, dua, özel ayinlere katılım, oruç vb. dinî

²⁶ Ali Ayten ve Ali Köse, *Din Psikolojisi*, 2. bs (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 110-111.

²⁷ Emmons ve Paloutzian, "Din Psikolojisi", 111-112.

²⁸ Birand, "Dinin Mahiyeti Üzerine", 131.

²⁹ Kayıklık, "Bireysel Dindarlığın Boyutları", 492.

pratikleri kapsamaktadır.³⁰ Bu boyut dinler arasındaki farklılıkları belirginleştiren bir boyuttur.³¹ Bu boyuttan elde edilecek veriler, ibadetin birey için hangi anlamları ifade ettiğinin anlaşılmasını sağlayabilir.³² Glock, dinî uygulama boyutunun, üç farklı perspektiften incelenebileceğini ifade etmiştir. İlk olarak ayinsel aktivitelere katılım sıklığı ve çeşitli dinî uygulamalar arasındaki ilişkilere değinmiştir. İkinci olarak dua gibi bazı özel dinî uygulamaların tabiatındaki çeşitliliğe dikkat çekmiştir. Dinî uygulamalara devam eden bireyler için bu davranışların ifade etmiş olduğu anlam ise üçüncü perspektifi oluşturur. Glock'a göre dinî uygulamaların örüntü ve sıklığını incelemek, bu üç yaklaşımdan en basit olanıdır. Dinî uygulamalara katılma ile onlarla bütünleşme aynı anlama gelmemektedir. Örneğin iki farklı bireyin her cuma günü Cuma namazı için eşit düzeyde gayret sarfetmesi, onların her ikisi için de Cuma namazının aynı manayı ifade ettiği anlamına gelmez. Onların birisi için bu eylem, sadece haftada bir gün katıldığı dinî bir ritüelden öteye geçmezken, diğeri için ise bu ayine katılmak, hafta boyunca icra edilen dinî uygulamaların engin çeşitlerinden sadece birisi olabilir. Bu durum, uygulama boyutunda bireyler arasındaki farklılıkları ortaya koyma konusunda tek bir göstergeye dayanmanın yetersizliğini açık bir şekilde ortaya koyar.³³

4) *Bilgi Boyutu*: Bu boyut, dindar insanın inancının temel öğretilerine ve kutsala dair birtakım bilgilere sahip olmasının gerekliliğine dayanmaktadır. Çünkü din bir anlamda kutsal arayışını ve erdemi teşvik edici öğreti ve rivayetlerle yapılan bir inanç sözleşmesi olarak görülebilir.³⁴ Bir inancı kabul etmek için, inançla ilgili bilgileri bilmek gerektiğinden, bilgi boyutuyla inanç boyutu arasında yakın bir ilişki vardır. Çünkü belli kabullerin oluşabilmesi için, onlarla ilgili bilgi sahibi olmak zorunlu bir durumdur.³⁵ Öte yandan, dinî bilgi seviyesi dindarlığın bir ölçütü değildir. Bir kişi din hakkında az bilgi

³⁰ Karaca, *Din Psikolojisi*, 99.

³¹ Yıldız, “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, 30.

³² Abdulkadir Çekin, “Dindarlık Boyutları ve Din Öğretimi: İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları (2010) Çerçevesinde Bir Analiz”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 6, sy 4 (2013): 249.

³³ Karaca, *Din Psikolojisi*, 99.

³⁴ Emmons ve Paloutzian, “Din Psikolojisi”, 109.

³⁵ Özcan, “Cumhuriyet Dönemi Dinî Hayat (1938-1950)”, 6.

sahibi olmasına rağmen çok dindar olabileceği gibi bunun aksi de olabilir. Çünkü dindarlık ile dinî bilgi sahibi olma birbirinden farklı şeyler olarak değerlendirilmektedir.³⁶

5) *Etki Boyutu*: Etki boyutu, öteki dört boyuttan farklı olup, kişilerin günlük hayatlarında, inanç, duygu, davranış ve bilgi boyutlarının etkilerinin yansıdığı grup olarak kabul edilmiştir.³⁷ Bu boyut, hayatın diğer alanları üzerinde dinin yaptığı etkiler içerisinde kendini gösterir. Din, insanın kendi hayat düzenini, geleceğe dönük tasarılarını, başkalarıyla olan ilişkilerini, kısacası her yönüyle bütün davranışlarını etkileme gücüne sahiptir.³⁸ Bazen bu etkiler çok somut iken bazen de soyut bir nitelik taşıyabilir. Manevi huzur ve güven duygusu sağlama, sosyal çevre oluşturma, çeşitli endişe ve korkulardan, ümitsizlikten kurtarma, zorluklarla baş etme gücü verme, gelecekle ilgili ebedi hayatta mutluluğu yakalama, daha iyi şartlarda bir yeniden doğuş gerçekleştirmeyi bekleme vb. bu etkilere örnek olarak sayılabilir.³⁹ İlk defa Yoshio Fukuyama (1961) tarafından ortaya atılan dinin etki boyutu, genel olarak dinî inanç uygulama, tecrübe ve bilginin ferdin günlük yaşamı üzerine yaptığı tesirleri içine almaktadır. Dinî yaşayışın insanın yalnızca iç dünyasında yaşanılan bir faaliyet olmayıp dışa yansımalarıyla hareket ve davranışlarda da kendini gösterme özelliği vardır. Kısaca din, davranış ve tutumlara etki ederek kendini gösterir.⁴⁰

Dinin etkisi, onun, insanların hayatıyla bütünleşme düzeyine bağlıdır. Pargament'e göre dinlerinden en fazla istifade edenler büyük ihtimalle; imanlarını destekleyen daha geniş bir toplumsal bağlamın parçası olanlar, dinî amaçlarına uygun araçları kullananlar, mevcut probleme yeni bir şekil veren dinî değerlendirme ve çözümleri seçenler ve dinî inanç, uygulama ve motivasyonlarını birbirine ahenkli bir şekilde harmanlayanlardır.⁴¹ Dinsel inanç ve uygulamaların, insanın doğrudan dinsel olmayan davranışlarına tesirini ifade eden etki boyutu, bilinen bir fikrin hayata geçirilmesi

³⁶ Ahmet Onay, *Dindarlık Etkileşim ve Değişim* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2004), 62.

³⁷ Yıldız, "Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma", 30.

³⁸ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 10. bs, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları İlmi eserler serisi, 116 10 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013), 75.

³⁹ Çekin, "Dindarlık Boyutları ve Din Öğretimi", 257.

⁴⁰ Hasan Arslan, "Dindarlık Boyutları, Algıları ve Uygulamaları", *Hikmet Yurdu* 4, sy 7 (2011): 44-45.

⁴¹ Kenneth I Pargament, "Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme", t.y., 304.

ya da duygusal bir bağılılığın davranışlara yön vermesi olarak düşünüldüğünde, bu boyutun, ya bilişsel ya da duygusal süreçler boyutu içinde yer aldığını görürüz. İnanç, uygulama, tecrübe, bilgi ve etki boyutları, dinin insan hayatında yer bulan uzanımları, bir başka deyişle dinin insan yaşamında canlanması olarak değerlendirilebilir.⁴² Dinin davranışlar üzerindeki etkisi kimi dinlerde yüzeysel iken kimi dinlerde daha açıkça görülmektedir. Dinin sosyal yapıyla bütünleşmesi, onun insanın gündelik yaşamındaki davranışlarıyla bütünleşmesine bağlıdır. Örneğin Hinduizm’de kişinin sabah yatağından kalkıp gece yatağına girinceye kadar, zamanını nasıl kullanacağı mensup olduğu dinin otoriteleri tarafından belirlenmiştir.⁴³

Dinin etki boyutundan hareketle, insan hayatının her bir noktasına nüfuz ettiği ve hayatın her alanında kendini gösterdiği ifade edilebilir. İnançın en büyük etkisinin yine insanın sanat hayatında kendini gösterdiğini söylemek mümkündür. Din insanın sanat hayatına etki etmesinin en büyük kanıtı olarak “İslam Sanatı” gibi bir kavramın varlığı gösterilebilir. İslam sanatının bütün tezahürlerinde İslam’ın varlık ve hayat formlarını ve bunların algılayış ve anlamlandırılma biçimlerini görmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle Müslümanlar ortaya koydukları sanat eserleriyle inanç ve hayat tarzlarının en somut örneklerini sergilemişlerdir. Müslümanların bu sanat anlayışının, İspanya’dan Endonezya’ya, Orta Asya’dan Büyük Sahra’nın güney uçlarına kadar birbirinden kilometrelerce uzak ülkelerin ortak bir medeniyet ve kültür ifadesi anlamına geldiği söylenebilir. İslam sanatının en büyük özelliği hiç şüphesiz merkezine ilahi olanı yerleştirmesidir. Bu anlamda sanatçının ilk ve son tutkusu ilahi alandır. İslam sanatı ilahi olanla temas halinde olduğunun bilinciyle hareket etmiş ve varoluş ve asaletinin kaynağını da bu bilinç oluşturmuştur.⁴⁴

Sanat dalları içinde dinlerin en çok etkileşimde bulunduğu alanın müzik olduğu ifade edilebilir. En güzel ifade şeklini sanatta bulan din, geçmişten doğan kültür mirasıyla, sanatın tüm dallarına nüfuz ederek içinde bulunduğu sanatın özelliklerine göre faaliyetler gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu inanç değerleri doğrultusunda ve kültürleşme yoluyla meydana gelen ifade süreci, en duru haliyle müziğin yapısında mümkün olmaktadır.

⁴² Kayıklık, “Bireysel Dindarlığın Boyutları”, 495.

⁴³ Karaca, *Din Psikolojisi*, 102.

⁴⁴ Turan Koç, “Sanat”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2009).

İnsan, hissiyatını ifade edebilmek için ses unsurunu kendine temel almış bir sanat olan mûsikî ile tanışmıştır.⁴⁵ Yüzyıllar boyu yaşanan İslami hayatın bir sonucu olarak “Dinî Musiki” gibi bir kavram ortaya çıkmıştır.⁴⁶ Müslüman insanın doğumundan ölümüne kadar hayatı boyunca sevinç, eğlence, ibadet ve hüznün özelliği taşıyan resmi, gayri resmî bütün dinî törenlerinde dinî musiki açık bir şekilde kendini göstermektedir.⁴⁷ İnsanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe sahip olan müzik, çok erken dönemlerden beri çocukların özellikle dinî eğitimlerinde bir araç olarak kullanılmış, dinî musiki vasıtasıyla dinî duygu ve düşüncenin bireylere kalıcı ve etkili bir şekilde aktarılması amaçlanmıştır.⁴⁸ Din ve müziğin iç içe geçmiş bir şekilde ilişkili olduğu ve bütün dinlerin bir şekilde müzikle ilgisinin bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Müzik; dinler tarafından, arınma, kutsalı tecrübe etme, dinî bilgilerin aktarımı, eğitim, terbiye ve hakikati kavratma gibi amaçlarla aktif bir şekilde kullanılmıştır. Bütün bunlarla birlikte müzik, dindar bireylerin kutsalla tecrübi ilişkisi bağlamında farklı bir alanı oluşturmaktadır. Müziğin dinleyen kişide kelimelerden, söylemlerden daha güçlü bir etkiye sebep olması, kendine has bir zaman ve mekân mefhumu meydana getirmesi onun çok eski devirlerden beri dinî ritüellerin icrasında aktif bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır.⁴⁹ Ritüel ve müzik, kolektif bir coşkuyu üreten, sosyokültürel yaşamın temsili bir modelini sunan nitelikleri ile dinî hayatın sosyokültürel yaşamla bütünleşmesinde, dindarlığın toplumsal boyutunun temel karakterinin belirmesinde etkin rol oynadığı ifade edilebilir. Söz konusu kolektif paylaşım bir yandan dinî ritüellere katılımı artırarak dindarlıkta bir derinleşmeyi beraberinde getirirken diğer yandan da sosyokültürel değerler ile bu değerlere uygun davranış biçimlerinin edinilmesinin önünü açmaktadır. Ayrıca, ritüel ve müzik sosyalizasyonu sağlamak suretiyle doğrudan sosyal bütünleşmeyi yaratabildiği gibi çatışmaları dramatize ederek de sosyal bütünleşmenin devamlılığını temin etmektedir.⁵⁰ Müziğin dünya ile

⁴⁵ Mehmet Gönül ve Onur Altıntuğ, “Dinler ve Mûsikî”, *İSTEM*, sy 24 (2014): 43-62.

⁴⁶ Nuri Özcan, “Dinî Mûsikî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1994), 359.

⁴⁷ Hüseyin Akpınar, “İslâm ve Sanat Bağlamında Bazı Merasimler ve Mûsikî”, *İslâm ve Sanat*, ed. Şeref Gökuş, Rifat Atay, ve Yasin Pişgin, (İstanbul: Pasifik Ofset, 2015), 111-120.

⁴⁸ Bilal Yorulmaz, “Bir Din Eğitimi Aracı Olarak Dini Müziğin Kullanımı” (Din ve Müzik Sempozyumu, İstanbul, 2012).

⁴⁹ Cengiz Batuk, “Din ve Müzik: Dinler Tarihi Bağlamında Din-Müzik İlişisine Genel Bir Bakış Denemesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 35 (2013): 66-67.

⁵⁰ İlkay Şahin, “Dinî Hayatın Ritmi: Ritüel ve Müzik”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49, sy 2 (2008): 283.

kutsal arasındaki bağlantıyı sağladığını savunan bazı araştırmacılar, müziksel tecrübeyi bir tür kutsalın tecrübesi olarak görmüşler ve Tanrının varlığını tecrübe etmekle aynı noktada değerlendirmişlerdir.⁵¹ Tanrıyla bağlantı, bağ kurmak, O’nu idrak etmek olarak tanımlanabilecek olan dinî tecrübe, dinî geleneklerde müzikle var olmuş ve kişiler doğru müzik vasıtasıyla inancını artırmış ve Tanrıya ulaşmışlardır.⁵² Ruhi yaşantının yansımalarından biri olan sanat, bir yönüyle derunî tecrübeyi ete kemiğe büründürürken, diğer yönüyle de yeni derunî tecrübelerin ilhamı noktasında işlev görmektedir. Böylece mahlukatın dış görünüşünden iç gerçeğine ulaşması için beşerî tefekkür gücüne rehberlik ettiği de söylenebilir.⁵³

Neşet Ertaş’ın da kökeni olan Abdalların müzikle olan ilişkileri incelendiğinde müziğin dinî ritüeller ve inanç gelenekleri içerisinde önem kazandığı söylenebilir.⁵⁴ Çok eski zamanlarda Orta Asya’dan Anadolu’ya göç eden Abdalların özellikle heterodoks karakterli derviş grupları içerisinde temsil edildiği ve bu dervişlerin Tanrı ve dünya algılarının bir yansıması olarak müzik ve semayı bir ibadet biçimine dönüştürdükleri görülmektedir.⁵⁵ Abdallar için müzik bir var olma ve yaşam biçiminin yanında bir kimlik ifadesi ve dinî kaynaklı bir faaliyet olarak göze çarpmaktadır.⁵⁶ Yani Abdallar için türkü söyleme işi aynı zamanda “inancını yaşama” anlamı taşımaktadır.⁵⁷ Ertaş’ın kökeninin dayandığı, Alevi-Bektaşî dinsel geleneğine ve Türkmen aşiretine mensup Kırşehir Abdallarının, Orta Anadolu’da dinî bir rol üstlendikleri ifade edilebilir. Bu rol onların müzikal yapılarına yansyarak müzik-din odaklı bir kültürel oluşum meydana getirmiştir. Bu nedenle Kırşehir Abdalları müzisyenliğe sadece eğlence amaçlı bakmamış aynı zamanda üstlendikleri dinî kimliği repertuarlarına yansıtarak eserlerini Alevi-Bektaşî

⁵¹ Batuk, “Din ve Müzik”, 69.

⁵² Ümmügül Koyuncu, “Müzik ve Dinî Tecrübe Etkileşimi Hususunda Bir Araştırma” (Yüksek Lisans, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2019), 27,43.

⁵³ Yasin Pişgin, “Din-Sanat İlişkisi Bağlamında Dinî Tecrübenin Sanat Ruhuna Etkisi”, *İslâm ve Sanat*, ed. Şeref Gökuş, Rifat Atay, ve Yasin Pişgin (İstanbul: Pasifik Ofset, 2015), 57.

⁵⁴ Cenk Güray, “Müziğin Ârifleri Abdallar”, *Z Dergisi*, 2020, 369.

⁵⁵ Ezgi Tekin Arıcı ve Cenk Güray, “Anadolu’da Abdallık Geleneğinin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Tasavvufî ve Dini Yapılanmalar ile Müzikle İlişkisinde Bu Yapıların Etkisi”, t.y., 287.

⁵⁶ Ahmet Keskin, “Geleneksel Abdal Müziğinin Temsili ve Neşet Ertaş”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7, sy 34 (2015): 101.

⁵⁷ Dursun Çiçek, “Kırşehir ve Neşet Ertaş Üzerine”, *Düşünen Şehir Dergisi*, t.y., 78-79.

edebiyatı çerçevesinde şekillendirmişlerdir.⁵⁸ Alevi-Bektaşî müzik ve edebiyatında saza “Telli Kuran” denilmesi de dinin günlük hayata etki boyutuna örnek olarak dile getirilebilir.⁵⁹ Neşet Ertaş’ın da bu doğrultuda düşündüğünü söylemek mümkündür. Ertaş’ın bütün kalbi ile inanarak müziği “tapınak” olarak tanımlaması, onun hayatında dinin etki boyutunu göstermektedir.⁶⁰ Neşet Ertaş için müzik, halka hizmet anlamı taşımaktadır. Onun için halka hizmet aynı zamanda Hakk’a hizmettir.⁶¹ Dolayısıyla bu hizmeti inanç ve yaşam kültürüne dönüştürmüş Ertaş için, hangi ortamda ve ne şekilde yapılırsa yapılsın müzik hizmeti bir ibadet hükmündedir.⁶² Dolayısıyla Ertaş’ın sadece davranışları ve sosyal ilişkilerinde değil neredeyse tüm yaşam tarzında dinin etkili bir unsur olarak algılandığını söylemek mümkündür.

1.2. Değerlerin Tanımlanması ve Sınıflandırılması

1.2.1. Değer Kavramına Yaklaşımlar

Değer; psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve felsefî alanlarda yer edinmiş önemli bir kavramdır. Değerin mensup olduğu bilim dalına göre tanımlaması çeşitlilik arz etmektedir. Bu nedenle mutlak bir değer tanımı yapmak mümkün olmamakla birlikte temsil ettiği alan ve içerdiği olgular itibariyle farklı tanımlamalar yapılabilir. Sözlük anlamı olarak değer; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel yönlerini kapsayan maddi ve manevi kıymetlerin bütünüdür.⁶³ İngilizce “value” kavramının karşılığı olan değer kavramının sosyal bilimlerde ilk defa Thomas ve Znaniecki tarafından incelenmiştir. Buna göre değer, farklı sosyal grupların kabul ettiği bireysel eylemlerin referans noktası ve amacına ilişkin anlamdır.⁶⁴ Bir başka tanım ise

⁵⁸ Derya Coşkun, “Anadolu’da Sosyal Bir Kimlik Olarak Kırşehir Abdalları”, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 203.

⁵⁹ Bayram Bilge Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 3. bs (İstanbul: Kapı Yayınları, 2021), 137.

⁶⁰ Yunus Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi Denemeler ve Söyleşiler* (Yenimahalle, Ankara: Anı Yayıncılık, 2021), 124.

⁶¹ Savaş Ş. Barkçin, *Gönül Dağı* (İstanbul: Erdem Yayınları, 2015), 24.

⁶² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:24.

⁶³ “Değer”, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, erişim 03 Haziran 2022, <https://sozluk.gov.tr/>

⁶⁴ Murat Şahin, “Değerlerin Tanımı ve Sınıflandırılması”, *Toplum ve Kültür Bağlamında Karakter ve Değerler Eğitimi* (Pegem, 2021), 42.

değerler, içerisinde bir inanç barındıran, arzu edilen ve ölçüt olarak kullanılacak olgulardır. Bununla birlikte değerler genele yayılmış davranış kalıplarını ifade eder. Bunun anlamı şudur: Değer, uygulamayı içselleştiren, inanç ve davranış bütünlüğünü sağlayan, çeşitli alanlarda temsil imkânı bulunan, işlevsel bir yapı arz eden sosyal olguları ifade etmektedir. Bu tanımlama değerlerin ilahi ve toplumsal kaynaklı olabileceğini ortaya koymaktadır.⁶⁵ Sosyal bilimlerde değerlerin farklı yönlerine dikkat çeken tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlamalardan birine göre değerler; arzu edilen, bireye hayatında rehberlik eden, önem dereceleri bulunan, temel hedeflerdir. Sosyologların değer tanımı ise, değerlerin daha çok sosyal bir grubun veya toplumun büyük bir çoğunluğunun doğru kabul ettiği ve uyguladığı temel ahlaki ilke veya inançlar konusunda benimsediği toplumsal bilinçtir. Diğer bir sosyolojik tanımda ise değerler bir kişinin veya grubun kabul ettiği inançlar ve ahlaki ilkelerdir. Psikolojik açıdan da yapılan çeşitli değer tanımlamaları mevcuttur. Buna göre değer; bireylerin hem kendilerini hem de diğer insanları ve olayları değerlendirmek, davranışlarını seçmek ve bunlara meşru bir zemin oluşturmak amacıyla kullandıkları temel ölçütlerdir.⁶⁶ Farklı bir yaklaşım olarak değer “kutsallık barındıran” bir kavram olarak da ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle değer; “değerli olan, insanın değerini koruyan ve ona değer kazandıran şeydir.”⁶⁷ Ülkemizde değer üzerine önemli çalışmalarıyla bilinen Erol Güngör, “Değer nedir?” sorusuna şöyle cevap vermektedir: “Değer, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır.” Güngör’e göre psikoloji, değer problemini felsefeden daha farklı bir şekilde ele alır. Psikolojide değerlerin önemi onun objektif bir esasının olup olmamasında değil, insan davranışlarının yol göstericisi olması noktasında oynadığı roldür. Bu bakımdan psikoloğa göre değer sadece bir inançtır ve bu ona yeter. Özellikle ahlaki davranış konusunda değer, bir kimsenin çeşitli insanları, insanlara ait nitelikleri, istek ve niyetleri, davranışları değerlendirirken temel aldığı ölçüttür.⁶⁸ Bir nesneyi, fikri ya da inancı değerli görmek, bunların birey nazarında bağlanma objesine dönüşmesi anlamına gelmektedir. Çünkü

⁶⁵ Sezai Korkmaz, “Din Psikolojisinde Değerler ve Erol Güngör’ün Değerler Hakkındaki Görüşleri”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 24 (2014): 183.

⁶⁶ Mehmet Yazıcı, “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24, sy 1 (2016): 210.

⁶⁷ Enver Uysal, “Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsanî Erdemler–İslâmî Erdemler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, sy 1 (2003): 52.

⁶⁸ Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar* (Ötüken Yayınları, 2000), 27-28.

değerler benlikle ilişkili algılanan manalardır. Birey, kendisi için psikolojik bağlanma objesine dönüşen değerleri elde edebilmek ve koruyabilmek için belli bir çaba ve gayret sarf eder.⁶⁹

Son yıllarda değerler konusunda önemli çalışmaları bulunan Schwartz ve Bilsky değerlerin özelliklerini şöyle sıralamışlardır:

1. Değer inançtır. Ancak tümüyle nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar. Etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
2. Değerler, bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hakbilirlik, yardımseverlik) ilişkilidirler.
3. Değerler, özgül eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin, itaatkarlık değeri, evde, işte, okulda ve tanımadığımız ilişkilerin tümünde geçerlidir.
4. Değerler, davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.
5. Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Bu sıralama sonucunda değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturulur. Kültürler ve bireyler sergiledikleri değer öncelikleri sistemiyle tanımlanırlar. Bunlara ek olarak değerlerin bir diğer özelliği değişime açık yapılar olmasıdır. Zaman içinde etkileşim ve yeni ihtiyaçların ortaya çıkması değer önceliklerinde değişikliklere sebep olabilir.⁷⁰

Yapıcı'ya göre değerler bir toplumun üyelerini ortak bir paydada toplarken değişik toplumları ise birbirinden farklı kılar. Bu durum değerleri, sosyolojik olarak kültürle, sosyal psikolojik olarak kimlikle, psikolojik olarak ise kişilikle ilişkilendirir. Değerler toplumsal kültürü özgün hale getirerek diğer kültürlerden farklılaştırır. Yani “biz” ve “onlar” ayrımını hem meydana getirir hem de bu ayrıma süreklilik kazandırır. Aynı şekilde bireyler de var olan toplumsal değerleri kendi kişiliğinde şekillendirerek ortaya

⁶⁹ Asım Yapıcı, “Değerler ve Dindarlık Algısında Değişim ve Süreklilik: Değerlerin Bireyselleşmesinden Bireysel Değerlere”, *Öğretmenliğin Meslekî Değerleri ve Etik*, ed. Mustafa Ergün vd. (Ankara: Anı Yayıncılık, 2018), 58.

⁷⁰ M. Ersin Kuşdil ve Çiğdem Kağıtçıbaşı, “Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı”, *Türk Psikoloji Dergisi* 15, sy 45 (2000): 60.

yeni bir ürün koyar. Bu faaliyet onu aynı kültürü paylaştığı diğer bireylerden farklılaştırarak özgün bir hale getirir. Yani ben ve öteki ayrımının devamlılığını besler.⁷¹

Bütün bu tanımlamalar değer; bilinçli bir şekilde ortaya çıkan, toplumun büyük bir kesimi tarafından benimsenmiş, olumlu yönde seyir gösteren, inanç-davranış bütünlüğü olan bir olgu olduğunu göstermektedir.

1.2.2. Değer Sınıflandırmaları

Değerlerin sadece tanımı değil özellikleri, işlevleri ve sınıflandırılmaları da farklılık arz etmektedir. Değer gibi geniş anlam ifade eden bir kavramın çok çeşitli sınıflandırmalarından da bahsetmek mümkündür. Araştırmacılar kendilerine göre çeşitli başlıklarda ve sayıda sınıflandırma yoluna gitmişlerdir. Burada en fazla öne çıkmış üç sınıflandırmadan bahsedilebilir. Bunlar; Spranger, Rokeach ve Schwartz'ın sınıflandırmalarıdır.

1.2.2.1. Spranger'ın Değer Sınıflandırması

Değerlerin sınıflandırılması konusunda ilk ve en kapsamlı çalışmalardan birisini yapan Eduard Spranger (1882-1963) değerleri altı ana başlık altında toplamıştır. Bunlar; teorik (bilimsel) değerler, ekonomik değerler, estetik değerler, politik değerler, toplumsal değerler ve dinî değerlerdir.⁷²

Toplumsal ve bireysel ilişkiler ve bu ilişkilerde yönelimleri kapsayan sosyal değerler, başkalarını sevme ve yardım gibi değerleri kapsamaktadır.⁷³ Alman filozof ve Psikolog Spranger'in *Types of Men* (1928) adlı eserinde oluşturduğu bu değer sınıflandırmalarından yola çıkarak *Allport-Vernon-Lindzey Değer Ölçeği* (1931) geliştirilmiştir. Spranger değer gruplarını oluştururken, insanların bireysel değerlerine, kişiliğin

⁷¹ Asım Yapıcı, M. Oğuz Kutlu, ve F. Işıl Bilican, "Öğretmen Adaylarının Değer Yönelimleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 11, sy 42 (2012): 130.

⁷² Eduard Spranger, *Types of Men: The Psychology and Ethics of Personality* (New York: Halle (Saale): Max Niemeyer Verlag, 1928), 109-210.

⁷³ M. Bahattin Acat ve Mecit Aslan, "Yeni Bir Değer Sınıflaması ve Bu Sınıflamaya Bağlı Olarak Öğrencilere Kazandırılması Gereken Değerler", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 12, sy 2 (2012): 1470.

baskın ve belirgin değerlerini esas almıştır.⁷⁴ Spranger sınıfladığı değerlere bağlı olarak da altı insan tipi belirlemiştir.⁷⁵

Tablo 1: Spranger'ın Değer Sınıflandırması⁷⁶

Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Ekonomi ile ilgilidir. Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey, hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için bir zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Toplumsal ve bireysel ilişkilerle ilgilidir. Başkalarını sevme, yardım etme, bencil olmama esastır.
Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dinî Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Din uğrunda dünyevi hazları feda eder.

Erol Güngör, Spranger'den ve daha sonra ondan ilham alarak “Study of Values” adlı geniş bir çalışma yapan Allport, Venan ve Lindzey (1960)'den sonra değerleri; Estetik, Teorik (veya ilmi), İktisadi, Siyasi, Sosyal ve Dinî olmak üzere altı gruba ayırmanın âdet olduğunu ve kendisinin de bu sıralamaya ahlaki değerleri eklediğini ifade etmektedir. Güngör Spranger'e ait altı değer kategorisine ahlaki değerleri de ekleyerek yedi değer sahalı yeni bir sınıflandırma geliştirmiştir.⁷⁷

1.2.2.2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan değer sınıflandırmalarından birisi de Sosyal Psikolog Milton Rokeach (1918-1988)'a ait sınıflandırmadır. Rokeach bütün insanlığın

⁷⁴ Şahin, “Değerlerin Tanımı ve Sınıflandırılması”, 54.

⁷⁵ Mehmet Zeki Aydın ve Şebnem Akyol Gürler, *Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler-Etkinlikler-Kaynaklar* (Nobel Akademik Yayıncılık, 2014), 10.

⁷⁶ Spranger, *Types of Men*, 109-210.

⁷⁷ Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, 84-85.

36 ana değeri paylaştıklarını ileri sürmüştür.⁷⁸ Rokeach, değerleri, ilgi ve etkinliklerine göre tanımlamış, “tercih edilen hedefler” veya bir davranış veya oluş durumunda tercihlerini belirleyen inançlar olarak ele almıştır.⁷⁹ Rokeach değerleri amaç (terminal) ve araç (instrumental) olarak sınıflandırılmıştır.⁸⁰ Amaç değerler, yaşamın temel amaçları (Rahat bir yaşam, mutluluk, eşitlik, ulusal güvenlik vb.), araç değerler ise bu amaçlara ulaşmada araç olacak davranış tarzları (Hırslı, neşeli, bağımsız, sevecen vb.) üzerine kuruludurlar.⁸¹

Tablo 2: Rokeach’ın Değer Sınıflandırması⁸²

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği, Barış içinde bir dünya, Başarılı olma, Bilgelik, Dinî olgunluk, Eşitlik, Gerçek dostluk, Güzellikler dünyası, Heyecan verici bir hayat, İç huzur, Mutluluk, Kendine saygı, Gerçek dostluk, Özgürlük, Rahat bir hayat, Sosyal kabul, Ulusal güvenlik, Zevk.	Bağımsız olma, Bağışlayıcılık, Cesaret, Dürüstlük, Entelektüellik, Geniş görüşlülük, Hırslılık, İtaatkarlık, Kendini kontrol etme, Kibarlık, Kendine hâkim olma, Mantıklılık, Neşelilik, Sevecenlik, Sorumluluk sahibi olma, Temizlik, Yardımseverlik, Yaratıcılık.

⁷⁸ Yusuf Keskin, “Değer Sınıflaması Üzerine Aksiyonel Bir Deneme”, *Journal of Turkish Studies* 11 (2016): 1491.

⁷⁹ Şahin, “Değerlerin Tanımı ve Sınıflandırılması”, 56.

⁸⁰ Acat ve Aslan, “Yeni Bir Değer Sınıflaması”, 1462.

⁸¹ Akbaş, “Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi”, 57.

⁸² Aydın ve Akyol Gürler, *Okulda değerler eğitimi*, 12.

1.2.2.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Shalom H. Schwartz (1936-...) değerlerin sınıflandırılması konusunda çalışma yapan bir diğer isimdir. Schwartz yapmış olduğu kapsamlı araştırma sonucunda 10 temel değer grubu belirlemiş ve bu gruplara karşılık gelen değerleri sıralamıştır. Schwartz oluşturduğu değer listesinde, toplam 56 değer maddesine yer vermiştir. Schwartz'ın belirlemiş olduğu değer grupları güç, başarı, hazcılık, uyarılma, özyönelim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uygunluk ve güvenlidir.⁸³

Tablo 3: Schwartz'ın Değer Sınıflandırması⁸⁴

Tanım	Örnek Değerler	Kaynaklar
<i>Güç:</i> Sosyal statü ve prestij. İnsanlar ve kaynaklar üzerinde kontrol veya hakimiyet.	Sosyal güç, otorite sahibi, zengin olmak.	Etkileşim Grup
<i>Başarı:</i> Toplumsal standartlara göre yetkinlik göstererek kişisel başarı.	Başarılı olmak, yetenekli olmak, hırslı olmak.	Etkileşim Grup
<i>Hazcılık:</i> Bireysel zevk ve duysal tatmin.	Zevk, hayattan keyif almak.	Organizma
<i>Uyarılma:</i> Hayatta heyecan, yenilik ve meydan okuma.	Cesur, değişken, heyecanlı bir hayat yaşamak.	Organizma
<i>Özyönelim:</i> Bağımsız düşünce ve eylem. Yaratma, keşfetme.	Yaratıcı, meraklı ve özgür olmak.	Organizma Etkileşim
<i>Evrensellik:</i> Tüm insanların ve doğanın refahı için anlayış, takdir, hoşgörü ve koruma.	Açık fikirli, sosyal adalet sahibi ve eşitlik anlayışına sahip olmak.	Grup Organizma
<i>Yardımseverlik:</i> Kişinin sık temas kurduğu yakınlarının refahını koruması ve geliştirmesi.	Yardımsever, dürüst ve bağışlayıcı olmak.	Organizma Etkileşim
<i>Geleneksellik:</i> Geleneksel kültür veya dinin sağladığı gelenek ve fikirlere saygı, bağlılık ve kabul.	Alçakgönüllü, dindar hayatın verdiklerini kabul etmek.	Grup
<i>Uygunluk:</i> Başkalarını üzecek veya onlara zarar verecek ve sosyal beklentileri veya normları ihlal etmesi muhtemel eylemlerin, eğilimlerin ve dürtülerin kısıtlanması.	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne babaya ve yaşlılara hürmet etmek.	Etkileşim Grup
<i>Güvenlik:</i> Toplumun, ilişkilerin ve kişiliğin güvenliği, uyumu ve istikrarı.	Ulusal güvenlik, sosyal düzen ve temiz olmak.	Organizma Etkileşim Grup

⁸³ Keskin, "Değer Sınıflaması Üzerine Aksiyonel Bir Deneme", 1492.

⁸⁴ Shalom Schwartz, "Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?", *Journal of Social Issues* 50 (01 Ocak 1994): 22.

Bu sınıflandırmalar haricinde Ülken'in, içkin, aşkın ve normatif olmak üzere üçlü bir sınıflandırması da mevcuttur.⁸⁵ Aynı şekilde Kuçuradi de değerleri, etik kişi ve etik ilişki olmak üzere bağlam odaklı ikili bir kategorizasyona tabi tutmuştur.⁸⁶

1.3. Değer Aktarımı

Değerlerin gelecek nesillere aktarılması meselesi, üzerinde durulması gereken en önemli konulardan biridir. Nitekim her toplum sürekliliğini sağlayabilmek, kimliğini korumak ve aşinalık duygusunu kazanmak/kaybetmemek için sahip olduğu kültür ve değerlerin devam etmesini arzular. Bu arzu değerlerin yeni nesillere aktarması hususunda doğrudan, dolaylı ya da gizil öğrenmelerle gerçekleşir. Elbette bu aktarım esnasında çeşitli zorluklar da ortaya çıkabilmektedir. Değerlerin tanımı, kaynağı ve oluşumu, göreceliliği veya mutlaklığı, önem sırası ve değerlerin öğretilmesi, benimsenmesi ve aktarılması konusunda izlenecek doğru metodun hangisi olduğu konusundaki tartışmalar bu zorluklardan biridir.⁸⁷ Bir başka ortaya çıkan zorluk ise şöyle açıklanabilir: Gelenek ve göreneklerin, sosyal imkanların ve hayat şartlarının toplumlara göre çeşitlilik arz etmesi, insanların eğitim durumlarının ve dünya görüşlerinin farklılığı değer yargılarının da farklılığına yol açmaktadır. Bu farklılıkların etkisiyle evrensel ahlaki değerler algılama ve pratiğe dönüştürme tarzlarında da farklılıklar meydana getirmiştir. Örneğin doğruluk, dürüstlük, yardımseverlik gibi değerler evrensel özellik taşımakta iken, her toplum bunları kendi anlayış ve dünya görüşü doğrultusunda algılamış ve yaşamıştır.⁸⁸ Bu algılayış ve yaşayış değerlerin aktarılma sürecinde de aynı teorik ve pratik zemin üzere devam edeceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Bir başka zorluk ise değerlerin aktarımının geçmişe nazaran daha zor oluşudur. Çünkü eskiden toplumsal değerler yaşantılar yoluyla aktarılabilirken, bugün sadece yaşantılar tek başına yeterli olamamaktadır. Yaşantıların yanında aile ve okulun da daha aktif rol oynaması gerekmektedir. Çünkü çocuğun değerler sistemini değiştiren ve etkileyen faktörler çeşitlilik arz etmektedir.⁸⁹

⁸⁵ Hilmi Ziya Ülken, *Bilgi ve Değer* (İstanbul: Ülken Yayınları, 2001).

⁸⁶ Ioanna Kuçuradi, *Etik* (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2006).

⁸⁷ Şahin, "Değerlerin Tanımı ve Sınıflandırılması", 45,42.

⁸⁸ Uysal, "Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi", 60.

⁸⁹ Acat ve Aslan, "Yeni Bir Değer Sınıflaması", 1462.

Değerler toplumsal olma ve süreklilik arz etme özelliklerine sahiptir. Değerlerin toplumsal olması, bireyi aşan ve toplumun ürünü haline gelen dinamikleri içinde barındırması anlamına gelmektedir. Birey, doğduğu toplumun içinde hazır bulunduğu değerleri öğrenmekte, benimsemekte, uygulamakta ve en önemlisi de bir sonraki kuşağa aktarmaktadır. Süreklilik arz etmesi ise değerlerin; aile, okul, arkadaş çevresi, meslek, iş örgütü ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla bir sonraki kuşaklara aktarılmasını ifade etmektedir. Bu araçlar sayesinde toplumlar pek çok sosyal değer taşıması, geliştirilmesi ve gelecek nesle aktarılmasını sağlamaktadır.⁹⁰ Teorik olarak din ve değer birbiriyle ilişkili alanlardır. Dinler, değerleri kendi normlarına göre önem sırasına koyabilir. Bu yönüyle büyük dinî temsiller sahip oldukları yüksek ahlaki değerlerinden dolayı ilgi odağı haline gelebilirler. Bu açıdan ele alındığında sosyalleşme sürecinde bireylere dinin aktarılması, değerlerin daha genel öğretilerinin aktarılması anlamını taşımaktadır.⁹¹ Bu sebeple toplumun devamlılığının sağlanması için, aktarım noktasında din ve değeri birbiriyle uyumlu çalışan iki çarka benzetmek mümkündür.

1.4. Değer Aktarımında Müziğin Rolü

Değer aktarımında kullanılabilecek en etkili argümanların başında müzik gelmektedir. Müziğin eğlenme, dinlenme, duyguları ifade etme özelliklerinin yanında bilimsel sanatsal ve kültürel işlevleri de vardır. Müzik, bireysel ve toplumsal kültüre meydana getirirken aynı zamanda geliştirip zenginleştirir. Kültürlerin paylaşılması, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında da yine müziğin işlevselliğinden istifade edilebilir.⁹²

Müzik hem dünyevi meşguliyetlere hem de ibadatlere güzellik ve ahenk katan bir özelliğe sahiptir. Birey, dünyevi işlerinde veya yaratıcısını zikrederken, inancı doğrultusunda yaptığı faaliyetlere müzik aracılığıyla güzellik katmakta ve bu şekilde dinî ritüelleri süsleyerek zenginleştirmektedir.⁹³ Dolayısıyla yalnızca değerler noktasında

⁹⁰ Mehmet Yazıcı, “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”, 212.

⁹¹ Korkmaz, “Din Psikolojisinde Değerler ve Erol Güngör’ün Değerler Hakkındaki Görüşleri”, 187.

⁹² Mehmet Şahin Akıncı, “Kültürel ve Ahlakî Değerlerin Öğretiminde Müziğin Yeri ve Önemi”, *The Journal of Academic Social Sciences* 94 (2019): 100-101.

⁹³ Bayram Akdoğan, “Müzik Kültürü ve İnanç Ritüelleri İlişkisi” (UNESCO Müzik Şehri Kırşehir Uluslararası Müzik Sempozyumu, Erzurum: Fenomen Yayınları, 2022), 19.

değil inanç ritüellerinin yerine getirilmesi ve devamlılığı hususunda da müziğin etkin bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

Müziğin duygusal ve bilişsel yönü onu birçok noktada dinî ve ahlaki değer aktarımlarında etkin kılmıştır.⁹⁴ Müzikal içerik barındıran her ezgi temel değerlerin aktarılması hususunda önemli rol oynar. İnsandan insana uzanan evrensel bir dile sahip olan müzik, etnik, kültürel ve dinî farklılıklara sahip insanları ortak ezgilerde buluşturmaktadır. Bu yönüyle diğer sanat dallarından daha ayrıcalıklı bir konuma yükselen müziğin eğitim sistemlerinde bir eğitim aracı olarak da işlev gördüğü bilinmektedir.⁹⁵

Yapılan pek çok araştırmanın sonuçları farklı zekâ türlerinin var olduğunu bilimsel olarak ortaya koymaktadır. Bireysel farklılıkların varlığı, kişilerin sahip olduğu zekâ türlerini de farklı kılmaktadır. Birden fazla zekâ türü kullanılarak yapılan eğitimin ilgiyi, kalıcılığı ve kaliteyi artıracığı ifade edilmektedir. Bu bakımdan değerler eğitiminde türküler etkili biçimde kullanılarak bireylerin müziksel-işitsel zekâlarını ve sözel zekâlarını harekete geçirmek mümkün olabilir.⁹⁶ Müzik, sadece kişilerin eğitilmesinde değil, onların kişisel ve sosyal açıdan geliştirilmesinde de etkin bir rol oynamaktadır.⁹⁷ Müzik eğitimi, çocuğun gelişiminin tüm alanlarına katkı sağlayarak, öğretirken eğlendiren, çocuğun psikolojik dünyasını harekete geçiren ve çocuklarda değerlere ilişkin farkındalık düzeyini artıran bir araçtır.⁹⁸

Genelde müzik özelde ise halk müziklerinin değer aktarımındaki rolü yapılan çalışmalar sonucunda daha belirgin hale gelmiştir. Sözlü kültürün en önemli kaynaklarından olan türküler, halkın değer yargılarını, yaşam tarzlarını, dünya görüşlerini, acılarını, sevinçlerini, inançlarını âdet ve geleneklerini kısaca kültürü meydana getiren bütün unsurları aktarır. İçinde sevgi, saygı, dürüstlük, adalet, hoşgörü,

⁹⁴ Muhammed Fatih Turanalp, “Şarkılarla Dinî ve Ahlakî Değer Aktarımı: Barış Manço Örneği”, *Bilimname*, sy 1 (2019): 685-724.

⁹⁵ Akıncı, “Kültürel ve Ahlakî Değerlerin Öğretiminde Müziğin Yeri ve Önemi”, 100-101.

⁹⁶ Ali Fuat Arıcı ve Züleyha Er, “Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi” (IV. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, İstanbul, 2017), 21.

⁹⁷ Mustafa Uslu, “Müzik Eğitiminin Kişilik ve Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi”, *Müzik Kültürü ve Eğitimi*, c. 2 (Ankara: AYK, 2007), 811-826.

⁹⁸ Sevan Nart, “Influences of Music Education and Values Education to Each Other Thru the Transfer of Cultural Values”, *International Journal of Social Science*, sy 77-89 (2017): 79.

alçakgönüllülük gibi pek çok değeri barındıran halk müziği, kültürel değerlerimizi ve yaşam felsefemizi duygu ve düşüncelerimiz ile yeniden yorumlayarak nevi şahsına münhasır bir hale getirmiştir. Bu yorumlamanın Anadolu'daki temsilcileri Anadolu'da yaşayan saz şairlerinin bizzat kendileridir. Saz şairleri kendilerine has üslup ve ustalıklarla seslendirdikleri türkülerde insan sevgisi, hoşgörü ve barış başta olmak üzere çeşitli değerleri ön plana çıkarmışlardır. Bu durumun, Anadolu insanının düşünce yapısı ve dünya görüşünden kaynaklandığı söylenebilir.⁹⁹ Halk ozanları ve halk âşıkları bu toplumun içinde yetişmiş ve bu toplumun değerleriyle hemhal olmuş şahıslar olarak kültürel değerlerin kazanımında kaynak kişi konumundadır.¹⁰⁰ Söz konusu âşıkların, Anadolu'nun kendine özgü ruhunu ve kimliğini yansıtması ve Anadolu coğrafyasının da kendi kültürel ürünleri olan bu ozanları yetiştirmesi dolayısıyla karşılıklı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Anadolu halk kültürünün geçmiş ile gelecek arasında kurduğu bağlantı kültürel değerlerin aktarılması noktasında ayrı bir önem arz etmektedir. Zengin bir değer ve kültür hazinesine sahip olan Türk toplumunun, somut ve soyut özellikteki bu değerlerinin sesli ve sözlü olarak yansımaları büyük oranda Anadolu topraklarında icra edilen geleneksel halk müziği vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bu anlamda Türk halk müziğinin, Anadolu'nun sesi olarak bu topraklardaki kültürün vazgeçilmez bir aktarıcısı olduğunu söylemek mümkündür.¹⁰¹

Usta sanatçı Neşet Ertaş, türkülerini, içinde bulunduğu müzik kültürü ve birikiminden faydalanarak kendi yeteneği doğrultusunda ortaya koymuştur. Özellikle sevgi, saygı, barış, hoşgörü, doğruluk, insanlık ve adalet gibi birçok değeri türkülerinde ustalıklarla işleyen sanatçının,¹⁰² değer aktarımı konusunda özel bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

⁹⁹ Arıcı ve Er, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", 21.

¹⁰⁰ Mehmet Emin Bars, "Kültürel Değerlerin Aktarımında Halk Edebiyatı Ürünlerinden Yararlanma", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2, sy 10 (2017): 224-225.

¹⁰¹ Can Doğan ve Koray İlgar, "Değerler Eğitimi Kapsamında Tezeneden Tuvale Neşet Ertaş" (UNESCO Müzik Şehri Kırşehir Uluslararası Müzik Sempozyumu, Erzurum: Fenomen Yayınları, 2022), 202.

¹⁰² Doğan ve İlgar, 207-208.

1.5. Âşıklık ve Ozanlık Geleneği

Âşık, çeşitli Türk boylarında aşig, gâşig/buluvsı, gâşık/âşık/akın/çırav, âşık/bahşi/baksı/akın, âşık/huştar, bağşı/âşık, âşık, kam, oyun, şaman, ozan gibi isimlerle anılır.¹⁰³ Âşık, kendisinin veya başkalarının şiirlerini saz eşliğinde çalıp söyleyen ve halk hikayeleri anlatan saz şairi olarak tanımlanabilir. Âşık kelimesinin edebiyatımızda bu anlamda kullanılması 15. yüzyıla kadar gitmektedir.¹⁰⁴ Görüldüğü üzere âşık kelimesinin bazı Türk boylarında ozan anlamında kullanılmasının sebebi, 15. yüzyıldan sonra, daha önce ozanın yaptığı işi yapan kişilere âşık isminin verilmesi ve bu işin müzik ve şiir temelli sanatsal ve kültürel bir faaliyete dayanıyor olmasıdır.¹⁰⁵ Ancak âşık hayat tarzı ve edebiyatı milli bir kaynağın ve daha köklü bir geleneğin ürünüdür. Eski Türklerde kendini gösteren şiir söylemeye dayalı bu köklü gelenek, Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da devam etmiştir. Bu geleneğin 20. yüzyıl başlarına kadar özel teşkilatı ve özel kıyafeti bulunan bir yapıya sahip olduğunu da söylemek mümkündür.¹⁰⁶ Âşıklık geleneğinin yegâne öznesi, temsilcisi ve taşıyıcısı âşıklardır.

Artun, Ozanlıktan Âşıklığa geçiş sürecini şöyle ifade etmektedir:

“Türk kültürü, yeni yurt edinilen Anadolu’da yeni bir kültürel kimlik kazanıp şekillenirken edebiyat da yeniden yapılanmaya başlamıştır. Milli öze bağlı epik şiirler yazan ozanın yerini İslami öze bağlı lirik şiirler yazan âşık aldı.”¹⁰⁷

Artun’un bu ifadelerinden yola çıkarak ozanlığın millilik yönüyle âşığın ise dinî yönüyle ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Türk ve dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olan Dede Korkut hikayelerinde de ozanlık geleneği güçlü ve dinamik yapısıyla yer almıştır. Dede Korkut kitabı içerisindeki ozan tiplerinin Türkiye âşıklık geleneğine

¹⁰³ Azem Sevindik, “Âşıklık Geleneğinin Güncel Durumu ve Âşıklar Üzerine Bazı Tespitler”, *SUTAD*, sy 47 (2019): 130.

¹⁰⁴ Nurettin Albayrak, “Âşık”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1991, 547-48.

¹⁰⁵ Erdem Özdemir, “Âşık ve Ozan Kavramlarının Günümüz Türkiye’inde Müzikal ve Edebi Yönden Tanımlanması”, *Akademik Bakış Dergisi*, sy 34 (2013): 381.

¹⁰⁶ Albayrak, “Âşık”, 547-548.

¹⁰⁷ Erman Artun, “Âşık Edebiyatı Çalışmalarının Değerlendirilmesi -Öneriler Katkıları-”, erişim 24 Temmuz 2022, https://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/erman_artun_asik_edebiyati_calismalarinin_degerlendirilmesi.pdf.

geçişinde çeşitli rollere ve görevlere sahip olduğu söylenebilir.¹⁰⁸ Sazını eline alıp diyar diyar dolaşan âşıklar uğradığı köy, kasaba ve şehirlerde belli bir süre kalır, o yörenin âşıkları ile tanışır, halk huzurunda maharetlerini gösterip varsa rakipleriyle atıştıktan sonra başka bir yöreye giderdi. Bu şekilde ismini ve eserlerini de tanıtmaya imkân bulan âşıkların halk nazarında büyük bir yeri ve önemi vardı.¹⁰⁹ Bu bağlamda bir âşığa olması gereken vasıflar şu sorulara verilecek cevaplarla ölçülüyordu:

- a) irticalen söyleme kabiliyeti var mıdır?
- b) Saz çalmasını biliyor mu?
- c) Atışma yapabiliyor mu?
- d) Bade içtiğini iddia ediyor mu?¹¹⁰

Gerçek bir âşığa musiki, şiir ve hikâyeye anlatma kabiliyetinin bir arada bulunması icap ettiği için âşıklık geleneğinde usta-çırak ilişkisinin çok önemli bir yeri vardır. İyi bir âşık olabilmek, için yıllarca usta bir âşığın çırağı olup ustanın tecrübe ve birikimlerinden faydalanmak önem arz etmektedir. Çırak ustasıyla dolaşırken saz fasıllarında ve hikâyeye meclislerinde bulunur. Böylelikle hem geçmiş âşıkların eserlerini hem de ustasının malı olan şiirleri, eğer varsa hikayeleri öğrenir. Ayrıca usta çırağına musiki ve hikâyeye anlatmadaki incelikleriyle birlikte âşık olabilmenin vasıflarından olan iyi saz çalmayı, irticalen şiir söylemeyi, usta malı eserleri nakletme tekniğini, şartlara göre dinleyici çevrelerini memnun etme kurallarını da öğretir. Çıraklık devrini tamamlayan âşığa ustası tarafından bir de mahlas verilerek ustalığı tescil edilmiş olur.¹¹¹

Âşıkların icra ettikleri musikiye “Âşık Musikisi” adı verilir. Âşıklık geleneğinde şiir söylemek kadar o şiiri melodi ile birleştirmek de büyük önem arz etmektedir. Âşık edebiyatında, melodi ve söz birbirini tamamlayan iki unsurdur. Bu iki unsur birbirinden ayrı düşünülemez. Âşık nezdinde bu iki unsurun dile getirilme aracı sazdır. Saz, âşığın icra ettiği musikinin vazgeçilmez öğesidir. Âşık musikisinin temel yapısı hece vezniyle

¹⁰⁸ Ali Yakıcı, “Dede Korkut Kitabında Görülen Ozan Tiplerinin Türkiye Sahası Âşıklık Geleneğinin Oluşumuna Etkisi”, *Milli Folklor*, sy 73 (2007): 40-47.

¹⁰⁹ Albayrak, “Âşık”, 548.

¹¹⁰ Özdemir, “Âşık ve Ozan Kavramlarının Günümüz Türkiye’sinde Müzikal ve Edebi Yönden Tanımlanması”, 382.

¹¹¹ Albayrak, “Âşık”, 548.

söylenen türlere dayanmaktadır. Âşıklık geleneğinin gerek aruz veznine gerekse hece veznine dayalı türlerinde tek başına, toplu, sıralı ve karşılıklı söylemeye dayanan çeşitli icra tarzları vardır. Günümüzde âşıklık geleneği Kuzeydoğu Anadolu'da Erzurum-Kars ve yöresi ile Orta Anadolu'nun doğusu ve Doğu Anadolu'nun batısında kalan bazı kesimlerde sürdürülmektedir.¹¹²

Âşıklık geleneğinde aşığın bade içmiş olması da dikkat çeken bir başka noktadır. Efsaneye göre şairlik yeteneği olan ve bir sevgiliyi arayarak ömrünü bitirmek için coşkun duygulara sahip olan âşıklar “bade içme”ye ihtiyaç duyarlar. Bu âşıklık yoluna girmek için önemli bir sebeptir. Bade içmek, Hızır (as) ve İlyas peygamberin ya da başka önemli pirlere birilerinin bazen uyanırken daha ziyade uyurken aşığın rüyasına girip ona bade içirmesi ile gerçekleşen âşıklık yoluna sülûk etme süreci olarak ifade edilebilir.¹¹³ Âşıkların ünlenmesi para kazanması ve diğer âşıklarla yarışmalar yapması açısından âşık fasılları ve âşık karşılaşmaları da önemli âşık etkinlikleri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁴

Âşıklık geleneğinde âşık atışmaları da önemli bir yer tutar. Âşık atışmalarının iki amacı vardır. Bunlardan ilki âşığın ruh dünyasındaki değişikliği saza döküp topluluğa sunmasıdır. İkincisi ise âşığın ünlü bir âşıkla karşılaşması, onu yenmesi ve “bağlaması”dır. Eski kaynaklarda bu iş “müsaare” olarak ifade edilmiştir.¹¹⁵

Günümüzde Âşıklığın durumu incelendiğinde teknolojinin gelişmesi ve değişen hayat şartları sebebiyle gelenekte ciddi değişim ve dönüşümlerin olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde âşık şiirlerinin yayılması kitle iletişim araçları yoluyla sağlanmaktadır. Bu anlamda teknolojinin sözlü geleneğin taşıyıcısı konumunda olduğu ifade edilebilir.¹¹⁶ 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelenekteki değişimlerin sonucunda gelenek temsilcilerinde de ciddi değişimler olmuştur. Bir yanda geleneği aslında en yakın şekli ile sürdüren Reyhani, Âşık İhsani ve Murat Çobanoğlu gibi isimler

¹¹² Süleyman Şenel, “Âşık Müsikisi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1991, 553-556.

¹¹³ Albayrak, “Âşık”, 548.

¹¹⁴ Erman Artun, “Türk Dünyası Âşıklık Geleneğinin Geleceğe Taşınması”, erişim 03 Ağustos 2022, https://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/erman_artun_turk_dunyasi_asiklik_gelenegi_gelecege_tasinmasi.pdf.

¹¹⁵ Artun, “Türk Dünyası Âşıklık Geleneğinin Geleceğe Taşınması”

¹¹⁶ Erman Artun, “Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı”, erişim 24 Temmuz 2022, <https://www.altayli.net/asiklik-gelenegi-ve-asik-edebiyati-2.html>.

varken diğerk tarafta Neşet Ertaş, Âşık Mahzuni Şerif gibi türkü formuyla ön plana çıkanlar olmuştur. Geleneğin doğrudan temsilcisi olmasa da bir yönüyle temsil kabiliyeti bulunan Muhlis Akarsu, Musa Eroğlu, Arif Sağ, Ruhi Su, Abdurrahim Karakoç; Milliyetçi İslamcı tarzda Fatih Kısaparmak, Ozan Arif, Mustafa Yıldızdoğan, Eşref Ziya vb. gibi isimler de âşık tarzı şiir geleneğinden izler taşıyarak özgün eserler ortaya koymuşlardır.¹¹⁷ Artun, âşıklık geleneğini besleyen kültürel kaynakların azalmasıyla geleneğin zayıfladığını ifade etmektedir. Bunun nedenini şöyle sıralamaktadır:

A. Âşıklık geleneğini besleyen sözlü gelenek zayıflamıştır. Bölgelerde, dar çevrelerde, köylerde yetişip tanınan âşıkların şiirleri yazıya geçirilmese de sözlü gelenekte söylendiğı için günümüze gelebiliyordu. Sözlü geleneğin zayıflamasıyla bu âşıklar ve şiirleri unutulma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ayrıca sözlü gelenekteki eski âşıkların şiirleri usta malı olarak söylendiğinde gelenekte usta-çırak ilişkisi olmasa da yeni âşıkların yetişmelerine yardımcı oluyordu.

B. Usta-çırak ilişkisi çözülme noktasına gelmiştir.

C. Usta âşıkların yeni âşıklar üzerindeki denetiminin azalmasıyla, yeni âşıklar geleneğı tam olarak öğrenemiyor ve uygulayamıyorlar.

D. Geleneğı bilen dinleyici kitlesi çok azaldığı için yeni âşıklar denetlenemiyor.¹¹⁸

Modern çağın beraberinde getirdiğı hayat standartları ile kitle iletişim araçlarının gelişmesinin âşıklık geleneğine olumsuz anlamda etkileri olduğu söylenebilir. Bunun aksini iddia edenler de vardır.¹¹⁹ Zira onlara göre iletişim araçlarının gelişmesi ozanlık-âşıklık geleneğine olumlu katkılar sunmuştur.¹²⁰ Öyle ki bu durum mizahi karikatürlere bile konu olmuştur.¹²¹

¹¹⁷ Hakan Çelikten, “Âşıklık Geleneğı ve Kültür Değışmeleri” (Doktora, Sivas, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019), 319.

¹¹⁸ Artun, “Âşık Edebiyatı Çalışmalarının Değıerlendirilmesi”.

¹¹⁹ Mehmet Yardımcı, “Geçmişten Günümüze Ozanlık Geleneğı ve Bu Süreçte İletişim Araçlarının Rolü”, erişim 24 Temmuz 2022, https://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/mehmet_yardimci_gecmisten_gunumuze_ozanlik.pdf.

¹²⁰ Şeref Boyraz, “İletişim Araçlarının Ozanlık Geleneğı Üzerindeki Etkileri”, *Folklor/Edebiyat*, sy 26 (2001): 163-168.

¹²¹ Hasan Kızıldağ ve Feride Kızıldağ, “İcradan Karikatüre: Âşıklık Geleneğı” (4. Uluslararası Filoloji Sempozyumu, Antalya, 2018), 269-288.

Ozan kelimesinin Moğolcadan geldiği ve asıl anlamının “çok konuşan kimse, geveze” anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. “Saz şairi” anlamını sonradan kazanmıştır. Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde kelime bu iki anlamında da geçmektedir. Günümüzde ise şair anlamında kullanılsa da bu pek yaygınlık kazanamamıştır. Divan-ü Lügat-it Türk'te yer alan “atını devamlı öne geçiren adam” anlamında ozıtgan kelimesi ile “çok ileri giden, başkalarını geçen” anlamında ozgan at tamlamalarından hareketle ozıtgan > ozgan > ozan şeklinde bir etimoloji de yapılmıştır.¹²² Karataş hazırladığı “Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü”nde ozan kavramını şöyle anlatmıştır:

Türklerin, hassaten Oğuz boyuna mensup Türklerin İslamiyet’i kabul etmeden önceki dönemde, hece ölçüsüyle şiir söyleyen ve şiirlerini "kopuz" adı verilen sazla terennüm eden kimselere verdikleri isim. Eski Türk boyları şairlere farklı isimler vermişlerdir. Altaylar kam, Tunguzlar şaman, Kırgızlar bahşı derlerdi. Şiir söylemekten öte ozanlar, halk arasında hürmet gören hakim kişilerdi. Çünkü başta dinî bir vasıfları olan bu insanların sihribazlık, musikişinaslık, hekimlik, savaşıklık gibi türlü marifetleri vardı. Tahir’ül Mevlevî yazdığı bir manzumede, ozanın üstün özelliklerini dile getirir: On dördüncü asra kadar yaşadığı tahmin edilen ozan tabirinin yerini bu tarihten itibaren şair kelimesi almıştır. 20. yüzyılda, kelime, şair yerine yeniden kullanılmışsa da yaygınlaşmamış: ozan, eski Türk şiirine ait bir terim olarak kalmıştır. Zaman zaman "halk şairi", " âşık" yerine bugün ozan kelimesinin kullanıldığını da görüyoruz.¹²³

Fuad Köprülü de ozanlık geleneğinin Selçuklulardan Memlükler’e ve sonrasında Osmanlılara geçtiğini ifade etmiştir.¹²⁴ İrticalen şiir söyleyebilen, güzel sesli ve geleneğe bağlı ozanlar halkın yerleşik hayata geçmesiyle birlik toplumdaki yerini ve önemini kaybetmeye başladığı görülmektedir. 15. yüzyıldan itibaren ozanların yerini meddah ve âşıklar almıştır. 16. yüzyıldan itibaren Anadolu’da çoğalan ve varlıklarını bugün kısmen de olsa devam ettiren âşıkların ozanlık geleneğinin devamı olduğu ifade edilebilir.¹²⁵ Hatta bazı araştırmacılar meseleyi daha da ileri götürüp âşıklık geleneğinin günümüzde form değiştirerek “Çağdaş Türk Ozanlığı”na doğru evrilme gösterdiğini iddia etmiştir.¹²⁶ Halk ozanlarının büyük bir kısmının Alevi-Bektaşî geleneğine mensup olduğunu ve köy

¹²² Nurettin Albayrak, “Ozan”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2007).

¹²³ Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Perşembe Kitapları, 2001), 329-330.

¹²⁴ Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), 131-144.

¹²⁵ Albayrak, “Ozan”.

¹²⁶ Havva Emre, “Kültürün Değişimi ve Dönüşümü Bağlamında Ozan – Baksî Geleneğinden Çağdaş Türk Ozanlığına Geçiş Süreci”, *Bilim ve Kültür Dergisi* 1, sy 1 (2013): 55-72.

köy gezerek Alevi topluluklarının problemlerine odaklandıklarını söylemek mümkündür.¹²⁷ Günümüzde ozanlık geleneği her ne kadar yapı olarak varlığını devam ettirmese de isim olarak Anadolu'da hala varlığını korumaktadır. Çağımızda ozan kelimesi Güney Anadolu'nun bazı kesimlerinde “çingene, çalgıcı çingene” anlamında kullanılmaktadır. Diğer taraftan Anadolu'nun birçok yöresinde Ozan, Ozanca, Ozancılar şeklinde yerleşim yeri isimlerinin var olması kelimenin Anadolu halkı tarafından benimsendiğini gösteren bir alamet olarak kabul edilmektedir.¹²⁸

Sanatında ozanlık geleneğini benimsemiş Neşet Ertaş'ın şiirlerinde de bu geleneğin izlerini görmek mümkündür. Ertaş, “Şirin Kırşehir” adlı türküde doğup büyüdüğü yeri şöyle tanımlamaktadır:

Ana vatanımsın baba yurdumsun
Ozanlar diyarı şirin Kırşehir.¹²⁹

Doğup büyüdüğü yeri ozanlar diyarı olarak tanımlayan Ertaş, ozanlık geleneğindeki usta-çırak ilişkisinin bir göstergesi olarak aynı şiirde babası Muharrem Ertaş'ı da ustası olarak tanımlamaktadır. Bu durumu şiirinde şöyle ifade eder:

Garib'im engince gönüller olan
Aşk-ı feryadıynan sazını çalan
Ozanlar içinde pirimiz olan
Muharrem Ertaş'tır erin Kırşehir.¹³⁰

Ozanlığın özellikleri arasında yer alan bir güzele âşık olup yâr aşkına saz çalma anlayışının Neşet Ertaş'ın, “Bilebilseydi” türküsünde var olduğunu görmek mümkündür.

¹²⁷ Hasan Coşkun, “Dedelik ve Ozanlık İlişkisi (Kangallı Dede Ozanlar Örneği)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sy 79 (2016): 95-110.

¹²⁸ Albayrak, “Ozan”.

¹²⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:170.

¹³⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:170.

İKİNCİ BÖLÜM

2. NEŞET ERTAŞ'IN HAYATI

2.1. Ailesi

Neşet Ertaş, 1938 yılında Kırşehir'in Çiçekdağı ilçesine bağlı Kırtıllar Köyü'nde dünyaya geldi. Babası Anadolu Abdallık geleneğinin en büyük temsilcilerinden ve bozlak müziğinin en usta icracılarından birisi olan bağlama ustası Muharrem Ertaş (1913-1984)'tır. Annesi Kırıkkale'nin Keskin ilçesi Hacıobası Köyü'nden Döne Ertaş (...-1950)'tır. İlk eşi Hatice hanımı genç yaşta kaybeden Muharrem Ertaş Kırşehir'i terk ederek Kırtıllar Köyü'ne yerleşmiştir. İkinci evliliğini Döne Ertaş ile yapmıştır. Bu evlilikten sırasıyla Necati, Neşet, Ayşe, Nadiye ve Muhterem adında beş çocuğu olmuştur.¹³¹

Ertaş'ın hayatının özeti mahiyetinde olan 1960 yılında kaleme aldığı “Yaşam Şiiri” de onun hayatı hakkında bizlere önemli ipucu vermektedir. Söz konusu şiirin ilk dörtlüğünde yukarıdaki bilgileri destekler mahiyettedir:

Bin dokuz yüz otuz sekiz, cihana
Kırtıllar Köyü'nde geldin dediler
Babama Muharrem, anama Döne
Dedim; sen atayı bildin, dediler.¹³²

Neşet Ertaş'ın Yaşam Şiiri'nde: “...*En küçük kardaşı kayıp eyledik. Onun için gizli gizli ağladık...*” dediği kardeşi Muhterem ise üç aylıkken vefat etmiştir. Kırtıllar'da beş altı-sene yaşayan Ertaş ailesi daha sonra Çiçekdağı'nın İbikli Köyü'ne göçmüştür. Neşet Ertaş 1950 yılında henüz 12 yaşında iken annesi Döne'yi hastalıktan kaybetmiştir.

¹³¹ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 79.

¹³² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:272.

Yozgat'ın Kırıksoku Köyü'ne vardık
Bize ana yok mu; diyerek sorduk
Adı Arzu derler, bir ana bulduk
İşte bu anadır, buldun; dediler.¹³³

Yukardaki dizelerden de anlaşılacağı üzere bir düğün için gittiği Yozgat'ın Kırıksoku Köyü'nde Arzu Hanım isminde bir kadınla evlenen Muharrem Ertaş'ın bu evlilikten de Ekrem, Ali, bedensel ve zihinsel engelli olan Muhterem ve Cemal adında dört çocuğu daha olmuştur.¹³⁴ Henüz 12 yaşındayken annesini kaybedip daha sonra üvey anne ve üvey kardeşlerle hayatı paylaşmak zorunda kalan Ertaş için bu durumun izleri hayat boyu etkisini hissettirecek bir niteliğe sahip olmuştur.

2.2. Çocukluğu

Müzikle henüz 5-6 yaşlarında tanışan Neşet Ertaş, çocukluğunu babasıyla düğünlerde cümbüş, keman çalarak ve köçeklik yaparak geçirmiştir. İlk oyunağı annesinin tokaçtan (çamaşır yıkarken, ıslak çamaşırlara vurulan, tahtadan kabaca yapılmış, yassı tokmak) yapıp eline verdiği sazdır. Bu durum Yaşam Şiirinde şöyle anlatılmaktadır:

Dizinde sızıydı anamın derdi
Tokacı saz yaptı elime verdi
Yeni bitirdiydim üç ile dördü
Baban gibi sazıcı oldun, dediler.¹³⁵

Doğduğunda göbeğinin üstüne saz koyulması ve babasının doğar doğmaz Neşet'e saz çalması onun müzikle ne kadar iç içe olacağını adeta habercisi olmuştur.¹³⁶ Çocukluğundan beri babası ile ekmek parası kazanmak için Keskin, Kırıkkale, Yozgat, Kayseri, Niğde köylerini beraber gezen Neşet Ertaş'ın bu birlikteliği

¹³³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:272.

¹³⁴ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 79-80.

¹³⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:272.

¹³⁶ Dursun Çiçek, *Neşet Ertaş Türkünün Ötesi*, 2. bs (İstanbul: Muhit Kitap, 2021), 75.

basit bir ekmek kavgası olarak değerlendirmek hatalı olur. Nitekim Muharrem Ertaş, Neşet Ertaş'ın hem babası hem ustası hem de aynı ruh dünyasını paylaştığı hayat rehberidir. Neşet Ertaş bu durumu verdiği bir demeçte şöyle ifade etmektedir:

Babamla beş yaşımdan itibaren böyle geceli gündüzlü sanat arkadaşlığına başladık. Babamın bütün duygularını ben kendimde hissediyorum. Çaldığım havaların etkileri, duyguları aşağı yukarı yüzde doksan babama aittir. Tabii benim kendi türkülerim de var. Ben sanatımı büyük ölçüde babama borçluyum.¹³⁷

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere babasıyla duygudaşlık kurup “sanat arkadaşlığı” yapan Neşet Ertaş, çok küçük yaşlardan itibaren söz ve müziği kendisine ait türküler de çalıp okumaya başlamış ve sanata yönelik birikimini günden güne çoğaltmıştır.¹³⁸

Daha önce Neşet Ertaş ve ailesinin göçebe bir hayata mensup oldukları ifade edilmişti. Hayatının belirli bir dönemine kadar bu durumun devam ettiği hatta göçebe hayatının getirdiği şartlardan dolayı Neşet Ertaş'ın sabit bir yurdunun olmadığı söylenebilir. Evlilik, geçim derdi gibi çeşitli sebeplerden dolayı ailesi ile Kırşehir ve çevre illerin köylerine göç etmek zorunda kalan Ertaş, ekmek parası ve karın tokluğuna düğünlerde saz çalarak tarifi zor bir yoksulluk içinde geçim mücadelesi vermiştir. Nitekim babasını askere yolladıktan sonra bir müddet deşiricilik (dilencilik) yaparak karnını doyuran Ertaş, Yaşam Şiiri'nde bu durumu şu sözlerle anlatır: “... *Zalım kader, tebdilimi şaşırıttı. Heybe verdi, dalımıza deşirtti...*” Neşet Ertaş deşiricilik yaptığı günleri şöyle anlatmaktadır:

Eskiden "deşiriciler geliyor" derlerdi, sonradan "dilenciler" oldu onun adı. Babam da asker olduğundan bir tanıdığımız beni de yanına arkadaş olarak aldı. Beş on köy gezdik, bana bir yerde dedi ki, “Ya heybeyi taşı yahut da iste” dedi. Ben yedi-sekiz yaşındayım; nasıl isterim nasıl yüzüm tutar da bir şeyler isterim... "Bırak emmi dedim ben heybeyi taşıyayım" Neyse, herhalde canı mı yandı ne heybeyi bana verdi. Derin bir oh çekmiş gibi, o uzun değneği ile de de mallarımızı koruyarak rahatça istemeye başladı. Baktı ki ben heybeyi ben bir evden bir eve zor götürüyorum edemedi, sırtımdan heybeyi gene kendisi aldı.¹³⁹

¹³⁷ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 84.

¹³⁸ Bayram Bilge Tokel, “ERTAŞ, Neşet”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2020), 420-421.

¹³⁹ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 167-168.

Göç ettiği her yerde Abdalların karşılaştığı aşağılanma, ötekileştirme ve yok saymaya Neşet Ertaş da henüz çocuk yaşta maruz kalmıştır. Abdallar hem inanç hem “çalıcılık” dediğimiz meslekle uğraştıkları için toplumun çoğunluğuna göre marjinal kabul edilmiş ve ötekileştirilmiştir. Bu durum ise Abdalların belirli merkezlerde bir arada yaşamalarına, endogamik evlilikler yapmalarına ve akraba bağlarının güçlü olmasına sebep olmuştur.¹⁴⁰ Bu ötekileştirme Neşet Ertaş’ın çocukluğunda yer edinmiş ve hayatı boyunca unutamamıştır. Bu durum sözlerine şöyle yansır:

Bizi hor görürlerdi, gözümüzü çevirip bir Türk kızına bakamazdık. Ama gönül ferman dinler mi? İnsanın gönlüne ırmaklar gibi bakan gözleri görünce can evinden vurulurduk. Olmazdı, bize kız vermezlerdi. Bir dava olsa hemen çekip vururlardı. Nasıl olsa Abdal Çingen'dik. Canımızın onların mertebesinde hükmü yoğ idi. Kan parası verip davayı kapatırlardı. Biz bütün sınıfların altında, hayvanın biraz üstünde bir yerlerde idik.¹⁴¹

Neşet Ertaş’ın çocukluğunda travmatik denilebilecek iki önemli olay vardır. Bunlardan birisi annesi Döne Ertaş’ın vefatıdır. Annesi Döne hanımın vefatı Neşet Ertaş’ı derinden etkilemiştir. Henüz 12 yaşında iken annesini kaybeden Ertaş, yıllar sonra bile annesine olan özlemini ve saygısını başta “Neredesin Sen” türküsü olmak üzere birçok türküsünde ifade etmiştir.¹⁴² Diğer bir olay ise; Ertaş’ın henüz 10 yaşında iken gözlerine âşık olduğu kızıdan erken ayrılmak zorunda kalmış olmasıdır. Nitekim bu bir çift göz hayatı boyunca unutamadığı bir ilham kaynağı haline dönüşmüş ve gittiği her yerde onun izlerini aramıştır. Çocukluğunda onu saran bu duygunun yâr özelinde bütün insanlara hissedilen bir duygu haline geldiği ileri sürülür. Gerçi Bayram Bilge Tokel, bu aşkın Ertaş henüz 3-4 yaşlarında evcilik oynarken filizlenen bir aşk olduğunu ileri sürse de Yaşam Şiiri’nde “*O(n) yaşında yaktı bir ahu gözü*” ifadesi bu duygusal etkileşimin daha ileri bir döneme tekabül ettiğini düşündürmektedir. Yıllar sonra evcilik aşkının öldüğünü öğrenmesi Neşet Ertaş’a “Bugün Bana Bir Hal Oldu (Vay Vay Dünya)” türküsünü yazdıracaktır.¹⁴³ Yıllar sonra bile türkü sözlerine konu

¹⁴⁰ Salahaddin Bekki ve Dicle Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş: Hayatı, Eserleri ve Hakkında Yapılan Çalışmalar* (Cağaloğlu, İstanbul: Kesit Yayınları, 2017), 28-29.

¹⁴¹ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 97.

¹⁴² Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 105.

¹⁴³ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 170-171.

olan bu bağılıktan da anlaşılacağı üzere anasından sonra çocukluk aşkı da Ertaş'ın hayatında iz bırakan önemli bir unsur olmuştur.

2.3. Eğitimi

Neşet Ertaş'ın eğitim hayatındaki en büyük engel göçebe bir ailesinin olmasıdır. Uzun bir müddet belirli bir yerde kalamamak Neşet Ertaş'ın formal eğitimini engellemiştir. Babası ile düğünlerde gezmekten okula gitme fırsatı bulamayan Neşet Ertaş, okuma-yazmayı kendi kendine öğrenmiştir.¹⁴⁴ Sadece göçebe bir hayat değil Abdalların birlikte yaşadıkları toplumlara çeşitli sebeplerden dolayı uyum sağlayamamış olmaları da Neşet Ertaş'ın eğitim kurumlarından uzak kalmasının bir diğer sebebi olarak görülebilir.¹⁴⁵ Okula gidememiş olmasını dert edinen Ertaş, bu duruma hem kendisinin hem de babasının üzüldüğünü yine babası için yazdığı “Deli Boran” adlı bozlağından anlamak mümkündür:

Okula gidemedim bu dert benimdi

Hemi benim derdim hemi babamındı

Hemi babam hemi öğretmenimdi

Garibim dersimi verenim nerde.¹⁴⁶

Bu mısralardan da anlaşılacağı üzere onun üzerine tahsil yaptığı tek alan müzikti. Müzik konusunda yapabileceği en yüksek tahsili yapan Neşet Ertaş'ın okulu hayat, öğretmeni de babası Muharrem Ertaş'tı. Neşet Ertaş'ın okulunda saz, söz eğitiminin yanında kalp kırmamak, kimseyi hor görmemek, insan sevgisi, gariplik, dünya malına tamah etmeme, kardeşlik, malını yoksulla paylaşma gibi değerler eğitimi de vardır. Bu değerler eğitimi Ertaş'ın kendi döneminde oluşmamış, yüzyıllardır süregelen bağlarını koparmadığı, Bektaşilik ve Abdallık geleneğinin temel

¹⁴⁴ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 22.

¹⁴⁵ Mehmet Çevik, “Ötekileştirme, Abdallar ve Bir Özdeşim Öznesi Olarak Neşet Ertaş”, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 262.

¹⁴⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:254.

müfredatından aktarılmıştır. Neşet Ertaş'ın dinî eğitimi de babası kanalıyla aynı kaynaktan gelmektedir. Neşet Ertaş müzikte; geçmişten aldıkları, kendi döneminde oluşturdukları ve geleceğe aktardıklarıyla kendi müzikal kültürünü oluşturan büyük bir isimdir. Kırşehir iliyle özdeşleşen bu halk ozanı, müzikte kendine has tavrı, sesi ve yorumuyla özgün bir isim olmayı başarmıştır.¹⁴⁷ Yaşadığını söyleyen söylediğini yaşayan Neşet Ertaş'ın hemen hemen her türküsünde bir yaşanmışlık vardır. Neşet Ertaş'ın hayatı boyunca yaşadığı olaylar yoksulluklar, acılar, sevinçler hüznler onun türkülerine ilham kaynağı olmuştur. Bu sebeple Ertaş'ın türküleri için yaşam deneyiminden sanatsal kurguya dönüşmüş olan türküler de denilebilir.¹⁴⁸ Bu durumu acıların dönüştürücü gücüne örnek olarak kabul etmek mümkündür.

2.4. Gençliği

Bayram Bilge Tokel, Neşet Ertaş'ın hayatının üç döneme ayrılabilirliğini belirtir. Bunlardan birincisi doğumundan itibaren 1950'li yılların sonlarına kadar süren çocukluk ve ilk gençlik yıllarıdır. İkinci dönem ise 1960-1976 yıllarını kapsayan İstanbul'da ilk plaklarını çıkardığı dönem ile daha çok Ankara'da TRT Ankara Radyosu'nda "Mahalli Sanatçı" unvanıyla program yaptığı zamanlardır. Üçüncü dönem ise 1976 yılında hayatının dönüm noktalarından biri olan felç rahatsızlığını tedavi ettirmek amacıyla gittiği Almanya'da geçirdiği yılları içine alan dönemdir.¹⁴⁹

Akrabası Keskinli Hacı Taşan'ın TRT Ankara Radyosu'nda Muzaffer Sarısözen'in "Yurttan Sesler" programında misafir sanatçı olarak türkü söylediğini duyunca "Belki ben de türkü söylerim." düşüncesiyle 1950'li yılların başında sazını alıp Kırşehir'den çıkarak cebindeki iki buçuk lira ile Ankara'ya giden Ertaş, "Yurttan Sesler" programında solo olarak çaldığı "Geleli Gülmedim Ben Bu Cihana" adlı bozlak

¹⁴⁷ Nezihe Şentürk ve Şenol Afacan, "Türk Halk Müziğinde Kırşehirli Bir Usta: Neşet Ertaş", c. 3 (1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu, Kırşehir, 2008), 1569-1579, https://www.researchgate.net/publication/312024719_Turk_Halk_Muziginde_Kirsehirli_Bir_Usta_Neset_Ertas.

¹⁴⁸ Cihan Anzerli ve Mustafa Kemal Fedakâr, "Yaşam Deneyiminden Sanatsal Kurguya: Neşet Ertaş Türküleri ve Hikâyeleri" (2. Geleneksel Müzik Kültürü Araştırmaları Sempozyumu, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Geleneksel Müzik Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2013), 2-22.

¹⁴⁹ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 37-38.

ile ismini bütün Türkiye'ye duyurmayı başarmıştır.¹⁵⁰ Neşet Ertaş için bundan sonra müzikal anlamda üretkenliğin başladığı yıllar olmuştur. Nitekim o yıllardan 1970'li yılların ortalarına kadar 20 yıldan fazla on beş günde bir “misafir mahalli sanatçı” unvanıyla Ankara Radyosu'nda 15 dakikalık solo bantlar yayınlamıştır.¹⁵¹

1957 yılında İstanbul'a giden Neşet Ertaş Kadri Şençalar'ın sahibi olduğu Şençalar Plak ile anlaşma yaparak ilk plağını babasına ait “Neden garip garip ötersin bülbül” isimli eser ile doldurmuştur. İlk plağını yaptığında henüz 19 yaşında olan Neşet Ertaş'ın ismi de günden güne duyulmaya devam etmiştir.¹⁵²

İstanbul'dan memleketi Kırşehir'e dönen Ertaş, Kırşehir'de yaşadığı bir olay üzerine Ankara'ya dönmeye nasıl karar verdiğini şu sözlerle anlatır:

Sonra dönüp dolaşıp Kırşehir'e geldim. Geldim gelmesine de Kırşehir'e yabancı olmuşum. Memlekette eskiden şapka giyerdik biz. Gencimiz, yaşlımız Kırşehir'in Bağbaşı Mahallesi'nde otururduk. Ama şapkasız da çarşıya gitmezdik. İstanbul'da şapka giymeyi unutmuşum. Geldim, mahalleden çarşıya doğru iniyorum, tam caminin yanından geçerken baktım ki çocuklar beni taşıyor. Caminin dibinde oturan büyükler de var; çocuklara “Neden taşıyorsunuz?” diyen olmadı. Baktım ki burada taşlanıyorum, gurbete de alıştım, ertesi gün tekrar geldim Ankara'ya... Ankara'da Kazablanka diye hemşerime ait bir gazino vardı, orada başladım. Ondaki beri de böyle gidiyorum işte...¹⁵³

Neşet Ertaş İstanbul'dan sonra 1960 yılında Ankara'da “Kazablanka Gazino”sunda çalışmaya başladı. O yıllardan itibaren yurdun çeşitli bölgelerinde konserlere ve düğünlere katılarak geçimini sağlayan Ertaş'ın gönül dünyası da o tarihlerde oldukça hareketliydi. Nitekim 1960 yılında bir gazinoda tanıştığı şarkıcı Leyla isminde bir kadına âşık olan Ertaş, babasının haberi olmadan evlenme kararı almıştı. Ancak bu kararı ailesine kabul ettirmek düşündüğü kadar kolay olmayacaktı. Çünkü bunu duyunca Muharrem Ertaş, Leyla'yı görmek için Ankara'ya gider fakat onu gördükten sonra bu evliliğe onay vermek istemez. Neşet Ertaş'ın babasını dinlemeyerek Leyla ile evlenmesi ise ciddi bir krize yol açmıştır. Muharrem Ertaş bu olayı şöyle anlatmaktadır:

¹⁵⁰ “Neşet Ertaş Hayatı ve Hikayesi”, erişim 30 Mayıs 2022, <https://youtu.be/YX9JRK70CJ0>.

¹⁵¹ Tokel, “ERTAŞ, Neşet”, 420-421.

¹⁵² “Neşet Ertaş'ın Köyünden İlk Kez İstanbul'a Gidişi ve İlk Plak Anısı”, erişim 17 Mayıs 2022, <https://youtu.be/0ZgFZEi-TK8>.

¹⁵³ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 179.

Kırşehir’de gazeteden mi okumuşlar, radyodan mı bellemişler orasını bilmiyorum ama bir dedikodu yayıldı durdu Tabii benim kulağıma da geldi. ‘Neşet evleniyormuş.’ dediler. Dedim ‘Yahu bu nasıl, neyin nesi? Bizim de haberimiz olması gerekir. Neşet benim sözümden çıkmaz. Bana danışmadan böyle bir şey yapmaz. Gidelim durumun aslı astarı nedir öğrenelim.’ Dedim, karımı da aldım, birlikte Ankara’ya gittik. Buradan gittim, Ankara’da bir saz dükkânı vardı, oraya vardım. Benim sonradan aldığım aileyle beraber vardım. Orada oturuyoruz, o anda iki tane kadın geldi oraya. Geldiler efendim, Neşet dedi ki bizi takdim etti ‘Şu annem, şu babam.’ Dedi o kadınlara. Neyse geldiler benimle toka yaptılar, gittiler. Gidince, bizim bu aile dedi ki ‘Sen tanıyor musun Neşet’in alacağı kızı?’ ‘Ben ne bileyim, görmeyince Neşet’in alacağı kızı nereden tanıyayım, nereden bileyim.’ Falan dedim.¹⁵⁴

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere bu duruma çok üzülen Muharrem Ertaş oğluna şu türküyü yakmıştır:

Evelde tutmadın Neşet sözümü
Öksüz koydun yavruları kuzunu
Almasaydın Boluların kızını
Son pişmanlık fayda vermez evladım.¹⁵⁵

Türkü formundaki bu şiirin ilerleyen kısımlarında Muharrem Ertaş, oğlu ile Leylanın ayrılmalarına Leylanın annesinin sebep olduğunu, babasının sözünü dinlememesinden dolayı başına bu işlerin geldiğini, Leylanın gazinoda şarkı söylemesinin kendileri için bir utanç vesilesi olduğunu ifade etmiştir. Babasının Leyla’ya aslı bozuk demesi Neşet Ertaş’ın zoruna gitmiş ve o zamana kadar hiç fikir ayrılığına düşmediği ve kırmadığı hatır sahibi babasını dinlememiştir. Bunun üzerine Neşet Ertaş da ozan diliyle babasına şu cevabı verir:

Yazımızı felek yazdı, Mevlâ’dan değil
Senin dediklerin, evlâdan değil
Her hata, suç bende; Leylâ’dan değil
Aslı bozuk deme, gel şu insana, ya dost!¹⁵⁶

¹⁵⁴ Sinan Yağmur, *Aşkın Son Ozanı Neşet Ertaş*, 5. bs. (Cağaloğlu, İstanbul: Kapı Yayınları, 2021), 122-123.

¹⁵⁵ “Muharrem Ertaş ve Neşet Ertaş Türküsünün (1.Varyant) Sözleri» Türkü Dostları”, erişim 20 Haziran 2023, <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=18610>.

¹⁵⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:173.

İlerleyen dizelerde Neşet Ertaş, aşkı sevgiyi analarımızdan aldığımızı, anaların ulu olduğunu ve onların insan sıfatı aldığını ve oğullarının da insanoğlu olduğunu dile getirerek bu konuda babasının art niyetli olduğunu ifade etmiştir. 1962 yılında askere giden Neşet Ertaş, önce İzmir Narlıdere daha sonra da Ankara Orduevinde vatani görevini tamamlar. Askerde iken ilk çocuğu Döne dünyaya gelen Ertaş'ın ilerleyen yıllarda Hüseyin ve Canan isminde iki çocuğu daha olur. Üç çocukları olan Leyla ve Neşet evlendikten 7-8 yıl sonra ayrılmak zorunda kalırlar. Bu ayrılık Neşet'i çok derinden etkiler. Bu ayrılık, Neşet Ertaş'ın dinleyenlerin kendinden bir parça bulduğu aşkların, ayrılıkların, pişmanlıkların anlatıldığı türkülerini yaratmasına vesile olur. "Kendim Ettim Kendim Buldum", "Hata Benim", "Yazımı Kışa Çevirdin (Leyla'm)", "Amanın Leyla" türkülerini bunlardandır.¹⁵⁷ Söz konusu türkülerin içerisinde pişmanlık olmasının sebebi Neşet Ertaş'tır. Ertaş, daha önce gönül yangınlarını söndüremeden Leyla ile evlenmesinin suçunu ve günahını bizzat kendisine mal etmekte ve bu konudaki düşüncelerini: "*Şimdi biz buralardayız, Leyla Hanım Türkiye'de, Antalya'da yaşıyor. Yedi sekiz sene evli kaldık, olmadı; sonra ayrıldık. Yirmi beş, otuz senedir ayrıyoruz. Bu işte Leyla'nın bir suçu, günahı yok maalesef. Maalesef diyorum, çünkü o yüreğindeki aşkın üzerine evlendim Leyla ile. Hani bir türkümde demiştim ya, hata benim, günah benim, suç benim diye... Çünkü kendi hatamın günahını cezasını çekiyorum ben. Kendi gönülsüz evliliğimin vebalini, günahlarını çekiyorum.*"¹⁵⁸ diye özetlemektedir. Bu ifadeler Ertaş'ın Leyla ile evliliğinin sağlam bir zemine oturmadığı izlenimini vermektedir.

2.5. Yetişkinliği

Neşet Ertaş'ın yetişkinlik ve sonrasında yaşlılık dönemlerini, kabataslak olarak Leyla Ertaş ile boşanmasından sonra (1967-1968) Almanya yılları (ve sonrasında Türkiye yılları) olarak düşünülebilir. Leyla Ertaş ile boşanmanın yaralarını henüz saramayan Neşet Ertaş 1976 yılında sigara ve alkole bağlı olarak Ankara'da bir konser esnasında parmaklarına felç inmiştir. Hacettepe Hastanesi'nde iki yıl gördüğü fizik

¹⁵⁷ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 24-25.

¹⁵⁸ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 220-222.

tedavi sonuç vermeyince üç çocuğu ile tedavi olmak maksadıyla Almanya'daki ağabeyi Necati Ertaş'ın yanına gitmiştir. Bundan sonra Neşet Ertaş için 25 yıl sürecek (1979-2003) gurbet hayatı başlamıştır.¹⁵⁹

Almanya yılları Neşet Ertaş'ın hayatında ve sanatında uzlet dönemleri olmuştur. O dönemde çıkardığı türkülerin sayısı Türkiye'dekilere oranla oldukça sınırlıdır.¹⁶⁰ Öte yandan Almanya yılları Neşet Ertaş'ın hayatında da önemli değişimlerin olduğu zamanlardır. Neşet Ertaş'ın Almanya'daki ilk yılları sıkıntılı geçmiştir. Dilini ve kültürünü bilmediği insanlarla aynı ortamda olmak, onu bulunduğu ortama yabancılaştırmıştır. Kendisini iyi hissetmesinin en iyi yolu da Türkiye'de olduğu gibi çalıp söylemesinden geçmektedir. Çünkü kendisi çalıp söylemek dışında hiçbir iş bilmemektedir. Bu nedenle Almanya başta olmak üzere Türk işçilerin yoğun olarak yaşadığı Avrupa ülkelerinin birçok şehrinde düğünlere giderek sanatını icra etmeye devam etmiştir.¹⁶¹

Almanya yılları Neşet Ertaş'ın fikri ve psikolojik anlamda olgunlaştığı dönem olmuştur. Bu durum onun türkülerine de yansımıştır. Daha öncesinde çoğunlukla beşerî aşkın konu edildiği türkülerini, söz konusu dönemde kısmen değişerek değer ve din odaklı olduğu görülmüştür.¹⁶² Elbette bunda yetişkinlik döneminin beraberinde getirdiği psiko-sosyal şartların da etkili olduğunu söylemek mümkündür. O artık belirli bir olgunluğa sahip ayakları daha sağlam yere basan tecrübe kazanmış bir insandır.

Uzun süre gözden kaybolan, televizyonlara çıkmayan, röportaj vermeyen, Neşet Ertaş hakkında zaman zaman Türkiye'de "Neşet Ertaş öldü" haberlerinin çıkmasına sebep olmuştur. Hatta bir radyo yayınında "Rahmetli Neşet Ertaş'tan bir türkü çalalım." anonsu edilmeye başlar.¹⁶³ Neşet Usta 1969 yılında Almanya'da verdiği bir konserden Türkiye'ye dönerken Yugoslavya'da yaptığı bir kazada ehliyetsiz araba kullanmaktan 3 ay hapis yatmıştır. Ertaş'ın hapis yattığı sırada Yaşar Kemal kitabını hediye ederek üstüne de "Bozkırın Tezenesi' ne geçmiş olsun" yazmıştır. Türkiye'deki

¹⁵⁹ Tokel, "ERTAŞ, Neşet", 420-421.

¹⁶⁰ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 139.

¹⁶¹ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 45-46.

¹⁶² Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 54-56.

¹⁶³ Yağmur, *Aşkın Son Ozanı*, 147.

bazı gazeteler, “Neşet Ertaş esrarengiz bir şekilde Yugoslavya'da hapisaneye düştü” diye yazmış, halk esrarengiz kelimesini esrar olarak anladığı için “Neşet Ertaş esrardan hapse düştü” olarak yayılmıştır.¹⁶⁴ Tüm bu yanlış anlaşılmaları düzeltmek amacıyla Neşet Ertaş Almanya’da yaşadığı sırada Türkiye’de televizyon programlarına katılmıştır. 2003 yılında ise Türkiye’ye kesin dönüş yaparak İzmir’e yerleşmiştir.

2002’de dönemin Cumhurbaşkanı tarafından kendisine verilmek istenen devlet sanatçılığı unvanını “*Ben milletimin, halkımın sanatçısıyım, devlet sanatçılığı bana ayrımcılık gibi geliyor.*” diyerek kabul etmemiştir. 2006 yılında kendisine “TBMM Üstün Hizmet Ödülü” verilmiş, 2009 yılında UNESCO tarafından “Yaşayan İnsan Hazinesi” seçilmiştir. Hayatının yaklaşık 25 yılını Almanya’da geçiren Neşet Ertaş sadece Türklerin değil, Avrupa’nın kültür hayatında da kalıcı izler bırakmıştır. UNESCO tarafından “Yaşayan İnsan Hazinesi” ödülüne layık görülmesi onun, Avrupa Kültür hayatına etkisinin göstergelerindedir.¹⁶⁵ 2011 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanı verilmiştir.¹⁶⁶ Bağlamadaki tavrı ve türküleri konservatuvarlarda ders olarak okutulmuştur. Yaşının getirdiği gelişim özelliklerinden dolayı fazla eser ortaya koyamayan Neşet Ertaş kendisinin de ifade ettiği gibi son zamanlarında dinlenmeye çekilmiştir.¹⁶⁷ Fakat bu dinlenme gönül yorgunluğundan ziyade beden yorgunluğu ile ilgilidir. Çünkü Neşet Ertaş’ın; “*Aşk biterse yorulur insan. Ben ne zaman ölürsem Neşet yoruldu desinler.*”¹⁶⁸ sözlerinden de anlaşılacağı gibi insan ancak aşk biterse yorulur ve hatta ölür.

Ertaş, 25 Eylül 2012’de İzmir’de tedavi gördüğü hastanede ileri evrede prostat kanseri sebebiyle 74 yaşında vefat eden Neşet Ertaş’ın cenazesi, Kırşehir Bağbaşı mezarlığında babası Muharrem Ertaş’ın ayak ucuna defnedilmiştir. Mezar taşında: “*Sakin ol ha, insanoğlu. İncitme Canı. Her can bir kalp, Hakk’a bağlı. İncitme canı incitme.*” yazılıdır.

¹⁶⁴ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 197-201.

¹⁶⁵ Abdulkadir İnaltekin, “Avrupalı Türklerin Kültür Hayatında Neşet Ertaş Etkisi”, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 462.

¹⁶⁶ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 26-27.

¹⁶⁷ “Neşet Ertaş Özel Röportajı”, erişim 16 Mayıs 2022, <https://youtu.be/kViydmWWfEU>.

¹⁶⁸ Yağmur, Aşkın Son Ozanı, 175.

Neşet Ertaş'ın hayatı incelendiğinde onun kişiliğinin oluşumunda çevre ve kültürün önemli etkileri olduğu söylenebilir. Abdallık kültüründe insancıl anlayışın hâkim olması ve Ertaş'ın sevgi dolu bir ailede ve çevrede büyümesi kişiliğine olumlu katkılar sağlamıştır. Abdallık kültürünün etkisi ile kişiliğinin temeline koşulsuz olumlu kabulün yerleştiği Ertaş'ın sevgi dolu, barışçı ve kabul edici yapısını da yine çevresinden edindiğini söylemek mümkündür. Ertaş'ın kendini gerçekleştirme noktasında göstermiş olduğu azim, onun hayatında ve sanatında kendine has özellikler ortaya koymasını sağlamıştır. Bu bağlamda kişiliğinde olduğu gibi sanatında da kendi özü ile çevresini bütünleştirmiş ve özgün eserler meydana getirmiştir. Müziğin özünü ruhuna sindirerek saza ve söze döken Ertaş'ın kimliğinin oluşmasında içinde bulunduğu kültür, yaşamsal tecrübeler ve ailenin etkisi tartışılmaz boyuttadır. Kendisini “Garip” olarak tanımlayan ve mütevaziliği ile tanınan Ertaş, “Dertli yoldaş” türküsünde kendi benliğini ortaya koymuş ve benliğine seslenmiştir.¹⁶⁹ Bu türküsünde kendisiyle adeta dertleşen Ertaş, her durumda engin gönüllü ve dürüst olması konusunda kendisine telkinlerde bulunmuştur. Aslında doğumundan ölümüne kadar geçen süreçte anne kaybı, küçük yaşta tecrübe ettiği aşk acısı, boşanma, yoksulluk ve yoksunluklar, dışlanma ve uyum sorunları gibi pek çok travmatik olaya maruz kalmasına rağmen tüm olumsuzlukların üstesinden gelmek için mücadele eden Ertaş'ın, hayatı boyunca adeta acının içinden geçtiğini ve tüm yaşadıklarınının “üretken ızdırıp” misali onu büyütüp ve olgunlaştırdığını söylemek mümkündür.

2.6. Neşet Ertaş Türkülerinde Din ve Değerler

2.6.1. Neşet Ertaş Kimliğinin İnşasında Etkili Unsurlar

2.6.1.1. Abdallık

Neşet Ertaş'ın isminin inşasındaki en etkili unsurlardan biri onun mensup olduğu tasavvufi gelenek olan Abdallık'tır. Neşet Ertaş'ı Neşet Ertaş yapan unsurları kavrayabilmek için Abdallık geleneğini iyi bilmek gerekir. Zira Abdallık Ertaş'ın,

¹⁶⁹ Dilek Gençtanırım, “İnsancıl Kuram Bağlamında Neşet Ertaş'ın Kişiliği ve Hayatı”, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 411-21.

gerek tarihi-sosyolojik gerekse dinî-psikolojik anlamda zihin dünyasına etki eden önemli bir unsurdur.

Abdalların tarihine bakıldığında çok eski dönemlerden beri var olduklarını söylemek mümkündür. Tarihi bulgular, Abdallık kavramının ilk kez Asya'dan Anadolu'ya, Arap yarımadasından Afrika sahalarına kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayıldığını göstermektedir. İslam tasavvufu kapsamındaki zahit zümreler içerisinde ortaya çıkan ve Abdallar olarak bilinen bu topluluğun tasavvufi bir kimliğe sahip ve Kalenderilik ile ilişkili olduğu söylenebilir. İslam Tasavvufunda önemli bir yere sahip olan Kalenderilik inanç sistemi ve gelişim dönemleri açısından incelenmeye muhtaç bir konudur. Anadolu Abdallığının da öncüleri olan Rum Abdallarının Kalenderiliğin kollarından birini oluşturması sebebiyle bu zümreden inanç ve davranış anlamında etkilendiğini söylemek mümkündür. Abdallar tarih boyunca Kalenderilik başta olmak üzere çeşitli tasavvufi topluluklardan etkilenmiş ve onların bazı inançlarını benimseyerek günümüze taşımışlardır. Bu durum onları diğer topluluklardan farklı kılmış ve karşılaştıkları yeni toplumlar tarafından dışlanmalarına sebep olmuştur.¹⁷⁰ Öyle ki tarihin belirli bir döneminde bu derviş zümreleri Kalenderiler, Yeseviler, Haydariler ve Vefailer isimleriyle de anılmıştır.¹⁷¹

“Horasan Erenleri” olarak da bilinen Abdallar; Anadolu'nun fethi, Türkleşmesi ve İslamlaşmasında fethedilen toprakların maddi-manevi ihyasında önemli rol oynamışlardır.¹⁷² Abdalân-ı Rûm (Anadolu Abdalları), Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da Gâziyân-ı Rûm, Âhiyân-ı Rûm ve Bacıyan-ı Rûm ile etkili olan dördüncü büyük sosyal zümredir.¹⁷³ 13. yüzyılda Babai isyanına katılan Abdallar, isyanın kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra Osmanlı beyliğinde savaşçı, gezgin-derviş olarak var olmuşlardır. Abdallar sadece Kalenderi değil o dönemde var olan Bektaşî tarikatlarında da yer almış ve 17. yüzyıla gelindiğinde ise Bektaşîliğin içinde varlığını sürdürmüştür. Hatta; 18. yüzyılda “Abdal” ve “Bektaşî” kavramlarının

¹⁷⁰ Erol Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha: Neşet Ertaş”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sy 61 (2012): 294.

¹⁷¹ Saim Ayata, “Tarihî Süreçte Abdallar”, c. 1 (Uluslararası Bozkırım Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 96.

¹⁷² Kadir Özköse, “Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7, sy 1 (2003): 264-265.

¹⁷³ Orhan F. Köprülü, “Abdal”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 1988), 61.

birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Abdal topluluklarının bir kısmının şehir Bektaşilerine katıldığı, bir kısmının köylerde yaşayan heterodoks Alevi zümrelerine dahil olduğu, bir kısmının ise topluluklar halinde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde köyler kurduklarını veya konar-göçer olarak yaşadıkları görülmektedir.¹⁷⁴ Tarihte Abdallık kavramının “derviş, divane, meczup, veli, ermiş ” gibi anlamlarda kullanılması ve bazı tarikatlarda “Mevlevi Abdalı, Bektaşi Abdalı, Kalenderi Abdalı” gibi diğer tasavvufi zümrelerle birlikte anılması, Abdallığın uğradığı anlam ve etnik çeşitliliği gösterir mahiyettedir.¹⁷⁵

15. yüzyılda Abdallık, Bektaşilik ayrımı olmasına rağmen inanç ve davranış bakımından aralarında benzerlikler olduğu söylenebilir.¹⁷⁶ 16. yüzyılın ortalarından sonra Bektaşiliğin güç kazanmasıyla Abdallar Hacı Bektaş'ı büyük bir veli olarak tanımlanmışlardır.¹⁷⁷

Abdalların Türkmen soyuna mensup olduğu ve günümüz Anadolu Abdallarının soyunun ise Babai Türkmenlerinden geldiği ileri sürülmektedir.¹⁷⁸ Abdallar, namus ve şereflerine çok düşkün bir Türkmen aşireti oldukları için kendilerine güvenli bir yurt arayışı içine girmişlerdir.¹⁷⁹ Göçebe hayatı benimsemiş olan Abdalların Anadolu'da en yaygın bulunduğu bölgeler; Denizli, Dinar, Sivas, Amasya, Çorum, Osmancık, İskilip, Merzifon, Mecitözü, Havza, Konya, Karaman. Mut ve Elmalı'dır.¹⁸⁰ Asırlar önce Anadolu'yu yurt edinen ve bu toprakların özünden beslenen Abdalların millilik konusundaki hassasiyetlerinin de son derece ileri noktada olduğunu söylemek mümkündür. Vatanın birliği-dirliği ve savunulmasında etkin bir rol oynayan Abdallar,

¹⁷⁴ Salahaddin Bekki, “Abdallık Geleneği ve Neşet Ertaş”, *Ahi Evran Aktüel Dergisi*, Nisan 2013, 11.

¹⁷⁵ Orhan Fatih Kuşdemir, “Anadolu Abdalları'nda Melamilik ve Alevilik Yansımaları Kırşehir/Neşet Ertaş Bağlamında”, *Anadolu Abdalları'nda Melamilik ve Alevilik Yansımaları Kırşehir/Neşet Ertaş Bağlamında*, c. 2 (Geçmişten Günümüze Alevilik 1. Uluslararası Sempozyumu, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013), 308-309.

¹⁷⁶ Saim Ayata, “Anadolu Abdalları”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 14 (01 Ocak 2012): 52.

¹⁷⁷ Köprülü, “Abdal”, 61.

¹⁷⁸ Ejder Okumuş, “Türkiye’de Marjinal Bir Grup Olarak Abdallar”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, sy 6 (2005): 600.

¹⁷⁹ Baki Yaşa Altınok, “Abdallar ve Neşet Ertaş”, *Türk Yurdu Dergisi*, sy 306 (Şubat 2013): 4.

¹⁸⁰ Köprülü, “Abdal”, 62.

millilik vasıflarıyla bilinmiş ve yakın tarihte, bunu kanıtlayan örneklerle de ön plana çıkmışlardır.¹⁸¹

Abdallık, Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla dünyaya olan ilgisini en asgariye indirmiş kendini Allah yoluna adanmış "ricalü'l-gayb" olarak adlandırılan Sufi ve erenlere verilen isimdir. "Ricalü'l- gayb" ise Allah'ın dünyanın maddi-manevi düzeninin sağlamak amacıyla görevlendirdiği özel kullarıdır. Bu kullar görünüş itibarıyla diğer insanlar gibi olmakla birlikte herkes tarafından kolayca tanınamayacak ve gizli hakikatlere ve sırlara vakıf olan kişiler olarak kabul edilir. Allah'ın bu sevgili kullarının en önemli görevleri; alemdeki ruhani düzenin korunması, hayırların fethi ve şerhlerin definin sağlanmasıdır. Bunun yanında abdalların bazı temel faziletleri de söz konusudur. Buna göre abdallar yaratılanı yaratandan ötürü seven, kendilerine kötülük edenleri bağışlayan kaza ve kadere inanan, haramlardan titizlikle kaçınan ibadetlerindeki ihlas ve samimiyeti günlük hayatına da uygulamış sevgi ve şefkat sahibi kimselerdir. İnfomal ibadeti formal ibadetin de üstünde gören Abdallara göre, "Ermiş kişi, çok oruç ve çok namazla değil, ancak gönül zenginliği, kalp temizliği ve insanların iyiliğine çalışmakla ermiştir."¹⁸² Günümüzde "Abdal" kelimesi aptal, budala, kafası çalışmaz, akılsız anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca eski gezici dervişlerin serserfil, serseri yaşama biçimlerinden dolayı, Anadolu'nun birçok yerinde "Abdal", Çingene anlamında da kullanılmaktadır.¹⁸³ Onlar Çingene yakıştırmalarına itiraz edip kendilerini Abdal ve Müslüman olarak, tarikat itibarıyla ise Alevi-Bektaşî olarak tanımlamaktadırlar. Ayata'ya göre Abdallar dili ve soyu itibarıyla Çingenelerden farklıdır.¹⁸⁴

Günümüzdeki yakıştırmaların aksine tasavvufta veya Bektaşilikte Abdalın olumlu bir anlama sahip olduğu görülmektedir. Zira Abdallık, tebdil olmak, değişmek, bir merhaleden diğer bir merhaleye atlamak, kabuğunu bırakıp ruha sinmek, ruhu için nefisini bedel olarak vermek yani ölmeden önce ölmek, abit, zahit veli, sofı, derviş

¹⁸¹ Doğan Kaya, "Abdallar ve Millilik Konusunda Hassasiyetleri", c. 2 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 513-515.

¹⁸² Süleyman Uludağ, "Abdal", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 1988), 59.

¹⁸³ Zafer Önler, "Tarihten Günümüze Abdal Sözcüğü", *İzzet Baysal Üniversitesi*, 2014, 1.

¹⁸⁴ Ayata, "Anadolu Abdalları", 59-60.

anlamalarına gelmektedir.¹⁸⁵ Tasavvufi anlayışta Abdallık zümresinin makam olarak evliyalar ve dervişler zümresi ile aynı sıralarda olabileceği ifade edilmektedir.¹⁸⁶ Abdallığın ne olduğu ile ilgili Hatâyî'ye ait şu dörtlük dikkat çekicidir:

Abdallığın binasını sorarsan
Allah bir Muhammed Ali abdaldır
Hakikat ilminde aslın ararsan
Cümle ululardan ulu abdaldır.¹⁸⁷

Göçebe bir hayata sahip olmalarından dolayı aileleri ile dolaşan Abdallar, meslekleri icabı sünnetçilik, demircilik, kalaycılık, nalbantlık, kazancılık, elekçilik, köçeklik, çalgıcılık, oyunculuk, hikâyecilik, sepetçilik, devecilik, davulculuk gibi işlerle uğraşmışlardır.¹⁸⁸ Bu gezgin dervişlerin seyahatleri esnasında dilencilikle de geçimini sağladıkları ve bu sebeple halk ile iç içe oldukları görülür. Bununla beraber Abdallarda dünya malına değer vermeme, mal biriktirmeme, dünyadan elini eteğini çekme anlayışları vardır.¹⁸⁹ Osmanlı toplumunda etkin bir hale gelen Abdalların sosyo-kültürel ve dinî yaşayışları hakkında 18. yüzyıl Divan şiirlerinde önemli bilgilere rastlamak mümkündür. Özellikle Bâkî'nin divanında Abdalların giyim-kuşam, meslekleri, kullandıkları araç-gereç ve çalgı aletleri, yemek kültürü ve dinî-tasavvufi hayatları hakkında önemli ipuçları içermektedir.¹⁹⁰ Neşet Ertaş Abdallığın kurallarını şöyle anlatmaktadır:

¹⁸⁵ Ayata, "Anadolu Abdalları", 56.

¹⁸⁶ Nesib Göyüşov Cümşüdoğlu, "Evliya ve Mutasavvıflar Sırasında Abdalın Yeri", c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir, 2013), 214.

¹⁸⁷ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 68.

¹⁸⁸ Ayata, "Anadolu Abdalları", 58.

¹⁸⁹ Ezgi Tekin Arıcı, Cenk Güray, "Anadolu'da Abdallık Geleneğinin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Tasavvufi ve Dini Yapılanmalar", 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, c. 3, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; Ankara:(2018), 278-279.

¹⁹⁰ Erol Çamyar, "16. Yüzyıl Divan Şiirinde Abdallık ile İlgili İzler", c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 221-242.

Abdallığın kuralları Ali'nin fikrine göre; herkes sevdiğinen gardaş olacak demiş. Ben Mehmet'i sevdim, Mehmet ile gardaş olacağım. Yani benim ekmeğim var onun yoksa paylaşacağız. Onun var benim yoksa paylaşacağız. Yani bu şekilde gardaş olmak yani bir paylaşım oluyor. Tabi bu paylaşımında da bir kurban kesiliyor Allah rızası için. Orada semahlar dönülür Allah Allah diyerek semahlar dönülür deyişler söylenir efendim o mecliste. Sabaha kadar gün ışığıncaya kadar semahlar dönülür Allah Allah ile karşılaşılır. Gardaş olur herkes gardaş olmak zorundadır.¹⁹¹

Abdallığı bir ırk veya milletten ziyade İslami bir inanç ve yaşam tarzı olarak algılamak daha doğru olacaktır.¹⁹² Abdalların İslami anlayışına bakıldığında heterodoks bir anlayışlarının olduğu göze çarpmaktadır. Eski şaman inançlarını İslam ile harmanlayarak günümüzde devam ettiren Abdalların¹⁹³ aynı zamanda Melami-Kalenderi sufilerde panteizmi andıran Vahdet-i Mevcûd düşüncesinin inançlarına sirayet ettiği görülür. Abdalların, tenasüh ve hulul inancına dönüşmüş bir Vahdet-i Vücûd algısı olduğu ileri sürülmektedir.¹⁹⁴ Abdalların dinî-felsefi esasları hakkında Kaygusuz Abdal'ın "Mesneviye-i Baba Kaygusuz Abdal", "Cevhername", "Minbername", "Budalaname" isimli eserleri önemli bilgiler içermektedir.¹⁹⁵

Abdalların hayatında müziğin de çok ayrı bir yeri vardır. Abdalların müzikle olan ilişkileri dinî ritüeller ve inanç gelenekleri içinde daha da önemli bir hale gelmiştir.¹⁹⁶ Bu yönüyle müzik pek çok tarikatta sema ve raks ile vecde gelerek Tanrıya ulaşma aracı olarak görülmüştür. Özellikle Anadolu Abdallarında heterodoks anlayışın da etkisiyle dünya ve Tanrı algıları gereği müzik ve semanın bir ibadet biçimine dönüştüğü görülür.¹⁹⁷ Yani müzik, ağıt, ayin, türkü, Abdallar için hem hayatını hem de inancını yaşama biçimidir.¹⁹⁸ Abdal toplumlarında yakın tarihe kadar "Âşıklık" ve

¹⁹¹ "Abdallık Kuralları ve Neşet Ertaş", erişim 30 Mayıs 2022, <https://youtu.be/7Kasri4Wqm0>.

¹⁹² Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 29.

¹⁹³ Önler, "Tarihten Günümüze Abdal Sözcüğü", 3.

¹⁹⁴ Ezgi Tekin Arıcı ve Cenk Güray, "Anadolu'da Abdallık Geleneğinin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Tasavvufi ve Dini Yapılanmalar", 276.

¹⁹⁵ Nezaket Memmedli, "Kaygusuz Abdal'ın Eserlerinde Abdallığın Dini-Felsefi Esasları", c. 2 (Uluslararası Bozkırım Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 595-604.

¹⁹⁶ Güray, "Müziğin Ârifleri Abdallar", 369.

¹⁹⁷ Tekin Arıcı ve Güray, "Anadolu'da Abdallık Geleneğinin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Tasavvufi ve Dini Yapılanmalar", 286.

¹⁹⁸ Dursun Çiçek, "Kırşehir ve Neşet Ertaş Üzerine", *Düşünen Şehir Dergisi*, 78-79.

“Dedelik” olmak üzere iki farklı dinî mekanizmanın olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple Kırşehir Abdalları müzikle uğraşırken eğlendirmeden ziyade tarihlerine bağlı kalarak temsil ettikleri dinî kimliği de müzikleri içerisine nakşetmişlerdir. Bu durum onların repertuvarlarına yansımış ve müziklerini Alevi-Bektaşî Edebiyatı doğrultusunda şekillendirmişlerdir.¹⁹⁹ Neşet Ertaş’ın da söyleşilerinde dile getirdiği²⁰⁰ bu durumu, Abdallar müziği ibadetin yanında bir varlık ve yaşam biçimi, kimlik ifadesi olarak algıladıklarını göstermektedir.²⁰¹

Neşet Ertaş hem Abdalların müzik kimliğinden etkilenmiş hem de müziğiyle Abdal topluluğunu ve müzik kimliğini etkilemiştir. Neşet Ertaş’ın ideal tını ve tavrında bu etkiden söz etmek mümkündür.²⁰² Abdalların Orta Asya’dan Anadolu’ya göç süreçleri ve sonrasındaki gelenek aktarımında müziğin, önemli bir rol üstlendiği ifade edilebilir. Asırlardır devam edegelen bu aktarımda, müziğin Abdalların yaşamlarının tam ortasında yer almasının ve yaptıkları işi “kutsal” olarak algılamalarının önemli bir yeri vardır. Neşet Ertaş’ın müziği adeta bir ibadet olarak algılamasının da bu durumdan kaynaklandığı söylenebilir.²⁰³

Araştırmacılar Abdalların maruz kaldığı ötekileştirmenin çeşitli sebepleri üzerinde dursa da bu meseleyi sosyal kimlik kuramı çerçevesinde yorumlamak mümkündür. Nitekim bu kurama göre ayrımcılık ve ötekileştirmeye sonuçlanan bir süreçte, bireylerin diğer insanlara olan yaklaşımlarını, sosyal kimlikleri belirlemede ve ben tanımlamalarını ırki, dinî, siyasi vb. gibi sosyal sınıflara üyeliklerinin bilinciyle türetmektedirler. Olumlu bir sosyal kimlik edinmek ve benlik saygılarını yükseltmek için sosyal karşılaştırmayı gerçekleştiren bireyler, kendi gruplarını kayırarak algılama ve diğer gurubu da küçümseme yönünde bir yanlılık gösterirler. Kalıp yargıların temelini oluşturan sosyal kategorizasyonla, bir yandan aynı grubu paylaşan kişiler arasındaki farklılıklar azaltılıp benzerlikler arttırılırken, öte yandan farklı gruplar

¹⁹⁹ Coşkun, “Anadolu’da Sosyal Bir Kimlik Olarak Kırşehir Abdalları”, 203.

²⁰⁰ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 124.

²⁰¹ Ahmet Keskin, “Geleneksel Abdal Müziğinin Temsili ve Neşet Ertaş”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7, sy 34 (2015): 101.

²⁰² Barış Gürkan, “Abdal Toplumunda Kimlik-Müzik İlişkisi ve Neşet Ertaş”, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 448-451.

²⁰³ Keskin, “Geleneksel Abdal Müziğinin Temsili” 101-102.

arasındaki benzerlikler azaltılıp farklılıklar abartılmaktadır. İç grupla dış gruplar arasında gerçekleştirilen bu ayırım, kendi grubunu kayırmaya yol açtığı gibi, son derece katı ve kalıcı olan kalıp yargıların oluşmasına da neden olmakta ve dış grubun yalnızca olumsuz algılanmasına değil, dış gruba düşmanlık beslenmesine, dolayısıyla da gruplar arası çatışmalara da yol açmaktadır. Sosyal kimlik, tehdit altında hissedildiğinde ise, dış gruba karşı kalıp yargılar katı ve olumsuz bir muhteva kazanmaktadır.²⁰⁴ Her sosyal yapıda “biz” ve “onlar” şeklindeki kategorizasyonun, sosyal kimlik ihtiyacıyla güdülenmiş bir arzu olduğunu söyleyen Yapıcı, kalıp yargıların diğer kişi ya da grupları hatalı bir şekilde algılamanın bir sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürmüştür.²⁰⁵ Bu değerlendirmeler çerçevesinde o dönem “onlar” kategorisinde değerlendirilen Abdalların adeta ötekileştirildiği ve bu durumun sözlü ve fiziksel olarak yansıtıldığı söylenebilir. Sözlü yansımalara Abdallar üzerine yıllarca söylenmiş ve atasözü özelliğini almış kalıplaşmış ifadelerde rastlamak mümkündür. “Ağaçtan maşa, Abdaldan Paşa olmaz.” “Abdal ata binince bey oldum sanır, şalgam aşa girince yağ oldum sanır.” “Ahmağa yüz, Abdala söz vermeye gelmez.”, “Abdalın karnı doyunca gözü yolda olur.” gibi dışlayıcı ifadeler bunlara örnek gösterilebilir.²⁰⁶ Neşet Ertaş’ın: “...Bir dava olsa hemen çekip vururlardı. Nasıl olsa Abdal Çingen'dik. Canımızın onların mertebesinde hükmü yoğ idi. Kan parası verip davayı kapatırlardı. Biz bütün sınıfların altında, hayvanın biraz üstünde bir yerlerde idik.”²⁰⁷ sözleri ötekileştirmenin boyutunu gözler önüne sermektedir. Neşet Ertaş yaşadığı bu ötekileştirmeyi “Dertli Yoldaş” türküsünde açıkça şöyle dile getirmektedir:

Ey garip gönüllüm dertli yoldaşım
Neden belli değil baharın kışın
Var mıdır sormazlar ekmeğin aşın
Zengin isen ya bey derler ya paşa
Fukara isen ya abtal derler ya çingen haşa.

²⁰⁴ Henri Tajfel, M. G. Billig, ve R. P. Bundy, “Social Categorization and Intergroup Behaviour”, *European Journal of Social Psychology* 1, sy 2 (1971): 155; Zeynep Özcan, *İnönü Dönemi Dinî Hayat* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2015), 323-324.

²⁰⁵ Asım Yapıcı, *Din Kimlik ve Ön Yargı, Biz ve Onlar* (Karahan Kitabevi, 2004), 19-122.

²⁰⁶ Çevik, “Bir Özdeşim Öznesi Olarak Neşet Ertaş”, 261.

²⁰⁷ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 97.

Kim onun halını sormuş demezler
Cahilin gözünde hormuş demezler
Gariplere kim iş vermiş demezler
Zengin isen ya bey derler ya paşa
Fukara isen ya abtal derler ya çingen haşa.²⁰⁸

Türkünün ilerleyen dizelerinde Ertaş, insanların eşitliğine, haksız kazancın kötülüğüne, çalışmanın sevap hükmünde olduğuna ve engin gönüllü olmanın önemine vurgu yapmıştır. Türküde her defasında tekrar eden nakarat kısmında ise, Abdallara yönelik negatif tutumdan duygusal olarak etkilendiğini hissettirmektedir. Ancak buna rağmen, Neşet Ertaş bu durumu asla bir kompleks haline getirmemiş, bilakis insanlara duyduğu sevgi ve gösterdiği erdemli davranışlarıyla Abdallar hakkındaki yanlış algının bir nebze de olsa değişmesini sağlamıştır. Ertaş'ın önderliğinde Abdallara duyulan bu taraflı tutum nispeten kırılmış ve Neşet Ertaş, örnek bir temsilci olarak Abdallar ile toplumun diğer kesimleri arasındaki olumlu bağın kurulmasında köprü vazifesi görmüştür.²⁰⁹

Sonuç olarak Abdallık, Neşet Ertaş'ın hayatının her anını etkileyen, onun zihin dünyasını ve kimliğini inşa eden en önemli olgudur. Bu nedenle Neşet Ertaş'ı anlamamanın yolunun Abdallığı anlamaktan geçtiği söylenebilir. Nitekim onun sadece dinî düşünce dünyasını değil aynı zamanda değer algısını, dünya görüşünü ve felsefesini de yine Abdallık geleneğinden beslenerek inşa ettiği söylenebilir.

2.6.1.2. Alevilik-Bektaşilik

Abdallık 17. yüzyılda Bektaşiliğin içinde varlığını sürdürmesinden dolayı Abdal ve Bektaşi kavramlarının birbirlerinin yerine kullanıldığı ve Abdalların kendilerini tarikatta Bektaşi olarak kabul ettiklerinden daha önce bahsedilmişti. Abdalların tarihi gelişim seyrine bakıldığında onların Bektaşilikle beraber Aleviliğe de

²⁰⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:205.

²⁰⁹ Çevik, "Bir Özdeşim Öznesi Olarak Neşet Ertaş", 263.

aidiyetlerinin olduğu söylenebilir. Nitekim Anadolu'daki abdalların çoğunlukla Alevi sahalarında yer alması bunların büyük bir kısmının Alevi olduğunu göstermektedir.²¹⁰ Kendilerini Müslüman olarak tanımlayan Abdallarla ilgili çalışmalar Abdalların Alevilik ile etkileşim ve benzeşim içinde olduklarını ve Hz. Ali'ye karşı özel bir ilgilerinin olduğunu göstermektedir. Abdallar başta Ehl-i Beyt ve Hacı Bektaş-ı Velî olmak üzere, Alevilikteki önemli kişilere de büyük bir sevgi ve saygı beslemektedirler.²¹¹ Neşet Ertaş'ın temsil ettiği Kırşehir Abdallarının ibadetlerinin, Aleviliğin cem ayinleri ile aynı olması onların Alevilik ile ne kadar iç içe olduklarını da kanıtlar niteliktedir.²¹² Kırşehir Abdallarının inanç-ibadet hayatları üzerine yapılmış çalışmalar da bu gerçeği desteklemektedir.²¹³

Anadolu Alevi-Bektaşî tasavvufunda Tanrının en değerli sıfatı, yaratılmışların en güzeli sayılan insan sıfatıdır. Alevi-Bektaşîlik inancına göre Tanrıyı tanımanın ve bilmenin yegâne yolu insanı tanımak ve bilmekten geçer. Çünkü Tanrının yüzü, insanın yüzüdür. İnsanda vücut bulan Tanrıdır. İnsanı en üstün varlık gören Neşet Ertaş bu durumu bir deyişinde tek satırda şöyle anlatmaktadır; “*İnsana aşığım, Hak özümde*dir.” Alevi-Bektaşî inancında insana saygı, insan gönlüne duyulan saygı ile eşdeğerdir. Yaratılmışların en üstünü olan insanın en değerli hazinesi gönüldür. İnsana ve insan gönlüne ayrı bir değer atfeden Ertaş, Alevi-Bektaşîlikten aldığı bu terbiye ile bir deyişinde şunları söylemektedir:

Gönül bilmeyenler çoktur
Bilmeyende gönül yoktur
Bilmiş ol ki gönül Hak'tır
Sakın ol ha kırma kardaş.²¹⁴

²¹⁰ Köprülü, “Abdal”, 62.

²¹¹ Kuşdemir, “Anadolu Abdalları'nda Melamîlik ve Alevîlik Yansımaları Kırşehir/Neşet Ertaş Bağlamında”, 314.

²¹² Saim Ayata, “Kırşehir Abdallarında İbadet”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 13 (2011): 105-122.

²¹³ Saim Ayata, “Kırşehir Abdallarının Dini İnançları Üzerine Bir Araştırma” (Doktora, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, 2006).

²¹⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:202.

Hacı Bektaş'a göre de insan küçük bir evrendir, her şey insanda gizlidir ve insan her şeyi kendinde arayıp bulmalıdır. Bu durum şöyle anlatılır:

Hararet nardadır, sacda değildir
Keramet baştadır, taçta değildir
Hakk'ı arar isen kendinde ara
Kudüs'te, Mekke'de, Hac' da değildir.²¹⁵

Neşet Ertaş'ın türkü ve söylemlerinden yola çıkarak onun Alevilikten ziyade Bektaşiliğinin daha çok ön plana çıktığı söylenebilir. Elbette bunda Neşet Ertaş'ın takındığı tavır önem arz etmektedir. Neşet Ertaş sanatını, sazını ve sözünü Alevi deyişlerinden ve türkülerinden ayrı tutar. Alevi deyişlerini ve Aleviliğin yapısını eleştirmekle kalmaz aynı zamanda kendisinin Abdal ve Bektaşî kanalından beslendiği ısrarla vurgular.²¹⁶ Bunun sebebi Neşet Ertaş'ın dinler ve mezhepler üstü bir tavır takınarak bütün insanları temelde bir kabul etmesidir. Kendisi bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Eğer ayrı ayrı bir şey olsaydı, Allah herkesin alınına yazardı. Doğuştan itibaren hepimiz, analarımız insandır, biz insanoğluyuz, eşit cana sahibiz, tekrar söylüyorum. Bu ayrımı yapanlar, kendiliklerinden ayırım yapmışlar. İlk zamanlarda işte dinlerin, şunların bunların çoğalmaları, işte bundan meydana gelmiş, ayrı fikirler oluşmuş. Ayrı fikirler, ayrı gruplar kurmuşlar. Ben tekke demedim, ben türbe demedim, ben hac demedim, ben Kâbe demedim, bu benim görüşüm. İnsan kendini bilirse hakkı bilir, insan kendini bilirse insan kendi kendisinden sorumludur, Allah'a karşı.

Ertaş'ın Aleviliği eleştirmesinin diğer sebebi de bu inancın yapısının bozulmuş olmasıdır. Ertaş bu konuda şunları dile getirmektedir:

Bu defa kendi çıkarına kullanmaya başlamışlar yönetenler. Şu ne güzelmiş deyince, al dede kurban olsun sana, ceketin ne güzelmiş, al dede kurban olsun sana, ayakkabın ne iyiymiş, al dede kurban olsun sana.' Her şey dedenin dediği. Onlar alışmış, pir, pir, pir demezen olmaz. Ali, Ali, Ali; Haydar, Haydar, Haydar; Mustafa, Mustafa, Mehmet, Mehmet, Mehmet demezen kabul etmezler. Artık 21. asırdayız, ilim dünyadan çıkmış, yıldızları geziyor, sen, ben daha nelerle uğraşıyoruz. Ben, pir sözcüğüne de karşıyım, ulu sözcüğünü

²¹⁵ Parlak, "Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha", 298-300.

²¹⁶ A. Ali Ural, "Saz ve Orkestra", *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'a Armağan*, ed. Fahri Tuna (İstanbul: Kırşehir Valiliği Yayınları, 2014), 98.

de. Bunların tümü, kendini bilmeyenlerin aldatılmasından başka bir şey değildir. Kendini bilen, her şeyi bilir, kalpten kalbe yol vardır. Adam, pirden dolu içtim diyor. Üstü kapalı yalan söylüyor, kendini başka göstermek için bilinçsizleri kandırıyor. Bunların hiçbiri doğru değil.²¹⁷

Bektaşiliğini her fırsatta dile getiren Neşet Ertaş'ın türkülerine de konu ettiği görülmektedir. Gençliğinde Bektaşi kuşağı taşıdığına dair rivayetler bulunan Ertaş,²¹⁸ türkülerinde Bektaşiliğin temel prensipleri olan sevgi, saygı, kardeşlik, birlik, beraberlik, akıl, mantık bilgi ve bilime saygı gibi konuları ustalıkla dile getirmiştir.²¹⁹

“Bütün canların Hak olduğu” inancını Bektaşilikten alan Ertaş'ın sahne ritüelleri arasında hiç ihmal etmediği davranışlarından biri de elini toprağa sürüp öptükten sonra kalbinin üzerine koymasıdır. Bunun anlamı canlı cansız her şeyin aslı topraktır, toprak Hak'tır ve ondan olan her şey de Hakk'ın bir parçasıdır, Hakk'ın özünü taşır. Bu düşüncelerini, “*Canı Hak görmek bizim Bektaşiliğimizin de özüdür, karıncadan file kadar bütün canları Hak biliriz. Bütün canların canı Hak'tır, bir canı incitmek de Hakk'ı incitmektir.*” şeklinde dile getirmiştir.²²⁰

Neşet Ertaş'ın Abdallıkla birlikte din-değer anlayışını meydana getiren bir olgu da Alevilik-Bektaşilikten geliyor olmasıdır. Bu durum Abdal olmanın tabii bir sonucudur. Bu olgular birbirlerini etkilemesiyle birlikte Neşet Ertaş'ı hiç şüphesiz ki etkilemiştir. Neşet Ertaş Bektaşiliği bir inanç olarak benimsemiş bununla da kalmayıp bir yaşam tarzı ve hayat felsefesi haline getirmiştir. Ertaş'ın Alevilik-Bektaşiliği uygulamadan önce bu gelenek hakkında bilgisi var mıydı bilinmez ama gerçek olan şu ki; Ertaş her daim inanç ilkelerinden taviz vermeyen bir kişi olarak belleklerde yer etmiştir.

2.6.1.3. Muharrem Ertaş

Bir insanın gelişiminin en kritik dönemleri çocukluk ve ergenlik çağıdır. Çocukluk, fiziksel gelişimin yanı sıra psikolojik ve dinî gelişimin de ilk nüvelerinin

²¹⁷ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 19-21.

²¹⁸ Yağmur, *Aşkın Son Ozanı*, 43.

²¹⁹ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 309.

²²⁰ Tokel, “ERTAŞ, Neşet”, 421.

ortaya çıktığı dönemler olarak bilinir. Bu dönemdeki gelişim evrelerinin sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesinde ebeveynlerin rolü yadsınamaz. Aynı durum Neşet Ertaş için de geçerlidir. Nitekim Ertaş'ın din-değer anlayışının oluşmasında etkili kişi olarak Abdallık geleneğinin en büyük temsilcilerinden ve bozlak türünün en usta icracılarından babası Muharrem Ertaş'ı (1913-1984) söyleyebiliriz. Muharrem Ertaş, Zurnacı Kara Ahmet ile Ayşe Hanım'ın beş çocuğundan biri olarak Kırşehir'in Yağmurlu Büyükoba köyünde dünyaya gelmiştir. Bin yıllık Abdallık geleneğini 20. yüzyıla taşıyan ve öldüğünde geleneğin en büyük temsilcisi olarak anılan Neşet Ertaş'ın babası ve ustasıdır. Muharrem Ertaş'ın hayatı hakkındaki bilgiler sınırlıdır.²²¹ Neşet Ertaş'ın, babasının ölümünden sonra ona ithafen yazdığı “Deli Boran” isimli bozlakta yer alan:

Okula gidemedim bu dert benimdi
Hemi benim derdim hem babamındı
Hemi babam hemî öğretmenimdi
Garib'im dersimi verenim nerde.²²²

ifadeleri, Ertaş'ın eğitiminde babasının rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Neşet Ertaş'ı tanımanın ve anlammanın yolu Muharrem Ertaş'ı tanımak ve anlamaktan geçmektedir.²²³ Nitekim babasını hayatının her alanında rehber kabul eden Ertaş, ona karşı derin bir saygı ve sevgi duymuştur. Bozlakta da ifade ettiği üzere onu hem babası hem de öğretmeni gibi gören Ertaş, ondan müziğin yanında din ve değer anlamında da çok şey öğrenmiştir. Aynı pınarın kaynaklarından beslenen bu iki halk ozanının elbette din ve değer anlamında da aynı düşüncelere sahip olması beklenir. Neşet Ertaş, babasını manevi anlamda da bir rehber olarak görmüştür. Babası, öğretmeni ve ustası olarak gördüğü Muharrem Ertaş'ın okulunda aldığı sanat eğitiminin yanı sıra onun değerler sistemini de özümseme imkânı bulan Neşet Ertaş'ın, bu anlamda zengin bir kaynağa sahip olduğu söylenebilir. Yüzyıllardan bu yana süregelen Abdallık geleneği ile bir dinî

²²¹ Salahaddin Bekki, “Muharrem Ertaş”, 09 Aralık 2020, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muharrem-ertas>.

²²² Parlak, *Garip Bülbul Neşet Ertaş*, 2:254.

²²³ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 58.

anlayış ve yaşam tarzı olarak Alevilik-Bektaşiliğin somutlaşmış halini babasında tahlil etme ve babası kanalıyla hayatında tatbik etme imkânı bulmuştur. Zira Muharrem Ertaş da Alevi-Bektaşî bir Abdaldır. Bu durumda Ertaş'ın dini kimlik ve kişiliğini, babası başta olmak üzere aile ve yakın çevresinden etkilenerek şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Bu doğal bir süreçtir. Zira bilindiği üzere çocukluktan ergenliğe uzanan süreçte bireylerin dönemin gelişim ödevi olarak meslekî, siyasî, ahlâkî ve dinî kimliğini inşa etmesi beklenir. Bu süreçte birey, *başarılı, ipotekli/bağımlı, gölgeli, ertelenmiş, dağılmış* ve *ters* kimlikler geliştirebilir.²²⁴ Neşet Ertaş'ın çocukluğundan itibaren Abdal, Bektaşî dedelerinin ve “Aynı ruhun insanlarıyız” şeklinde tanımladığı babasının din ve değer anlayışını kendine rehber edindiğini görmek mümkündür. Bu sebeple Ertaş'ın özellikle ergenlikten itibaren oluşturduğu kimliğinin ipotekli/bağımlı kimlik türüne girdiğini söylemek mümkündür. İpotekli kimlik; ergenin, herhangi bir arayış ve bunalım yaşamadan, sadece ailesinin/çevresinin etkisiyle toplumda cârî inanç ve değerleri benimsemesiyle elde ettiği kimliktir. Diğer bir ifadeyle birey, yanlış anlaşılma, günaha düşme ve dinden çıkma korkusu başta olmak üzere çok farklı nedenlerle dinî inançlarında ciddi bir arayış ve sorgulama içine girmeden toplumunun/ailesinin kendisine öğrettiklerini kabul edip olduğu gibi benimserse oluşturduğu kimlik bağımlı ve ipoteklidir.²²⁵

Neşet Ertaş'ın kimlik ve kişiliğinin inşasında büyük bir rol üstelenen Muharrem Ertaş'ın ahlaki anlayışının yansımalarını, Neşet Ertaş'ın onunla ilgili kaleme aldığı “Neyledin Dünya” türküsünde görmek mümkündür:

Ay dost deyince yeri göğü inleyen

Muharrem ustaydı bunu dinleten

Gönül kırmazdı bilerekten, bilmeden

İnsan velisini neyledin dünya.²²⁶

²²⁴ Asım Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, *İlahiyat Akademi Dergisi*, sy 12 (2020): 10.

²²⁵ Yapıcı, “Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, 10.

²²⁶ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 87.

Muharrem Ertaş, sadece sanattaki ustalığı ile değil değer ve ahlak anlayışı ile de incelenmesi gereken bir insandır. Neşet Ertaş hem sanatını hem de ahlak ve din anlayışını çocuk yaşlardan itibaren babasına borçludur. Nitekim bu durumu kendi hayatını anlattığı Yaşam Şiiri'nin bir dördlüğünde şöyle dile getirmiştir:

O zaman babamdan öğrendim sazı
Engin gönül ile Hakk'a niyazı
O yaşımda yaktı bir ahu gözü
Mecnun gibi çölde kaldım, dediler.²²⁷

Yukarıdaki dördlükte de ifade ettiği üzere babasından hem sanatını hem de engin gönüllü olup Hakk'a niyazı talim etmiştir. Babası ile olan ruh birliğini de “*Babamla ben aynı ruhun insanlarıyız*” şeklinde dile getirmiştir. Muharrem Usta'da oğlunun kendisine olan bu teveccühüne kayıtsız kalmamıştır. Muharrem Usta, onu sazının varisi ve her alanda elde ettiği engin bilgi birikiminin yegâne taşıyıcısı olarak görmüştür. Nitekim son nefesinde oğul Ertaş'ı kastederek “Sazımın Emaneti” ifadesini kullanmıştır.²²⁸ Neşet Ertaş'ta bunun bilincinde olarak hayatını devam ettirmiştir. Neşet Ertaş, ölürlen de yine çok sevdiği ve her şeyini borçlu olduğu babasının ayak ucuna defnedilmiştir.²²⁹ Bu iki halk ozanı sadece birbirleri nazarında değil Kırşehir Abdal kültürü bağlamında da çok önemli bir konuma sahiptir. Oluşturduğu müzik ekolü açısından Muharrem Ertaş, bu müzik ekolünün ve Abdallık kültürünün temsili, yurtiçinde ve yurtdışında tanıtılması açısından Neşet Ertaş, Abdalların rol model kabul ettikleri isimlerdir. Bu durum Muharrem Ertaş ve Neşet Ertaş hakkında anlatılan fıkralara da yansımıştır. Özellikle Neşet Ertaş hakkında sözlü gelenekten aktarılan fıkralardan birisi şöyledir:

Ankara'da yapılacak bir düğünde çalmaları için Kırtıllar'dan bir Abdal grubu düğüne davet edilir. Abdallar, bir trafik polisi tarafından durdurulur. Polis memuru Abdallara ehliyet, ruhsat ve araç muayenesi sorar. Bütün bunlardan habersiz olan Abdallar bir cevap veremez. Aracı bağlayacağını söyleyen memura Abdallar; Ağam ayaklarının türabı olalım,

²²⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:272.

²²⁸ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 175.

²²⁹ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 27.

düğünümüz var gidemezsek hayır işi kalır, hem çocuklarımız da evde aç kalır' der. Polis memuru Abdalların Neşet Ertaş'la aynı köyden olduğunu öğrenir. Neşet Ertaş'ı çok seven memur, kendi hallerinde düğün çalmaya giden Abdalların samimiyetine bakıp onlara acır ve 'size bir soru soracağım, eğer bilerseniz giderseniz' der. Abdallar; 'sor ağam' derler. Memur Abdallara; 'İstiklal Marşı'nı kim yazdı' diye sorar. Birbirlerinin yüzlerine bakan Abdallardan hiçbirisi cevap veremez. Abdallardan biri çaresizce öne atılır: "Valla Muharrem Ağam desem o pek eski, hem okuma yazması da yoktu. Hacı Ağam desem (İstiklal Marşı'nın melodisini mırıldanarak) yok bu pek onun havasına da benzemiyor. Bunu yazsa yazsa yine kurban olduğum Neşet Ağam yazmıştır.²³⁰

Fıkra da düğüne giden Abdallara polis memurunun "*İstiklal Marşını kim yazdı?*" sorusuna karşılık aldığı "*Neşet ağam yazmıştır.*" cevabı Abdalların nezdinde Neşet Ertaş'ın ifade ettiği anlamın anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

2.6.2. Neşet Ertaş Türkülerinde Dinin Yansımaları

2.6.2.1. Allah İnancı ve Tasavvuru

Bir sanatçının dinî anlayışı hakkında fikir sahibi olmanın yolu eserlerini incelemekten geçer. Neşet Ertaş'ın da gerek verdiği demeçlerde gerek türkülerinde dinî anlayışına özellikle Allah inancı ve tasavvuruna dair önemli ipuçlarına ulaşmak mümkündür. Neşet Ertaş'ın maneviyatına yön veren en önemli unsur Allah inancıdır. Allah'ın varlığı, birliği ve kâinatın tek hâkimi olduğu inancını özüne yerleştiren ve sarsılmaz bir itikatla benimseyen Ertaş; bunu gerek söyleşilerinde gerek şiirlerinde her fırsatta dile getirmiştir. Yaratıcıyı ifade ederken Tanrı sözcüğü yerine çoğunlukla "Allah", "Hakk" bazen de "Mevla" ifadesini kullanan Ertaş sanatının kaynağını da Hak aşkına dayandırır:

Tüm canların Hakk olduğun bilmese
Hakk'ın aşkı yüreğine dolmasa
O güzel cemale âşık olmasa
Kul Garib'im bu sazını çalmazdı.²³¹

²³⁰ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 32-33.

²³¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:227.

Tanrı inancını “kendini bilme” felsefesiyle harmanlayan Ertaş bu durumu şu döngü ile ifade etmiştir: “*Kendini bilen yaratıldığını bilir, yaratıldığını bilen Rabbini bilir, Rabbini bilen de kendini bilir.*”²³²

Anadolu Alevi-Bektaşî tasavvufunda yüce ve kesin güce sahip Tanrının, insanla özdeşleştiği ve onun içinde bulunduğu düşüncesi Neşet Ertaş’ın Tanrı algısına etki etmiştir. Zira insanın özünde Tanrının izleri vardır. İleride daha da ayrıntılı değinilecek bu görüş Vahdet-i Vücûd görüşüdür. Nitekim Ertaş bu durumu şöyle dile getirir: “*İnsana âşığıım, Hakk özümdeedir...*”²³³

Ertaş benliğinde var olan Tanrı inancını, kendini bilme anlayışı içerisinde özgün bir yoruma kavuşturmuştur. Anadolu Alevi-Bektaşî anlayışının temelini teşkil eden yaratılmışlar olarak canlı, cansız tüm varlıkları “Hakk”ın bir parçası ve “Hakk”tan gelip “Hakk”a gittiğine dayanan Vahdet-i Vucûd (insan-Tanrı birliği), Vahdet-i Mevcûd (insan-Tanrı-doğa birliği) ve Devriye (ruhun ölümden sonra yeniden can bularak dirileceği) inancı, Neşet Ertaş’ta da aynı şekilde can bulur. Ona göre elin tutup gözün gördüğü her şey Haktır ve aslı topraktır. Ertaş’a göre Hak birdir ve her yerdedir. Bu inancını türküsünde şöyle dillendirir:

O Hakk gökte, güneş yerde yâr olmuş
Şüphesiz ki her canlıda var olmuş
Neden kimse bilmez; çünkü sır olmuş
İrenk ayrı ayrı, dil ayrı ayrı.²³⁴

Hakk’ı görmenin ve özünde hissetmenin bir irfan meselesi olduğunu dile getiren Ertaş Hakk’ın her yerde olduğunu vurgular. Nitekim bu görüşünü bir şiirde şöyle dile getirir:

Arife tarif ne hacet?
Hak meydanda, gördü isen

²³² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:18-19.

²³³ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 298-299.

²³⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:19.

O sendedir sen ondasın,
Eğer bilebildi isen.²³⁵

Neşet Ertaş'ın Allaha olan itikadı kuru bir inanç ve basit bir söylemin ötesindedir. Nitekim Yugoslavya'da geçirdiği trafik kazasını anlattığı bir demecinde onun zor durumlarda Allaha karşı olan derin bağlılığı ve tevekkülünü görmek mümkündür.²³⁶

Sevginin kaynağının Tanrı olduğunu savunan Ertaş, aşkı da Allah tarafından insana bahşedilen bir hediye olarak görür. Bu durumu şöyle dile getirir: “...Aşk bir Allah vergisidir, gönül kimi severse aşk onda güzeldir, başkasında kâr etmez.”²³⁷

Neşet Ertaş'a göre alemdeki en kıymetli varlık insan, insanın da en kıymetlisi anadır. Şiirlerinde çoğu zaman ana derken Hakk'ı, Hak derken de Ana'yı kasteder. Ertaş'a göre ana ve kadın Allah'ın yaratma ve rahmet sıfatlarının tezahürüdür.²³⁸ Bir türküsünde; “...Ana Haktır sen bu sırra erdin mi?” demesi bu durumu ortaya koymaktadır. Ertaş; ananın, insanın aslı olma ve bu yaratma sıfatını Hak'tan almış olmasını bir türküsünde özgün bakışıyla ortaya koyar. Halk arasında Mevlâna isminin “Mevlâne” olmasının aslında içerisinde “Mevla ne?” diye bir soru barındırdığını ifade eden Ertaş, bir türküsünde bu soruya “Mevla Ana” diyerek cevap vermiştir. Böylelikle ananın yaratan can olduğunu savunan Ertaş bu durumu dizelerinde şöyle dile getirir:

Bu dünyada yok değilsin
Varsın Mevla ana Mevla ana
Sen cümlemizin gönlüne
Yarsın Mevla ana Mevla ana.²³⁹

²³⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:20.

²³⁶ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 197-201.

²³⁷ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 222.

²³⁸ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 101-102.

²³⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:26.

Allah'ın yaratıcı sıfatının anada tezahür ettiğini düşünen Ertaş'ın yapmak istediği şey anaya uluhiyet vasfı kazandırmak değildir. Nitekim o, insanın varoluş sebeplerinden biri olan ananın insan hayatındaki önemine vurgu yapmak istemiştir. Mevla kelimesi sözlükte; “birinin yakını, dostu, arkadaşı ve yardımcısı olmak, onun idaresini elinde bulundurmak” anlamındaki “velâyet” kökünden türetilmiş ve “birine sevgiyle bağlanan, dost, arkadaş, yardımcı; sahip ve mâlik” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Bütün bu anlamlar göz önüne alındığında ve Mevla'da asıl olan mananın sevgi ve manevi yakınlık olduğu düşünüldüğünde,²⁴⁰ Ertaş'ın anayı ifade ederken niçin Mevla kavramını kullandığı açıklığa kavuşmuştur. Ona göre; kişinin Mevla'sı olan anası, onun sevgiyle bağlandığı en yakını, dostu, arkadaşı ve yardımcısıdır.

Ertaş'a göre Hak; yokları var, kendi halini ise sırretmiştir. Bu sırta varan kişinin yapması gereken tek şey ise; Hakk'ın varlığına, birliğine şükretmesidir. Bu olguyu şöyle ifade eder:

O yokları var edene
Gerçek halin sır edene
Şükredelim Yaradan'a
Kalkın semaha dönelim.²⁴¹

Neşet Ertaş'ın Allah inancındaki bir başka dikkat çeken husus ise Allah'ın büyüklüğü ile ilgilidir. Konserlerinde kendisine gösterilen sevgi seline: “*Geldiğiniz yollarda yüzüm var. Ayaklarınızın turabı, gönüllerinizin hizmetçisi, dertlerinizin ortakçısıyım.*” diyerek mütevazî bir yaklaşım sergileyen Ertaş; “Büyüksün Babaa!..” diye bağırarlara her seferinde “*Hâşâ! Büyük Allah*” şeklinde karşılık vererek Allah'ın zihnindeki büyüklüğünü dile dökmüştür. “Üstat” sözüne “*Usta Allah'tır*” diyerek karşı çıkmıştır. Allah'ı bir sevgi kaynağı olarak gören Ertaş; Yunus'un “Yaradan'dan ötürü” diye gerekçelendirdiği bu duyguyu, o kendi diliyle “*Allah sevmediğini yaratmaz*” şeklinde ifade etmiştir.²⁴²

²⁴⁰ Bekir Topaloğlu, “Mevlâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2004.

²⁴¹ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 296.

²⁴² Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 2021, 10.

İnsanın bu dünyada Yaratıcısını bulması gerektiğini savunan Ertaş'a göre Mevla'sını bulan kendisini bulur ve tanır. Bu durumu şöyle dile getirmiştir:

Şüphesiz Allah'ın gökler ve yerler,
Garib'im, biliyor sağırlar, körler,
Arayan Mevlâsın bulurmuş derler,
Arayıp kendini bulmakta insan."
Tanıyıp kendini bilmekte insan.²⁴³

Allah'ın bütün insanları sevdiğini, eşit yarattığını vurgulayan Ertaş, ayrılıkların ve ikiliklerin kişilerden kaynaklandığını ustalıkla ifade etmiştir. Bu durumu bir türküsünde şöyle dile getirir:

Bir yaratmış Allah tüm insanları
Ayrılık insanın sözünden olur
Ayrı görme gel şu insan oğlunu
Her niyet kişinin özünden olur.

*“Dünya değersiz, alçak da olsa yine de güzeldir. Çünkü Allah'ın yarattığı her şey güzeldir.”*²⁴⁴ diyen Ertaş; Allah'ı güzel gördüğü için yarattığı her şeyi de güzel görmüş, adeta Yaratılanı yaratandan ötürü sevmiştir.

Allah'ı sevginin ve merhametin kaynağı olarak gören Ertaş'ın; yarattıklarını seven onları bağışlayan olumlu bir Tanrı algısı olduğu söylenebilir. Bunu “Helal Et Hakkını” isimli türküsünün bir bölümünde görmek mümkündür:

Bende bir garibim gözümde yaşlar
Cahildim başıma geldi bu işler
Kul kusur işler Sultan bağışlar
Helal et hakkını canım helal et.²⁴⁵

²⁴³ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 300.

²⁴⁴ Muammer Yılmaz, *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası* (Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2017), 35.

²⁴⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:180.

Ertaş'ın Tanrı ile olan bağının son derece kuvvetli olduğu söylenebilir. O Allah'tan başka hiç kimseye minnet edilmemesi gerektiği inancındadır. Ona göre; Allah ile kul arasında kimse giremez. İradesi elinde olan insan da bunun şuurunda olarak Allah'ta başka hiçbir kişi ve kudrete (imam, hoca, dede, şeyh, tekke, türbe, yatır... vb.) minnet etmemelidir.²⁴⁶ Bu anlayış onda şöyle dizeleşmiştir:

Temizlenmiş ruhu ak olmuş iken,
Allah'ın katında pak olmuş iken,
Ruh can ile can Hak olmuş iken,
Neden başkasına minnette insan.²⁴⁷

Ertaş'a göre; Allah tek hakimdir ve canı verip almak yalnızca ona mahsustur. Bunu şöyle ifade etmiştir:

Tek hakimdir ulu gani
Bir yaratmış seni beni
Veren alır tatlı canı
Ötesini sorma kardaş.²⁴⁸

Ayrıca “Ey Garip Gönüllüm Kara Kaderlim” türküsünün bir kısmı, Ertaş'ın Allah ile olan ilişkisini anlattığı ve kendi anlayışına göre Allah'ı tanıttığı bir eseridir. Söz konusu türkünün dörtlüğü şöyledir:

Ben de bir Garib'im kuluyum Hakk'ın
Seyreder alemi o bize yakın
O ölmez, yitmezi unutma sakın
Umudunu kesip kesip ağlama.²⁴⁹

²⁴⁶ Musa Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, c. 2 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 651.

²⁴⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:218.

²⁴⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:202.

²⁴⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:205.

Yukarıdaki mısralardan da anlaşıldığı üzere Neşet Ertaş'ın Allah tasavvurunun genel olarak olumlu olduğunu söylemek mümkündür. Zira onun zihninde Tanrı vardır, birdir ve her şeye gücü yetendir. O, insandır; insan O'ndadır. İnsanı sevdiği için ona ayrı bir değer vermiş, insanlar içinde de anayı ayrı bir yere konumlandırmıştır. Anayı Hak olarak gören Ertaş, ananın Yaratıcının yaratma özelliğini alarak bir varoluş sebebi haline dönüştüğünü savunmuştur. Mevla'ya her konuda ihtiyaç duyan ve dünyada onu bulmayı amaçlayan Ertaş; Mevla'yı bulanın kendi özünü bulacağını ifade ederek, insanın Allah ile bütünleşebileceğini düşünmüştür. Neşet Ertaş'ın Allah inancı ve tasavvurunun büyük bir kısmına Alevilik-Bektaşılık-Abdallık üçlemesinin kaynaklık ettiği görülmektedir. Bunun dışında engin gönül ile Hakk'a niyazı öğrendiği babası Muharrem Ertaş'ın da bu tasavvurun şekillenmesinde etkisi olduğu söylenebilir. Ertaş'ın türkülerinde en sık kullanılan kelimeler listesinde “Hak” ve “Allah” kelimelerinin ilk beşte yer alması (184 kez) onun Allah ile olan bağıni kanıtlar niteliktedir.²⁵⁰ Onun Allah hakkındaki düşüncelerini özetleyen en güzel örnek bir söyleşisinde dile döktüğü şu ifadelerdir:

Yunus kardeşim. Allah sevmediğini yaratmaz, o da Allah'ın kulu, ben de Allah'ın kuluyum. Hepimiz Allah'tan geldik Allah'a gideriz. Hepimizi Allah verir Allah alır. Öyle aracısı, tefecisi, yancısı yok. Böyle olunca, yaptığım işi Allah için yapacaksan, Allah'ın yarattığı kula yardım etmen gerekiyor.²⁵¹

Yukarıdaki ifadeler Ertaş'ın Allah tasavvuru hakkında önemli bilgiler içermektedir. Ertaş'ın gözünde yaratılan her canlı Allah tarafından sevildiği için yaratılmıştır. Bu noktada bütün insanlar Hak katında eşit konumdadır. Ertaş'a göre insan Allahtan gelmiş ve Allaha gidecektir. İnsanın, yaratıcıya ulaşma noktasında da bir başkasına ihtiyaç duymaması gerekir.

Yine kendisinin dilinden dökülen şu cümleler kâinata ve Yaratıcıya dair önemli ipuçları içermektedir:

²⁵⁰ Dursun Şahin, “Nurettin Topçu'nun Hareket Felsefesi ve Neşet Ertaş Türkülerinde Söz Varlığı”, *TEFM 2019 Bildiri Tam Metinler Kitabı*, 2019, 142.

²⁵¹ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 112.

Hepimiz dünyaya kendimiz gelmedik. Bizi getiren var. Allah'tır. Baktığımız zaman şu yaprakların hepsinin deseni ayrıdır. Hiçbirinin deseni birine benzemez. Yeryüzünde yediğimiz meyvelerin ayrı rengi, ayrı ayrı tadı var. Bunları bir yapan bu kadar canlıya hükmeden, bilen birisi vardır. O Allah'tır.²⁵²

Bu söylemlerden de anlaşılacağı üzere Ertaş, Allah'ın yaratma ve hükmetmede kusursuz ve tek olduğunu düşünmektedir.

Yine şu sözleri onun Allah'ın yaratması, nimetleri ve kâinatın zenginlikleri hakkındaki düşüncelerinin ne kadar kesin ve açık olduğunu göstermektedir:

*“Demek istediğim bu canı sen yapmadın. Elmayı, üzümü insan mı yaptı? Biz Allah'ın sofrasındayız. Bu Allah'ın bize ikramıdır. O neyi var neyi yok misafirini memnun etmek için sofrasına kor”.*²⁵³

Ertaş nezdinde Allah yarattığı canlıya nimetlerini ikram etme hususunda cömert davranmıştır. Ona göre Allah, insana dünya sofrasında nimetleriyle ikramda bulunmuştur.

2.6.2.2. Peygamber Anlayışı

Neşet Ertaş'ın şiirlerine ve hayatına baktığımızda belki de hakkında en az bilgi sahibi olacağımız konulardan biri onun Peygamber anlayışıdır.

Ertaş'ın şiirlerinde Peygamber anlayışı ile ilgili dikkat çeken ilk nokta “Bilebilseydi” türküsünde yer almaktadır. Kuran-ı Kerim'in muhtelif surelerinde anlatıldığı üzere Allah Hz. Adem'i ve Hz. Havva'yı yarattı ve onları cennete yerleştirdi. İstedikleri bütün nimetlerden yemelerini sadece bir ağaca yaklaşmamalarını emretti. Fakat Hz. Adem ile Hz. Havva şeytana uydular, Allah'ın emrine karşı geldiler ve cennetten yeryüzüne indirildiler. Neşet Ertaş ise “Bilebilseydi” türküsünde isim vermeden bu olaya atıfta bulunmuştur. Türkünün ilgili kısmı şöyledir:

²⁵² Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 84.

²⁵³ Adem Balkaya, “Neşet Ertaş'ta Hayatın Bilgisi”, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 125.

Hayvanlar yabanda sürüsüyünen
Geçinemez biri birisiyinen
İnsan Cennetinin hurisiyinen
Sevişseydi Hak yabana salmazdı.²⁵⁴

Bu dizelerden hareketle Hz. Adem ile Havva'nın cennetten çıkarılışı olayına bir atıfta bulunulduğu söylenebilir. Söz konusu dizeler her ne kadar doğrudan Ertaş'ın Peygamber anlayışını yansıtmasa da onun, türkülerinde peygamber kıssalarına değindiğinin ve peygamberlerin kıssalarını bildiğinin göstergesidir. Ayrıca türkünün dörtlüğünün ilk iki dizesi ile son iki dizesi kollektif düşünüldüğünde Ertaş'ın, insanın cennetten çıkarılmasının onun için bir ceza olduğu görüşünde olduğu anlaşılabilir. Ertaş'ın diğer eserleri dikkate alındığında özellikle Eyüp Peygamber ile Yunus Peygamberlerin kıssalarının üzerinde durduğu söylenebilir.²⁵⁵ Bu peygamberlerin kıssalarını tasavvufi bir bakış açısı ile yorumlayan ozan, kendi dertlerini bu peygamberlerin durumu ile özdeşleştirerek şiirlerinde zengin bir anlam dünyası meydana getirmiştir. Ertaş, denize atılıp balığın karnından kurtulan Hz. Yunus (as) ve vücudundaki yaralar dayanılmaz noktaya gelmesine rağmen Allah'a şükretmekten vazgeçmeyen ve yaralarının iyileşmesi için Allaha dua etmekten ar duyan Hz. Eyüp (as) kıssalarından yola çıkarak, kendi dertleri ile söz konusu iki peygamberin durumu arasında özdeşim kurmuştur. Bununla ilgili olarak Ertaş'ın türkülerinde yer alan birkaç örneğe değinmek yerinde olacaktır:

Gizli yarelerim Eyüp misali
Şu benim sevdiğim kayıp misali
Deryanın içinde Yunus misali
Derdin deryasına dalan ben oldum.²⁵⁶

²⁵⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:227.

²⁵⁵ Türker Eroğlu ve Nagihan Çetin, "Neşet Ertaş'ın Şiirlerinin Halkbilimsel Açıdan İncelemesi", c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 398-99.

²⁵⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:270.

Ertaş'ın bu konuda yazılmış “Aşkın beni del' eyledi”²⁵⁷, “Gine mi Gurbete Düştü Yolumuz”²⁵⁸, “Dostlara Selamı Saldıktan Keri”²⁵⁹ ve Hele Bakın Şu Feleğin İşine”²⁶⁰ isimli türkülerinde de yine Eyyüp (as) Yunus (as) gibi peygamberlerin isimlerinin geçtiğini görmek mümkündür. Bu türkülerde Peygamberlerin yanı sıra Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Nesimi ve Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) torunlarından olan Hz. Hüseyin (ra) gibi tarihe mâl olmuş karakterlerin de isimlerinin geçtiği görülmektedir. Ertaş söz konusu türkülerde temsil edilen karakterleri ilahi aşk, beşerî aşk, sevgi ve muhabbet bağlamında konu edinmiştir.

Bektaşiliğin kendisi için ifade ettiği anlamı anlattığı bir söyleşide Neşet Ertaş, Peygamberimiz Hz. Muhammed (as)'ın ve amcasının oğlu Hz. Ali (ra) hakkında şunları dile getirmiştir:

Hz. Ali ile Hz. Muhammed zamanında tarikat dedikleri bir yol kurmuşlar. Bu da ana haklarının eşit olduğunu ta o zaman okeylemişler. Bir meclise bütün erkekler gelirmiş. Demişler ki, "Herkes kendi eşiyle beraber gelecek." demişler. Tarikatın kuruluşunun temeli budur. Eşiyle beraber gelecek deyince, bunun adı nedir tarikat, bu da Ali'nin evinde başlamış. Nerede bu tarikatın kuruluşu, Ali'nin evinde. Ekseriyet karısıyla beraber gelmek istememiş oraya. Ekseriyet dışarıda kalınca, iki emmi uşağı fikirleşmişler: Ne olacak bu insanların yönetilmesi? Nasıl olacak? Bu yönetim kılıç devri. Bunları bir yönetmek lazım. Bir yönetmek nasıl olacaksa o şekilde. Bunları düşünmüşler. Ben öbür tarafa değil de tarikat yönünde, bu ana hatlar üzerinde durayım. Ana haklarını tarikatta o zamandan eşit kılmış. Ama ekseriyet dışarıda kalmış, Bunun adı nedir? Tarikattır. Tarikatı kuran kimdir? Ali'dir. Bu defa Muhammed şeriatı düşünmüş, insanları yönetmek için. Oraya geçmeyim. Biz Hz. Ali'den bu yana tarikat çocuklarıyız, Bektaşiler olarak.²⁶¹

Ancak bu aktarılan ifadeler Ertaş'ın dinî bilgisinin kitabî olmaktan çok kulaktan dolma bilgilere dayandığına dair ipucu vermektedir. Nitekim resmî ve gayri resmî bir şekilde din eğitimi almadığı anlaşılan Ertaş'ın sözlü kültürden etkilenecek dinî bilgi alanını inşa ettiği söylenebilir.

İlk başlarda da ifade edildiği üzere, Neşet Ertaş'ın Peygamber anlayışı hakkındaki bilgiler kısıtlıdır. Bu konuda onun birkaç şiiri ve doğrudan konuyla alakalı

²⁵⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:174.

²⁵⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:211.

²⁵⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:202.

²⁶⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:224.

²⁶¹ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 100-101.

ipuçları vermeyen bir söyleşi mevcuttur. Bunun sebebi söyleşilerde kendisine bu konu soru sorulmaması ile ilgili olabilir.

2.6.2.3. Melek İnancı

Neşet Ertaş'ın türküleri incelendiğinde melek inancına ilişkin bilgilerin Peygamber inancına nispeten daha geniş olduğu söylenebilir. Türkülerindeki dinî motiflerinde melek motifinin yanında özellikle ölüm meleği Azrail ismi yer almıştır. Burada Bektaşilik kültürünün etkileri de hissedilmektedir.²⁶² Hayatı yoksulluk ve çile ile geçmiş, Abdal olduğu için her ortamdan dışlanmış ve garipliği seçmiş bir ozanın şiirlerinde ölüm ile özdeşleşen Azrail'in sıklıkla geçmesi çok sürpriz bir durum değildir. Özellikle sevdasına seslenirken Azrail'i kullanması dikkat çekicidir. Azrail'in yaptığı işi sevdiğinin yapması ile kıyaslayan ozan, bu durumu sevdiğine bir sitem aracı olarak kullanmaktadır. "Açma Zülüflerin" isimli türküsünde bu durumu şöyle dillendirir:

Sallama saçlarım' sen de bulursun
Ezrail misali canım' alırsın
Etme bu cefayı kanlım olursun
Bu kul senin kulun kulun değil mi?²⁶³

Sevdiğine seslendiği bir başka türküsünde ise yine ölüm meleği Azrail'e atıfta bulunmuştur:

Bir Garib'im yar olarak bilersen
Azrail almadan ruhum' alırsan
Çaresiz derdime derman olursan
Saklarım sırrımı candan sevdiğim.²⁶⁴

²⁶² Feyzan Göher Vural ve Timur Vural, "Bozkırın Dilinden Dökülenler", c. 2 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 973.

²⁶³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:165.

²⁶⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:269.

“Hay Çekip de Gülme Ey Gafil İnsan” adlı türküsünün muhtelif yerlerinde ölümden kaçışın ve Azrail’den kurtuluşun olmadığını çok çarpıcı bir biçimde dile getirir:

Hasta olup baş yastığa düşünce

Evlat kardaş başucuna gelince

Azrail canına pençe vurunca

Sızlar azelerin derman bulaman.²⁶⁵

Bir gün olur götürürler seni evinden

Koyma Hakk’ın kelamını dilinden

Kurtuluş mu var Azrail’in elinden

Korkarım Garib'im sen kurtulaman.²⁶⁶

Her bir dizesi üzerinde sayfalarca kitap yazılacak öğretilerin bulunduğu “Yolcu” türküsünde ise Azrail’i tanımlama biçimi şu şekildedir:

Vade tekmil olup ömrün dolmadan

Emanetçi emanetin almadan

Ömrünün bağının gülü solmadan

Varıp bir canana ikrar verdin mi?²⁶⁷

Emanetçiden kasıt, yukarıda belirtilen vadenin dolması, yani ölüm ile ruhu bedenden ayıran melek olduğuna inanılan Azrail'dir.²⁶⁸

²⁶⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:223.

²⁶⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*: 2:223.

²⁶⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:186.

²⁶⁸ Talip Sami, “Âşık Veysel Şatıroğlu, Neşet Ertaş ve Âşık Mahzuni Şerif Eserleriyle Foucault’cu Söylem Analizi Üzerine Bir Çalışma: Yaşam Doyumu Ve Ölüm Arzusu Analizi”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* 4, sy 7 (07 Mayıs 2018): 127.

Elbette Neşet Ertaş'ın meleklerle inancı işlediği türkülerin konusu sadece Azrail'den ibaret değildir. “Gönül Bir Noktaya Bağlandı Şükür” türküsü Neşet Ertaş'ın dört büyük meleği andığı tek türküsüdür. Türkünün ilgili dörtlüğü şu şekildedir:

Hak buyurdu Cebrail'e bir kelim
Mikail vasıta yazıyor kalem
Azrail dünyaya koydu bir alem
İsrafil'in bağı nardan sayılır.²⁶⁹

Neşet Ertaş'ın zihnindeki melek profilinin en önemli özelliği günahsız olmasıdır. Ona göre günahsız insanlar da bir melektir. Bu dünyada can yakmak, kalp kırmak gibi diğer insanlara zarar verecek davranışlar insanın fitratında olmayan davranışlardır. Öz itibarıyla meleklerle eşdeğerde yaratılmış olan “İnsan” zamanla birtakım kötü hasletler kazanmaktadır.²⁷⁰ Öte yandan günahı dökülen insanlar da melekleşmiştir. Sazına dört elle sarılan ve çalarken kendinden geçtiğini ifade eden Ertaş için çalıp-söyleme başlı başına bir olgudur. Nitekim kendi ifadesi ile türkü söyleme; ruhun kemlikten arınarak melekleşmesidir.²⁷¹ Bu ifade pozitif psikolojideki akış halini hatırlatmaktadır. Nitekim akış deneyimi, yapılan bir aktiviteye insanın kendini unutacak derecede kapılmasını ifade eder.²⁷² Ertaş, bir söyleşisinde çaldığı oyun havalarının bir arınma ve günah çıkarma yöntemi olduğu yönünde ilginç bir düşünce ortaya koymuştur. Bu düşüncelerini şu sözlerle dile getirmiştir:

İnsan devamlı bal yese baldan bıkar. Hep ağlamak da olmaz. İnsan bazı ağlar, bazı güler. Dügünlerde söylerim; ölüye giden ağlar, düğüne giden güler oynar diye. Bir oyun havası çalar söylerken, ellerinizi birbirine vurduğunuzda günahlarınız kurumuş yaprak gibi dökülmüş dediğim zaman gülerler. İçinizden gelerek kalkar oynarsanız, günahlı da gelseniz düğün evinden melek olarak gidermişsiniz derim. İnsan güler oynarsa, ruhen hakikaten hafifler, gönlü açılır, ferahlar. Bunlar gerekli insan için. İnsan acı da yiyor, tatlı

²⁶⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:280.

²⁷⁰ Ahmet Özhan Sucu, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Tasavvufi Manada İnsan-ı Kamil Modeli ve Geleneksel Değerler”, c. 2, 2013, 835.

²⁷¹ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 309.

²⁷² Elif Çimşir, “Akış”, *Pozitif Psikoloji*, ed. Sefa Bulut (Ankara: Nobel Yayınları, 2020), 78.

da yiyor, her türlü tadı tadıyor dünyada. Onun için ben oyun havaları da çalarım türkü de çalarım, bozlak da çalarım.²⁷³

Neşet Ertaş'ın bu açıklamaları o dönemde bazı din adamları tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Bu konuyla alakalı bir haber metni şu şekildedir:

Ünlü halk ozanı Neşet Ertaş, Kaman Vaizi'nin hedefi oldu. Vaiz Rıza Korkmazgöz, münafıklıkla suçladığı Ertaş'tan, Allah'a iftira ettiği için Müslümanlar'dan özür dilemesini istedi. Korkmazgöz, Ertaş'a 19 Ekim'de Kaman'da verdiği konserde, "Oynayanların günahlarının döküleceğini ve melekler gibi evlerine döneceklerini" söylediği gerekçesiyle sert tepki gösterdi. Korkmazgöz, ünlü halk ozanının internet sitesine şu mesajı gönderdi: "Bunu söylemek sizin haddinize değil. Sonra delilsiz konuşarak Allah'a iftira ettiniz. Siz müslüman olabilirsiniz ama filiniz Ebu Cehil'e 'vay' çektirir. Acele bütün Müslümanlar için özür bekliyorum". Korkmazgöz, VATAN'ın soruları üzerine, "Neşet Ertaş'la bu konuda yüz yüze görüşmeden açıklama yapmak istemiyorum" dedi. Vaiz Korkmazgöz'ün tepkisi karşısında şaşırın Ertaş, her konserinde şu sözleri söylemesiyle biliniyor: "Oyun havalarda ellerinizi birbirine her vurduğunuzda günahlarınız kurumuş yaprak gibi dökülmüş. Hele bir de içinizden gelip, iki oynasanız günahkar da gelseniz, melekler gibi dönermişsiniz evinize..."²⁷⁴

Ertaş'ın yukarıdaki ifadeleri, tepkilere rağmen konserlerinde ve söyleşilerinde sık sık dile getirdiği ve bu söylemelerin içeriğine inandığı düşünülmektedir.

2.6.2.4. Kutsal Kitap Anlayışı

Neşet Ertaş'ın türküleri incelendiğinde Kutsal Kitap anlayışına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Her ne kadar bazı kişiler tarafından "Cahildim Dünyanın Rengine Kandım" türküsünün sözleri Kuran ayetleri bağlamında yorumlansa da²⁷⁵ bu yorum öznelliğe dayandığından Neşet Ertaş'ın bu dizeyi Kuran bağlamında kaleme aldığı söylenmesi zor bir ihtimaldir. Ertaş'ın her anlamda beslendiği kaynak olan Bektaşilikte saza "Telli Kuran" denmiş olsa da²⁷⁶ bu durumun da aynı şekilde Ertaş'ın kutsal kitap anlayışıyla ilişkilendirilmesi zorlama bir yorum olacaktır. Dolayısıyla ne

²⁷³ İsmet Zeren, *Neşet Ertaş Yürü Bre Fani Dünya Medya Antolojisi* (Cağaloğlu, İstanbul: Gökyüzü Yayıncılık, 2012), 107.

²⁷⁴ "Vaiz Ertaş'ı Münafik İlan Etti", <https://www.gazetevatan.com/gundem/vaiz-ertasi-munafik-ilan-etti-205984>.

²⁷⁵ Ural, "Saz ve Orkestra", 86-88.

²⁷⁶ Yağmur, *Aşkın Son Ozanı*, 100.

Neşet Ertaş'ın türkülerinde ne de söyleşilerinde kutsal kitap anlayışına dair herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

2.6.2.5. Kader-Felek Algısı

Neşet Ertaş'ın türkülerinin ortak ana temalarından birisi de felek, baht ve kötü kaderdir.²⁷⁷ Onun en çok atıfta bulunduğu hususların başında kader-felek gelmektedir. Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde kaderin anlamlarından birisinin kaçınılmaz kötü talih olması²⁷⁸ ve felek kavramının da anlamlarından birisinin dünya, alem²⁷⁹ olması bu iki kavramın Neşet Ertaş'ta ifade ettiği anlamı ortaya koyar niteliktedir. Eserlerinden yola çıkılarak Ertaş'ın kader-feleğe yaklaşımının olumsuz olduğu söylenebilir. Neşet Ertaş felek, baht ya da kaderi mutsuzluğun sebebi olarak nitelendirmektedir. Neşet Ertaş tahmin edilen aksine “felek” kavramını insanoğlu, dünya ve onun kötülükleri olarak düşünmektedir. Ozanın, feleğin insanoğlu ve dünya olduğuna ilişkin anlayışa sahip olması, kaderci bir anlayışının aksine kaderciliği dolaylı olarak eleştirdiğini gösterir.²⁸⁰ Ertaş kadere inanmadığını çünkü kaderin teslimiyet olduğunu savunur. Fakat hayatının her safhasındaki olumsuz ve aciz kaldığı durumları da kader bağlamında değerlendirir. “Hayat Şiiri”nde bu durumu şu şekilde ortaya koyar:

Zalım kader devranını dönderdi
Tuttu bizi İbikli'ye gönderdi
Babam saz çalarken bana zil verdi
Oynadım meydanda köçek dediler.²⁸¹

²⁷⁷ Hakkı Aktaş ve Eylem Şimşek, “Kültürel Bir İletişim Biçimi Olarak Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi: Bozkırda Bir Garip Neşet Ertaş Türküleri Örneği”, *Kültürel Bir İletişim Biçimi Olarak Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi: Bozkırda Bir Garip Neşet Ertaş Türküleri Örneği*, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, 2013), 12-13.

²⁷⁸ “Kader”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

²⁷⁹ “Felek”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

²⁸⁰ Aktaş ve Şimşek, “Kültürel Bir İletişim Biçimi Olarak Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi”, 22.

²⁸¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:272.

Yine aynı zamanda deşirten/dileten kaderdir:

Zalım kader tebdilimi şaşirtti
Heybe verdi dalmıza deşirtti
Yardım etti Yerköyü'ne göçürttü
Biraz da burada kalın dediler.²⁸²

Kadere inanmadığını söyler Ertaş ancak onu nitелеmek üzere “zalım” ifadesini kullanır. Ertaş'ın bu kullanımını hayata dair bütün olumsuz düşüncelerini tümevarım yoluyla tek bir noktada birleştirmek üzere seçtiği bir geçmişe atıftır. Esasen kaderin zulmünü bilmek bir taraftan da kendi müdahalesinin olmadığı halde gerçekleşenlerin bir tür bilinçli aksiyon olduğunun kabulüdür.²⁸³ “Hoyrat-1 Âlemde” türküsü onun kader ve felek anlayışına dair en güzel örneklerdendir. Türkü şöyledir:

Hoyrat-1 âlemde kadere boyun
Zulmeyledi felek büktürdü bana
Yokluğun yükünü sardı sırtıma
Çekilmez çileler çekti bana
Zalim kader omuzumdan inmedi
Talihimde istediğim olmadı
Kahpe felek hiç halimden bilmedi
Ağlattı gözyaşı döktürdü bana
Garibim dünyada gülmedi yüzüm
Kahretti ağladı her iki gözüm
Kadere talihe feleğe sözüm
Ölmeden kefenim diktirdi bana.²⁸⁴

Bu türküde Neşet Ertaş kader ile feleği aynı kefeye koymuş ve dünyada yüzünü güldürmediğini muradını aldırmadığını ve sürekli bir yük teşkil ettiğini dile

²⁸² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:272.

²⁸³ Balkaya, “Neşet Ertaş'ta Hayatın Bilgisi”, 129.

²⁸⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:225.

getirmiştir. Bütün dertlerin kaynağının felek olduğunu savunan Ertaş, sevip sevdiğini alamamanın da kaynağını feleğe bağlamaktadır. Ayrıca Ertaş'a göre kader sürekli engeller çıkaran ve kişinin aleyhinde çalışan bir mekanizmadır. Aynı şekilde kendisini anadan babadan yardım eden ve sıladan atıp gurbete düşüren de yine kaderin ta kendisidir. Ertaş'ın aşağıdaki türküsünde bu durum şöyle dile getirilir:

Başım alıp diyar diyar gideyim
Kader benim yollarımı bağlama
Gülmedim dünyada eli nideyim
Kader benim yollarımı bağlama

Anadan öksüzüm yüzüm gülmedi
Akdı gözyaşlarım kimse silmedi
O vefasız kıymetimi bilmedi
Kader benim yollarımı bağlama

Garibin halından bilen yok burda
Garibin yüzüne gülen yok burda
Garibin gönlünü bilen yok burda
Kader benim yollarımı bağlama.²⁸⁵

“Şu Yalan Dünyadan Murad Almadan” ve “Bende Şaştım Bu Kaderin Elinden” isimli Ertaş türküleri, bu minvalde yazılan diğer türküler olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca muhtelif türkülerinin muhtelif yerlerindeki şu ifadeler de onun kader ve feleğe olan olumsuz yaklaşımını ortaya koymaktadır:

Geçti garip ömrüm bir murada ermedim, vurdu felek kırdı kollarımı dalından/ Zalim kader gezer imiş peşimden/ Kaderin Garip Kuluna/ Boynunu bükerek gelip geçenin, Kaderi gariptir hali gariptir. Vurmuş felek zaten bir de sen vurma/ Benim şikâyetim kara bahtımdan.²⁸⁶

²⁸⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:179.

²⁸⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:230; 171; 202; 189; 288.

Ozanın, “Ey Garip Gönüllüm Kara Kaderlim” türküsünde ilk başlarda kaderi ve feleği eleştirdikten sonra türkünün son kısımlarında Allah’ın sıfatlarını sıralaması, onun kader-feleği yaratıcıdan ayrı bir unsur olarak gördüğünü gösterir. Türkünün her nakaratının sonunda “*Feleğe gönül bağlama*” dedikten sonra Yaratan ile alakalı: “O ölmez yitmez unutma sakın, umudunu kesip kesip ağlama” demesi umut bağlanacak iyilik beklenecek tek şeyin kader-felek değil Yaratan olması gerektiği mesajını içermektedir. Söz konusu türkünün sözleri şu şekildedir:

...

Ben de bir Garib'im kuluyum Hakk'ın
Seyreder alemi o bize yakın
O ölmez yitmezi unutma sakın
Umudunu kesip kesip ağlama
Ağlama anam ağlama
Yüreğimi dağlama
Ben de çektim felekten
(Neler çektim o felekten)
Feleğe gönül bağlama
Dertli anam yandı sinam.²⁸⁷

Aynı şekilde babasının Leyla ile evliliğine karşı çıkması ve Leyla’ya aslı bozuk demesi üzerine “Aslı Bozuk Deme” türküsünü kaleme alan Ertaş, ayrıldığı eşi ile durumunu açıklarken yine kötü olan felek ile iyi olan Allah arasındaki belirgin çizgiyi net bir şekilde ortaya koymuştur. Türkünün ilgili kısmı şu şekildedir:

Yazımızı felek yazdı Mevla'dan değil...
Her hata suç günah benden Leyla'dan değil...
Senin dediklerin a dost evladan değil...
Aslı bozuk deme gel şu insana ya dost ya dost dost...²⁸⁸

²⁸⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:205.

²⁸⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:173.

“Biz doğduğumuzdan beri yoksulduk, Varlığını görmedik ki yoksulluktan şikâyet edelim.” sözlerinin sahibi Neşet Ertaş, halkın ve kendisinin içinde bulunduğu yoksulluğu felek kavramı üzerinden ortaya koymuş, bu düşüncenin neticesi olarak “gariplik” olgusunu ele almıştır. Aşağıdaki dörtlüklerde bunun örneği mevcuttur:

Yardım etmiyorsan bari hor görme,
Vurmuş felek zaten bir de sen vurma,
Vurup da Garib 'in omuzun' kırma,
Omuzu gariptir kolu gariptir.²⁸⁹

Başına gelen türlü halleri kadere dayandıran ozanın kaderle açıkladığı bir diğer durum ise yardan ayrılmadır. Eşi Leyla Ertaş’tan ayrıldıktan sonra kaleme aldığı “Yazımı Kışa Çevirdin” türküsü, bu duruma örnek teşkil etmektedir. Şair ayrılığın zulüm olduğunu ve yalnızca gariplerin başına gelecek bir kader olduğunu vurgulamaktadır.²⁹⁰ Örnek türkü şu şekildedir:

Yazımı kışa çevirdin,
Karlar yağdı başa Leylam.
Viran oldu evim yurdum,
Ne söylesem boşa Leylam.
Yardan ayrı kalmak ölüm,
Söyle ne olacak halım?
Böyle kader böyle zulüm,
Gelir garip başa Leylam.²⁹¹

Neşet Ertaş’ın kader-felekten kastının dünya, kötü insanlar ve onların kötülükleri, zorbalıkları olduğu ifade edilmişti. Bu kötü insanlar gurubunun bir üyesi

²⁸⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:189.

²⁹⁰ Sabri Yılmaz, “Duygu ve Düşüncelerin Dili Türküler Üzerinden Anadolu Halkının Kader Algısı”, *Journal of International Social Research* 11 (20 Aralık 2018): 1335.

²⁹¹ Yılmaz, “Anadolu Halkının Kader Algısı”, 1333-1135.

de sevenlere mâni olan babalardır. “Vay Vay Dünya” türküsünde felek, sevenlere mâni olan babalar olarak tanımlanmıştır.²⁹² Türkü şöyledir:

Sevdiydik birbirimizi
Açamadık sırrımızı
Babalar haldan anlamaz
Duysa öldürürdü bizi
İnsanoğlu hiç mi idi
Öksüz sevmek suç mu idi
Biz de murada erseydik
Garip olmak suç mu idi.²⁹³

“*Biz bu memlekette bir garip kuş idik, nereye gitsek itildik.*” diyen Neşet Ertaş gurbetin kendisi için bir kader olduğunu ifade etmiştir.²⁹⁴ Neşet Ertaş bazı türkülerinde gurbete düşüren kaderine sitem eder ve başına gelenlerden, ailesine ve yârine uzak kalmasından kaderi sorumlu tutar:

En sonunda beni sıladan attı
Azdırdı yaramı ağrılar kattı,
Anadan babadan yardım da etti
Benim şu halimi bilmiyor kader.²⁹⁵

Neşet Ertaş, insanların diyardan diyara göçünü ve gurbete düşmesini feleğin zulmü olarak niteler:

O zalım feleğin acı zulmünden,
Diyardan diyara uçmuş gidiyor.²⁹⁶

²⁹² tekne -arşiv-, “Leyla ile Neşet ile Leyla”, 2015, 3-4.

²⁹³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:192.

²⁹⁴ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 201.

²⁹⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:181.

²⁹⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:186.

Neşet Ertaş'ın bazı eserlerinde göç ve gurbet konusunda anlatılanın aksine durumlar da söz konusudur. “Yolcu” türküsünde gurbete tasavvufi bir bakış açısı getirmiş ve dünyanın bir vatan yurt olmadığını ve insanların asıl dünyada gurbeti yaşadıklarını ifade etmiştir. “Yolcu” türküsü bağlamında dünyanın insanlar için bir gurbet, sonrasında ise sılıya dönüş olduğu düşünülebilir. Konuyla alakalı “Yolcu” türküsünün son sözleri şu şekildedir:

Hep yolcuyuz böyle gelir gideriz
Dünya senin vatanın mı yurdun mu.²⁹⁷

Yine şirin Kırşehir türküsünde felekten şikâyet eden Neşet Ertaş, şöyle der:

Feleğin yazdığı kara yazıyan
Çok yürüdüm bağrımdaki sızıyan
Kara kaşlarıyan kara gözüyen
Âşık etti beni birin Kırşehir.²⁹⁸

Felek ve kötülük metaforu âşık ozanların edebiyatında merkez konulardan birini teşkil etmektedir. Neşet Ertaş'ta da aynı durum söz konusudur. Felek, Allah tarafından bize sınanmamız ve arınmamız amacıyla musallat edilen bir varlıktır ve başımıza gelen her şey ondan kaynaklanır. Onunla başa çıkabilenler Hakka erişeceklerdir. Tabiri caiz ise, kul bu yaşamında Hakka ulaşabilmek için bu feleği yenmek zorundadır.²⁹⁹

Türkülerinde toplumun binlerce yıllık hayat tarzını, yaşam anlayışını ve inançlarını dile getiren Neşet Ertaş, kader konusundaki düşüncelerini de kendine has güçlü anlatım biçimi ve üslubu ile ifade etmiştir. O, kavramını türkülerinde ifade ederken, çeşitli benzetme yollarına başvurmuş ve kaderi kendisine has bakış açısıyla

²⁹⁷ Muhammed Avcı, “Neşet Ertaş Türkülerinde Göç ve Gurbet Olguları”, c. 2 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 79-80.

²⁹⁸ Oğuzhan Kırılı, “Neşet Ertaş Türkülerine Klâsik Türk Şiiri Penceresinden Bakmak”, t.y., 7-8.

²⁹⁹ Ahmet Keleş, “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar”, c. 2 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 523-532.

tanımlamıştır. Kaderin dünya hayatında insanı çeşitli hallere sevk ederek kararttığını adeta insanı sararıp soldurduğunu duru bir anlatımla ifade eder:

Karadır bu bahtım kara
Sözüm kâr etmiyor yâre
Yaktın yüreğimi nara
Kendim ettim kendim buldum
Gül gibi sararıp soldum.³⁰⁰

Ertaş'ın türkülerinde kötü kader “kara” rengi ile ifade edilir.³⁰¹

Felek sevenleri ayırırken dağ, kar ve kış metaforu yâr ile arasındaki aşılmaz engeller olarak Ertaş türkülerinde işlenmektedir: “Kara gözlüm efkârlanma gül gayri / aramızda dağlar vardır koskoca / ayırdı zalim felek - yoksa sende bahtı karalı mısın / bilmiyorum yâren nerende durnam / aşamazsın bizim dağlar meşeli - mektubun gelmiyor / yollar gış mıdır - yazımı kışa çevirdin / karlar yağdı başa Leyla'm - karlı dağlar geçit vermez olunca / gidilmez o yâre yollar bağlanır – çiçek dağı derler var mı sana zararım / yâr yitirdim uğrun uğrun ararım...” Rüzgâr da ayrılığa neden olan diğer bir metafordur (esti bir acı rüzgâr / ayırdı ikimizi.) Ertaş'ın yaşadığı bölgenin iklimsel koşulların sert oluşunun ve ulaşım olanaklarının zayıf olmasının bu metaforun ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülebilir. Feleğe karşı kızgınlık ancak dağa karşı kabullenme vardır. Dağ ve kış kavramının engel olunamayan kader kullanımına anlam olarak daha yakın olduğu değerlendirilmektedir.³⁰²

Âşıkların felekten yakınmalarının en büyük sebebi isteklerinin gerçekleşmemesidir. Bu düşünce onların şiirlerinde felekten yakınma feleğe meydan okuma şeklinde tezahür etmiştir. Fakat onların sitemleri, başkaldırıları yazgı olarak nitelendirilen alın yazısına değil. Âşıklar bahtlarını kaderden ayrı olarak görürler. Olumsuzluklar karşısında kendilerini suçlamak yerine kara bahtı suçlarlar. Umutsuz olduklarında insanların ve zamanın kaderinden şikâyet ederler. Neşet Ertaş'ta da aynı

³⁰⁰ Mustafa Tanç, “Dil-Kültür Bağlamında Neşet Ertaş Türküleri”, c. 2 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 926-928.

³⁰¹ Vural ve Vural, “Bozkırın Dilinden Dökülenler”, 975.

³⁰² Hakkı Aktaş ve Eylem Simsek, “Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun Analizi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı* 208 (01 Şubat 2014): 463-467.

durum söz konusudur. Ertaş, acılarından ve sorunlarından yakınmaktadır. Neşet Ertaş'ın felekten yakındığı şiirlerinde; dünyanın vefasını görmediğini, ömrünün geçtiğini muradına eremediğini, derdini kime anlatacağını bilmediğini, fakat kadere talihe feleğe sözünün geçmediğini, ölmeden kefeninin biçildiğini dile getirmektedir. Garip ozan, yol arkadaşı olarak nitelediği dertli gönlüne seslenerek halini, nasıl olduğunu soran olmadığını söyleyerek durumdan yakınmaktadır.³⁰³ “Kar mı Yağmış” ve “Hoyrat-ı Âlemde” türküleri bu düşünceye temel oluşturmaktadır. Söz konusu türkülerde olumsuz bir kader algısına sahip şair yaşadığı olumsuzlukları kadere (felek) atfeder. Türkülerin sözleri şöyledir:

Kar mı yağmış yüce dağlar başına
Merhamet eylemez gözlerimin yaşına
Daha değmemiştim on beş yaşına
Vurdu felek kırdı kollarımı dalından.

Garibim dünyada gülmedi yüzüm
Kahretti ağladı her iki gözüm
Kadere, talihe, feleğe sözüm
Ölmeden kefenim diktirdi bana.³⁰⁴

Türkülerinde dünyadan sıkça şikâyet eden Ertaş'a göre dünya; âşığı, her zaman ağlatan ve güldürmeyen bir zalimdir. Başkalarına mutluluk ve huzur verirken aşığa sıkıntı, çile ve ıstırap veren bir vefasızdır. Birilerinin yüzüne gülerken fakire mutluluk vermeyen türlü türlü kaderidir.³⁰⁵

Şairlerin felekten şikâyet etmeleri inanç kaynaklıdır. Özellikle İslam dininin şartlarından olan “kadere inanmak”, kaderin Allah'ın yazgısı neticesinde ortaya çıktığını kabul etmek düşüncesi, kaderden şikâyet etmeyi de hoş görmemektedir. Fakat

³⁰³ Erman Artun, “Âşıklık Geleneğinde Neşat Ertaş Türkülerinin Yeri”, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 36-39.

³⁰⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2: 230; 225.

³⁰⁵ Münir Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş ve Türkülerinde İşlediği Konular”, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 189-190.

insan, hayatında kötü giden ve ona sıkıntı veren durumlar karşısında şikâyet etme ihtiyacı hisseder. Bu durumda kaderden şikâyet etmenin günah olması sebebiyle kaderin alternatifi olarak felek kavramını ortaya çıkarmıştır. Eskiden beri süregelen astronomi biliminin felekle yakın ilişkilerinin olduğu iddia edilmiştir. Bu doğrultuda astrologlar tarafından gök cisimleri, yıldızların ve gezegenlerin hareketlerinden yola çıkılarak feleğin yapısı ve işleyişiyle ilgili çeşitli tahminler yürütülmüştür. Gezegenlerin ve yıldızların yapısı ve işleyişindeki bazı durumlar ile felek tayin edilmiş ve insanların kaderinde vuku bulan olumsuzluklar feleğe bağlanmıştır. Bunun neticesi olarak felek; hiçbir zaman yâr olmaz, muradını aldırılmaz, hilekardır, zalimdir, vefasızdır, iki yüzlüdür, yakıp yıkıcıdır, baharı kışa çevirir insanı genç yaşında ihtiyarlatır, kılıç- hançer- ok gibi silahlarla yaralayıcıdır, âşığı dillere düşürür, kanadını kolunu kırar, düşmanlarını güldürür, âşığı sevdiğinden ayırır, gurbete atar vs. kısacası çile çektirendir. Feleği kötü şahıslar, kötü zaman ve kötü dünya anlamında kullanan Neşet Ertaş, şiirlerinde felek tanımlamalarını sıklıkla yukarıdaki benzetmeleri kullanarak yapmıştır. Feleği kötü bir insan gibi algılayan Neşet Ertaş'ın şiirleri incelendiğinde ona yüklediği vasıfların da genellikle insana ait özellikler olduğu görülmektedir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir: Felek; zalimdir, zulmeder, yoksulluk çektirir, hep ağlatır hiç güldürmez, gurbete atar, eşten dosttan yardan ayırır, hasret çektirir, susuz bırakır bir damla su vermez, ekmeğine aşına zehir katar, halden anlamaz, düşürür elden tutmaz, ne iş tutsa el uzatıp bozar, her fırsatta başına vurur, cihanı başına dar eder sığdırmaz, bağrını yakıp için için eritir, zehir içirir, garip eder halden anlamaz, kadere boyun eğdirir, murada erdirmez, dostsuz bırakır, çaresiz çilelere gark eder, kara bulut gibi yağar, ölmeden önce kefen diktirir, kara yazılar yazar.³⁰⁶

Neşet Ertaş'ın türküleri üzerine söylem çözümlemesi yapıldığında çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle felekten bahsettiği türkülerinde onun felek ile münasebetinin ayrıntılı tahlilini görmek mümkündür. “Yalan Dünya” türküsünün felekle ilgili bölümleri bu duruma örnektir. Türkünün ilgili kısımları şöyledir:

³⁰⁶ Sebahat Deniz, “Şiirlerine Göre Neşet Ertaş'ın Felekten Çektikleri”, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 293-294.

Felek bulut oldu üstüme yağdı
Yaşları gözüme dolan dünyada.³⁰⁷

Asya kıtasının güneybatı bölgesindeki kültüre göre felek, durmadan üzerimizde dönen gök kubbeden başka bir şey değildir. Yukarıdaki ifadeler bu bağlamda değerlendirildiğinde özne olan felek nesne olan “ben” üzerine bulut formuna bürünüp yağmıştır. Gök kubbenin yağması metaforu ile Ertaş’ın hayatı boyunca zorluklarla karşılaştığı ve işlerinin ters gittiği çıkarımında bulunulabilir. Burada yapılan aktarım duygu yüklü bir aktarımdır.³⁰⁸ Neşet Ertaş’ın hayatında felek ile olan serüvenini “Kahpe Felek Ne Söyleyim Ben Sana” isimli şiirinde âdeta bu serüveni özetler gibidir:

Kahpe felek, ne söyleyim ben sana?
Bilemedim fırsatını, fendini.
İki damla suyun vermedin bana
Zalım felek değirmenin döndü mü?³⁰⁹

Neşet Ertaş’ın hayatı boyunca çile çektiği, feleğin zulmüne fazlasıyla uğradığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple de şiirlerinde en fazla "zalım felek" ifadesi geçmektedir:

Zalım felek, çilesine doyurdu
Terk ettirdi bana sılayı, yurdu
Çetindir, çekilmez ayrılık derdi
Ağla sazım, ağlanacak zamandır.³¹⁰

Neşet Ertaş’ın, feleğin zulümleri arasında gördüğü ve hayatında derin izler bırakan durumları şu başlıklar altında değerlendirmek mümkündür: Yoksulluk, horlanma, ayrılık, gurbet, aşk acısı.

Hoyratı âlemde kadere boyun
Zulm eyledi felek, büktürdü bana.

³⁰⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:224.

³⁰⁸ Mehmet Can Ekinci, “Neşet Ertaş Türküleri Üzerine Söylem Çözümlemesi”, 2019, 5.

³⁰⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:228.

³¹⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:190.

Yokluğun yükünü sardı sırtıma
Çekilmez çileler çekti bana.³¹¹

Ertaş bu ifadelerle, onu kadere boyun eğdirenin de yokluğun yükünü sırtına sarıp çekilmez çileler çektiyenin de felek olduğuna vurgu yapmıştır. Bu nedenledir ki, hayatının daha sonraki dönemlerinde para kazanıp hayatını bir nebze rahatlattığında, kendisiyle aynı kaderi paylaşan, yoksulluk çarkında ömür tüketen kimselere hep maddi katkıda bulunmuştur. Hayatını anlattığı şiirinde bu durumdan şikâyet eden Ertaş, bu kaderin feleğin yazdığı kader olması sebebiyle şikayetini dile getirmektedir:

Zalım kader tebdilimi şaşırttı
Hâbe verdi dalımıza deşirtti
Yardım etti, Yozgat'ın Yerköy'üne göçürttü
Biraz da burada kalın dediler...

Yardım etmiyorsan, bari hor görme
Vurmuş felek zaten, bir de sen vurma
Vurup da Garib'in omuzun' kırma
Omuzu gariptir, kolu gariptir.³¹²

Neşet Ertaş'ın şiirlerinde felekle beraber gurbet işlenmiştir. Ona göre felek gurbetin sebebidir, gurbet ise feleğin sonucudur.³¹³

Neşet Ertaş sadece kendi başına gelenleri değil karşılaştığı insanların başına gelen dertleri ile dertlenmiş ve onların kaderini kendi kaderinden ayrı görmemiştir. Bunun bariz örneğini “Aradım Derdime Çare mi Buldum” türküsünün hikayesinde ve sözlerinde görmek mümkündür. Rivayete göre veremli olan bir genç nişanlıdır. Ancak hastalandığında nişanı bozarlar ve yârini başkasına verirler. Bunu duyan Neşet, yine onun kaderini kendi kaderinden ayrı görmez ve türküsünü yakar. Türkünün sözleri şu şekildedir:

³¹¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:225.

³¹² Deniz, “Şiirlerine Göre Neşet Ertaş'ın Felekten Çektikleri”, 295-298.

³¹³ Nedim Bakırcı, “Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Gurbet”, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 116.

Aradım derdime çare mi buldum
Bu sevda elinden sararıp soldum
Sefil Mecnun gibi Leyla'dan oldum
Derdimi ellere diye mi bildim?³¹⁴

Sonuç olarak Neşet Ertaş'ta “felek, kader” düşüncesi gerek onun “Yaşam Şiiri”nde sıkça tekrar ettiği “dediler” ifadesi, gerekse “*Yazımızı felek yazdı Mevla'dan değil.*” sözlerinin gösterdiği üzere, insan yapısı bir düzene, insanların yarattığı çevreye ve o çevrenin koşullarına işaret etmektedir.

2.6.2.6. Dünyanın Geçiciliği ve Ölüm

Neşet Ertaş hayatı boyunca zahitliği ilke edinmiş ve dünya malına hiç değer vermemiş bir şairimizdir. Abdallıktan aldığı kültürel kodlar neticesinde dünyanın fani olduğuna inanmış ve bunun neticesinde mal kazanmamış elindekileri de kendisi gibi garip olan ihtiyaç sahibi insanlarla paylaşmıştır. Türkülerinde dünyanın geçiciliğine vurgu yapmış ve insan olarak bu dünyadaki temel vizyonumuza dair önemli noktalara değinmiştir. Bu konuda yazılmış onlarca eseri vardır. Bunların içerisinde ise en bilineni ve dikkat çekenini ise “Yolcu” türküsüdür. Yolcu türküsünde tüm insanların yaratıcısının Allah olduğu düşüncesi ve insanın dünyada sadece bir yolcu olduğu ve bunu unutmaması gerektiği görüşü tasavvufi bir yaklaşımla ele alınmış ve türkünün sonunda “*Dünya senin vatanın mı yurdun mu?*” sorusuyla bu görüş açıkça dile getirilmiştir. Türkünün sözleri şu şekildedir:

Bir anadan dünyaya gelen yolcu
Görünce dünyaya gönül verdin mi
Kimi büyük kimi böcek kimi kul
Merak edip hiçbiri sordun mu
...
Garip bülbül gibi feryad ederiz
Cehalet elinde küs mü kederiz

³¹⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:171.

Hep yolcuyuz böyle gelir gideriz

Dünya senin vatanın mı yurdun mu?³¹⁵

Modernizmin kıskacındaki günümüz insanlarına sekülerizmin unutturmaya çalıştığı fanilik ve ölüm gerçeğini kendine has üslubu ve evrensel diliyle hatırlatmaya çalışan Ertaş; “*Hep yolcuyuz böyle gelir gideriz.*” diyerek insan zihnine ve gönlüne ölümlülüğü ve dünyanın geçiciliği düşüncesini adeta nakşetmiştir. Bu anlamda “Yolcu” türküsü baştan sona hayatı ve fani insanı sorgulama çabasının bir ürünü olarak değerlendirilebilir.³¹⁶ Neşet Ertaş faniliği ölüm arzusundan ziyade, yaşam doyumundaki eksiklikler olarak nitelendirmiş, eserlerin bazı kısımlarında ölüm dürtüsünü de açığa çıkarmıştır.³¹⁷

Neşet Ertaş’ın dünyanın geçiciliğine olan bakışı kadar ölüme bakışı da kendine has ve Abdalcadır. Babası Muharrem Ertaş vefat ettiğinde “yoruldu gitti” diyen ozan, “*Ben ne zaman ölürsem Neşet yoruldu desinler.*” diyerek ölümün bir yorulmaktan ibaret olduğunu belirtir ve hayatın ve varlığın sadece bu dünyadan ibaret olmadığına da vurgu yapar.³¹⁸ Neşet Ertaş’ın, en kadim dostlarından Bayram Bilge Tokel’e kendi ölümüyle alakalı söylediği sözler onun ölümlü ne kadar barışık ve ölüme bakışının ne kadar tasavvufi olduğunu göstermektedir. Bayram bilge Tokel kitabında bu olayı şöyle dile getirmiştir:

Son bir yıl içinde ne zaman bir araya gelsek, sohbetin koyulaştığı demlerde çok sevdiği birinin davetinden söz eder gibi hep şunu söylüyordu: “Ne zaman çağırırsa o zaman giderim Bayram gardaş. Hazırım, O çağırınca bekletmek olmaz...”³¹⁹

Ertaş’ın ölümlü ilgili düşünceleri gayet açık ve olumludur. Mevlâna ve Yunus Emre’nin kaynaklarından beslenen Ertaş’ın ölümlü yaklaşımı da yine bu erenlerin

³¹⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:186.

³¹⁶ Kuşdemir, “Anadolu Abdalları’nda Melamîlik ve Alevîlik Yansımaları Kırşehir/Neşet Ertaş Bağlamında”, 316-317.

³¹⁷ Sami, “Yaşam Doyumu ve Ölüm Arzusu Analizi”, 129.

³¹⁸ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 219.

³¹⁹ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 9.

yaklaşımları gibidir. Ertaş; “*Kim suçluysa ölümden o korksun. İnsanı ölümden korkutan yaptıklarıdır.*” diyerek ölümün kötüler için bir ceza olduğunu ve iyilerin ölümden korkmaması gerektiğini vurgulamıştır.³²⁰ Neşet Usta’nın hayatında ve eserlerinde doğumdan ölüme, sevinçten kedere kadar yaşamın her rengi mevcuttur. Çünkü o yaşayan bir insandır.³²¹ Yaşamın her rengi hayatında mevcut olan bu insan, annesi Döne Hanım’ın ölümü neticesinde henüz 12 yaşında iken ölüm gerçeği ile tanışır. Dolayısıyla sanatçı ölüme çok da yabancı değildir. Ertaş’ın dünyayı “yalan” olarak tanımlaması onun dünyaya olan bakışını ortaya koymaktadır. “Yalan Dünya” isimli bir türküsü de mevcut olan ozanımızın aynı türkünün sonlarına doğru “Ben gidip ellere kalan dünyada” demesi İslam’ın, “Bu dünyanın seyahat esnasında konaklanan bir yer olması” düşüncesine bir atıf olarak kabul edilebilir.

Neşet Ertaş için dünyanın geçiciliği ölümlle bağlantılı bir durumdur. Ölüm olduğu için dünya geçici, dünya geçici olduğu için de ölüm vardır. Onun gözünde dünya fanidir, yalandır ve ölümlüdür. Yalan, fani ve vefasız olarak tasvir edilen dünya, irfânî gelenekte en sık işlenen metaforlardandır. Hermetik gelenekte³²² ise “Dünya varlık alanı olarak aşağı, bayağı ve düşük bir mahiyettedir. Ertaş’ın benimsediği Abdallık geleneğinde de bu düşünce hakimdir. Halk türkülerinin beslendiği manevi kaynakların arasında; dünyanın yalan oluşu insanın asıl ait olduğu yer olan cennete gitmesi gerektiği ve asıl dünyasının orası olduğu düşünceleri mevcuttur. “Yalan Dünya-Fani Dünya” metaforu Neşet Ertaş türkülerinin ve halk türkülerinin sıklıkla işlediği konulardandır.³²³ Neşet Usta’nın “Sana Bir Sözüm Var” türküsünün bir dizisinde “Veren alır tatlı canı” ifadesi insanların Allah’ın dilemesi ile öleceği, ölümün bir kader dahilinde olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

³²⁰ Yılmaz, *Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası*, 93.

³²¹ Barkçin, *Gönül Dağı*, 18.

³²² Hermetik gelenek: Antik Mısır’da yaşamış bilge Hermes Trismegistus’un öğretilerine dayalı bir düşünce silsilesidir. Kimilerine göre Hermes Trismegistus, bireylere ruhsal gelişmelerini sağlayan için metotlu bir eğitimci (inisiye) idi. Dolayısıyla öğretisi ezoterik (bir konudaki derin bilgilerin ve sırların ehil olmayanlardan gizlenerek, bir üstat tarafından sadece ehil olanlara inisiyasyon yoluyla öğretilmesidir) bilgilerden oluşuyordu. Antik Yunan yazarlarına göre bu ezoterik öğreti Mısır’ın özellikle Teb ve Memphis tapınaklarındaki inisiyasyonlarda öğretiliyordu. Hermetizm için bk: Ali Babaoğlu, *Hermetizm*, (İstanbul: BDS Yayınları, 1997).

³²³ Keleş, “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar”, 524.

Neşet Ertaş, dünyanın geçici olduğu ve ölümün her canlı için var olduğu bilincindedir. Ölüme tam bir teslimiyet içindedir. Geçici ve kimseye kalmayan dünya için gönül kırmamalı, hiçbir canı incitmemelidir. Onun dünyanın faniliğine yönelik fazlaca eseri mevcuttur. Bu eserlerden bazılarının dizeleri şöyledir:

Şu fani dünyaya geldin gidiyon,

Sıkı tut bir yârin elinden gönül.

Yârine yâr isen daha ne diyon,

Anca yârin anlar hâlından gönül:

Hay çekip de gülme ey gafil insan

Fanidir bu dünya murat alaman

Durmazsın daima işlersin isyan

Daim beş vaktini bir gün kılaman.³²⁴

Ölüm ile ilgili şiirlerinde verdiği nasihatler de ölüm ötesi ilgili ahiret, hesap, cennet, cehennem vb. konular üzerinedir. Ölüm ve ötesi konulu şiirlerinden bazı örnekler şöyle sıralanabilir:

Garib'im ölmeden kendini tanı

Unutma o Hakk'ı, atma vicdanı

Alır toprak, bir gün verdiği canı

Ruh, Allah'a teslim olacak bir gün.

Bir gün olur götürürler seni evinden

Koyma Hakk'ın kelamını dilinden

Kurtuluş var mı Azrail'in elinden

Korkarım Garib'im sen kurtulaman.³²⁵

Neşet Ertaş'ın ölümle barışık olması onun ölümden üzüntü duymadığı anlamına gelmemelidir. *“Ağla bacım ağla ben öldüm galan, Güvenme dünyanın ahiri yalan”*

³²⁴ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 656.

³²⁵ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 664.

ifadelerinde ölüm üzücü olduğu fakat dünya da o kadar geçici olduğu mesajı verilmektedir.³²⁶ Neşet Ertaş'ın bazı türküleri, ölümün gerçek anlamından daha öte bazı durumların ölümle eşdeğer hatta ölümden beter olduğu düşüncesini mecazi anlatım yoluyla içinde barındırmaktadır. Kişinin bir yârin aşkıyla yanması ve aşkından mecnun misali çöllere düşmesi Neşet Ertaş türkülerinde sıklıkla rastlanan durumlardır. Ertaş'a göre aşğın kanayan gönül yarası aşığı öldürür. Sevgili bir başkasını severse aşğın ölümü o zamandır. Bunu bir türküsünde şöyle dile getirir:

Sevda çöllerinde ben Mecnun oldum
Şu Garip gönlümün yarasin bildim
Bir başka seversen işte ben öldüm
Ne olur ölmeden öldürme beni.³²⁷

Aynı şekilde “Yazımı Kışa Çevirdin” türküsündeki şu ifadeler de yardan ayrı kalmanı ölümle eş değer olduğunu ortaya koymaktadır:

Yardan ayrı kalmak ölüm
Söyle, ne olacak halim?³²⁸

Dünyanın geçiciliği düşüncesi Neşet Ertaş'ta gariplik halini meydana getirmiştir. Cennetten bu dünyaya gelen insan gurbete düşmüştür ve en büyük sevgilisi olan Haktan uzaklaşmıştır. Tensel olanın yalan ve geçici olduğu bilincinde olarak hiç kavga etmemiştir. Elinde olana razı olmuş, hakkı verilmediğinde sabretmiştir ve elindekileri paylaşmıştır. Ona göre dünyanın geçiciliğini bilmeyen insanlar Hak ile bağını kopardığında enaniyetini ve dünyayı mutlaklaştırır. Böylece insan ve dünya kendi bağlamını yitirir. O varoluşsal olarak dünyada bir yolcu olduğunun bilincinde hareket etmiştir. Dünyanın mahiyeti için en çok yalan tabirini kullanan Ertaş ikinci olarak da dünyadan muradını alamamaya vurgu yapar. Bu dünyanın faniliğinin ve yalan olduğunun göstergesi kendisine yaşatılanlardır. Kendisine biçtiği gariplik

³²⁶ Aktaş ve Şimşek, “Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı”, 466.

³²⁷ Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş”, 186.

³²⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:261.

olgusunun en temel özelliği bu dünyanın geçici olduğu gibi kendisine yaşatılanların da tıpkı dünya gibi geçici ve yalan olmalarıdır.³²⁹

Neşet Ertaş verdiği çeşitli demeçlerde dünyanın geçiciliğine vurgu yapmış ve dünyayı tatlandırmanın dünyanın güzelliklerini yaşatanın sevgi olduğunu dile getirmiştir.³³⁰ Bozkırın Tezenesi dünyaya ve dünya malına değer vermemiş ve “Güneş Gözlüm” türküsünde “*Ahmak aldatırmış dünyanın malı Çoğunu isteyen delidir deli.*” diyerek dünya malına meyletmenin ahmaklık olduğu düşüncesini benimsemiştir. İslam kültüründe hâkim olan bu anlayışın Neşet Ertaş tarafından benimsendiği görülmektedir. “*Dünya malı ile gönül eğlenmez gönülden bilecek yâr olmayınca*” diyerek gönül dünyasının maddi dünyadan daha önemli olduğuna vurgu yapmıştır.³³¹ Neşet Ertaş’ın varoluşunu ifade eden garipliği, bağımsızlık ve geçicilik felsefesi ile ilgilidir.³³² Söz ve müziği Neşet Ertaş’a ait olan “Cahildim Dünyanın Rengine Kandım” türküsünde “Dünyanın rengi” ifadesinden kastedilen dünyanın gösterişi ve süsüdür. Bu ifade söylem olarak Alevi-Bektaşilik geleneği ve İslam’a göre dünyanın yanıltıcı ve geçici olmasına yapılan bir göndermedir.³³³ Dünyada, kimsenin gülmediği, rahat etmediği, gerçek mutluluğu yakalayamadığı konusu kültürümüzün ve söz varlığımızın önemli kavramlarındanıdır.³³⁴ Ertaş’a göre geçici olan bu yalan dünyada herkes yanmış ve herkes ağlamaktadır. Dünya, her şey gönlünce olacak sananların boş yere aldandığı boş yere yandığı bir yerdir. Dünyada kimsenin murat alamadığını gönlünden kalemine oradan da sazına müthiş ifadelerle dökmüştür. Bu cümlelerin ilham kaynağı olan “Yalan Dünya” türküsü şu şekildedir:

Hep sen mi ağladın hep sen mi yandın
Bende gülmedim yalan dünyada
Sen beni gönlünce mutlu mu sandın
Ömrümü boş yere çalan dünyada

³²⁹ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 194-215.

³³⁰ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 124.

³³¹ Yılmaz, *Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası*, 35-36.

³³² Erica Letailleur, “Neşet Ertaş. Gurbet. Hasret”, 2018, 3.

³³³ Ekinci, “Neşet Ertaş Türküleri Üzerine Söylem Çözümlemesi”, 4.

³³⁴ Tanç, “Dil-Kültür Bağlamında Neşet Ertaş Türküleri”, 928.

Ah yalan dünyada yalan dünyada
Yalandan yüzüne gelen dünyada.³³⁵

Neşet Ertaş, dünyayı; boşluğu, gelip geçiciliği bağlamında ele alması Nurettin Topçu'nun felsefesi çizgisinde ortak fikirleri barındırmaktadır.³³⁶ Topçu'ya göre insanlar hayallerle dolu bir dünyada misafirdir. İnsanlar şekilleri hayal, sesleri hayal, kuvvetleri birer vehim olan varlıkların hayal olan dünyasında yaşamaktadır.³³⁷ Ertaş'ın, Nurettin Topçu ile fikir ortaklığı barındıran dünyanın boşluğu ve geçiciliğine dair bazı türküleri şu şekildedir:

Ah şu yalancı dünyada
Gülem dedim gülemedim
Garip gönlümün yarini
Bulam dedim bulamadım
Dağlar sana kar mı yağdı

Şu gönül bağının gülü solalı
Bütün umutlarım hayal olalı
Şu fani dünyaya geldim geleli
Gülmüyor şu yüzüm gamdan sevdiğim.³³⁸

Âşık için şiirlerinde sıklıkla yakındığı dünya karşısında gafil durmak şaşkınlıktır. Herkes bir gün ölecektir ve son pişmanlık fayda vermez.³³⁹

³³⁵ Süleyman Solmaz, "Neşet Ertaş'ın Türkülerinde Mistik Unsurlar ve Bunların Kültürel Bellekteki Yansımaları", c. 2 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 826-827.

³³⁶ Şahin, "Nurettin Topçu'nun Hareket Felsefesi ve Neşet Ertaş Türkülerinde Söz Varlığı", 144.

³³⁷ Hamit Kurt, "Nurettin Topçu'nun Düşüncesinde Temel Felsefi ve Ahlaki Kavramlar" (Yüksek Lisans, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi, 2014).

³³⁸ Şahin, "Nurettin Topçu'nun Hareket Felsefesi ve Neşet Ertaş Türkülerinde Söz Varlığı", 144.

³³⁹ Artun, "Âşıklık Geleneğinde Neşet Ertaş Türkülerinin Yeri", 36-39.

Dünyanın geçici olduğunu hem söylemlerine hem de eylemlerine yansıtan Ertaş bu anlamda da ölümü Rabbine kavuşma olarak görmüş ve ölümle barışık bir hayat yaşamıştır.

2.6.2.7. Ahiret, Cennet, Cehennem İnancı

Dinî inanışımıza göre insanların öldükten sonra dirilip ebedi kalacakları ve Allaha hesap verecekleri yer ahirettir. İmanlı ve dünyada iyi işler yapmış kimselerin öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer cennet,³⁴⁰ dünyada kötü işler yapmış kimselerin öldükten sonra ceza görecekleri yer cehennem olarak isimlendirilmiştir.³⁴¹ Neşet Ertaş'ın ahiret, cennet, cehennem anlayışı da yine kendine has bir bakış açısına sahiptir. Ahiretin varlığından en ufak bir şüphe duymayan Ertaş, “Helal Et Hakkını” isimli şiirinde bunu dile getirmiştir. Aynı şekilde hakların ahirete kalmamasını bu dünyada helalleşmeyi önemseyen Ertaş, bununla ilgili “Helal Et Hakkını” isimli bir şiir kaleme almıştır. Şiir şu şekildedir:

O ahiret günü bir gün gelecek
Hakimler hakimi Allah olacak
Haklı olan orda hakkın alacak
Helal et hakkını nolur helal et.³⁴²

Bu şiirden hareketle Neşet Ertaş'ın ahiret gününün elbet geleceğine, orada bir hesaplaşmanın olacağına haklı ile haksızın birbirinden ayrılacağına, haklı olanın orada hakkını alacağına gönülden inandığı söylenebilir. Bu anlamda İslam'daki helallik istemeye de yine yukarıdaki şiirinde vurgu yapıldığı görülmektedir. Yine “Sana Bir Sözüm Var” isimli eserinde kötülük yapanların cehennem ile cezalandırılacağı, ahiret, hesap edilme ve karşılığını alma gibi inançların varlığı göze çarpmaktadır. Eserin ilgili dördüğü şöyledir:

³⁴⁰ “Cennet”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

³⁴¹ “Cehennem”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

³⁴² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:180.

Keremeti sende bilip
Bilmeden günahkar olup
İnsan doğup hayvan ölüp
Cehenneme girme kardeş.³⁴³

“Can Yakıp Kalp Kıрма Ey İnsanoğlu” türküsüyle insanlığın vicdanına seslenen Ertaş şiirinin bir kısmında ahiret ve kişinin amellerinin defterini doldurmasını yine veciz bir ifadeyle dile getirmiştir. Neşet Ertaş’ın asırlarca bütün insanlığa manifesto olacak ifadeleri şöyledir:

Görmüyon mu gökte parlayan günü
Hangi güç soldurur onun rengini
Allah şahit etmiş sana bu canı
Amel defterlerin dolacak bir gün.³⁴⁴

Ertaş şiirlerinde, ahiret argümanlarına da güçlü bir vurgu yapıldığı görülmektedir. Mizan, hesap, cennet, cehennem, amel defteri bunlardan bazılarıdır. Onun, insanları gaflet uykusundan uyandırmaya çalışan “Hay Çekip Gülme de Ey Gafil İnsan” isimli eserinde bu argümanlara atıf vardır. Eserin ilgili dördlüğü şöyledir:

Olur mahşer günü Hak geldi gaziye
Dest-i kudretinle nizam teraziye
Yarın mahşer günü tartarlar bizi
Mağfiret olmazsa halas olaman.³⁴⁵

Neşet Ertaş, dünyadayken Hakk'ın rızasına uygun bir biçimde yaşamayıp günaha dalan insanların ahiret günü af dilemelerinin ve günahlarının bağışlanacağını düşünmelerinin anlamsız olduğunu dile getirir. Ahiret gününü, bağışlanma günü değil

³⁴³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:202.

³⁴⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:195.

³⁴⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:223.

ahların reddedileceği “ah-ı ret” şeklinde kavramsallaştırarak kendi bakış açısını söz zenginliği ile birleştirip mükemmel bir tasvir ortaya koyan Ertaş, bu konu ile ilgili düşüncesini şöyle ifade eder:

“Hata yapan hiç kimse, gidip de Allah'tan af dilemesin, Allah affetmez. Kim kime hata yaptıysa, bu dünyada yaşarken gidip onu bularak yalvarması, ondan af dilemesi, ondan özür dilemesi, kendini ona affettirmesi lâzım.”³⁴⁶

Ertaş'ın cennet ve cehennem algısının da yine özgün bir anlayışa ve anlatıma sahip olduğu görülmektedir. Ertaş'a göre cennet de cehennem de bu dünyadadır. Ertaş, İyilik yapmayı tercih edenler için bu dünyanın cennet olduğunu savunmaktadır. Aynı şekilde kötülük yapmayı tercih edenlerin de suret olarak insan olduklarını fakat hayvanlaşarak bu dünyayı kendilerine cehenneme çevirdiklerini birçok şiirinin birçok bölümünde açık yüreklilikle ifade etmiştir. Bu şiirlerinden bazı örnekler şunlardır:

Gözleri kör değil kulağı sağır,
Bütün kâinatı bilmekte insan.
Hayvan cehennemde cezası ağır,
Huriler içinde cennette insan.

Cennettir bu dünya insan olana,
Cehennem de burda hayvan olana.
Gönül Hak'tır kıymetini bilene,
Onu saygı ile anmakta insan.³⁴⁷

Söyleşilerinde de bu hususa dikkat çeken Ertaş şunları anlatmaktadır:

“İnsanlar dünyaya insan olarak geldikleri için şükretmeliler. Eğer bana sorarsanız, insan sıfatı taşıyan ruhlar için dünya cennettir. Huzurunuzdan irak, hayvan sıfatı taşıyan canlılar için de cehennemdir.”³⁴⁸

³⁴⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:23.

³⁴⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:218.

³⁴⁸ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 236.

Bir başka söyleşisinde ise şunları ifade eder: “*İnsan dünyası cennettir benim gözümde, huzurdan irak hayvan dünyası cehennemdir. Yani vücut ölür ama ruh ölmediğine göre bu dünyada sıfatını değiştiriyor Allah. Herkes kendi ettiğini çekiyor. Allah herkese ettiğini çektiriyor*”.³⁴⁹

Bir eserinde de bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Âdem olup şu dünyaya gelenler
Hayvanı görünce ibret almalı
Huri kızlarının yâri olanlar
İnsanlığın kıymetini bilmeli.³⁵⁰

Bu konuyla ilgili bir başka şiiri de şöyledir:

Garip canım yakma nara,
Cehennemde düşen dara
Bak ibret al hayvanlara,
İncitme canı incitme.³⁵¹

Yeniden doğuş inancına sahip olan Ertaş’a göre kötü insanlar, yeryüzüne hayvan olarak geleceklerdir. Ona göre bu durum, onlara Allah’ın bir cezasıdır, bu nedenle hayvanlar dünyasını cehennem olarak nitelemiştir.³⁵²

Ona göre dünya yaratılış itibariyle cennetin temsilcisidir. Dünyanın yaratılış amacı insana cenneti hatırlatmasıdır. Fakat insanın davranışlarına göre dünya aynı zamanda cehennemin de temsili olabilir.³⁵³

Ertaş’ın şiirlerinde bahsettiği iyi veya kötü hasletlerin ahiret, hesap, cennet ve cehennem inanışlarıyla doğrudan ilgisi vardır.³⁵⁴ Sevginin, saygının, incitmemenin,

³⁴⁹ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 11-12.

³⁵⁰ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 104.

³⁵¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:244.

³⁵² Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 13.

³⁵³ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 133-134.

³⁵⁴ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 657.

kendini beğenmenin, hırsızlığın, gıybetin ve daha birçok iyi veya kötü davranışın karşılığı cennet veya cehennemdir. Ertaş'a göre varlık için en büyük ödül insan olmak veya en büyük ceza hayvan olmaktır. Bunların örneği çeşitli şiirlerinde fazlasıyla mevcuttur. Bu anlayışına dair örnekler şiirlerinde şöyle geçmektedir:

Go gaybet eylerdi, yalan söyledi,
Çalardı, rızasız lokmayı yedi,
Gönülleri yıkar, kalp incitirdi,
Onun için hayvan oldu hayvanlar.³⁵⁵

Neşet Ertaş'ta, insanların davranışlarına göre karşılık bulacağı inancı çok güçlü bir şekilde yerleşmiştir. Bunun şiirlerinde de bir karşılığı vardır. Neşet Ertaş bu inancını şöyle anlatmaktadır:

Can yakıp kalp kırma, ey insanoğlu
Senin de gül benzin solacak bir gün.
Her canlının kalbi Allah'a bağlı
Herkes ettiğini bulacak bir gün.

Görmüyo'n mu gökte parlayan günü?
Hangi güç soldurur onun rengini?
Allah şahit etmiş sana bu canı
Amel defterlerin dolacak bir gün.³⁵⁶

Neşet Usta haksız yere cana kıymanın da kötü hasletlerden olduğunu ve haksız yere bir insanı öldürenin cennete giremeyeceğini ifade eder. Bunu şiirinde şu şekilde ifade eder:

³⁵⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:288.

³⁵⁶ Sucu, "Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Tasavvufi Manada İnsan-ı Kâmil Modeli", 835-836.

Şeytanın atına binip yeldiren
Yüreğine kötülükler dolduran
Haksız yere insanoğlu öldüren
Cennet-i âlâya sokulmaz kardaş!³⁵⁷

Sevginin merkeziliğine inanan ve sevgiyi dilinin döndüğü her fırsatta anlatmaya çalışan Neşet Ertaş, sevmeyenlerin ahirette de bir anlamının ve değerinin olmayacağını: “*Bu dünyada sevmeyenler ahirette neye yarar*” ifadeleriyle dile getirmiş ve sevginin önemine, ahirette de bir anlamının olduğuna dikkat çekmiştir. Diğer yandan seven insanın cennet bağına girdiğinin teşbihini bir türküsünde şu şekilde yapar:

Bir zaman âşıkken sen de sevmiştin
O anda dünyayı nasıl görmüştün
Sanki cennetin bağına girmiştin
Çokları bu hakkı bilmiyor canım.³⁵⁸

Ertaş için dünyanın cennet olmasının iki şartı vardır. Bunlardan birincisi sevmesini bilmek ikincisi ise hakka hukuka riayet etmektir. Dünya sevmesini bilene, hakka hukuka riayet etmektir.³⁵⁹

“*İnsan cennetinin hurisiyinen, sevişseydi hak yabana salmazdı.*” diyen Neşet Ertaş Adem ile Havva'nın cennette iken işlediği bir günahtan dolayı dünyaya gönderildiğini söylemiştir. Bu dizelerden çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise; insanın yeryüzünde cennetini kuramadığı için, büyüğün küçüğü yuttuğu, güçlünün güçsüzü ezdiği yabani doğadaki barbarca ilişkileri uygarlığın içine taşımış olduğudur.³⁶⁰

³⁵⁷ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 654.

³⁵⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:208.

³⁵⁹ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 41.

³⁶⁰ Doğan Göçmen, “‘Kendini Bil!’ Neşet Ertaş, Rousseau ve Felsefi Bir Emrin Anlam ve İçermeleri Üzerine”, *Yeniden İmece Dergisi*, 2017, 2.

Bütün bu bilgilerden yola çıkılarak Neşet Ertaş'ın ahiret, cennet, cehennem anlayışına dair çeşitli çıkarımlarda bulunulabilir. Neşet Ertaş ahirete inandığını ve ahiretin elbet bir gün gerçekleşeceğini ve haklının haksızdan ayrılacağını ve herkesin hesap vereceğini savunur. Ahların vahların fayda vermeyeceği gün olan ahireti “ah-ı ret” diyerek kendi zihninde kavramsallaştıran Neşet Ertaş dünyada helalleşmeye de önem vermektedir.

2.6.2.8. Ruh Anlayışı

Neşet Ertaş'ın ruh meselesine dair de önemli düşünceleri ve fikirleri vardır. Ertaş'a göre insan beden ve ruhtan yaratılmıştır.³⁶¹ Ruh insanın ve doğanın özünü oluşturmaktadır. Onun kötü insanları “ruhu insanlıktan çıkmış” şeklinde ifade etmesi de dikkat çekicidir.³⁶² Onun, kendisini Abdal olduğu için aşağılayan insanları “kalbini ruhunu hissetmeyenler” olarak tanımlaması, insan olmanın temelinde benliğinde var olan ruhun insan olması ve kişi tarafından hissedilmesi olarak ifade edilebilir.³⁶³ Neşet Ertaş, ruh ile ilgili düşüncelerini bir söyleşisinde şöyle dile getirmiştir:

Analarımız olmasa biz olmazdık. Tavuk yumurta, yumurta tavuk meselesi değil bu. Yeri gelmişken yine söylemek gerekiyor: Aşık Veysel'in bir sözüne ben sonsuz saygı duyuyorum. "Benim sadık yârim kara topraktır" Bana da sorarsanız, kâinata var olan her şeyin aslı topraktır. Elle tutulan, gözle görülen, var olan her şeyin aslı topraktır. Yediğimiz, içtiğimiz, canımız da topraktır; biz içinde birer ruhuz bu toprağın.³⁶⁴

Neşet Ertaş ruhunu olgunlaştırmış bir şairdir. Ertaş, kemale erme yolunda içkiyi ruhu olgunlaştıran bir araç anlayışıyla benimsemiştir.³⁶⁵ Garipliği hayatında esas almış Ertaş, kendi gibi garip insanların dünyasında yaşamış ve özünün ve ruhunun bu insanlarla eşdeğer olduğunu dile getirmiştir.³⁶⁶ Neşet Ertaş ruh ile can arasındaki

³⁶¹ Nihat Çalışkan, “Neşet Ertaş'ın ‘Yolcu’ Adlı Türküsünün Ontolojik Bağlamda Didaktik Manifestosu”, *International Academic Research Congress*, 2017, 782.

³⁶² Çevik, “Bir Özdeşim Öznesi Olarak Neşet Ertaş”, 262.

³⁶³ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 2021, 171-72.

³⁶⁴ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 205.

³⁶⁵ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 297.

³⁶⁶ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 95-96.

ayırma türkülerinde sık sık vurgu yapmıştır. Ona göre; ruh can bulmayan bir ilim ve iradedir. Allah'ın emri ile hangi cana girdiyse oraya yaşam kaynağı sağlayan bir unsurdur. Dolayısıyla ruh ve bedenın mekânı candır. İkisinden birisi eksik olursa can olmaz. Allah'ın yaratmasını, can vermesini, ruhun ve bedenın cana girmesini ana metaforu ile yapmaktadır. Bu metafor “Ruhum Ben” isimli türküsünde şöyle yapılmaktadır:

Bir ruh iken girdim bir can içine
Karıştım o anda her can içine
İncittim bir canı dedi suçu ne
O anda şu bana bağırın ana.³⁶⁷

Müzik konusunda hiçbir zaman kimseyi taklit etmediğini dile getiren Ertaş, birçok türküsünün sözleri kendisine ait olması ve kendi ruhunu yansıtmaya rağmen ruh birliği gönül birliğine sahip olduğu her şeyi de almaktan çekinmeyeceğini ifade etmiştir.³⁶⁸ Onun hikmet ve dünyanın anlamı konusundaki ifadeleri de dikkat çekmektedir. Bütün yaratılmışları bir ruh olarak gören ve her insanın dünyaya bir ruh olarak baktığını ifade eden Ertaş şunları dile getirmiştir:

Hikmet dedin de... Şimdi hepimiz insanız, dünya bir penceredir, her gelen baktı geçti diye bir türkü vardır hani... Her insan bir dünyadır aslında, insan vücudu dünyadır, gözleri de pencere. Bizler ruhuz, hepimiz ruh olarak bakıyoruz dünyayı herkes kendi gözü ile görüyor...

İnsanların dünyadaki hayatını ve içerisinde derin bir felsefenin yer aldığı “Yolcu” türküsündeki insanı bir ruh olarak görmektedir. Beden sadece temsildir. Ruhun temsilcisidir. Asıl olan ruhtur, özdür.³⁶⁹ Ertaş, ozanların ve âşıkların Hak'tan ilham alarak kendi özlerinin sesini dinleyerek ruhlarına gelen bilgiyi ve duyguyu

³⁶⁷ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 104-105.

³⁶⁸ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 227.

³⁶⁹ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 232-233.

ezgilere dönüştürerek halka aktardığını söyler.³⁷⁰ Dolayısıyla ona göre, âşık olabilmenin ve kalıcı ve özgün eserler ortaya koyabilmenin yegâne yolu ruhun dinlenmesi ve kişinin ruhundan ilham alarak ürün ortaya koymasındır. Neşet Ertaş ruhun ölümsüzlüğüne inanır. Tasavvuftaki devriye inancını benimseyen Ertaş, insanın öldükten sonra başka bir beden ile yaşam bularak yeniden dünyaya geleceğine inanır. Ertaş, ruh göçü adı verilen bu olayın ruhla ilgili olduğunu kabul eder.³⁷¹ Nitekim bu durumu “Yolcu” türküsünde şöyle dile getirir:

İnsan ölür ama uruhu ölmez
Bunca mahlukat var heç biri gülmez
Cehennem azabı zordur çekilmez
Azap çeken hayvanları gördün mü?³⁷²

Şair bu dizelerde “*İnsan ölür; ama uruhu ölmez.*” diyerek ruh ve bedenın ayrı göçüşlerinin olduğunu dile getirmektedir.³⁷³

Neşet Ertaş çalıp-söyleme işini de kendince ruhun kötülükten arınarak melekleşmesi olarak yorumlamıştır.³⁷⁴ Ertaş’a göre; bazıları insan doğup insan ölür. Bazıları ise ruhunu bu dünyada hayvanlaştırır.³⁷⁵ Neşet Ertaş için insan, ruh ile toprak arasında önemli bir anlama sahiptir. Nitekim o bedenle toprağı özdeşleştirirken ruhunda bu bedende emanet olduğunu düşünür.

İnsana âşığım hak özümde dir
Garibim özümde hem sözümde dir
Ruhumun aynısı bak yüzünde dir
Hakikat insanın gözünden olur.³⁷⁶

³⁷⁰ Kuşdemir, “Anadolu Abdalları’nda Melamîlik ve Alevîlik Yansımaları Kırşehir/Neşet Ertaş Bağlamında”, 315.

³⁷¹ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 301.

³⁷² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:186.

³⁷³ Sami, “Yaşam Doyumu ve Ölüm Arzusu Analizi”, 126-129.

³⁷⁴ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 309.

³⁷⁵ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 114.

³⁷⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:189.

Buradaki yüz-göz-öz üçlemesi dikkat çekicidir. Âşıkta bu üçlemedeki üç unsurun da birbiriyle uyumluluk arz etmesi gerekir. Göz ile ne görüldüyse özde de o oluşur ve yüze de o yansır. Buradaki göz kalbin ve aklın, öz gönlün, yüz ise ruhun temsilcisidir. Dolayısıyla insanın aklını, kalbini ve ruhunu kirletmemesi gerekir. Bunun yolu da kulluktan geçmektedir.

Suçun sorumlusu ruhtur
Vücudun günahı yoktur
Şüphesiz ki her can haklıdır
İncitme canı incitme.³⁷⁷

Neşet Ertaş her canlının tıpkı ruhu gibi Allaha bağlı olduğunu ve insanın incitilmemesini öğütler. Ertaş, Allah'ın insanın ruhuna bedenini şahit ettiğini, kimseyi kimseden sormayacağını ve herkesin kendi kendinin şahidi olduğunun altına çizer. Ertaş'a göre ruh bir gün asıl sahibine yani Allaha teslim olacaktır. Zira beden onun geçici mekanıdır. Bunu çeşitli türkülerinde şöyle dize haline getirmiştir:

...
Görmüyon mu gökte parlayan günü
Hangi güç soldurur onun rengini
Allah şahit etmiş sana bu teni
Amel defterlerin dolacak bir gün

Garib'im ölmeden kendini tanı
Unutma o Hakk'ı atma vicdanı
Alır toprak bir gün verdiği canı
Ruh Allah'a teslim olacak bir gün.³⁷⁸

Nerde ne arıyon divane gönlüm
Dinle bir kendini anlamak için
Sen bir ruhsun kalbin ruhuna bağlı

³⁷⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:244.

³⁷⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:195.

İrade elinde yönlemek için.
Tanıyabildin mi sendeki seni
Bütün vücudunu bu nazik teni
Allah şahit etmiş ruha bedeni
Kimseyi kimseden sormamak için.³⁷⁹

“İnsan eşittir, birdir. Hepimiz birer ruhuz. Canlar aynı ama ruhlar değişiktir. Suçun sorumlusu ruhtur, vücudun günahı yoktur. Yani içindekine kızıp dışındakinin teline dokunmayın kimse.” diyen Ertaş ruh anlayışını can bazında değerlendirmiş ve yapılan işten ruhun sorumlu olduğunu beden bir suçunun olmadığını dillendirmiştir.³⁸⁰ Bunu bir başka türküsünde de şöyle ifade etmiştir:

Ey ruh sen kendini varlığım sanma
Sen bir can içinde var sayılırsın
Bu can benim deyi boşuna kanma
Sen canın içinde sır sayılırsın
...
Hadi seni göster kendi gözüne
Ruhunun aynısı çıkar yüzüne
Eğer nazar etmediysen özüne
Bakıp seyretsen de kör sayılırsın.³⁸¹

Neşet Ertaş sevgiyi her konuda özümsemiği gibi ruhuna da sindirmiş ve ruhu aşk ile dolup taşmıştır. Neşet Ertaş abdalları ruhuna yalan girmeyen çocuklara benzetirken davranışların ruhsal boyutuna da vurgu yapmıştır. Tenin, emanetin mekânı olduğunu bilen Ertaş, insanlara ruh boyutundan/öz boyutundan seslenmiş ve tam anlamıyla bir ruh/gönül adamı olmuştur.³⁸² Neşet Ertaş, ruhun vücutla varoluşsal ve

³⁷⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:239.

³⁸⁰ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 125-135.

³⁸¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:278.

³⁸² Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 148,175,195.

davranışsal olarak yekpare olduğunu ve ruhun vücudu kandıramayacağına ve kişinin kendisini bilmesi gerektiğine vurgu yapar. Neşet Ertaş, dünyadaki bütün yaratılan ruhların Allah'ı aradığını ve Allah dediğini ifade ederek ruhun yaratıcıya olan bağlılığına dikkat çekmiştir. Neşet Ertaş müziği de ruhunun gıdası olarak telaki etmiştir.³⁸³ Cahillerin hem bedenen hem de ruhen körleştiğini dile getiren Ertaş, davranışların kişinin ruhuna akseden bir durum olduğuna dikkat çekmiştir.³⁸⁴ İnsanın en büyük sermayesi gönül ve kalptir. Neşet Ertaş, gönlü, ruhumuzun Hak ile olan irtibatı olarak görmüştür. Bu irtibatı insanın gönül gözünü geliştirdiğinde ruhunu arındırması söz konusudur. Dolayısıyla arınmamış ruhlar kirli kalır ve Hakka ulaşamaz.³⁸⁵

Bir türküsünde bu düşünce şöyle ifade edilmiştir:

Temizlenmiş ruhu ak olmuş iken
Allah'ın katında pak olmuş iken
Ruhu can ile can hak olmuş iken
Neden başkasına minnette insan.³⁸⁶

Neşet Ertaş'ın türkülerine bakıldığında en çok kullanılan tasavvufi terimlerden birisinin “ruh” olması onun ruha atfettiği önemi ortaya koymaktadır.³⁸⁷ Neşet Ertaş, gönlü insanın ruhu ile eşdeğer görmektedir. “Gönül” ve “ruh”, soyut kavramlar olarak mekândan münezzehtirler. Hak da mekândan münezzehe olduğu için aralarında bir ilişki vardır.

Nerde, ne arıyon; divane gönlüm?
Dinle bir kendini, anlamak için.
Sen bir ruhsun; kalbin, ruhuna bağlı

³⁸³ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 100-106,124.

³⁸⁴ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 41.

³⁸⁵ Keleş, “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar”, 526.

³⁸⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:218.

³⁸⁷ Ahmet Keskin, “Türk Tasavvuf Kültürü ve Devir Nazariyesi Bağlamında Neşet Ertaş”, *Süfi Araştırmaları Dergisi-Journal of Sufi Studies* 6 (01 Ocak 2015): 137.

İrade elinde, yönlemek için.

...

Sevip sevilmesi gayet tatlıdır

Garib'im, sevgiler farklıdır

O Hak ruhumuzla irtibatlıdır

Sır etmiş kendini, bilmemek için³⁸⁸

Neşet Ertaş'ın, henüz çocuk yaşlarda iken Abdal olduğu için diğer çocuklar tarafından dışlanması da onun ruhuna derin etkide bulunmuştur.³⁸⁹

Babası ile ilişkisini anlattığı bir konuşmasında şunları dile getirmiştir:

“Onunla aynı bir ruh gibiydik biz. Sanki beni söylüyordu, sanki ben söylüyordum.” Bu ifadeler onun insani ilişkilerde ruh birliğini babası üzerinden anlatmasıdır.

İnsan benliği ile bedeni arasında bir ayırım söz konusudur. Beden bireyin kendi varlığının çekirdeği olarak hissedilmekten çok, dünya içindeki diğer nesnelere arasında bir nesne olarak hissedilir. Hatta bu durum bedenın sıradanlığının veya değersizliğinin fikrini de ortaya çıkarmaktadır. Ruh, tin, can, nefes vb. isimlerin verildiği başka bir varoluş çekirdeği etrafında fikirler geliştirilir. E. Tylor beden ve ruh olmak üzere iki ayrı varlığın olduğunu iddia etmiştir. Tüm bu görüşler sonunda ruh bedenden ayrı ve insanın özü olarak tasavvur edilmeye başlanmıştır. Neşet Ertaş'ta bu bilgi şöyle dillendirilir:

Yani vücut ölür, ruh ölmez. Biz bir ruhuz ve bu beden içinde. Bu canlı canın içindeyiz. Herkes kendinden sorumludur... insan doğan yenide insan olarak ölebileseydi, belki de dünyada hayvan kalmazdı. Her ruh, herkes ettiğini çekiyor. Hepimiz eşit birer ruhuz. Karıncadaki de aynı, sendeki, bendeki de aynı. Etrafımızdaki dallarda, gelip geçen kedi de köpek de aynı can, aynı ruh var. Demek istediğim bu canı sen yapmadın. Elmayı, üzümü insan mı yaptı? Biz Allah'ın sofrasındayız. Bu Allah'ın bize ikramıdır. O neyi var neyi yok misafirini memnun etmek için sofrasına kor.

³⁸⁸ Satı Kumartaşlıoğlu, “Neşet Ertaş Türkülerinde ‘Gönül’”, c. 2 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 583-584.

³⁸⁹ Deniz, “Şiirlerine Göre Neşet Ertaş'ın Felekten Çektikleri”, 297.

Bunun yanında bütün sorumluluklar ruha yüklendiğinden beden her hangi bir suçu yoktur ve beden için her hangi bir olumsuzlama söz konusu değildir. Bir türküsünde bu düşüncesini şöyle anlatır:

Suçun sorumlusu ruhtur
Vücudun günahı yoktur
Şüphesiz ki her can Hak'tır
İncitme canı incitme.³⁹⁰

Neşet Ertaş kedi, köpek, karınca, fil gibi ne kadar canlı varsa hepsinin ruhunu insan ruhuna eşdeğer kabul etmiş ve insan doğanın insan olmeyeceğine vurgu yapmıştır. Bunu bir söyleşisinde şöyle dile getirir:

*“Bizim Bektaşî görüşümüz, canı hak görmektir. Biz karıncadan 'file kadar tüm canları hak biliriz. Bizim canımız neyse karşıdakinin canı da odur. Biz bunu böyle bilir, böyle görür, böyle yürürüz.”*³⁹¹ Bu ifadelerden de açıkça anlaşılacağı üzere her canlı onun için korunmaya ve sevmeye değerdir. Çünkü inancı böyle düşünmeyi gerektirir.

2.6.2.9. İbadet Anlayışı

Neşet Ertaş'ın türkülerindeki ortak temalardan birisi de ibadetlerdir.³⁹² Bektaşî kültüründen olan ozan kendini bilen bir kişi olarak inançların ve ibadetlerin de bilincindedir.³⁹³ Neşet Ertaş'ın ibadet anlayışında Abdallığın esintilerini görmek mümkündür. Abdallar her konuda olduğu gibi ibadet konusunda da ihlas ve samimiyete özen göstermişlerdir. Abdallar ibadeti formalden ziyade informal olarak değerlendirmiş iyi niyetli olmayı, kalp temizliği, elindekini başkasıyla paylaşmayı, sevgi, şefkat, iyi niyet gibi güzel ahlakları şekli ibadete nazaran daha fazla önemsemişlerdir. Fudayl b. İyaz'ın şu sözü Abdalların temel prensibi haline gelmiştir:

³⁹⁰ Balkaya, “Neşet Ertaş'ta Hayatın Bilgisi”, 125-126.

³⁹¹ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 13.

³⁹² Aktaş ve Şimşek, “Kültürel Bir İletişim Biçimi Olarak Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi”, 12-13.

³⁹³ Zeren, *Yürü Bre Fani Dünya*, 55.

“Bize göre ermiş kişi, çok oruç ve namazla değil, ancak gönül zenginliği, kalp temizliği ve insanların iyiliğine çalışmakla ermiştir.”³⁹⁴

Ertaş'ta da aynı düşünce geçerlidir. Ertaş felsefesini insan gönlünü esas alan bir temele oturtmuştur. Abdal dervişler yolunun örnek davranışları onda da görülür. Abdal dervişler yoluna özgü; az söylemek, az yemek, az uyumak, kulak verip dört köşeyi dinlemek, korunmaya muhtaç, perişan ve düşkün olanlara yardım elini uzatmak, kemâlete ermenin gerekleridir. Ona göre bu mertebeye namazla, oruçla, sadaka ile değil, iyilikle, cömertlikle, nasihatle erişilir. Onun bu anlayışı Abdal dervişlik yolunun köklü felsefesinden neşet etmiştir.³⁹⁵

Yunus Emre'yi atası olarak gören Ertaş onun ruh ve düşünce dünyasından beslenmiştir. Yunus Emre'ye göre: “Bir kez gönül yıktınsa, bu kıldığın namaz değil, yetmiş iki millet dahi, elin yüzün yumaz değil” Yunusa göre, gönlü kıranın namazı namaz değildir. Gönül yıkan kimsenin namazının kabul olmamasının kılınan namazla değil kılan kişinin gafletinden ötürü değerlendirildiği söylenebilir. Yunus Emre, ibadetlerin amacının insan kalabilmek, kulluğu kaybetmemek olduğunu savunur. Neşet Ertaş'ı da bu doğrultuda değerlendirmek mümkündür.

Abdalların Anadolu'ya göç etmeleriyle birlikte özellikle heteredoks derviş grupları içinde temsil edildiği görülmüştür. Bu dervişlerin dünya ve Tanrı algıları gereği çoğunlukla müzik ve semayı bir ibadet biçimi haline getirdikleri anlaşılmaktadır.³⁹⁶ Neşet Ertaş müziği de informal bir ibadet olarak görmüştür. Abdallar için müzik varlığın ve yaşamın kimlik ifadesinin ötesindeki ibadettir. Abdalların Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan göç serüvenlerinde geleneklerinin ve kültürlerinin aktarımında müziğin önemli bir işlevinin olması, onun “kutsal” olarak algılanmasına neden olmuştur. Neşet Ertaş'ta da müziğin ibadet olarak görülmesi bundan kaynaklanmaktadır.³⁹⁷ İnançta olduğu gibi ibadette de Alevi-Bektaşiliği

³⁹⁴ Uludağ, “Abdal”, 59.

³⁹⁵ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 293-294.

³⁹⁶ Ezgi Tekin Arıcı ve Cenk Güray, “Anadolu'da Abdallık Geleneğinin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Tasavvufi ve Dini Yapılanmalar”, 287.

³⁹⁷ Keskin, “Geleneksel Abdal Müziğinin Temsili”, 101.

benimseyen Orta Anadolu Abdalları, kutsal saydıkları ve ibadet olarak gördükleri sanatlarıyla, insan hizmetine aşk ile koşmuşlardır.³⁹⁸

Neşet Ertaş'ın “Yolcu” türküsünün bir dörtlüğü onun ibadete bakışını anlama açısından önem arz etmektedir. Dörtlük şu şekildedir:

Vade teknil olup ömür dolmadan
Emanetçi emanetin almadan
Ömrüyün bağının gülü solmadan
Varıp bir canana ikrar verdin mi?³⁹⁹

Vade bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi için tanınan süredir. Tekmil ise kemale erdirme tamamlama olarak açıklanmaktadır. Bu anlam ve açıklamalar ışığında yaratılıştan kaynaklanan bir borcun olduğu söylenebilir. Sonraki dizelerde geçen “ikrar” ifadesi de bu borcun yaratana ibadet edilerek ödenebileceği olarak yorumlanmıştır.⁴⁰⁰

Neşet Ertaş'a göre çalışıp helalinden kazanmak bir ibadet, boş durmak ise günahdır. Ona göre rızasız lokma, hak edilmemiş lokma da haramdır. Kendisinin bu anlamda İslam düşüncesine paralel bir düşünceye sahip olduğu söylenebilir. Bu anlayışını çeşitli türkülerinde şöyle ifade etmiştir:

Garib'in sözleri birlik içindir.
Birliğin içinde dirlik içindir.
Doğru çalış, aileni geçindir,
Düşersen darlığa güç değil midir?

³⁹⁸ Kuşdemir, “Anadolu Abdalları’nda Melamilik ve Alevilik Yansımaları Kırşehir/Neşet Ertaş Bağlamında”, 314.

³⁹⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:186.

⁴⁰⁰ Sami, “Yaşam Doyumu ve Ölüm Arzusu Analizi”, 127.

Boş durmak günahtır çalışmak sevap,
alış ne duruyon, sen de bir Şey yap.
oğalır yoldaşın, g r nice ahbap.
Zengin isen ya bey derler ya paşa
Fukara isen ya abdal derler ya cingan haşa.⁴⁰¹

Aşkı varlığın özü, sevgiyi kâinatın düzeni ve insanın inancı olarak niteleyen Neşet Ertaş için sevişmek aynı zamanda informal bir ibadettir. Sevgiyi bir iman ve sevişmeyi de imanın aynası olarak ibadet gören Ertaş kadının suretinde Hakkı görmüş ve o suretten Hakka ulaşmayı amaç edinmiştir. İmanı ve ibadeti sevgi ve sevişmek üzerinden yola çıkararak algılama, onun insanı merkeze alan yaklaşımını ortaya koymaktadır. Sevgi olmadan imana erişilemeyeceğini dile getiren ozan, bunu bir türküsünde çok arı bir Şekilde Şöyle işlemiştir:

Gece gündüz baharımda yazımda
Arıyodum onu hayli zamandır
Şu benim  z mde benim gözümde
Sevişmek ibadettir sevgi imandır
Seviştiğim anda mutlu olurum
Sevgisiz imanı nasıl bulurum
Ben böyle inandım böyle bilirim
Sevişmek ibadettir sevgi imandır.⁴⁰²

Yukarıdaki Şiirinden hareketle Şair, karşılıklı sevgiyi ibadetle bir tutmuş ve ibadet kadar değerli bulmuştur.

Kendini bilen insanın bütün yaratılanlara muhabbet besleyeceğini bu muhabbetin kişinin Yaradan'ından aldığını dile getiren Ertaş, sevilmeye en layık varlık olarak inanı görmektedir. “Gördüm ki her Şey ortada, bildim anladım ki, sevilecek olan insandır.” sözünün sahibi bir insanın sevişmeyi ve sevgiyi iman-ibadet denklemine sunması da tabii bir durumdur. Bu düşüncelerle kaleme aldığı bir eseri Şu Şekildedir:

⁴⁰¹  ks z, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 656.

⁴⁰² iek, *Türkünün  tesi*, 153-154.

Muhabbetle dost yanına varılır,
Muhabbetle dost cemali görülür,
Muhabbetle can alınır, verilir,
Hakk muhabbettendir, muhabbet Hakk'tan.⁴⁰³

Bir başka türküsünde ise şunlara değinmektedir:

Gel sevelim sevileni sevelim
Sevgisiz suratlar gülmüyor canım
Nice gördüm dizlerini döveni
Giden ömür geri gelmiyor canım.⁴⁰⁴

Bu dörtlüklerden de anlaşılacağı üzere, İnsanları sevmek ve bunun karşılığı olarak güler yüzlü olmak, insan olabilmenin en önemli yollarındandır. Sevgisizliğin pişmanlık olduğunu ve insanın yüzünün gülmesi için özünün gülmesi gerektiğini vurgulayan Ertaş, bireyin toplum tarafından sevilmesinin yolunun kişinin öncelikle kendinin insanları sevmesi ve bunu hal diliyle göstermesinden geçtiğini ifade etmiştir.⁴⁰⁵ Bu düşünceler Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)'in "*İman etmedikçe cennete giremezsiniz ve birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız.*"⁴⁰⁶ hadisini akıllara getirmektedir.

Abdalların tarihinde ibadet anlayışlarına bakıldığında formal ibadetlerden ziyade informal ibadetleri daha çok önemsedğine daha önce değinilmişti. Elbette bütün Abdal toplulukları için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bir kısım Abdal topluluklarında formal ibadetlere de rastlanmaktadır. Alevi- Bektaşî geleneğinden gelen ve dinî ritüel kabul edilen cem törenlerinin de uygulandığı görülmektedir. Özellikle Kırşehir abdallarında tarihi süreç içerisinde zaman zaman çeşitli siyasi olaylardan dolayı kesintiye uğrasa da benzeri oluşumlar içerisinde gizlilikle cem

⁴⁰³ Öksüz, "Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş", 665-666.

⁴⁰⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:208.

⁴⁰⁵ Sucu, "Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Tasavvufî Manada İnsan-ı Kamil Modeli", 834-835.

⁴⁰⁶ Müslim, *İmân*, 93.

törenlerinin sürdürüldüğü görülmektedir.⁴⁰⁷ Bunun dışında Anadolu'daki bazı Abdal toplulukların yerleşik hayata geçmesiyle beraber beş vakit camiye gitme, hacca gitme gibi ibadetlerin alışkanlık olarak kazanıldığına rastlanmaktadır. Diyarbakır, Kahramanmaraş ve Gaziantep'teki abdalların içinde yaşadıkları toplumların mezhep ve dinî yaşantısına uyum gösterdikleri aktarılmaktadır. Örneğin Kahramanmaraş Abdallarının, şehir halkının Sünni-Hanefî mezhebine aynen uymaktadırlar. Beş vakit camiye gitme, hacca gitme gibi ibadetlerin yanında onlar gibi oruç tuttıkları da ifade edilmiştir. Bu Abdalların belli ölçülerde kitap okuma merakının başladığı ve özellikle dinî kitaplara ilginin arttığı da gözlemlenmiştir. Kendi aralarında dinî sohbetler yapmaya başlayan Kahramanmaraş Abdallarında, Kur'an okumayı öğrenme merakının başladığı tespit edilmiştir.⁴⁰⁸

Neşet Ertaş'ın kendi söyleşilerinden veya çevresindeki insanların aktardıklarından yola çıkılarak informal ibadetlerin yanında formal ibadetleri yaptığı da görülmektedir. Namaz ve oruç bunlardan bazılarıdır. Garip insanlarla elindekini paylaştığına dair çok fazla örnek mevcuttur. Neşet Ertaş'ın oruç tuttuğuna dair en kesin ifadeler yine kendi dilinden aktarılanlardır. Bayram Bilge Tokel ile yaptığı söyleşide TRT Ankara Radyosunda çalmaya başladığı dönemleri aktarırken oruç tuttuğuna dair şunları söylemiştir:

Neyse sazı akort ettim, çalıp söylemeye başlayınca, oradaki sanatçılar Sarısözen'e "Çocuk güzel çalıyor, söylüyor" dediler, "Bu çocuğa Yurttan Sesler'de bir türkü söyletebilirsiniz..." Öyle deyince o da oturdu, sevdiği türkülerini işaret ediyor, yazıyor falan. Bir ara bana dedi ki: "Yarın Yurttan Sesler 'de çalıp söyleyebileceğin için memleketine telefonla haber verebilirsin." Hayatımda o kadar heyecanlandığımı daha hatırlamıyorum. Ayağım yere deşiyor mu, deşmiyor mu farkında değilim. Ertesi gün oldu; o günlerde benim kendi inancım, duygumla senenin on iki ayında cuma günleri oruç tutardım. Bunu ailemden başka da hiç kimse bilmezdi.⁴⁰⁹

Ertaş'ın namaz kıldığına dair onun yakınlarından, dostlarından aktarılan rivayetler de mevcuttur. Bu rivayetlere göre Neşet Usta, Kırşehir'e her geldiğinde

⁴⁰⁷ Ayata, "Kırşehir Abdallarında İbadet".

⁴⁰⁸ Okumuş, "Türkiye'de Marjinal Bir Grup Olarak Abdallar", 594; 620-622.

⁴⁰⁹ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 182-183.

sessizce Ahi Evran-ı Veli'nin Camisine giderdi. Dostları bundan sonrasını şöyle anlatıyor:

Neşet Ertaş, Kırşehir'e geldiğinde sessizce Ahi Evran Veli Camisine giderdi. Caminin içerisinde yer alan Ahi Evran-ı Veli'nin türbesini ziyaret eden Ertaş, burada namazı kılar ve dua etmeyi ihmal etmezdi. Görevlilere devamlı caminin ve türbenin bir ihtiyacının olup olmadığını sorar, ihtiyacı varsa gidermeye çalışırdı. Ayrıca herhangi bir ihtiyaç olduğu zaman kendisine haber verilmesini de tembihlerdi.⁴¹⁰

Hayatı incelendiğinde, Neşet Ertaş'ta sadaka ibadetinin de ne kadar önemli olduğu dikkat çekicidir. Dünya malına önem vermemiş ve dünyayı kendi gözünde en aşağı noktaya indirgemiş olan Ertaş, konserlerden elde ettiği gelirlerin büyük bir kısmını ihtiyaç sahibi fakir fukaraya dağıtmıştır. Kendisi de fakirliğin içinden gelmiş bir ozan olan Neşet Ertaş, fakirin fukaranın halinden anlamış ve onları gözetmiştir. Ertaş'ın sadakaya verdiği öneme dair onun hayatında ve söylemlerinde çok fazla örnek vardır. Bunlardan birisi Ertaş'ın en yakın dostlarından birisi olan ve aktarılan olayın da bizzat canlı şahidi olan Bayram Bilge Tokel'in kitabında bahsettiği şu hadisedir:

Bir tarihte bir konser dönüşü esnasında yolun kenarına sıralanmış, Güneydoğu'dan ekmeğ arası için ırgatlık yapmaya gelmiş insanların kaldığı çadırların yanından geçerken, gözleri, otların dikenlerin üzerinde yalın ayak gezen kavruk tenli çocuklara takıldı. Bu çadırlara uğrayıp konserden almış olduğu bir poşet dolusu parayı bu insanlara dağıtmak istedi. Olayın şahidi ve aktarıcısı olan Bayram Bilge Tokel çok çadır olduğunu ve hepsine dağıttığında kendisine çok fazla bir miktar kalmayacağını söylemesine rağmen "sigara paramla uçak param kalsın yeter, aç kalacak değiliz ya" diyerek hepsini o çadırlara dağıtmak üzere o çocuklara verilmesini istedi. Neşet Ertaş meşhur kasketini yüzüne kadar indirerek arabanın arka koltuğuna geçti. Yanına koşarak gelen ve içinde çalışmayan bir ihtiyar ile yeni yetme bir kızın da bulunduğu kalabalık Tokel'in çevresini sardı. Parayı ihtiyara veren Tokel bunun çadırlara eşit miktarda dağıtılmasını istedi. Durumu şaşkınlıkla karşılayan ihtiyarın yeni yetme kızı arabanın arkasında oturan esrarengiz kasketli adamı süzerek birdenbire "Aaa, vallaha bu Neşet Ertaş!.." dedi. Neşet Usta başını kaldırmadan oturduğu yerden "Ne Neşet'i kızım, o burada ne gezer! Sür Bayram Gardeş! Demesiyle gaza basıp uzaklaştılar.⁴¹¹

Bu olaydan yola çıkılarak Neşet Ertaş'ın sadaka verirken gizli olmasına sağ elin verdiği sol elin duymamasına gösterdiği dikkati görmek mümkündür. Bu olay kendisine söylenince mahcup olmuş ve şöyle cevap vermiştir: "*Siz bir insanın bu kadar*

⁴¹⁰ "Neşet Ertaş'ın Hiç Bilinmeyen Yönü", <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/neset-ertasin-hic-bilinmeyen-yonu-57292.html>.

⁴¹¹ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 11-12.

*mutlu olduğunu hiç gördünüz mü?*⁴¹² Gönül adamı Neşet Ertaş “*Aşiret çocukları*” diyerek nitelendirdiği Abdallar başta olmak üzere⁴¹³ bildiği ne kadar fakir fukara varsa hepsinin kira giderlerini, yakacak ihtiyaçlarını, çocuklarının okul masraflarını karşılamıştır. Elindeki malı üstünde bir yük olarak gören Ertaş, yardım ettiğinde üstündeki yükün kalktığını hissedirdi. Bayram Bilge Tokel kendisine şunları söylemiştir:

“Allah senin gibi fakir fukarayı düşünen insanlara daha çok versin ama sanki pek öyle olmuyor; kesesinden başka bir şey düşünmeyenlere daha çok veriyor gibi, ne dersin?”

Bunun üzerine Neşet Ertaş şu hikmetli cevabı vermiştir: “*Bayram gardaş, onlara Allah vermiyor, onlar zorla alıyorlar.*”⁴¹⁴

Hiçbir zaman kıyıda birikmiş para, mal mülk bırakmayan ve kiralık evde oturan Ertaş, akşam aldığı sabahında dağıtmıştır. Dağıtırken yakın çevresinden başlayarak gezip gördüğü ne kadar garip varsa o gariplere de vermiştir. Çünkü hayatı boyunca kendisi de açlık yaşamış ve o yardım ettiği insanlar gibi gariplik çekmiştir.⁴¹⁵

*Arkamda bir çuval un bıraktımsa, suç işlemişim demektir. Mezara konmadan dağıtın.*⁴¹⁶ diyen Neşet Ertaş malının içindeki fakir fukara hakkını da ısrarla vurgulamıştır.

“Benim param gerçekten olmadı, benim bankada param olursa ben rahatsız olurum, çünkü çil yavrusu gibi o garip fakir fukaralarım bekliyor.” diyerek fakirleri gözetmeyi kendine bir görev, sorumluluk olarak addetmiştir. Bektaşî terbiyesi almış Neşet Ertaş, ekmeğini başkasıyla paylaşma ahlakını da yine Bektaşilikten edinmiş ve bunu da söyleşilerinde dile getirmiştir.⁴¹⁷

⁴¹² Barkçin, *Gönül Dağı*, 55-56.

⁴¹³ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 34.

⁴¹⁴ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 13.

⁴¹⁵ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 195.

⁴¹⁶ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 128.

⁴¹⁷ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 111; 101.

Üvey annesinden olan kardeşlerine dahi yardımı esirgemeyen yüce gönüllü ozanımız Almanya yıllarındaki bir söyleşisinde infakın manasını şöyle ifade ediyor:

İzmir'e gidenler içinde benim üç dört tane üvey kardeşlerim var, ikinci anamdan dünyaya gelen. Bunların hangi birinin kirasını vereceğimi, hangi birinin elektrik su parasını göndereceğimi şaşırdım. İzmir'den üvey kardeşlerime ev aldım, çoluk çocuk gelin kız büyük küçük içine koydum. Aydan aya ekmek paralarını gönderiyorum. Yalnız onlara değil, böyle çoluk çocuk sahibi olanlara, bekara tek sigara vermem, aile olanlara, eli ayağı tutmayan muhtaç olanlara destek oluyorum. Yunus kardeşim. Allah sevmediğini yaratmaz, o da Allah'ın kulu, ben de Allah'ın kuluyum. Hepimiz Allah'tan geldik Allah'a gideriz. Hepimizi Allah verir Allah alır. Öyle aracısı, tefecisi, yancısı yok. Böyle olunca, yaptığın işi Allah için yapacaksan, Allah'ın yarattığı kula yardım etmen gerekiyor. Benim vicdanım bunu emrediyor, benim beynim buna hükmediyor. Ben okula gidemedim, babam da gidememişti, bilmezdi. Kendi kendine öğrendiydi. Çocuklarımı okuttum, ekmeklerini buldular. Ben de o fakir fukaralar için gidip geliyorum, Allah rızası için.⁴¹⁸

Anadolu abdallarında bulunan fakr-u tecerrüt ilkesini benimseyen Neşet Ertaş, gönüllü yoksulluğu tercih etmiş ve konserlerden düğünlerden kasetlerinden kazandığı büyük paraları yoksullarla paylaşarak ömrünü yoksul sayılabilecek ölçütlerde sürdürmüştür. Hayatının çeşitli dönemlerinde yaptığı ve çeşitli söyleşilerinde ve şiirinde çekinmeden dile getirdiği Anadolu Abdallarının yaşam kültüründe yer alan deşiricilik (dilenme) eyleminin derinliklerinde yatan olgunun da buradan kaynaklandığı düşünülebilir.⁴¹⁹

Tasavvufi kültürden beslenen Neşet Ertaş, ihtiyaç sahiplerini gözetip onlarla “varlığını” paylaşan, gönül kırmamayı esas alan ve hayatı boyunca Sufi yaşam tarzını benimseyen bir kişi olmuştur. Bu sebeple Neşet Ertaş, benimsediği inanç sistemini tasavvufi öğretileri hem hayatının her aşamasına yansıtmış hem de teorik olarak eserlerinde işlemiştir.⁴²⁰ Neşet Ertaş'ın türkülerinde dile getirdiği temalar içerisinde maddiyatın önemsizliği, fakirlik ve bunun yansıması olarak gariplik bulunmaktadır.⁴²¹ Bu temalar bazı türkülerinde şöyle işlenmiştir:

⁴¹⁸ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 112.

⁴¹⁹ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 296-297.

⁴²⁰ Keskin, “Türk Tasavvuf Kültürü ve Devir Nazariyesi Bağlamında Neşet Ertaş”, 136.

⁴²¹ Aktaş ve Şimşek, “Kültürel Bir İletişim Biçimi Olarak Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi”, 13.

Kendin bilen bunu anlar
Çünkü Hak'tır bütün canlar
Yardımlaşsın tüm insanlar
Dünyada fakir kalmasın.

Kız alsak, kız versek; akraba olsak
Fakir olanların halından bilsek
Beraber ağlasak, beraber gülsek
İkilik ortadan kalkar; o zaman.⁴²²

Sevgiyi, çalışmayı, incitmemeyi ve müziği bir ibadet gibi benimseyen Ertaş'ın, namaz oruç gibi İslam'ın şartlarını da yerine getirdiği görülmektedir. Bununla birlikte ibadetler içerisinde en çok sadaka, infak ve fakir fukarayı gözetmeyi önemseyen Ertaş bu konuda da üzerine düşeni yerine getirmiş hatta Abdallık ve Bektaşilik düsturu ile Allah'ın verdiğini kullara dağıtmıştır. İnsan gönlünü esas alan bir anlayışla hareket eden Ertaş, Müslümanların kiblesi olan Kâbe'yi “Benim Kâbe'm insandır” şeklinde yorumlayarak yönünü insan gönlüne dolayısıyla Hak rızasına çevirmiştir.

2.6.2.10. Vahdet-i Vücûd Görüşü

Neşet Ertaş'ın türküleri incelendiğinde Vahdet-i Vücûd konusunun yoğun bir şekilde işlendiği görülür. Özellikle Melamî-Kalenderî Sufilerinde panteizmi andıran Vahdet-i Mevcûd düşüncesinin tenasüh (İnsanın öldükten sonra başka bir bedende yeniden dünyaya gelmesi) ve hulul (Tanrının insan bedeninde görülebilmesi) inancına dönüşmüş bir Vahdet-i Vücûd anlayışının Anadolu abdallarında varlığı bilinmektedir.⁴²³ Rum abdalları, Kalenderilik kollarından birisini oluşturmakta ve günümüz Abdalları da bu akımdan inanç ve davranış anlamında etkilenmektedir. Kaynaklarda, Anadolu Tasavvuf geleneğinin temelini oluşturan tarikatlar üç bölümde toplanmıştır. Bu üç bölümdeki Sufi tarikatların birisi İran çıkışlı Kalenderilik diğer ikisi

⁴²² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2: 227; 296.

⁴²³ Tekin Arıcı ve Güray, “Anadolu’da Abdallık Geleneğinin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Tasavvufi ve Dini Yapılanmalar”, 276.

ise Türk kökenli Yesevîlik ve Haydarîliktir. Kaynaklarda yeni dervişler hareketi tasavvuf düşüncesinin en önemli yanlarından birinin Tanrı kavrayışının temelini Vahdet-i Vücûd (Tanrı-İnsan birliği) ve Vahdet-i Mevcûd (Tanrı- İnsan- Doğa Birliği) düşüncesinin yerleştirilmiş olduğu belirtilmektedir. Vahdet-i Vücûd öğretisinin baş sözcüsü olan İbni Arabî'nin (560/1165-638/1240) bu görüşünün Anadolu'da çok büyük tesirleri olmuştur. İbni Arabî'den sonra ise bu görüşü savunan önemli isimlerinden birisi ise Hallac-ı Mansur'dur. 858-922 yıllarında yaşamış Hallac-ı Mansur, vecde haline girdiği sırada "Ene'l Hak" sözüyle uluhiyet iddiasında bulunduğu gerekçesiyle işkence edilerek öldürülmüştür. Hallac'tan beş asır sonra yaşamış olan Seyyid Nesimi'de Vahdet-i Vücûd öğretisini benimsediğinden dolayı 1417 yılında derisi yüzülerek öldürülmüştür. İbni Arabî, Hallac-ı Mansur ve Seyyid Nesimi gibi sufilerin ortaya koyduğu ve geliştirdiği Vahdet-i Vücûd öğretisi, sonraki dönemlerde Kalenderilik, Abdallık kanalıyla Anadolu Alevi-Bektaşî üyeleri tarafından içselleştirilmiş ve ozanların türkülerinde, deyişlerinde, nefeslerinde dile getirilerek asırlarca aktararak günümüze kadar ulaşmıştır.⁴²⁴ Varlık birliği olarak da isimlendirilen Vahdet-i Vücûd düşüncesinin, tasavvufî anlayışta yaratan ile yaratılanın tek kaynaktan geldiği ve bir olduğu şeklinde tanımlanması mümkündür. Varlığın birliği ve varlıkta birlik anlamında bir tasavvuf terimi olan Vahdet-i Vücûd bu bağlamda Tanrı, âlem ve insan ilişkilerini açıklayan bir düşünce sistemidir.⁴²⁵ İran kaynaklı bu düşünce sisteminin ortaya çıktığı andan itibaren çok kısa sürede geniş bir alana yayıldığı ve çeşitli yorumlarla özgün hale getirildiği ifade edilebilir. Anadolu'da gerek Sünnî gerekse Alevî-Bâtîni inançlar içerisinde varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Anadolu tasavvufunun öncülerinden kabul edilen Mevlâna; gizli olan şeyler zıddı ile açığa çıkar, Hakk'ın zıddı olmadığı için gizlidir diyerek bu anlayışa özgün bir yorum getirmiştir. Alevî inancında sır; Ledün ilmi olarak adlandırılan Hakk'ın birliğine varmaktır ki bu da ancak kişinin kuşkulardan arınarak Hakk'ı birlemesi ile mümkündür. Anadolu Alevî- Bektaşî abdallarından Neşet Ertaş'ın da inancını ve felsefesini bu birlik anlayışına oturttuğu söylenebilir. Yâr kavramını türkülerinde, şiirlerinde geniş bir anlamda ele alan ve Hakk'ı yâr ile özdeşleştiren Ertaş Yâr'ı çoğu

⁴²⁴ Kuşdemir, "Anadolu Abdalları'nda Melamîlik ve Alevîlik Yansımaları Kırşehir/Neşet Ertaş Bağlamında", 311-313.

⁴²⁵ Ekrem Demirli, "Vahdet-i Vücûd", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2012, 431-435.

zaman Tanrı olarak ifade etmiştir. Şiirlerinde hem birlik hem de yâr aşkını sıklıkla dile getirmiştir. Bu anlayışı türkülerde şöyle dillendirilir:

Hoş muhabbet güzel olur yarinen
Gâhi batın gâhi zâhir görünen
Türlü türlü irenlere bürünen
Kendin bin bir donda sır eden vardır.⁴²⁶

Ertaş'a göre her şey Hak için, Hak aşkı içindir;

Kimi dert elinden ömrün bitirmiş
Kimi bahçesinde güller yetirmiş
Garip dert elinden yolun yitirmiş
Çark-ı devran döner Bir'in aşkına.⁴²⁷

Hakk'ın birliğinin aynı zamanda insan birliği olduğuna inanan Neşet Ertaş deyişlerinde Hak-İnsan birliğinin temsiliyetini şöyle ifade etmiştir:

İkilik noktasın kalksın aradan
Bir'dir Allah adı hoş değil midir
Hepimizi bir yaratmış Yaradan
İnsanlar hep bir, kardeş değil midir?⁴²⁸

Ona göre gerçeklik, birlik, birlik ise gerçekliktir. Bu anlayış onda şu şekilde hayat bulur:

Garibin sözleri birlik içindir
Birliğin içinde dirlik içindir.⁴²⁹

⁴²⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:244.

⁴²⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:224.

⁴²⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:226.

⁴²⁹ Parlak, "Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha", 295-296.

Hak aşkı ile varılan birlik (Tevhit) ve Hakk'ın insanda bulunduğu anlayışı Neşet Ertaş'ta; insanda örtülü bir biçimde gizli olanın Hak, perdeyi kaldıranın ise ancak sevgi olduğu şeklinde tezahür etmiştir. Bunu bir deyişinde şöyle ifade eder:

Sevgi dünyasına yalan giremez
Sevgiyi bilmeyen Hakk'a eremez
Bakar ama perdelidir göremez
Perdeyi kaldıran sevgidir, sevgi.⁴³⁰

Cem'in Hak meydanı olduğunu öne süren Neşet Ertaş, Hak meydanında var olan canların da Hak olduğu ve böylelikle Hak birliğine varıldığına inanmaktadır. Bunu "Arife Tarif" şiirinde en bariz şekilde şöyle ifade eder:

Arife tarif ne hacet
Hak meydanda gördü isen
O sendedir, sen ondasın
Eğer bilebildi isen
Arif olan bunu sezer
Derununda gevher ezer
Daim senin ile gezer
Can gözüyle gördü isen
Arif olan bunu bilir
Derunundan gevher alır
Daha geriye ne kalır
Dosta gönül verdi isen
Arifçe bir kelam ettin
Gevherleri talan ettin
Sende Arif olup gittin
Eğer Garip oldu isen.⁴³¹

⁴³⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:201.

⁴³¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:172.

Cem'in içinde yer alan semah, birliğin insandaki tecellisinin bir temsiliyeti olarak algılanır. Hak aşkına semah dönen Alevi-Bektaşiler bu şekilde Hakk'ın birliğine vardıklarına inanırlar. Neşet Ertaş ise cem ritüelinin barındırdığı ve kaynağının Hakk'ın birliği, Hakkın rızası ve Hak aşkına dayandığı bütün insani olguları Abdal müziği içerisinde kendine has tabiriyle “havalandırdığı” semah'ta şöyle ifade eder:

Ey erenler Hak aşkına
Kalkın semaha dönelim
Gönüldeki dost aşma
Kalkın semaha dönelim.⁴³²

Vahdet-i Vücûd anlayışı doğrultusunda insanı Hakk'ın bir parçası olarak gören Neşet Ertaş için insanı sevmek Tanrı'yı sevmek, Tanrı'yı sevmek için de önce insanı sevmek icap eder. Bu düşünce atası olarak gördüğü Yunus Emre'nin “Yaratılanı severiz Yaratandan ötürü” sözü ile aynı doğrultudadır. “Bilebilseydi” türküsünün aşağıdaki dörtlüğünde sanatının ve insan sevgisinin kaynağını şöyle anlatmaktadır:

Tüm canların hak olduğun bilmese
Hakkın aşkı yüreğine dolmasa
O güzel cemale âşık olmasa
Kul Garib'im bu sazını çalmazdı.⁴³³

İnsanın kendilik bilincini Tanrı'nın bir parçası olduğu bilinci ile özdeş kılan Ertaş, dünyadaki sevgisizlik, haksızlık ve kavganın da bu bilincin eksikliğinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Yine “Bilebilseydi” türküsünde bu durumu ustalıkla ifade eder:

⁴³² Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 304-306.

⁴³³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:227.

İnsanlar kendini bilebilseydi
Dünyada haksızlık kavga olmazdı
İnsan doğan yine insan ölebilseydi
Belki de dünyada hayvan kalmazdı.⁴³⁴

İtikadi birliği toplumsal birlikte gören Ertaş, ne olursa olsun canlar arasında herhangi bir ayrımı reddetmiş ve her canın bir olduğunu savunmuştur. Neşet, toplumsal birliği bozacak her türlü gruplaşmaya karşı çıkmıştır. Her bir canı bir olan Yaratıcıdan gören Ertaş, varlık birliğinin yansıması olan Vahdet-i Vücûd öğretisini ismi ile manasının kolayca anlaşılabilceği “Bir Yaratmış Allah” türküsünde kendine has üslubu ve halkın sanatçısı unvanıyla halkın diliyle şöyle dillendirir:

Bir yaratmış Allah tüm insanları,
Ayrılık insanın sözünden olur.
Ayrı görme gel şu insanoğlunu,
Her niyet kişinin özünden olur.⁴³⁵

İslam’da var olan “Kendini bilen Rabbini bilir” düşüncesi doğrultusunda Yaratıcıyı kendi gönlünde aramak gerektiğini dile getiren Ertaş, Vahdet-i Vücûd öğretisini bir başka türküsünde insanların duygu-düşünce dünyasına şu şekilde kodlamıştır:

Nerde ne arıyon divane gönül
Dinle bir kendini anlamak için
Sen bir ruhsun kalbin ruhuna bağlı
İrade elinde yönlemek için

⁴³⁴ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 9-10.

⁴³⁵ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 652-653.

Tanıyabildin mi sendeki seni
Bütün vücudunu bu nazik teni
Allah şahit etmiş ruha bedeni
Kimseyi kimseden sormamak için.⁴³⁶

Her şeyi “bir” den gören Ertaş, bir olan yerde “ikiliğin barınamayacağını savunur. Onun türkülerinde esas aldığı insan birliğini hem toplumsal anlamda kardeşçe yaşamak hem de vahdet düşüncesi nazarında değerlendirmek mümkündür. Ona göre insanlar hem yaratılış olarak hem de yaşam olarak birdir. Az önce atıfta bulunulan “İkilik Noktası Çıksın Aradan” türküsü ozanın bu düşüncesine güzel bir örnektir. Türkü şu şekildedir:

İkilik noktası çıksın aradan
Birdir Allah adı hoş değil midir?
İnsanları bir yaratmış Yaradan
İnsanlar hep bir kardaş değil midir?
Hep kardaşız birbirimizi sevelim
Hoş dil ile birbirimizi övelim
İkiliği aramızdan kovalım
Eğrinin emeği boş değil midir?

Garibin sözleri birlik içindir
Birliğin içinde dirlik içindir
Doğru çalış aileni geçindir
Eğrinin emeği boş değil midir?⁴³⁷

Alevi-Bektaşî Abdallarının ve Neşet Ertaş’ın sürdürdüğü dervişane hayat tarzında dünya malına önem vermemek ve insan gönlüne hizmet etmek esastır. İnsan gönlüne paha biçilemez bir değer veren Ertaş, gönüle hizmeti Hakk’a hizmetten saymıştır. Onun konserlerinde “*Ayaklarınızın türabı gönüllerinizin hizmetçisiyim.*”

⁴³⁶ Solmaz, “Neşet Ertaş’ın Türkülerinde Mistik Unsurlar”, 823.

⁴³⁷ Sucu, “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Tasavvufî Manada İnsan-ı Kamil Modeli”, 836-837.

sözü bu hizmete verdiği ehemmiyeti ortaya koymaktadır. Onun insan gönlüne bu derece önem vermesinin sebeplerinden birisi de gönül ile Hakk'ı soyut bir kavram olarak mekândan münezzehtir görmesidir. Kendini sır eden Hak bir başka sır olan 'gönül' de gizlenmiştir. Ertaş'ın bu yaklaşımı onun Vahdet-i Vücûd anlayışıyla örtüşmektedir. Ona göre tek bir varlık vardır o da Vâcibü'l-Vücûd Allah'tır. Diğer varlıklar ise onun tecellisidir. Dolayısıyla bu çokluk alemindeki insan aslında bir "yokluk" tur. Asıl olan Allah'tır. İnsanın asıl görevi nefesine hâkim olarak Hak ile hak olmaktır. Nefse hâkim olmada en önemli araç "sevgi ve aşk"tır. Sevgi ve aşkın mekânı olan gönül nefsanî duygulardan temizlendiğinde "Hakk" aşkı ile dolar yani insan ile Hak bir gönülde olmuş olur. Neşet Ertaş'ın Vahdet-i Vücûd anlayışında insan da önemli bir konumdadır. Hak insanını gönlü kırılmamalı ve incitilmemelidir. Bu düşüncenin duygulanımının yansımaları türkülerinde şöyledir:

Gel Garib'im, gülelim

Gönülü Hak bilelim

Bundan iyisi yağmuş

Sevelim, sevilelim.

Cennettir bu dünya, insan olana

Cehennem de burada, hayvan olana

Gönül hak' tır, kıymetini bilene

Onu saygı ile almakta insan.⁴³⁸

Anadolu Alevi-Bektaşî tasavvufunun temelinde yer alan Vahdet-i Vücûd (İnsan-Tanrı birliği), vahdet-i mevcut (İnsan-Tanrı-doğa birliği) ve ileride değinilecek olan Devriye (ruhun ölümden sonra yeniden can bularak dirileceği) inancı, Neşet Ertaş'ta da aynı şekilde benimsenmiştir. Ertaş'a göre, gözün gördüğü ve elin tuttuğu her şey Hakk'ın parçası olup aslı topraktan gelerek tüm varlıklara paylaştırılmıştır.⁴³⁹ Ertaş'ın sahne ritüelleri arasında hiç ihmal etmediği davranışlarından birisi olan elini yere (toprak) sürüp öptükten sonra kalbinin üzerine koyması bu sebeptir. Bunun

⁴³⁸ Kumartaşlıoğlu, "Neşet Ertaş Türkülerinde 'Gönül'", 583-585.

⁴³⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:20-21.

anlamı canlı cansız her şeyin aslı topraktır, toprak Hak'tır ve ondan olan her şey de Hakk'ın bir parçasıdır, Hakk'ın özünü taşır.⁴⁴⁰ Farklı dinlere sahip olsalar da insanların kendi ibadetlerinde aynı ilaha ibadet ettiklerine dikkat çeken Ertaş: “*Mademki Allah aynı Allah, o zaman başka söze ne hacet diyeceksen, Allah de!*” diyerek din ayrımcılığına vurgu yapmıştır. Hakk'ın birliğini insanın birliğine atfeden Ertaş, hayatı boyunca manevi dünyasını bu doğrultuda inşa ederek Tanrı inancını dinler üstü ve mezhepler üstü bir yaklaşımla sağlam bir temele oturtmuştur. Bu sebeple her türlü din ya da mezhebe dayalı ayrımcı tutumlara karşı çıkmış ve birlik olgusu bu doğrultuda insan birliği üzerine yapmıştır. Deyişlerinde buna şöyle örnek gösterilebilir:

İkilik noktasın kalksın aradan,
Bir'dir Allah adı, hoş değil midir?
İnsanları bir yaratmış Yaradan,
İnsanlar hep bir, kardeş değil midir?⁴⁴¹

Ona göre bir olan Tanrı bütün insanları da her yönden bir ve eşit yaratmıştır. Bu düşüncesini bir türküsünde şöyle dile getirir:

Tek hakimdir ulu gani
Bir yaratmış seni beni
Veren alır tatlı canı
Ötesini sorma kardaş.

Bütün dünya Allah diyor
Onun nimetini yiyor
İnsan kismetini giyor
Ayrılık güden olmasın.⁴⁴²

⁴⁴⁰ Tokel, “ERTAŞ, Neşet”, 421.

⁴⁴¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:226.

⁴⁴² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:20-21.

Ertaş'ın bu konuyla alakalı deyişlerinden anlaşıldığı üzere bir olan Allah'ın izlerini taşıyan her şey bir ve eşit konumdadır. Ertaş'a göre, Allah kendi birliğini mahlukatın birliğinde ispatlamıştır.

2.6.2.11.Devriye ve Tenasüh Anlayışı

Alevi- Bektaşî inancında tenin ölümünden sonra başka tenler ile yaşam bularak yeniden dünyaya döneceğine inanılır. Ruh göçü olarak isimlendirilen bu olguya tasavvufta devriye adı verilmektedir. İnsan ruhunun kaynağı olan Hak'tan ayrılıp yine ona dönüncüye değin geçirdiği olaylar bir devirdir. Bu deveranda; insan nasıl ki gerçek (mutlak) varlıktan çıkarak bu toprağa indi ise, buradan da çıkarak aslına varır. Hak'ı kendinde görüp benliğini bilerek, dünyada iken Hak'ı bulma anlayışı da devriye olgusunun farklı bir yönü olarak Alevi- Bektaşî inancı içerisinde yer almaktadır. İnanca göre; kişi kendini bilip tanınmalı ve Hak'ı yaşarken bulmalıdır.⁴⁴³ Ruh göçü inancının, Uzak doğu dinlerinin düşünce geleneği ve Şamanizm'den Abdallığa geçtiği düşünülmektedir. Beslendiği kaynakların çeşitliliği ve zenginliğini Abdallığın her türlü inanç ve felsefeden yararlanmasını sağlamıştır. Köklü bir geçmişe sahip Reenkarnasyon (ruh göçü) inancı Neşet Ertaş türkülerinde de baskın bir tema olarak işlenmiştir. Abdallık geleneğine ve türkülerine girmiş olan ruh göçü inancı tamamen ahlaki ders verme amaçlıdır. Orta Anadolu edebiyatında Cin, peri figürleri ve halk edebiyatında büyük dervişlerin, Hak dostlarının, velilerin dünyaya çeşitli hayvan görünümünde (donunda) dünyaya geldiklerinden ve bu şekilde insanlara göründüklerinden bahsedilir.⁴⁴⁴ Yine Anadolu'da yaygın olan Hızır-İlyas kültü bu bağlamda değerlendirilebilir.⁴⁴⁵ Hacı Bektaş-ı Velinin şu şiiri bu anlayışa bir örnek teşkil etmektedir:

Gördüm güvercin donunda oturur

Gördüm seyreyledim hacı Bektaş'ı

Asasını Horasan'dan getirir

El aman, el aman, el aman

⁴⁴³ Parlak, "Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha", 301.

⁴⁴⁴ Keleş, "Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar", 530.

⁴⁴⁵ İlyas Çelebi, "Hızır", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1998, 411-412.

Bahreyledi ummanına daldırdı
Dağı taşı cırnağı ile kaldırdı
On iki öküzü bir kazana doldurdu
Gördüm seyreyledim hacı Bektaş'ı
Can hatayım kork Allah'ın işinden
Uğradım geçtim delikli taştan
Tas almış eline ser çeşmesinin başından
El aman, el aman, el aman
Gördüm seyreyledim hacı Bektaş'ı.⁴⁴⁶

Buradaki “donunda” ifadesinin ruhların hayvan veya başka suretlerdeki hali için kullanıldığı söylenebilir. Neşet Ertaş'ta ise bu köklü düşünce şöyle ifade edilmiştir:

Bir gün olup öleceksin
Ettiğinden bulacaksın
Tekrar geri geleceksin
İncitme canı incitme.⁴⁴⁷

Ertaş'ın bu şiirinden de anlaşılacağı gibi ruhun farklı bir bedende yeniden dünyaya geleceği vurgulanmaktadır. Bu türküde de devriye inancının tıpkı Abdallıkta olduğu gibi ders verme amaçlı olarak “kişinin ettiğini bulması” anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Ertaş bu düşüncesini sadece, gençlikte kaleme aldığı bu türküde değil olgunluk ve kemale erdiği yaşlarda bestelediği türkülerinde de bu düşüncesini sürdürmüştür. “Bilebilseydi” türküsu bu anlamda çok güzel bir örnektir. Türkünün ilgili kısmı şöyledir:

İnsanlar kendini bilebilseydi,
Dünyada haksızlık kavga olmazdı.
İnsan doğan yine insan olsaydı,
Belki de dünyada hayvan kalmazdı.⁴⁴⁸

⁴⁴⁶ Keleş, “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar”, 530.

⁴⁴⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:244.

⁴⁴⁸ Keleş, “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar”, 530-531.

Ertaş'ın ders odaklı devriye anlayışını anlattığı en güzel eserlerinden birisi de “Güneş Gibi Ayan Olan” türküsüdür. Türküde hakikatin bir güneş gibi ayan beyan ortada olduğu fakat bu hakikati görmezden gelip yalana, yanlış sapanların rezil rüsva olup sürüneceği ve bu karakterdeki insanların hayvanlar aleminde çeşitli hayvanların bedenine bürüneceği ve Cehenneme gireceği anlayışına değinilmiştir. Türkünün sözleri şöyledir:

Kimi böyü kimi böcek
Onlar da insan olacak
Azap çeker ölenecek
Ondan ibret almıyoruz.⁴⁴⁹

İnsan ruhunun kaynağı olan Hak'tan ayrılıp yine ona dönme süreci bir deviri ifade etmektedir. Bu devir sürecinde insan nasıl ki mutlak varlıktan çıkıp toprağa indiyse, buradan da çıkarak tekrar aslına döner. Bu çark-ı devran sürüp gitmektedir. Alevi-Bektaşî inancına göre; insanın, dünyada iken Hakk'ın sırrına erip kendi benliğinin farkına varması yani diğer bir ifadeyle Hakk'ı bulması devriye olgusunun bir başka yönünü ifade eder. Neşet Ertaş'ın birçok şiirinde, türküsünde, deyişinde dile getirdiği Tevhit ve devriye inancı, onda tüm canların Hakk olduğu şeklinde var olmuştur. Onun devriye inancı bir yönüyle birlik anlayışının bir yansıması olarak düşünülebilir. Gelişin gidiş olduğunu düşünen Ertaş, “*Garibim geldik gitmeye.*” diyerek “*İnsan ölür ama ruhu ölmez.*” dizesini sıklıkla ifade etmiş ve bu dizelerinde yoğun bir devriye inancının varlığı hissedilmiştir.⁴⁵⁰ Türkülerinde tasavvufî konuları sıklıkla işleyen ve tasavvufî atıfları yoğun olan Ertaş'ın bütün eserlerinin içerisinde 55 tane eserinde devir nazariyesinin hangi şekillerde olduğuna dair bilgiler mevcuttur.⁴⁵¹ Neşet ustanın ruh göçü konusunda felsefî temellere oturtularak koyu bir tenasühcü olduğunu söylemek iddialı bir söylem niteliğindedir. O, beslendiği ana

⁴⁴⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:284.

⁴⁵⁰ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 301.

⁴⁵¹ Keskin, “Türk Tasavvuf Kültürü ve Devir Nazariyesi Bağlamında Neşet Ertaş”, 136.

damarlar olan Abdallık-Alevilik-Bektaşilik yolundan giderek kendi duygu, düşünce ve ruh dünyasını bu şekilde inşa etmiş ve devir düşüncesini basit bir denklem olarak “eden bulur, dünya fani” dersi verme amacıyla oluşturduğu söylenebilir.

Yunus Ülger’in Neşet Ertaş ile yaptığı soru-cevap şeklindeki söyleşisi onun yeniden doğuş hakkındaki düşünceleri konusunda daha ayrıntılı bilgiler içermektedir. Söyleşinin kitaptaki orijinal kısmı şöyledir:

-Deyişlerinizden anladığım kadarıyla yeniden doğuşa inanan birisiniz

-Evet.

-Herkes ettiğini çekiyor, insan dünyası cennettir benim gözümde, huzurdan irak hayvan - dünyası cehennemdir. Yani, vücut ölür, ama ruh ölmediğine göre bu dünyada sıfatını değiştiriyor Allah, kimisini yılan, kimisini akrep, kimisini domuz, kimisini it, say sayabildiğin kadar hayvan dünyasını. Herkes kendi ettiğini çekiyor. Allah, herkese ettiğini çektiriyor.

-Bu idrake nasıl vardınız?

-Efendim, arife tarife hacet ne? Hak meydanda gördüysen. Her şey meydanda.

-Ama herkes görmüyor, sizin gördüğünüzü.

-Herkes bildiğini söyler, bu benim kendi gördüklerim. Ben mektebe de gidemedim, kitap da okuyamadım.

-Bu idrake ne zaman vardınız? İlk gençlik yıllarınızda mı, daha sonra mı?

Ben bu türküyü söyleyeli kırk yıl geçti.

Âdem olup şu dünyaya gelenler

Hayvanları görünce ibret almalı"

Türküsunü söyleyeli kırk yılı geçti.

-Kur'an-ı Kerim'de, "Kötüleri dünyaya hayvan olarak göndereceğim." diye bir şey yok.

-Başka yere karışmam, bu benim kendi görüşüm. İnsan aklını, fikrini, beynini kullanırsa mantığıyla bakarsa doğruyu yanlış görür. Bunun illası da yok.

-İnancınız, iyiler tekrar insan olarak geri dönecekler öldükten sonra, kötülerin cezası da hayvanlar dünyası.

-Evet.

-Peki, yeniden dirilme nasıl olacak?

-İnsandan doğanlar insan olurlar, hayvandan doğanlar hayvan olurlar. Bunları görüyoruz, öyle değil mi? Böyle oluyor.

- Ama her insandan doğan da insan gibi yaşamıyor.
- Ruhu hayvanlaştıysa kendine, sıfatı değişecek, Allah sıfatını değiştirecek.
- Babanızın bu konuda türküleri yok, o yüzden, kaynağı nereden?⁴⁵²

Yeniden doğuşun Alevi-Bektaşî inancına var olmasına rağmen, Neşet Ertaş dışında bu konuya eserlerinde geniş yer veren ozanlar bulunmamaktadır. Babasının türkülerinde dahi bu konuların yer almaması Neşet Ertaş'ın bu düşüncelerinin kaynağı olarak "*Kendi görüşüm, duygum, gördüklerim*" demesi durumu daha da ilginç kılmaktadır. Bu düşüncesi, ozanın Tanrı inancını da etkilemiştir. Bu konuya Neşet Ertaş ile alakalı yazılan kitaplar, makaleler ve bilimsel çalışmalarda da pek değinilmemiş ya da yüzeysel değinilmiştir. Ülger, Neşet Ertaş'ın yeniden doğuş inancında göze çarpan bir çelişki olduğunu iddia etmektedir. Ülger bu çelişkiyi şöyle dile getirir:

Tasavvuf bölümünde açıkladığım gibi vahdet-i vücut inancına göre evrende tüm canlı ve cansız varlıklar, Tanrı'nın bir parçasıdır. Hayvanlar da elbette bunların içinde. Ertaş da bunu, "Bizim Bektaşî görüşümüz, canı hak görmektir. Biz karıncadan 'file kadar tüm canlıları hak biliriz. Bizim canımız neyse karşıdakinin canı da odur. Biz bunu böyle bilir, böyle görür, böyle yürürüz." sözleriyle ifade eder. Ozanın Yeniden Doğuş inancına göre kötü insanlar, yeryüzüne hayvan olarak gelecekler. Ona göre bu onlara Tanrı'nın bir cezası, bu nedenle hayvanlar dünyasını cehennem olarak niteler.⁴⁵³

Ozanın bu konuda kitap okuyup okumadığı sorulduğunda arife tarif gerekmediği biçiminde yanıtlar vermesi⁴⁵⁴ onun bu idrakinin kitabi bilgiye dayanmadığı ve tamamen manevi tecrübe ile elde edildiği ihtimalini güçlendirmektedir. Bu çelişkinin de bu sebeple ortaya çıktığı düşünülebilir.

Bazı araştırmacılar, halen tartışma konusu olan tasavvuftaki devir anlayışının, Uzak doğu ve Hint inanç sistemlerindeki tenasüh, ruh göçü, reenkarnasyon gibi isimlerle adlandırılan inanışlarla gösterdiği benzerlikten dolayı karıştırıldığını ve ikisinin farklı şeyler olduğunu da iddia etmişlerdir. Buna göre İslami anlayışta insan ruhunun, asıl özü olan Hakk'tan ayrılıp yine ona dönünceye kadar geçirdiği evreler devir, bunu açıklayan görüşe ise devir nazariyesi (devriye kuramı, devir teorisi) adı

⁴⁵² Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 104-106.

⁴⁵³ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 13.

⁴⁵⁴ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 11-13.

verilmiştir.⁴⁵⁵ Bu anlayışa göre varlık ve nesnelere, çeşitli safhalarda yaşadığı değişimlerle varlığın en aşağı mertebesi olan noktaya iner. Sonra yükselerek yine çeşitli safhalardan geçerek geldiği noktaya rücu eder. Mutlak varlıktan ayrılan ve inişe geçen ve umumi feyiz, vücûd-ı sârî, mevcud, ilâhî nur gibi isimlerle adlandırılan nesne, sırayla küllî akıl, dokuz akıl, dokuz nefis, dokuz felek, dört tabiat ve dört unsur gibi seviyelere düştükten sonra tekrar yükselişe geçerek sırasıyla, madde, maden, bitki, hayvan insan ve kâmil insan seviyesine kadar ulaşır. Dairesel bir yörüngeye sahip bu devir yolculuğunda inişte katedilen yarım daireye “kavs-i nüzûl” ve “mebde”, çıkışta katedilen diğer yarım daireye de “kavs-i urûc”, “kavs-ı suûd”, “rücû” ve “meâd” gibi isimler verilir. Devir nazariyesinin ortaya çıkışının İslam dünyasında ilk defa İhvân-ı Safâ'nın ile başladığı ve İbn Miskeveyh'in devam ettirdiği tekâmül görüşünün etkisinin olduğu tahmin edilmektedir. İlk bakışta tenasüh inancına benzese de devir nazariyesi daha farklı bir anlayışı ifade etmektedir. Tenasüh inancında insanın tekrar tekrar dünyaya geldiğine ve insan ruhunun hayvanlara geçtiği düşüncesi mevcutken devir nazariyesini savunanlarda böyle bir düşünceye rastlanılmamaktadır.

Devir teorisini tenasühten ayrı tutan mutasavvıflar olduğu gibi Bektaşilerin başını çektiği bazı mutasavvıfların tenasühe de inandıklarından dolayı bu iki görüşü birleştirdikleri görülmektedir. Muhtemelen Bektaşî görüşlü Neşet Ertaş'ın da düşüncelerinin bu birleştirmeden oluştuğu tahmin edilmektedir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Sadreddin Konevî, Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî ve Yunus Emre gibi birçok mutasavvıf tarafından benimsenen ve dile getirilen devir nazariyesi Kur'anı Kerimdeki “Biz Allaha aidiz, yine ona döneceğiz.”⁴⁵⁶ ayetinden yola çıkarak açıklanmaya çalışılmıştır. “Her şey aslına rücu eder” “İş O'ndan başladı, yine O'na döner.” ifadeleri devir nazariyesini özetleyen ifadelerdir.

Devir nazariyesi şair Sufilerin ilham kaynağı olmuş ve “devriyye” ismiyle anılan manzumeler ortaya koymalarını sağlamıştır. Edebi değeri bulunan bu devriyyeler, İran ve Türk tasavvuf edebiyatında geniş yer tutmaktadır.⁴⁵⁷ Özellikle Türk Edebiyatında devriyye türünde örnekler veren mutasavvıflar başında Ahmet

⁴⁵⁵ Keskin, “Türk Tasavvuf Kültürü ve Devir Nazariyesi Bağlamında Neşet Ertaş”, 139.

⁴⁵⁶ el-Bakara 2/156

⁴⁵⁷ Süleyman Uludağ, “Devir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1994, 231-232.

Yesevi, Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Kaygusuz Abdal, Niyazi Mısrî, Hatayî, Neyzen Tefrik gibi isimler gelmektedir.⁴⁵⁸

Devriyye türü eserlerin çok sayıda tür ve çeşitleri bulunmasına rağmen öne çıkan iki çeşidi ferşiyye ve arşiyyedir.⁴⁵⁹ Mutlak varlıktan ayrılan ve inişe geçen varlığın, dünyaya gelinceye kadarki yolculuğunu anlatan devriyelere ferşiyye, dünyadan ayrılıp tekrar yükselişe geçerek sırasıyla, madde, maden, bitki, hayvan insan ve kâmil insan aşamalarını aşarak mutlak varlığa ulaşmasını anlatan manevi yolculuğu konu alan devriyelere ise arşiyye adı verilmektedir.⁴⁶⁰ Neşet Ertaş'ta devir nazariyesi bâtını bir paradigmada insan-ı kâmil etrafında şekillenmiştir. Abdallarda da devir nazariyesine ait çok sayıda inanç öğeleri mevcuttur. Abdallarda da bu düşünceler, tıpkı Neşet Ertaş'ta olduğu gibi kendini tanımak ve bilmek, kendini aramak ve bulmak, dünyada iken Hakk'ı tanımak ve ona ulaşmak, insan-ı kâmil olma yolunda çaba göstermek etrafında yoğunlaşmıştır. Neşet Ertaş'ın pek çok şiirinde devriye inancına rastlanmaktadır. Şiirinin bazen bir kısmında devir nazariyesi düşüncesini ifade etmiş bazen de bütün bir şiirde devir anlayışını dile getirmiştir. Buna örnek olarak “Âdem Olup” isimli eser örnek verilebilir. Bütününde devir anlayışının anlatıldığı eserin bazı sözleri şu şekildedir:

Hayvandan doğanlar hayvan olurlar
İnsandan doğanlar insan olurlar
Hepisi de bu dünyaya gelirler
Anaların kıymetini bilmeli.⁴⁶¹

Eserde görüldüğü üzere şair, insanın nereden gelip nereye gittiğini bilmesi gerektiğini ve bu hayatta insan kalabilmenin yollarını ifade etmiş ve eserin tamamında tasavvuftaki devir nazariyesini anlatmıştır. Ertaş'ın devir teorisini yoğun olarak işlediği bir başka eseri ise “Yolcu” türküsüdür. Bazı sözlerinin “Âdem olup” türküsüyle biçim

⁴⁵⁸ Keskin, “Türk Tasavvuf Kültürü ve Devir Nazariyesi Bağlamında Neşet Ertaş”, 140.

⁴⁵⁹ Mustafa İsmet Uzun, “Devriyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1994, 251-253.

⁴⁶⁰ Keskin, “Türk Tasavvuf Kültürü ve Devir Nazariyesi Bağlamında Neşet Ertaş” 140.

⁴⁶¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:166.

olarak yakınlık gösterdiği yolcu türküsünde insanın dünya yolculuğu ve yaşadığı devir şöyle işlenmiştir:

Bir anadan dünyaya gelen yolcu
Görünce dünyaya gönül verdin mi?
Kimi büyü, kimi böcek, kimi kul
Merak edip hiçbirini sordun mu?

İnsan ölür amma uruhu ölmez
Bunca mahlûkat var hiçbiri gülmez
Cehennem azabı zordur çekilmez
Azap çeken hayvanları gördün mü?⁴⁶²

Eserde dünyaya gelen insan “Yolcu” olarak tanımlanmış ve dünyaya gönül vermemesi öğütlenmiştir. Ayrıca insanın etrafındaki hayvan alemini sorgulamasının gerekliliği hatırlatılmaktadır. Devrini tamamlayamayıp insanı kâmile ulaşamayanların bu dünyada cehennemi yaşadığı, cehennem azabının zor olduğunu ve çekilemeyeceğini, etrafta azap çeken hayvanların olduğunu ve insanını bunu görmesi gerektiğini anlatan Ertaş bu türküsünde tamamında devir unsurlarını yansıtmıştır. Neşet Ertaş’ın hem “Adem Olup” isimli eseri hem de “Yolcu” isimli eseri devriyye türü eserlerin yapısı ve içeriğine sahiptir. Her iki şiirin de arşiyeye türü devriyye eserleri olduğunu söylemek mümkündür. Elbette Neşet Ertaş’ta bu devriyyenin çağdaş tarzda ifade edildiği görülmektedir. Tasavvuf kültürüyle beslenen Neşet Ertaş’ın Devir Nazariyesinin unsurlarını barındıran bir başka eseri de “Dinle Sana Bir Sözüm Var” isimli türküsüdür. Bu türküsünün başlarında kimseyi hor görmemeyi, yermemeyi öğütleyen Ertaş, insanların eşit yaratıldığını, gönlün hak olduğunu ve kırmamayı, gönül kıranın insan doğup hayvan öleceğini ve hayvanların yurdu cehenneme gireceğini vurgulamıştır. Türkünün son kısımlarına doğru ise bu kötü hasletleri devir düşüncesi bağlamında şu şekilde yorumlamıştır:

⁴⁶² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:186.

Kerameti sende bilip
Bilmeden günahkâr olup
İnsan doğup hayvan ölüp
Cehenneme girme gardaş

Bak hayvanların hâlına
Gitmiş cehennem yoluna
Kaderin Garip kuluna
Başka isim verme gardaş.⁴⁶³

Neşet Ertaş'ın devir argümanları barındıran ve arşıyye'ye örnek teşkil eden bir diğer şiiri ise “Cennette İnsan” isimli şiiridir. İnsan-ı kâmil olmanın önemine değindiği bu eseri şöyledir:

Gözleri kör değil, kulağı sağır
Bütün kâinatı bilmekte insan
Hayvan cehennemde, cezası ağır
Huriler içinde, cennette insan

Cennettir bu dünya, insan olana
Cehennem de burada hayvan olana
Gönül Hak'tır kıymetini bilene
Onu saygı ile almakta insan.⁴⁶⁴

Arayıp kendini bulmanın ve tanıyıp kendini bilmenin ana düşünceyi barındırdığı yukarıdaki eserde, kendini tamamlamış ve “insan” sıfatını almış olanların dünyada cenneti yaşayacağı, devrini tamamlamayanların ve “hayvan” sıfatını almış olanların bu dünyada cehennemi yaşayacağı düşüncesi ısrarla vurgulanan bir diğer öğedir. Yine gönlün Hak olduğu ve kıymetinin bilinmesi düşüncesi, temizlenmiş ruhların Hakka ulaşmış varlıkların kimseye minnet etmemesi öğüdü de şairin bu

⁴⁶³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:202.

⁴⁶⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:218.

şiiirinde göze çarpan diğer noktalaradır. Eser tasavvufi kavramlardan sadece devir kavramını değil aynı zamanda sudur, tecelli, Vahdet-i Vücûd, insan-ı kâmil gibi diğer temel kavramlara da yer verilen bir eser olma özelliğini taşır.

“Ruhum Ben” isimli türkûde de yine devir nazariyesinin tasavvufi bir üslup ile işlendiği görülmektedir. Ayrıca eserde insanın dünyaya geliş süreci ve ondan sonraki yolculuğu ve bu yolculuğun gereklilikleri ustaca bir anlatım özelliği ile kaleme alınmıştır. Türkûnün sözleri şöyledir:

Hakk’ın var ettiği cansız ruhum ben
Hakk’ın emri ile girdim bir cana
O an hissettirdi canı cananı
Şu beni rahminde yoğuran ana

İrahminden ben anama uyarak
Onun duyduğunu ben de duyarak
Birer birer günlerimi sayarak
Getirdi dünyaya, doğuran ana.⁴⁶⁵

Eserde dikkat çeken bir başka husus ise kâinatın dışı karakterli olup ana üzerinden anlatılmasıdır. Ayrıca insanın dünyadaki her hal ve durumunun açıklayıcısı ve rehberliği konumunda da yine “Ana” ya vurgu yapılmıştır.

Ertaş’ın insan-ı kâmil merkezli oluşturduğu ve için devir nazariyesinin esintilerinin yer aldığı bir başka eseri ise çok anlamlı ifadeleri bulunan “Bilebilseydi” isimli türküsüdür. Çalışmanın birçok başlığının anlatımında örnek türkû olma özelliği bulunan “Bilebilseydi” türküsü Neşet Ertaş’ın devir anlayışında da önemli ipuçları barındırmaktadır. Türkûnün sözleri şöyledir:

İnsanlar kendini bilebilseydi
Dünyada haksızlık, kavga olmazdı
İnsan doğan yine insan ölseydi
Belki de dünyada hayvan kalmazdı

⁴⁶⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:221.

Hayvanlar yabanda, sürüsüyünen
Geçinemez biri birisiyinen
İnsan cennetinin hurisiyinen
Sevişseydi, Hak yabana salmazdı.⁴⁶⁶

Yukarıdaki türküde insanların kendini bilmesi durumunda dünyada haksızlık, kavga, savaş, kargaşanın olmayacağı dile getirilmiştir. Ayrıca söz konusu dizelerde insanlık sürecini tamamlayamayanların hayvan olacağı harika ifadelerle dile getirilmiştir.

Ozanın “İncitme Canı İncitme” türküsünde ise canın Hakk olduğu ve incitilmemesi ancak bu durumda insan olarak ölenin tekrar insan olarak geri gelebileceği düşüncesi aktarılmıştır. Alevi-Bektaşî inancının ana öğretisi olan “İncinsen de incitme” anlayışı Neşet Ertaş’ın şiirlerinde de aynı duygu ile hayat bulmuştur. Bahsedilen şiirin son kısmında ise devir nazariyesi algısı şu şekilde ortaya koyulmuştur:

Bir gün olup öleceksen
Eğer geri geleceksen
Tekrar insan olacaksan
İncitme canı incitme

Garip, canın’ yakma nara
Cehennemde düşe’n dara
Bak; ibret al, hayvanlara
İncitme canı, incitme.⁴⁶⁷

“Şeytanın Atına Binip Yeldirme” adlı şiir, Neşet’in devir düşüncesini açıkça ifade ettiği bir başka eserdir. Şairin devir inancını net bir şekilde ortaya koyduğu şiirin konuyla ilgili kısmı şöyledir:

⁴⁶⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:227.

⁴⁶⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:244.

Bu dünyaya gelen her can ölecek
Sıfat değiştirip geri gelecek
Kimi insan, kimi hayvan olacak
Hayvanın yüzüne bakılmaz gardaş.⁴⁶⁸

Yukarıdaki eserde de yine devir anlayışının tipik örneklerine rastlanmaktadır. “Aradım Şeytanı Buldum” adlı eser ise şairin şeytana olan bakışını ve kötü insan-şeytan bağdaştırmasını yansıtmaya açısından ilginçtir. Bu eserde Ertaş, şeytan diye müstakil bir varlığın olmadığını şeytan sıfatının insanlıktan uzaklaşmış ve aslını yitirmiş insanlar için kullanılan bir sıfat olduğunu ifade ederek kendine has bir bakış açısı geliştirmiştir. Yani buna göre; devrini tamamlayamamış ve hayvanlaşmış varlıkların bir kısmı şeytan sıfatını almıştır. Ertaş, bu düşüncesini devir bağlamında şöyle yorumlamıştır:

Şeytan dediğimiz yalanmış
Ne yazık ki insanlar kanmış
Yalanı benimseyen nâra yanmış
Devri sıfat, hayvanmış şeytan.⁴⁶⁹

Ertaş’ın “Güneş Gibi Ayan Olan” isimli eserinde ise insanın bu alemdeki yolculuğundan bahsedilirken aynı zamanda devrini tamamlayamayan varlıkların da devirlerini tamamlamaları halinde insan olacakları vurgulanmış ve tekamülün özü ifade edilmiştir. Eser şu şekildedir:

Kimi tazi, kimi tavşan
Kimi kedi, kimi sıçan
Hep insandı, uçan kaçan
Ondan ibret almıyoruz

⁴⁶⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:250.

⁴⁶⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:268.

Kimi eşek, kimisi at
Garib'im, belli hakikat
Cehennemdir hep mahlûkat
Ondan ibret almıyoruz.⁴⁷⁰

Son olarak devir anlayışının ortaya koyulduğu eser “İnsanlığın Kıymetini Bilmedi” isimli eserdir. Bu eserde de Ertaş, hayvan olmanın sebeplerini insan-ı kâmil olmanın ruhuna aykırı davranışlara bağlamıştır. İnsan olmanın kıymetini bilmeyenlerin hayatlarını hayvan olarak sürdürecekleri inancı da vurgulanan bir başka düşüncedir. Bu eserin sözleri şöyledir:

İnsanlığın kıymetini bilmedi
Onun için hayvan oldu hayvanlar
Kibirli gezerdi, dosta gülmedi
Onun için hayvan oldu hayvanlar
Garib'in sözleri, hepsi doğru
Hep hayvanlar için cehennem narı
Kölesi bellerdi gül yüzlü yarı
Onun için hayvan oldu hayvanlar.⁴⁷¹

“Neşet Ertaş devir inancına mı sahipti yoksa Tenasüh (Reenkarnasyon) inancına mı sahipti?” şeklinde bir sorunun net bir cevabı bulunmamaktadır. Bu konudaki söylem ve eserlerinden yola çıkılarak onu, sistematik bir devir sempatzanı veya koyu bir tenasühçü şeklinde bir kategorizasyona tabi tutmak pek mümkün görünmemektedir. Ozanı en iyi tanıyanlardan birisi olarak kabul edilen ve ozan hakkında kaleme aldığı ve bizzat ozanın kendisi tarafından kontrol edildiği “Garip Bülbül Neşet Ertaş” isimli eserin müellifi Erol Parlak, Ertaş'ın devir anlayışına sahip olduğunu ifade etmiştir. Fakat devriye inancını doğru tanımlamakla birlikte bunu

⁴⁷⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:284.

⁴⁷¹ Keskin, “Türk Tasavvuf Kültürü ve Devir Nazariyesi Bağlamında Neşet Ertaş”, 140-148.

Reenkarnasyonun diğerk adı olan “ruh göçü” kavramıyla ifade etmiştir.⁴⁷² Diğerk yandan yapı ve işleyiş itibariyle birbirinden çok farklı anlamlar ifade eden devriye ve tenasüh inancının da Bektaşiler başta olmak üzere bazı mutasavvıflar tarafından da birleştirilerek kabul edildiğı bir gerçektir.⁴⁷³ Neşet Ertaş’ta bu ihtimalin de bulunması göz ardı edilmemelidir. Ülger’in röportajından hareketle ozanın kendi ağzıyla yeniden doğuş hakkında: “*Ruhu hayvanlaştıysa kendine, sıfatı değışecek, Allah sıfatını değıştirecek*”⁴⁷⁴ ifadeleri onun yeniden doğuşu reenkarnasyon biçiminde anladığına dair ipuçları vermektedir.

Daha önce de ifade edildiğı gibi bunun kitabi bir bilgiye dayandığı veya Neşet Ertaş’ın tenasüh inancı hakkında malumatı olduğu da şüphelidir. Gerçek olan şu ki; Abdallık geleneğine ve türkülerine girmiş olan ruh göçü inancı, tamamen ahlaki ders verme amaçlıdır.⁴⁷⁵ Diğerk yandan Ertaş’ın tenasüh hakkında kitabi bilgisinin bulunmaması ve yeniden doğuş ile ilgili olarak: “*Bütün hakikat meydanda. Bu benim kendi görüşüm. İnsan aklını fikrini beynini kullanırsa mantığıyla bakarsa doğruyu yanlış görür. Bunun illası da yok.*”⁴⁷⁶ şeklinde bir açıklama yapması Neşet Ertaş’ın bu konudaki fikirlerinin şahsi görüşlerine ve öznel değerlendirmelerine dayandığını göstermektedir. Bunu bütün Alevi-Bektaşî doktrinine mâl etmek sağlıklı bir değerlendirme olarak görülmemektedir. Bu iki noktadan hareketle Neşet Ertaş eserlerinde de ilgili ifadelerin, bu minvalde anlaşılmasının daha isabetli olacağı düşünülmektedir.

⁴⁷² Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 301.

⁴⁷³ Uludağ, “Devir”, 232.

⁴⁷⁴ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 106.

⁴⁷⁵ Keleş, “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiğı Manevi Kaynaklar”, 530.

⁴⁷⁶ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 104-105.

2.7. Neşet Ertaş Türkülerinde Değerlerin Yansımaları

2.7.1. Adalet-Eşitlik-Hakkı Söyleme

Adalet sözlük anlamı olarak; yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması olarak ifade edilmiştir.⁴⁷⁷ Hakka ve hukuka uygunluk olarak da adlandırabileceğimiz adalet, temel duygulardan birisi olarak telakki edilebilecek duygusal boyutu olan değer kavramlarından biridir. Terim anlamında, iyilik yapan kimseye iyilik yapmak, kötülük yapana ise haksızlık yapmamak anlamına gelen adalet, kişinin benliğine karşı ve sosyal ilişkilerinde koruduğu ölçü olarak kabul edilmektedir.⁴⁷⁸ Bu bağlamda adalet bir bireyin kişisel haklarıyla başkalarının hakları arasında uyum ve denge durumunu da ifade etmektedir. Bunun neticesi olarak adaletin bireysel ve toplumsal olanı da ilgilendirdiği söylenebilir.⁴⁷⁹ Zira kişi yediği yemekten, insanlarla olan ilişkilerine kadar her konuda dengeyi sağlıyorsa adaletli davranıyor demektir. Bu nedenle adalet, her şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermek demektir. Hüküm ve davranışlarında tarafsız ve ilkeli olmak, eşitliği gözetmektir.⁴⁸⁰ Adalet kavramı içinde yer bulan eşitlik ise; kanunlar yönünden insanlar arasında toplumsal ve siyasi haklar yönünden ayırım bulunmamasını ifade eder.⁴⁸¹ İslam'da müsâvat kavramıyla ifade edilen eşitlik, insanların temel haklar bakımından ve insan olma niteliği itibarıyla eşit kabul edilmesini ifade eden ahlaki ve hukuki bir terimdir.⁴⁸² Bu anlamda adaletin sağlanması aynı zamanda eşitliğin sağlanması anlamına gelmektedir.⁴⁸³ Ancak bazı durumlarda eşitliğin olması adil bulunduğu

⁴⁷⁷ “Adalet”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁴⁷⁸ Nevzat Tarhan, *Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ*, 20. bs (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), 119.

⁴⁷⁹ Nimet Ferah, “Adalet”, *Birey, Toplum ve Değerler*, ed. İhsan Çapcıoğlu ve Mualla Yıldız (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 53.

⁴⁸⁰ Naci Kula, “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Dini Değerlerin Önemi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, sy 215 (t.y.): 221.

⁴⁸¹ “Eşitlik”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁴⁸² İlhan Kutluer, “Müsâvat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2006.

⁴⁸³ Bülent Kahya, “Kavramsal ve Tarihsel Açından Adalet” (Yüksek Lisans, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2000), 17.

anlamına gelmemektedir. Bütün bu tanımlamalardan sonra “Âdil kişi kimdir?” sorusuna Hökelekli şöyle cevap vermektedir:

Gücünü hukukun ve hakların hizmetine koşan ve sayısız fiili ya da yeti eşitsizliklerine rağmen, her insanın diğerleriyle eşitliğini kendi içinde karara bağlayarak, var olmayan, ama yokluğunda da hiçbir düzenin bizi asla tatmin edemeyeceği düzeni kuran biridir. Adalet özlemi bir direniş ve mücadele tavrıdır. Öncelikle kim olursa olsun herkesin, kendi içinde taşıdığı adaletsizliğe direnmesi gerekir. Bu nedenle adalet için mücadelenin sonu yoktur. Biz mutlak adaleti bulamasak bile adalet yolunda daima ileri adımlar atabiliriz. Zaten adalet ideali olmasaydı ya da adalet bir ideal halinde kalmasaydı, insanlar bu yolda hiçbir ilerleme gösteremezlerdi.⁴⁸⁴

Bu ifadeler adalet, eşitlik ve hakikati dile getirme noktasında ortaya koyulan mücadeleye ve söz konusu değerlerin birbirlerinin birleştirici ve bütünleştirici yönlerine atıf yapmaktadır.

Sözlü kültürün en önemli kaynaklarından biri olarak kabul edilen türküler, halkın değer yargılarını, yaşam tarzlarını adet ve geleneklerini nesilden nesile aktarmakla birlikte içinde birçok temel değeri barındırır. Bu değerlerin başında da hiç kuşkusuz adalet gelmektedir.⁴⁸⁵ Neşet Ertaş türkülerinde en çok yer verilen değerlerden birisi de adalettir. Ertaş, Allah katında her kulun bir gün hesap vereceği bilinciyle insanlar arasında ayırım yapmamak ve adaletten ayrılmamak gerektiğine çeşitli türkülerinin çeşitli dörtlüklerinde şöyle ifade etmiştir:

O ahiret günü bir gün gelecek
Hâkimler hâkimi Allah olacak
Haklı olan orda hakkın' alacak
Helal et hakkını n'olur helal et.⁴⁸⁶

⁴⁸⁴ Hayati Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 58-59.

⁴⁸⁵ Arıcı ve Er, “Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi”, 21.

⁴⁸⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:180.

Olur mahşer günü Hak geldi gaziye
Dest-i kudretinle nizam teraziye
Yarın mahşer günü tartarlar bizi
Mağfiret olmazsa halas olaman.⁴⁸⁷

Abdalların ve Neşet Ertaş'ın maruz kaldığı ve hayatında derin izler bırakan ayrımcılık ve aşağılanma durumu Ertaş müziğinde tepki gösterilen bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuyla ilgili seslendirdiği bozlaklarında “Bir Yaratmış Allah Tüm İnsanları” diyen Ertaş, eşitsizliğe ve adaletsizliğe olan tavrını ortaya koyarak eşitlik ve adalet vurgusu yapmıştır.⁴⁸⁸ Ona göre; dünyadaki haksızlıkların ve adaletsizliklerin sebebi kendini bilmemektir.⁴⁸⁹ Diğer yandan “Dertli Yoldaş” eserinde Neşet Ertaş, Abdallar bazında şahsi dışlanmışlığını toplumsal eşitsizlik karşısı bir anlayışla şöyle ortaya koymaktadır:

Ey garip gönüllüm dertli yoldaşım
Niye belli değil baharın kışın
Var mıdır sormazlar ekmeğin aşın
Zengin isen ya bey derler ya paşa
Fakir isen ya Abdal derler ya Çingen haşa.⁴⁹⁰

İnsanın hak, onur, özgürlük, eşitlik, adalet hoşgörü ve barış değerlerine sahip olmasını onun kendisini bilmesi ile ilişkilendiren Ertaş:

“İnsanlar kendini bilebilseydi, dünyada haksızlık kavga olmazdı, insan doğan yine insan ölseydi, belki de dünyada hayvan kalmazdı.” dizelerinde bu gerçeğe vurgu

⁴⁸⁷ Ayfer Şahin, “Neşet Ertaş Türkülerinin Türkçe Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi”, *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi* 1, sy 6 (31 Mart 2022): 9-11.

⁴⁸⁸ Erol Parlak, “Bozlak: Anadolu'nun Gök kubbe'ye Salınan Çığılığı”, *Porte Akademik: Journal of Music & Dance Studies* 9 (2014): 62.

⁴⁸⁹ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 221.

⁴⁹⁰ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 17.

yapmıştır.⁴⁹¹ Ertaş'ın bu dizelerde dile getirdiği ve Anadolu'da bir karşılığı olan "kendini bil!" emri ünlü filozof Rousseau'nun da işaret ettiği ve ısrarla üzerinde durduğu, insanlık toplumuna adaleti ve ebedi barışı getirecek olan ortak bir felsefi emir olarak dikkat çekmektedir. Rousseau "kendini bil!" buyruğunun en önemli ve aynı zamanda en zor buyruk olduğunu belirtir.⁴⁹²

"Bozkırım Tezenesi"nin eserlerinde değerlerin ulusal ve evrensel bir anlama sahip olduğu ve bu değerlerin etkileyici ve duygusal bir şekilde işlendiği söylenebilir.⁴⁹³ Özellikle adalet ve eşitlik vurgusunu sıkça yapan ozan bunu hem deyişlerinde hem de söyleşilerinde dile getirmekten çekinmemiştir. Siyasetten hep uzak duran Ertaş, hayata, adalete ve hakikate uzak durmamış ve yeri geldiğinde hakkı söylemekten çekinmemiştir. Bunun örneğini, kendisine devlet sanatçılığının verilmesi ile ilgili yaptığı şu açıklamalarda görebilmek mümkündür:

Beni devlet sanatçısı yaptılar. Hastalığımı bahane ederek bu payeyi teslim almaya gelmedim. Açıkçası bu payeyi almayı gönlüm istemedi. Bunun bir ayırım olduğunu düşünüyorum. Devlet bir aile gibidir. Ailenin reisi, ailenin tüm fertlerini eşit görmelidir. Bakın işte görüyorsunuz, birinin altında 200 milyarlık araba, diğerinin giyecek ayakkabısı yoksa, ben buna iyi gözle bakmam⁴⁹⁴

Adalet ve eşitlik fikrini hakkı söyleme davranışına dönüştüren Neşet Ertaş, "insanın acıya, tatlıya, ağlamaya, gülmeye ihtiyacı var." diyerek aşk ve sevgi temalarının yanında eşitlik, adalet ve insan hakları gibi sosyolojik ve toplumsal temaları da dile getirmiştir.⁴⁹⁵ Daha önceden ifade edildiği gibi Ertaş'ın insan davranışlarına yönelik yaptığı insan-hayvan benzetmesinin adalet ve eşitlik

⁴⁹¹ Makbule Oral, "Âşık Üretimi Türkülerde İnsan Haklarının İşlenişi", *Rast Müzikoloji Dergisi* 9, sy 1 (31 Ağustos 2021): 2551.

⁴⁹² Göçmen, "Kendini Bil!"

⁴⁹³ Muhammed Turhan ve Öner Kova, "Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özey Gönüm Bağlamında Bir İnceleme", *Eğitim Ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori Ve Uygulama*, sy 6 (23 Temmuz 2016): 121.

⁴⁹⁴ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 201-202.

⁴⁹⁵ Aktaş ve Simsek, "Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun Analizi", 463-467.

bağlamında değerlendirilmesi mümkündür. Zira ona göre insan olmak, sevgi zeminli bir adalet anlayışı ile insanın ve dünyanın niteliklerini bozmamakla ilgilidir.⁴⁹⁶

Ertaş'ın adalet değerini barındıran bir türküsü de “Dinle Sana Bir Sözüm Var” isimli türküsüdür. Türkünün sözleri şu şekildedir:

Dinle sana bir sözüm var
Kimseyi hor görme kardaş
Kim nasıldır Allah bilir
Kötüleyip yerme kardaş.

Bu türküde eşitlik, adalet, gibi değerlerin yoğun olarak işlendiği görülmektedir. İlk dörtlükte ozan, “*kimseyi hor görme kardaş*” derken insanoğlunun eşit yaratıldığını ve herkesin aynı haklara sahip olduğunu dile getirmektedir.⁴⁹⁷ Neşet Ertaş'ın “*Kim nasıldır Allah bilir.*” sözüyle Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın “*Harabat ehlini hor görme zahit, hazineye malik viraneler var*” düşüncesinin paralellik arz ettiği söylenebilir. Yine aynı türkünün devamında “*Tek hakimdir ulu gani bir yaratmış seni beni*” ifadeleri ile yaratılıştaki eşitliğe vurgu yapılmaktadır.

Müzik felsefesini de adalet ve eşitlik anlayışı üzerine oturtan Ertaş bunu bir söyleşisinde şöyle dile getirir:

Müzik felsefem, ayırım yapmadan herkesin anlayacağı dilden söylemektir. İnsanı seven Hakk'ı sever, biz de o Hakk'ın âşığıyız. Şüphesiz ki ölmez, yitmez, yemez, içmez, solmaz bir tek Allah'tır. Allah hepimizi eşit yaratmış. Haksızlık, cana kıyma, düşük görme olmasın. Allah'tan geldik, Allah'a gideceğiz.⁴⁹⁸

Eşitlik, dürüstlük ve birlik duygusuyla kibre kapılmadan Hak yolundan gitmenin önemine vurgu yapan Ertaş, insanın her an Hakk'ı anması gerektiğini belirtir.⁴⁹⁹ İnsanlar arasında adaletin ve eşitliğin ana temalardan birisini oluşturduğu

⁴⁹⁶ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 204.

⁴⁹⁷ Sucu, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Tasavvufi Manada İnsan-ı Kamil Modeli”, 833-839.

⁴⁹⁸ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 2021, 236.

⁴⁹⁹ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 74.

Neşet Ertaş türküleri⁵⁰⁰ içerisinde eşitlik ve adalet değerlerinin açıkça dile getirildiği bir başka eser de “İkilik Noktası Çıksın Aradan” isimli eseridir. Eser şu şekildedir:

İkilik noktası çıksın aradan
Birdir Allah adı hoş dal midir (değil midir)?
İnsanları bir yaratmış Yaradan
İnsanlar hep bir kardaş dal midir (değil midir)?⁵⁰¹

Bu türküde de yine aynı şekilde; eşitlik, birlik beraberlik, sevgi, doğruluk, dürüstlük ve çalışkanlık değerleri vurgulanmıştır.⁵⁰²

“...İnsanın kötüsü olmaz, insanın birbirinden aşağısı olmaz. İnsanın birbirinden üstünü olmaz. İnsan eşittir, birdir...”⁵⁰³ sözleriyle eşitlik ve adalet konusundaki hassasiyetini ortaya koymuştur. Bu bağlamda savaşların da toplumsal eşitsizliğe yol açtığını düşünen Ertaş, silahların yok olmasını canların yanmamasını ve insan haklarının eşit olmasını arzulamaktadır.⁵⁰⁴

Kendisine büyük sanatçısın diyenlere “*Estağfurullah, büyük kelimesini kabul etmem Büyük Allah'tır. Hepimiz eşitiz. Ben üstünlüğü kabul etmem.*” şeklinde karşılık vermiş⁵⁰⁵ ve “*Ayaklarınızın türabı gönüllerinizin hizmetçisiyim.*” diyerek kendisini hayranlarıyla aynı seviyede görmüştür. O Tanrının sevgisini yarattığı her kuluna eşit dağıttığı düşüncesindedir.⁵⁰⁶ Ruhları da yaratılıştan eşit olarak görmüştür.⁵⁰⁷ Eşitliği insanlara sadaka verirken de benimseyen Neşet Usta bu konuyla ilgili şöyle bir benzetme yapar:

“*Biz şimdi Allah'ın sofrasındayız. Allah memnun olmamız için bütün nimetlerini bize vermiştir. Öyleyse bu sofradakileri eşit paylaşmalıyız.*”⁵⁰⁸

⁵⁰⁰ Aktaş ve Şimşek, “Kültürel Bir İletişim Biçimi Olarak Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi”, 12-13.

⁵⁰¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:226.

⁵⁰² Arıcı ve Er, “Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi”, 23.

⁵⁰³ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 133.

⁵⁰⁴ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 123.

⁵⁰⁵ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 2021, 226.

⁵⁰⁶ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 49.

⁵⁰⁷ Balkaya, “Neşet Ertaş'ta Hayatın Bilgisi”, 125.

⁵⁰⁸ Barkçin, *Gönül Dağı*, 56.

Ertaş'ın eşitlik ve adalet temalı diğer bazı türkülerinin ilgili kısımları şu şekildedir:

Gel kardeş zamana uymasını bil

Aynı hakkın eşit olmasını bil.

Dünya cennettir insana

Eşit olsun sana bana.

Gönül arz eyliyor dostu görmeyi

Engel bırakmıyor buna ne dersin

Eller beğenmezken balı hurmayı

Evdeki tükenen una ne dersin.⁵⁰⁹

Son dördüğüün son iki dizesinde kişilerarası adaletsiz gelire vurgu yapan Ertaş, adalet değerini ön plana çıkarmaya çalışmıştır.

Hakikati dile getirmeye son derece önem veren Ertaş, Bektaşî ahlakı olan incitmeme düşüncesiyle, suskun, yanlışlara ses çıkarmayan ve herkesle hoş geçinmeye çalışan bir kişilik yapısını değil, temelinde Bektaşîlik anlayışının olduğu doğru bildiklerini söyleme, hakikati söylemekten ve kendi doğrularını ifade etmekten çekinmeme merkezli bir kişilik yapısını benimsemiştir. Ertaş'a göre fikir herkesin kendi fikridir. Başkalarının fikri ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

“Benden bir fazla bilen talebesiyim, bir eksik bilen de öğretmeniyim.”

Ayrıca başkalarının fikri ile ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

Âlimin ulemanın da kitabı gelse bakarım; aklıma danışırım, fikrime danışırım, mantığıma uygunsu, benim aradığım ise saygıyla kabul ederim, alırım. Ama benim aklıma, fikrime, mantığıma uymuyorsa, her kimin olursa olsun kabul etmem. Ben bu kültürün içinden gelen biri olarak, kendi doğrularımı söylüyorum⁵¹⁰

Ertaş, hakikati gizlememe noktasında şunları dile getirmiştir:

⁵⁰⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2: 264; 227; 215.

⁵¹⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:18.

“Doğru bildiğimi söylemem lazım. Bu, benim kendi g6r6şüm, kendi aklım, kendi mantığım, kendi fikrim ve kendi aktarışım.”⁵¹¹

Bu söylemlerinden ve hayatından yola çıkararak Ertaş’ın her fırsatta hakikati söylemekten geri durmadığını ve insanların kalbini kırmama isteğinin hakikati söylemesine engel olmadığı ifade edilebilir.

2.7.2. Affedicilik

Affetmek kavramının temel anlamı “bağışlama” olsa da genel anlamda affetmek hoşg6r6 ile karşılamak mazur g6rmek anlamına gelmektedir.⁵¹² Bu anlamdan yola çıkılarak affetmenin içerisinde hoşg6r6 gibi bir başka olumlu duygunun olduğu s6ylenebilir. Yaşanan acı olay karşısında incitilen kişinin, bu olaya sebep olan kişiyi affetmesi merhamet ve vicdan kavramlarıyla anlam bulmaktadır. Merhametli bir insanın karşısındakini affederken kin ve intikam duygularını barındırmaması gerekir. B6ylece affedicilik, merhamet ve iyilikseverlik ekseninde, 6fke ve saldırganlıktan uzak bir zeminde kendisine yol bulduğu ifade edilmektedir. Bu y6n6yle affetmenin temelinde insan sevgisinin yattığı d6ř6n6lmektedir.⁵¹³ D6nyadaki çoğu dinlerin de 6nem atfettiği affetme, insanların Tanrı tarafından bağışlanacağı d6ř6ncesi, 6zellikle semavi dinlerde eski zamanlara kadar dayanan ortak bir anlayışı ifade etmektedir. Fakat affetmenin sosyal bilimciler tarafından incelenmesi hen6z yeni bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Kuramcılar ve araştırmacılar affetmenin terim olarak; g6z yummak, mazeret sunmak, unutmak veya ink6r etmekten daha geniş ve kapsayıcı bir duygu olduğunu ifade etmişlerdir. Akademisyenler affetmenin uzlaşmadan farklı olduğu konusunda hemfikirdirler. Bağışlama ile affetme arasında ince bir noktaya dikkat çeken araştırmacılar, bağışlamayı; 6zelliklerine g6re bir tepki, bir kişilik eğilimi ve sosyal bilimlerin bir 6zelliği olarak tanımlamışlardır. Bir yanıt olarak bağışlama, mağdurun suçlanabilir bir suç işleyene y6nelik d6ř6ncelerinde, duygularında ve/veya davranışlarında toplum yanlısı bir değişiklik olarak anlaşılabilir. T6m bu tanımlar tek

⁵¹¹ Parlak, *Garip B6lb6l Neşet Ertaş*, 2:27.

⁵¹² “Affetmek”, *TDK G6ncel T6rke S6zl6k*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁵¹³ Hakan Sarıçam ve Baykal Biçer, “Affedicilik 6zerinde Ahlaki Değer ve 6z-Anlayışın Açıklayıcı Rol6”, *GEFAD/GUJGEF* 35, sy 1 (2015): 111-112.

bir özellik üzerine inşa edilmiştir: İnsanlar affettiklerinde, kendilerini incitmiş kişilere karşı tepkileri (yani ne hissettikleri ne düşündükleri ne yapmak istedikleri veya gerçekte nasıl davrandıkları) zamanla daha az olumsuz, daha olumlu veya toplum yanlısı bir hal almıştır. Affetme eğiliminin çeşitli yönleri olabilir. Sosyal bilimlerin bir niteliği olarak affetme, yakınlık, güven veya bağlılığa benzer bir nitelik olarak anlaşılabilir. Aile, gibi bazı sosyal yapılar yüksek derecede affetme ile karakterize edilirken, diğer sosyal yapılar daha az affetme ile karakterize edilir.⁵¹⁴ Affetme, pozitif psikolojinin önemli bir konusunu oluşturan ve mutluluk, iyi oluş, dayanıklılıkla ilişkili ve sosyal ilişkilere yansımalarıyla olumlu sonuçlar ortaya çıkaran bir kavramdır.⁵¹⁵ Affetme davranışının korku veya çekingenlikten kaynaklı olmaması önem arz etmektedir. Çünkü elinden bir şey gelmeyen birinin af yoluna gitmesi gerçek anlamda bir affetme olarak kabul edilmemektedir.⁵¹⁶ Kişinin zarar gördüğü birini öfkesini kontrol altına alarak, sevgi ve merhamet odaklı bir anlayışla affedebilmesinin; o kişinin erdeminin, cesaretinin ve akıl seviyesinin yüksekliğine işaret ettiği vurgulanmıştır.⁵¹⁷

Neşet Ertaş'ta da affetme değerinin yukarıda anlatıldığı şekilde anlam bulduğu söylenebilir. Neşet Ertaş'ta affetme anlayışını insanları affetme veya Tanrının affetmesi şeklinde anlamak mümkündür. Özellikle Allah'ın affetmesi ile ilgili bir ümidin de olduğundan bahsedilebilir. Bu ümidini "Helal Et Hakkımı" türküsünde şöyle dile getirmiştir:

Bende bir garibim gözümde yaşlar
Cahildim başıma geldi bu işler
Kul kusur işler sultan bağışlar
Helal et hakkını canım helal et.⁵¹⁸

⁵¹⁴ Michael McCullough ve Charlotte Witvliet, "The psychology of forgiveness", *Handbook of Positive Psychology*, 2001, 3-4.

⁵¹⁵ Tuğba Seda Çolak, "Affetme", *Pozitif Psikoloji*, ed. Sefa Bulut (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 47.

⁵¹⁶ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'da Affetme Olgusu", *Diyanet İlmî Dergi* 43, sy 4 (2007): 7-8.

⁵¹⁷ Fatma Çapcıoğlu, "Affedicilik", *Birey, Toplum ve Değerler*, ed. İhsan Çapcıoğlu ve Mualla Yıldız (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 127.

⁵¹⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:180.

Ozanın kendisine ait olan Semah'ında ise Allah'ın affediciliği düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

Âşık olan çalsın sazı
Aysın cümlemizin özü
Hak affetsin cümlemizi
Samah döne döne döne.⁵¹⁹

Neşet Ertaş'ın anlayışında affetmek, kişinin engin gönüllülüğü ile alakalı bir durum olarak ele alınır. Çünkü ona göre, insan bazen yanlışlar yapabilir. Bu durumda kişinin cezalandırma yolunu değil affetme yolunu tutması gerekir. Affeden kişi bir aşağılık veya eksiklik durumunda kalmaz bilakis engin gönüllü bir davranış sergilemiş olur. Ertaş'a göre affedici olmak sabırlı olmayı da beraberinde getirir. O, herhangi bir kötülük karşısında sabreden ve bağışlayan kimsenin mertçe davrandığını ve Hakk'ın rızasına uygun bir iş yaptığını savunur. Her durumda iyiliğe karşı iyilik kötülüğü karşı yine iyilikle muamelede bulunarak engin gönüllü olmak gerektiğini savunan Ertaş, bu anlayışını türkülerinin aşağıdaki dizelerde şöyle ifade etmektedir:

Dargınlık gitsin aradan
Hoş görsün bizi Yaradan
Üçer beşer, bir sıradan
Kalkın semaha dönelim.

Güneşi bir kuvvet karartır mı hiç?
Allah sevmediğini yaratır mı hiç?
İnsan olan insan darıltır mı hiç?
Haksızlık haksızın yüzünden olur.
Küskün olanlar barışsın
Hep birbirine karışsın
Allah diyerek çağrışsın
Samah döne, döne döne.⁵²⁰

⁵¹⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:169.

⁵²⁰ Öksüz, "Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş", 650-651.

Mahatma Gandinin: “Zayıflar asla affetmez. Affetmek güçlü olanın bir niteliğidir.” sözü Neşet Ertaş’ın bu düşüncesini destekler niteliktedir. Ertaş, yaratıcının affediciliğini her durumda ön plana çıkartmamıştır. Çünkü ona göre bazı hataların affi yaratıcıdan değil hata yaptığımız kişiden beklenmelidir. Kul hakkı olarak nitelendirilebilecek olan bu düşünce kendisi tarafından şöyle dile getirilmiştir:

“Hata yapan hiç kimse, gidip de Allah’tan af dilemesin, Allah affetmez. Kim kime hata yaptıysa, bu dünyada yaşarken gidip onu bularak yalvarması, ondan af dilemesi, ondan özür dilemesi, kendini ona affettirmesi lazım”⁵²¹ Bu sözlerden hareketle Ertaş’a göre nasıl ki hata yapan insan ise onu affedecek olan da yine insandır.

2.7.3. Dostluk

Farsça kökenli bir kavram olan “dost”, kelime anlamı olarak; sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılabilir kimse, düşman karşıtı gibi anlamlara gelmektedir. Dost kelimesinden türeyen dostluk İslâmî literatürde sadâkat, uhuvvet, meveddet, sohbet gibi değişik kelimelerle ifade edilmiştir. Velî ve Refik kelimelerinin de “dost” anlamında kullanıldığı görülmektedir. Kur’an-ı Kerîm’de bu anlamda en çok geçen kelime velidir. Velî veya çoğulu olan “Evliya” yer aldığı seksen yedi ayetin kırk altısında Allah’ın insanlara dostluğu, iki ayette insanların Allah’a dostlukları, on ayette insanlarla şeytan arasındaki dostluk, diğerlerinde ise iyi veya kötüler arasındaki dostluklar şeklinde kullanılmıştır.⁵²² Müslüman filozoflar içerisinde sevgi ve dostluk konusunu en geniş biçimde işleyen kişi İbn-i Miskeveyhdir. Meşhur eseri Tehzibü’l-Ahlak adlı eserinde dostluğu Aristotelesçi ve Yeni Platoncu kavramlarla İslam düşüncesini bağdaştırarak eklektik bir yorum ortaya koymuştur. Daha çok Aristo’dan etkilenen İbni Miskeveyh Tehzibü’l-Ahlak eserinde diğer İslam düşünürleri gibi en yalın ve en yüksek sevginin ilahi sevgi olduğunu ifade etmiş bunu da Aristo’ya isnat ettirerek ortaya koymuştur. Bir diğer Müslüman filozof olan Gazali ise, meşhur eseri “İhyâu Ulûmi’d-dîn”nde bir yandan Kur’an, hadis ve tasavvuf temelli bir dostluk anlayışı ortaya koyarken, diğer yandan Allah’a yakınlık esaslı karşılıklı bir ilişkiden bahsetmiştir.⁵²³ Yunan filozof Aristoteles dostluğu eşitlik ve adalet doğrultusunda

⁵²¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:23.

⁵²² Mustafa Çağrı, “Dostluk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1994.

⁵²³ Çağrı Alper, “İlkçağ Batı ve Ortaçağ İslam Felsefesinde Dostluk” (Yüksek Lisans, Muğla, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2018).

tanımlar.⁵²⁴ Aristoteles, üç tür dostluk olduğunu ifade eder. Bunlar; haz dostluğu, yarar dostluğu ve erdeme dayanan dostluktur. Aristoteles'e göre önemli ve öncelikli olan dostluk erdeme dayanan dostluktur. Bundan dolayı dostluğu erdemden bağımsız olarak ele almanın mümkün olmayacağını ifade eder.⁵²⁵

Âşıklar içinde yaşadıkları kültürel değerleri şiirlerinde işleyerek bu değerlerin halk arasında yaygınlaşmasına katkı sağlamışlardır. Halk edebiyatı ürünlerinde aktarılan ana değerlerin başında gelen dostluk değeri, topluma müzik eşliğinde verilmeye çalışılmıştır.⁵²⁶ Türkülerde geçen dost sevgisi, kültürel bir değer olarak hem bireysel hem de toplumsal kültürü ve özelliklerini meydana getirmiş, geliştirmiş ve nesiller boyunca aktarmaya devam etmiştir.⁵²⁷ Dostluğun anlam dünyasını yansıtan ve yakın anlamlı olarak ilişkilendirilebilecek kavramlardan birinin de “muhabbet” olduğu söylenebilir.⁵²⁸

Neşet Ertaş'ın tüm türkülerinde ortak olan ana temalardan biri de dost muhabbeti ve dostluktur.⁵²⁹ Ertaş'ın eserlerinde dost kavramı bir değer teması olmakla birlikte tasavvufi unsur olarak da kendini göstermektedir.⁵³⁰ Neşet Ertaş'ın şiirlerinde muhabbet kavramına çok defa rastlanmaktadır. Neşet Ertaş için dostluk oldukça kıymetlidir ve muhabbetin kaynağı olarak görülür. Muhabbet bilgiye giden yoldur. Neşet Ertaş Hakk'ın muhabbetle bulunabileceğine inanır. Ona göre Hak muhabbetten, muhabbet de Hak'tandır.⁵³¹ Sohbet ve muhabbeti ibadet kadar değerli gören ozan, dostluğu, muhabbeti Hak kaynaklı bir bakış açısıyla ele almış ve asıl dostun Allah olduğuna vurgu yapmıştır. Bir şiirinde bunu şöyle dile getirir:

⁵²⁴ Necati Subaşı, “Friendship in the Nicomachean Ethics and Its Contemporary Perspectives” (Master, Ankara, Middle East Technical University, 2011), 39.

⁵²⁵ Suna Demir, “Platon ve Aristoteles'te Dostluk” (Yüksek Lisans, Muğla, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2018).

⁵²⁶ Bars, “Kültürel Değerlerin Aktarımında Halk Edebiyatı Ürünlerinden Yararlanma”, 224-225.

⁵²⁷ Akıncı, “Kültürel ve Ahlakî Değerlerin Öğretiminde Müziğin Yeri ve Önemi”, 100-101.

⁵²⁸ Gökçe Çelik, “Dostluk ve Eğitimi” (Yüksek Lisans, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi, 2008), 34.

⁵²⁹ Aktaş ve Şimşek, “Kültürel Bir İletişim Biçimi Olarak Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi”, 13.

⁵³⁰ Keskin, “Türk Tasavvuf Kültürü ve Devir Nazariyesi Bağlamında Neşet Ertaş”, 137.

⁵³¹ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 305.

Gelin dostlar gelin muhabbet edek
Hak muhabbettendir muhabbet Haktan
Biz de bilenlerin yolundan gidek
Hak muhabbettendir muhabbet Haktan
Dost canım dost.

Ertaş'a göre muhabbet; dostluk, güven, huzur ve gönül kapısıdır ki, onun da anahtarı kalptir.⁵³² Ertaş bazı şiirlerinde dost olarak Allah'ı kastederek, onun sevgili olduğunu ve sadece kendini bilen insanın onu bulacağını belirtir. Bu düşüncesinin yansıdığı bir şiiri şöyledir:

Uzaklarda dostu arayan kardaş
Sen seni bilmezsen dostu bulaman
Sende bir sen var önce onu bil
Sen seni bilmezsen dostu bulaman.⁵³³

Ertaş'a göre, Her şeyin aslı Tanrı'dır. Dünyadaki bütün dostlar yüz çevirse de Tanrı yüz çevirmeyen bir dosttur.⁵³⁴ Türkülerinde hissedilen anlam birliği Allah aşkıdır. Ertaş'ın "Yar İmiş Meğer" türküsünde "yâr-sevgili" kavramına yüklediği anlamı kendi dilinden yorumsuz bir şekilde görebilmek mümkündür:

Derde düştüm dermanımı ararım
Derdimin dermanı yar imiş meğer
Yarı arar iken yardan ıradım
Yardan ayrı kalmak ya dost... zor imiş meğer
Turab olup yarı arayım dedim
Ayağına yüzüm süreyim dedim

⁵³² Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 49.

⁵³³ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 74.

⁵³⁴ Barkçin, *Gönül Dağı*, 24.

O yarin sırrına ereyim dedim
Arifler keşfeder ya dost... sırımış meğer
Gurbet ellerinde garip olanın
Yarin aşkı ile derde dalanın
Yanılıp da yardan ayrı kalanın
Her günü, her anı ya dost... zor imiş meğer.⁵³⁵

Ertaş'a göre, dünyaya gelişimizin sebebi dost olan Mevla'dır. O, dostla yakınlığa hiçbir engeli kabul etmemektedir. Çünkü dünya yaraları dostun merhemiyile iyileşecektir. Bu anlayışı bir şiirinde şöyle anlam bulur:

Engel girmesin araya
Dost merhem olsun yaraya
Dost için geldik dünyaya
Dost ile sohbet edelim.⁵³⁶

Allah'a derin bir muhabbet duyan ve onu yakın bir dostu, arkadaşı gibi gören Neşet Ertaş, Mevlâ'nın yazdığı kaderin iyi olduğunu düşünmektedir.⁵³⁷ Neşet Ertaş türkülerinde, Allah'a yönelik olarak, Hak, Yaratan, Allah gibi kelimelerin yanı sıra, Yaratan'ı nitelerken kullandığı, "gönüldeki dost" ya da "yokları var eden" gibi vasıflarla, en büyük dostuna beslediği derin saygı ve muhabbeti göstermektedir.⁵³⁸ Ertaş türkülerinde, dostluk değerinin hayatın her aşamasında önemli bir olgu olarak var olduğunu görmek mümkündür. Nitekim ona göre dostluk, ölüm anında bile kendini hissettirir. Dostları olmayan kişinin ölüsünün bile ortada kalacağını, kişi ölünce son görevini yine dostlarının yerine getireceğini ve bunun kıymetini bizatihi gurbette daha fazla hissettiğini ifade eden Ertaş'ın bu duyguları türkülerine şöyle yansır:

⁵³⁵ Kuşdemir, "Anadolu Abdalları'nda Melamîlik ve Alevîlik Yansımaları Kırşehir/Neşet Ertaş Bağlamında", 315-316.

⁵³⁶ Ural, "Saz ve Orkestra", 17.

⁵³⁷ Deniz, "Şiirlerine Göre Neşet Ertaş'ın Felekten Çektikleri", 294.

⁵³⁸ Vural ve Vural, "Bozkırın Dilinden Dökülenler", 973.

Ayrıldı sıladan bizim yolumuz
Eşe dosta malum olsun halımız
Korkarım gurbette kalır ölümüz
Garip ölüsüne ağlar bulunmaz.

Bağ ayrı bostan ayrı
Olamam dosttan ayrı leyli
İnsanoğlu nasıl yaşar
Kalsa nefesten ayrı leyli.⁵³⁹

Alevi-Bektaşî kökenli Neşet Ertaş cem ritüellerinin ana unsurları kabul edilen; birlik olma, gerçeğe erme, söz verme, küskünlükleri kaldırma, Hak aşkına bade alma, semah dönerek günahlardan arınma vb. uygulamaları Abdal müzik geleneği içerisinde kendine has tabiriyle “havalandırdığı” bir semahta şöyle dile getirmiştir:

Ey erenler Hak aşkına
Kalkın semaha dönelim
Gönüldeki dost aşkına
Kalkın semaha dönelim.⁵⁴⁰

Ertaş’a göre semah Hak aşkına, gönüldeki dost aşkına yapılmalıdır. Çünkü semahta dargınlık ortadan kalkar ve yaratanın rızasına ulaşılır. Diğer taraftan semahta Yaratan’a şükür esastır.⁵⁴¹ Türkülerinde daima Bektaşîliğin önem atfettiği sevgi, saygı, kardeşlik, birlik, beraberlik, hoşgörü, akıl, mantık, bilgi ve bilime saygı gibi değerleri dile getiren “Bozkırın Tezenesi”, Anadolu’nun mayasını türkülerine çalmıştır.⁵⁴² Kendisine Bektaşîliğin ifade ettiği anlamın sorulması üzerine verdiği cevap onun esas

⁵³⁹ Çiğdem Kandır, “Neşet Ertaş’ın Türkülerinde Folklorik Unsurlar” (Yüksek Lisans, Rize, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2020), 126-127.

⁵⁴⁰ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 304.

⁵⁴¹ Solmaz, “Neşet Ertaş’ın Türkülerinde Mistik Unsurlar”, 827.

⁵⁴² Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 309.

aldığı ilkelerine bağlılığını ve bu ilkeleri hayatında uygulama konusundaki hassasiyetini göstermektedir:

Biz Hz. Ali'den bu yana tarikat çocuklarıyız, Bektaşiler olarak. Ama bunun güzel yanları da mutlaka çok. Neden bak, bir kardeşlik vardır. İnsan anasından doğduğuyla kardeş olamaz diyor tarikatta. Kimdir? Ben seni, sen beni sevdiyse, biz kardeş oluyoruz. Benim halim vaktim yerinde senin yoksa birbirimizden hiçbir ayrımız gayrımı olmuyor, bir aile oluyoruz. İki kardeş çocukları aileleri oluyoruz. Senin hanımın benim bacım oluyor, senin çocukların benim kardeşimin çocukları, benimki de aynı şekil sizin için oluyor.⁵⁴³

Neşet Ertaş, Hak ve halk âşığı bir Bektaşî ozan olarak, saf ve duru Türkçesiyle “havalandırdığı” türkülerinde; sevgi, saygı, kardeşlik, birlik, hoşgörü, akıl ve bilgi gibi değerlere dikkat çekmiş Hak'tan aldığını, türküleriyle halka vermiştir.⁵⁴⁴

“*Hasretler, gariplik, yalnızlık benim dostum, arkadaşım oldu. Seni anlayan bir kimse yok. Bunun için saatlerce ağladığımı bilirim.*” diyen Ertaş, hasretliği, garipliği ve yalnızlığı kendisine bir dost olarak bilmiştir. Bu duygularla, can dostu ve ekmek teknesi olarak gördüğü ve bir an bile yanından ayırmadığı sazı⁵⁴⁵ ile sözlerini harmanlayarak dostlar kervanına eşsiz türküler katmıştır.

Ozanın, “İkilik Noktası Çıksın Aradan” ve “Sen Benimsin Ben Seninim” türkülerinin bir kısmında dostluk değerine şöyle yer verilmiştir:

Hep kardaşık birbirimizi sevelim

Hoş dilinen birliğimizi övelim

Kötülüğü içimizden kovalım

Eğrinin emeği boş değil midir?

Kalpten kalbe bir yol vardır

Göz ile görünmez sırdır

İkimizin kalbi birdir

Sen benimsin ben benimim.⁵⁴⁶

⁵⁴³ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 100-101.

⁵⁴⁴ Vural ve Vural, “Bozkırım Dilinden Dökülenler”, 970.

⁵⁴⁵ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 77; 55.

⁵⁴⁶ Şahin, “Neşet Ertaş Türkülerinin Türkçe Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi”, 9.

Bir Neşet Ertaş türküsünün, içerisinde Âşık Seyfullah'tan, Âşık Said'den, Karacaoğlan'dan, Dadaloğlu'ndan, Fuzuliden, Âşık Kerem'den, Âşık Paşa'dan, Hacı Bektaş'tan ve Yunus Emre'den izler taşıdığı görülebilir. Bu anlamda Neşet Ertaş ve Abdalların kanaat önderleri erler ve evliyaların, aynı silsilenin ozanları olduğu söylenebilir. Türkülerle çıkılan ve dost eline giden bu yol dostlarla doludur. Bu yolda evliyalar Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre'dir. Bunlar bu yol silsilesinin kaynaklarıdır. Erler ise sayılamayacak kadar çoktur. Evliyalardan ve erlerden devam edegelen bu türkü kardeşliği nebileri de kapsamaktadır. Ertaş'a göre bu dostlar silsilesinin ortak dili türkü olmuştur. Baştan beri silsilenin bütün üyeleri, ortak duygularını değeri ve yüceliği yüksek olan türkü kanalıyla ve aracı olan "bağlama" birbirine ile bağlamışlardır. Bunun örneği bir türküsünde şu şekildedir:

Bunca erler evliyalar
Türkü sever türkü söyler
Görür gözlü enbiyalar
Türkü sever türkü söyler.

Dosta gidilmeden, dost ile sohbet edilmeden yol bitmez. Neşet Ertaş'ın türkülerinde ve bozlaklarında Hacı Bektaş, Yunus Emre, Dadaloğlu ve diğer gönül erleri sık sık anılmaktadır. Her biri Neşet için bir dosttur ve Neşet Ertaş tabiri caizse bağlama bineğine binerek dost dost dolaşır. Bu dostlar meclisinin anlatımı Neşet Ertaş dizelerinde şu şekilde anlatılmıştır:

Himmet edin ey erenler
Dost ile sohbet edelim
Gerçek sırrına erenler
Dost ile sohbet edelim

Garip bilir Ali'sini
Alimlerin velisini
Sunsun aşkın dolusunu
Dost ile sohbet edelim.⁵⁴⁷

⁵⁴⁷ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 36-52.

Yunus Emre, Mevlâna, Âşık Veysel gibi ozanların ve gönül erlerinin yolundan giden ve onlarla aynı duyguları hissedip onlarla gönül kardeşliği kuran Neşet Ertaş birlik, dirlik ve kardeşliği şu samimi ifadelerle dile getirmiştir:

“Alemde her şey çeşit çeşit olsa da yaratan birdir. Bu yüzden bütün insanlar kardeştir. O halde birbirimizi sevelim, övelim, ikiliği tefrikaya girmeden kovalım.”
Aşağıdaki türküsünde de aynı düşüncelerin yansımaları görülmektedir:

İkilik noktası çıksın aradan
Birdir Allah adı hoş değil midir?
İnsanları bir yaratmış yaradan
İnsanlar hep bir kardeş değil midir?

“Bozkırım tezenesi”, birbirlerini ve bilhassa kendisini Abdal, Çingen diye horlayıp hakir gören insanlara şöyle seslenir:

Bir yaratmış Allah tüm insanları
Ayrılık fesadın sözünden olur
Ayrı görme gel şu insanoğlunu
Her niyet kişinin özünden olur.⁵⁴⁸

Başka bir dörtlükte Neşet Usta, tüm insanlığa karşı kardeşlik çağrısını şöyle yapar:

Hâl bilen hâldaşı ol
Yol bilen yoldaşı ol
İnsanlığın kardaşı ol
Cahiller bunu anlamaz.⁵⁴⁹

⁵⁴⁸ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 84-85.

⁵⁴⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:285.

Kendisini hor ve hakir gören veya üzen hiç kimseye küskün ya da dargın olmadığını şöyle belirtir:

Uzun yoldan gelmiş gibi yorgunum
Ne kimseye küskün ne de dargınım
Bir ahu gözlüye candan vurgunum
Garip gönlüm, kapısında kul gibi.⁵⁵⁰

Türkülerinde ve söylemlerinde ezelden beri her şeyin birlik üzerine kurulduğunu vurgulayan ozan, insanların hep bir ve kardeş olduklarını ve birlikten güç aldıklarını şöyle anlatır:

Hep kardeşiz birbirimizi sevelim
Hoş dil ile birbirimizi övelim
İkiliği aramızdan kovalım
Eğrinin emeği boş değil midir?⁵⁵¹

Ertaş'ın hayatında ve türkülerinde en çok önem verdiği duygulardan biri olan sevgi, aynı zamanda dostluğun da en önemli şartıdır. Usta'ya göre sevgiyi bilmeyen dosta kavuşamaz. Bunu bir türküsünde şöyle dillendirir:

Yüzün güzelliği öztün coşkusu
İnsanı var eden sevgidir sevgi
O dostun cemali yürek tutkusu
Gönülü yar eden sevgidir sevgi
Sevgi dünyasına yalan giremez
Sevgiyi bilmeyen dosta eremez
Perdelidir dostluk her can göremez
Perdeyi kaldıran sevgidir sevgi.⁵⁵²

⁵⁵⁰ Ahmet Güven, “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan: Neşet Ertaş”, *International Journal of Languages' Education* 1 (01 Ocak 2017): 87.

⁵⁵¹ Sucu, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Tasavvufi Manada İnsan-ı Kamil Modeli”, 837.

⁵⁵² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:201.

Dünyaya zerre önem vermeyen Neşet Ertaş dünyayı, garibin gölünü bilmeyen, yâd ellerin yüzüne gülüp ona güzelliklerini gösteren buna karşılık aşığın gönlüne dert verip derdine ortak olmayan, kahrı çektirip, boyun büktüren, ağlatıp gözyaşı döktüren, bir kez olsun aşığın gönlünü almayan vefasız bir dost olarak nitelemiştir. Bir türküsünde vefasız dostuna yaptığı bir sitemi şöyle dile getirmiştir:

Yürü durma yürü yolundan olma
Eğlenip bir yerde kalmayan dünya
Zaten ben garibim anadan doğma
Garibin gönlünü bilmeyen dünya
Yad ellere güller verdin gül verdin
Şirin sohbet tatlı tatlı dil verdin
Benim yüreğime doldu ben derdin
Birazına ortak olmayan dünya
Dünyanın kahrını çektirdin bana
Nicesine boyun büktürdün bana
Ağlattın göz yaşı döktürdün bana
Bir kere gönlümü almayan dünya.⁵⁵³

Mütevazı bir kimliğe sahip Neşet Ertaş, kendisine büyük sanatçısının diyenlere “*Büyük Allah’tır. Hepimiz kardeşiz.*” diyerek kendisini kardeş saydığı insanlarla aynı noktada görmüştür. Kardeşlik anlayışının dayanışmayı da beraberinde getirmesi gerektiğinin altını çizen Ertaş, bütün insanların yardımlaşmasını, fakir, aç ve muhtaç insan kalmamasını temel hayat gayesi haline getirmiştir. İnsanların kardeş olduğunun ve kardeş kalması gerektiğinin altını çizerek, kardeşliğin anlamını derin, kapsamını da oldukça geniş tutmuştur.⁵⁵⁴ Neşet Ertaş’ın kardeşlik hukuku bütün insanlığı kapsayacak niteliktedir. Düşünce, görüş ve siyasi anlayış fark etmeksizin bütün insanları bir tutmuştur. Kin ve nefretin düşmanlık ve bozgunculuğun alıp yürüdüğü günümüzde insanların birliğe beraberliğe en çok ihtiyacı olduğu anlarda yine Neşet Ertaş türküleri devreye girmiştir. Kardeşçe yaşamının öncelendiği Ertaş türkülerinde Alevi, Sünni

⁵⁵³ Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş ve Türkülerinde İşlediği Konular”, 184-194.

⁵⁵⁴ Yılmaz, *Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası*, 39-41.

gibi ayrımlardan uzak durulmuştur. İnsanların kardeşliğine kasteden kötü insanların ayrılıkçı planlarına vurgu yaptığı bir türküsünün dörtlüğü şöyledir:

İnsanlık kastına silah yapılmış
Belli insanlık kötülüğe katılmış
Tetikler çekilmiş atom atılmış
Tetik ayrı ayrı, el ayrı ayrı.⁵⁵⁵

Neşet Ertaş beraber oturup kalktığı ve dost bildiği insanlara da samimiyetini ve kardeşlik duygularını göstermiştir. Bayram Bilge Tokel'e "*Bayram Gardaş*" şeklinde hitap etmesi onun yakın çevresine karşı olan kardeşlik ve dostluğunun nişanesidir.

Dostluğu kâmil insanın özelliklerinden kabul eden Ertaş, düşmanlarını da dostlarından ayrı görmemiş ve kişinin gerektiğinde düşmanının bile yardımına koşması gerektiğini Hacı Taşan için yazdığı türküsünde şöyle dile getirir:

Var mıdır insandan daha üstünü
Ayırmazdı düşmanını, dostunu
Diksinler Keskin'e onun büstünü
Açılsın meydanlar, Taşan geliyor
İnsan hizmetine koşan, geliyor.⁵⁵⁶

İnsan hakları, eşitlik, kardeşlik, dostluk gibi değerlerin önemini vurguladığı, haksızlığı ve savaşları yerip barışı öven, baştan başa insancıl bir özle dolu deyişleri, onun evrensel bakışının zirvesidir.⁵⁵⁷

En büyük dostu olan Hakk'ın yanından kopup gelen ve dünyada da en büyük dostunun dostlarını arayan Neşet Ertaş, aradığı dostun niteliklerini "Bir Dost Arıyorum" şiirinde şöyle sıralamaktadır:

⁵⁵⁵ Cerrahoğlu, "20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş ve Türkülerinde İşlediği Konular", 193-194.

⁵⁵⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:21.

⁵⁵⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:29.

Şu benim garip gönlümü bilecek
Bir dost arıyorum garip gönlüme
Benimle ağlayıp benle gülecek
Bir dost arıyorum garip gönlüme.⁵⁵⁸

Dost bildiği ve ortak duyguları paylaştığı erleri, evliyalari ve nebileri unutmayan Ertaş'ın aşağıdaki şiirinin bir dördlütüğü adeta çağlar öncesinde yaşamış gönüldaşlarına bir selam ve anma niteliğindedir:

Dostlara selamı saldıktan keyri
Dostlar selamımız aldıktan keyri
Canan yüzümüze güldükten keyri
Dert kalır mı Eyüp teninden ya dost.⁵⁵⁹

Hayatında küskünlüğe yer olmayan ve hiç kimseye küskünlüğü bulunmayan gönül eri Neşet Ertaş, "Semah" isimli eserinde mensup olduğu Bektaşî terbiyesi gereği, küskünlüğün ortadan kaldırılması herkesin kardeş olması gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

Küskün olanlar barışsın
Hep birbirine karışsın
Allah diyerek çağrışsın
Samah döne döne döne.⁵⁶⁰

Bu dizelerden de anlaşılacağı üzere onun gözünde bütün insanlar kardeşdir ve kardeşliğin sağlanmasının yolu da barışın tesis edilmesinden geçmektedir.

⁵⁵⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:250.

⁵⁵⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:202.

⁵⁶⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:169.

2.7.4. Dürüstlük

Dürüstlüğün kelime anlamı doğruluktur.⁵⁶¹ Sözüde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru kimse ise “dürüst” olarak tanımlanabilir.⁵⁶² Her değerde olduğu gibi dürüstlükte de değerın içselleştirilebilmesi için söylem ve eylemlere yansımaları gereklidir. Adalet ile dürüstlük birbiri ile bağlantılı ve birbirini tamamlayan değerlerdir.⁵⁶³

Dürüstlük aynı zamanda içtenlik, doğruluk, açıklık, netlik gibi kişilik özelliklerine sahip olmak anlamına gelmektedir. Dürüstlüğün zıddı olan yalan, hile, düzenbazlık gibi olumsuz eylemleri değil; doğruluk, netlik ve gerçekçilik gibi olumlu eylemleri içerir. Mevlana'nın Mesnevi'de ifade ettiği: “*Ya olduğun gibi görün veya görüdüğün gibi ol.*” sözü dürüstlüğün tam ve en yetkin ifadesidir.⁵⁶⁴ Dürüstlük, adaletin yanında; güvenilirlik, içtenlik, kibarlık, tutarlılık, affedicilik gibi kavramları da kapsar.⁵⁶⁵ Doğruluğun, en önemli boyutu öncelikle söz ve ifadelerde gerçeği ortaya koymaktır. Bunun anlamı; kişinin sözde doğruluğu ve doğru olduğuna inandığı, bildiği ve tanık olduğu gerçekleri olduğu gibi, eksiksiz, hiçbir ekleme ve çıkarma yapmadan ifade etmesidir. Doğruluğun bir diğer boyutu ise söz ve davranışlarda tutarlılığın sağlanmasıdır. Söylemlerin ve eylemlerin birbirini tamamlaması doğru bir insan olmanın temel noktası olarak kabul edilir.⁵⁶⁶ Doğruluk; dıştan içe doğru kendini sorgulatan, sadece eylemle sınırlandırılmayacak kadar sınırsız, bununla beraber eylemi ortaya çıkaran niyete kadar uzanan, kişiliği ayakta tutan varoluşsal bir mayadır. Bu doğrultuda doğruluk kavramının; sadece söylenen sözün doğru olmasından ibaret olmaması, aynı zamanda özdeki ve sözdeki doğrulukla uyumlu bir şekilde tutum,

⁵⁶¹ “Dürüstlük”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁵⁶² “Dürüst”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁵⁶³ Nevzat Tarhan, *Değerler Psikolojisi ve İnsan Güzel İnsan Modeli*, 11. bs (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 83.

⁵⁶⁴ İsmet Emre, “Dürüstlük”, *Türk Dili*, 2020, 24-25.

⁵⁶⁵ Abdullah Yalnız ve Yusuf Yılmaz, “Değerler Eğitimi Kavramı Olarak Dürüstlük Ve Dürüstlük Ölçeği (DÖ) Türkçe Formu: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17, sy 34 (2018): 653.

⁵⁶⁶ Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, 90.

davranış ve eylemlerin de doğru olması anlamına geldiği düşünülebilir.⁵⁶⁷ Yeryüzündeki dinler de doğruluğa, dürüstlüğe çok önem vermişlerdir. İslam dininde; “Bizi aldatan bizden değildir.”, “Yalan ile iman bir arada durmaz.” gibi hadisler bu gerçeğe ışık tutmaktadır. Ahi teşkilatlarında dürüst olmayan esnafın damına işaret konarak cezalandırılması doğruluk ve dürüstlüğün Anadolu’daki yansımasıdır.⁵⁶⁸ Dürüstlük için İslam’da “Sıdk” kelimesi kullanılmış ve kişinin niyet, söz ve davranışlarının doğru ve gerçeğe uygun olması anlamı kastedilmiştir.⁵⁶⁹

Sözlü kültürün en önemli kaynaklarından biri olarak kabul edilen türküler, halkın değer yargılarını, yaşam tarzlarını adet ve geleneklerini nesilden nesile aktarmakla birlikte içinde birçok temel değeri barındırır. Bu değerlerin başında da hiç kuşkusuz dürüstlük gelmektedir.⁵⁷⁰ Halk edebiyatı ürünlerinde aktarılan ana değerlerin başında gelen dürüstlük değeri, topluma müzik eşliğinde verilmeye çalışılmıştır.⁵⁷¹

Neşet Ertaş’ın hayatında ve eserlerinde de dürüstlüğün önemi ve dürüstlüğe yapılan vurgu ortaya çıkmaktadır. Özellikle türkülerinde dürüstlük en çok tekrarlanan değerlerin başındadır. Aşağıda sözleri kendisine ait “havalandırılmış” “Sevgidir Sevgi” türküsünde dürüstlük değerinin önemine şu şekilde vurgu yapılmıştır:

Sevgi dünyasına yalan giremez
Gönülden sevmeyen Hakk'a eremez
Bakar ama perdelidir göremez
Perdeyi kaldıran sevgidir sevgi.⁵⁷²

⁵⁶⁷ Zehra Gören, “Erken Çocukluk Döneminde Doğruluk, Empati, Merhamet, Adalet ve Sorumluluk Davranışlarının Kazandırılmasında Duygusal Zekanın Etkisi” (Yüksek Lisans, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2020), 31.

⁵⁶⁸ Tarhan, *Değerler Psikolojisi*, 86-87.

⁵⁶⁹ Mustafa Çağrı, “Sıdk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2009.

⁵⁷⁰ Arıcı ve Er, “Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi”, 21.

⁵⁷¹ Bars, “Kültürel Değerlerin Aktarımında Halk Edebiyatı Ürünlerinden Yararlanma”, 224-225.

⁵⁷² Şahin, “Neşet Ertaş Türkülerinin Türkçe Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi”, 9.

Ozanın bu dizelerinden anlaşılacağı gibi dürüstlüğün ön şartı sevgidir. Sevginin pak dünyasında yalana yer yoktur. Şair, her değer olduğu gibi dürüstlüğün temeline de sevgiyi koymuştur. Neşet Ertaş şiirlerinin temel değerlerinden biri olan dürüstlük özellikle çocuklara kazandırılacak değerler arasında görülmüş ve çoğu araştırmacı tarafından Neşet Ertaş şiirleri değer eğitimi bağlamında araştırma konusu yapılmıştır.⁵⁷³ Ertaş'ın birçok değeri içinde barındıran türküsü “İkilik Noktası Çıksın Aradan”, dürüstlük konusunda dinleyicilerine önemli mesajlar vermektedir. Türkünün sözleri şöyledir:

Garibin sözleri birlik içindir
Birliğin içinde dirlik içindir
Doğru çalış aileni geçindir
Eğrinin emeği boş dal midir (değil midir)?⁵⁷⁴

Neşet Ertaş'ın türkülerinde 13 yerde dürüstlük değerine rastlanmıştır.⁵⁷⁵ Dürüstlük, Ertaş'ın şiirlerinde vazgeçilmez değerlerdendir. Bu konuda Ertaş'ın, yetiştiği kültürel atmosferden önemli ölçüde esinlendiğini söylemek mümkündür. Bir şiirinde insana yalanın yakışmayacağını şu veciz ifadelerde dile getirmiştir:

Yakışmaz insana yalan
Doğru söyler insan olan
Bağrı yerde gezer yılan
Ondan ibret almıyoruz.⁵⁷⁶

Ertaş'ın kalıcılığı sanatını bir çıkar, gösteriş aracı veya şöhret basamağı olarak değil, samimi, dürüst ve idealist bir sanat anlayışına sahip bir kişiliğe sahip olmasına bağlanabilir.⁵⁷⁷ Dürüstlüğü ile bilinen Neşet Ertaş, şiirlerinde gençlere nasihatlerde

⁵⁷³ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 75.

⁵⁷⁴ Arıcı ve Er, “Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi”, 23.

⁵⁷⁵ Güven, “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan”, 86.

⁵⁷⁶ Ömer Yılar ve Rabia Yılar, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Eğitim Unsurları”, c. 2 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 995.

⁵⁷⁷ Bayram Bilge Tokel, “Sazın ve Sözü'nün Büyük Ustası Neşet Ertaş”, erişim 21 Mayıs 2022, <https://www.ytb.gov.tr/dosyalar/sazin-ve-sozun-buyuk-ustasi-neset-ertas>.

bulunmayı da ihmal etmemiştir. Ertaş bu şiirlerinde, dürüstlüğe, saygıya, kibrin kötülüğüne, Allah inancına ve cahillikten uzak durmaya vurgu yapar:

Eğer insan isen kalbini düzelt
Böyle dedim diye darılma bana
Gerçek olanları Hak deyi gözet
Hatası var ise günahı bana
At kini kibiri sıyrıl gururdan
Bilir kalbimizi bizi yaradan
Gerçektir insanı yoktan var eden
Daha bundan başka ne deyim sana
Bir Garib'im yalan yoktur sözümde
Anaları Hak bilirim özümde
Bir insan olarak dünya yüzünde
Yok iken bizleri var eden ana.⁵⁷⁸

Doğrularını şiirlerinde dile getirmekten çekinmeyen Neşet Ertaş, bu konudaki düşüncelerini söyleşilerinde şöyle dile getirmektedir:

*“Doğru bildiğimi söylemem lazım. Bu, benim kendi görüşüm, kendi aklım, kendi mantığım, kendi fikrim ve kendi aktarışım...”*⁵⁷⁹

*“Ben bu kültürün içinden gelen biri olarak, kendi doğrularımı söylüyorum.”*⁵⁸⁰

Ertaş, doğrularını anlatmazsa bunun yalan olacağını bir söyleşisinde şöyle ifade etmiştir:

*“İnsanlara, gözümün gördüğü aklımdan erdiği kadarıyla söyleyeceğim daha çok şey var; bildiğim, inandığım doğruları söylemezsem yalan söylemiş olurum. Yalan ise Allah muhafaza, şeytanın ta kendisidir.”*⁵⁸¹

⁵⁷⁸ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 75.

⁵⁷⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:27.

⁵⁸⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:18.

⁵⁸¹ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 15.

Burada ilginç bir noktaya dikkat çeken Neşet Ertaş, yalanı şeytanın kendisi olarak nitelemektedir. Bu düşünce Neşet Ertaş'ın şeytan algısı konusunda fikir vermektedir. Zira Ertaş'a göre somut anlamda varlıksal bir şeytandan bahsetmek söz konusu değildir. Ona göre insanın içinde kötülük barındırması o kişinin zaten şeytan olduğunu gösterir. Doğruluk ve dürüstlüğün zıddı yalan da buna dahildir. Ertaş'a göre kim yalancı ise şeytan odur. Bu düşüncesini sözleri kendisine ait "Aradım Şeytanı Buldum" eserinde şöyle örneklendirmiştir:

Aradım şeytanı buldum
Meğerse yalanmış şeytan
Hayret ettim orda kaldım
Gördüm ki adammış şeytan
Hayret ettim orda kaldım
Hayli fikirlere daldım
Hakikatten haber aldım
Meğerse bilenmiş şeytan
Şeytan dediğimiz yalanmış
Ne yazık ki insanlar kanmış
Yalanı benimseyen nara yanmış
Devri sıfat hayvanmış şeytan.⁵⁸²

Devir Nazariyesi bağlamında şeytanı, mizacında kötülük olan insanların hayvanlaşması olarak gören Ertaş, yalancılığı da bu hayvanların sıfatlarından olarak görür. Bunu bir eserinde şöyle söyler:

Go gaybet eylerdi yalan söylerdi
Çalardı rızasız lokmayı yerdi
Gönülleri yıkar kalp incitirdi
Onun için hayvan oldu hayvanlar.⁵⁸³

⁵⁸² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:268.

⁵⁸³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:288.

Bir başka türküsünde ise şeytanın, yalancı insanın kendisi olduğunu ve yalanla birlikte olanın şeytanlaşacağını kendine has düşünce ve üslubuyla şöyle ifade eder:

Şeytan dedikleri yalandır yalan
Şeytan olur yalanla birlik olan
Fesat verir sana olursun talan
Geri de seyrine çıkar mı çıkar.⁵⁸⁴

Doğruluğu ve dürüstlüğü her anlamda değerlendiren Ertaş çalışırken de doğruluktan ve dürüstlükten ayrılmamanın önemine şöyle dikkat çeker:

Garibin sözleri birlik içindir
Birliğin içinde dirlik içindir
Doğru çalış aileni geçindir
Düşersen darlığa güç değil midir?⁵⁸⁵

Yukarıdaki dizelerden de anlaşılacağı üzere Ertaş için insanların üzerinde ittifak edeceği en önemli hususların başında dürüstlük gelmektedir.

2.7.5. Helal Kazanç-Emek-Çalışkanlık

Helal kavramı; dinin kurallarına aykırı olmayan, dinî bakımdan yasaklanmamış olan, haram karşıtı gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁸⁶ Kazanç ise; satılan bir mal, yapılan bir iş veya harcanan bir emek karşılığında elde edilen para, getiri, temettü olarak tanımlanmaktadır.⁵⁸⁷ İki kelimenin birleşiminden oluşan helal kazanç ise; dinin kurallarına aykırı olmayacak şekilde satılan bir mal, yapılan bir iş veya harcanan emek karşılığında elde edilen getiri olarak düşünülebilir.⁵⁸⁸ Kuranı Kerimde ve hadislerde

⁵⁸⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:226.

⁵⁸⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:226.

⁵⁸⁶ “Helal”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁵⁸⁷ “Kazanç”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁵⁸⁸ Ekrem Erdem, “Helal Kazanç, İnsan Onuru ve Erdemli Toplum İnşası: İlgili Hadisler Üzerinden İktisadi Bir Değerlendirme”, *Helal ve Etik Araştırmaları Dergisi*, sy 4 (2022): 1-17.

helal kazancın ilkeleri belirlenmiş ve Müslümanların bu konuda hassasiyet göstermeleri emredilmiştir.⁵⁸⁹ Öte yandan İslâm hukukunda araçların da amaçlar gibi meşru olması esastır. Bu sebeple helâl ve temiz kazanç teşvik edilmiş, buna mukabil haram, gayri meşru ve kirli (habis) yollardan elde edilen kazançlar yasaklanmıştır.⁵⁹⁰ Ashabı kiram içerisinde özellikle helal kazanç konusunda başta Cabir b. Abdullah (ra) olmak üzere örnek olarak gösterilebilecek pek çok sahabe bulunmaktadır.⁵⁹¹

Emek, kelime anlamı olarak; bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü, mesai, hizmet demektir.⁵⁹² Daha çok sosyo-ekonomik bir kavram olarak bilime mâl olmuş emek, sistematik anlamda ilk defa Sanayi Devriminden sonraki süreçte ortaya çıkan ve işçinin işte harcadığı zamanın maddi ve manevi anlamdaki karşılığı olarak tanımlanmıştır. Emeği değer kavramıyla eş değer bir unsur olarak gören Adam Smith onu “bütün şeylere ödenen ilk fiyat, gerçek satın alma parası” şeklinde tanımlamıştır. Dolayısıyla Smith dünyada bulunan servetin büyük bir çoğunluğunun altın ve gümüş yoluyla değil; emekle satın alındığını ifade etmiştir.⁵⁹³

Çalışmak ise; bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak demektir.⁵⁹⁴ Çalışkanlık ise “çalışmak” kelimesinden türetilmiştir ve anlam olarak “çalışkan olma durumu, faaliyet” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁹⁵ Bu durumda çalışkan bir birey için, “İşten kaçmayan ve çalışan kimse” denilebilir. Çalışkanlık hem birey hem de eğitim için davranış ifade eden en önemli değerlerden biridir. Hayatta başarılı olan kişilere bakıldığında genellikle düzenli çalışan kişiler olduğu görülmektedir. Bu anlamda başarının anahtarının da çalışkanlık değerine sahip olmakta saklı olduğu apaçiktir. Çalışkan insanların sadece eğitim ve meslek yaşamında değil, sosyal hayatta

⁵⁸⁹ Âdem Dölek, “Kur’ân’a ve Hadîslere Göre Helâl Kazancın İlkeleri”, *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*, 2020.

⁵⁹⁰ Kürşat Demirci ve Ferhat Koca, “Helâl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1998.

⁵⁹¹ Muhammed Emin Yıldırım, “Helal Kazanç Örneği Bir Sahâbi: Cabir B. Abdullah (r.a)”, *Asr-ı Saâdet’te Ticaret ve Tüccar Sahabiler* (İstanbul: İGİAD Yayınları, 2014), 136-141.

⁵⁹² “Emek”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁵⁹³ Hasan Yüksel, “Emek Kavramının Ortaya Çıkışında Rol Oynayan Tarihi Dönüm Noktalarının Süreç Merkezli Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19, sy 2 (2014): 258-60.

⁵⁹⁴ “Çalışmak”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁵⁹⁵ “Çalışkanlık”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

da takdir edilen insanlar olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür.⁵⁹⁶ Hem helal kazanç kavramının kelime anlamının hem de çalışkanlık kavramının türetildiği “çalışmak” kelimesinin ortak kavram olarak “emek” anlamını ihtiva etmesi, helal kazanç-emek-çalışkanlık kavramlarının birbiriyle bağlantısını ortaya koymaktadır. Ayrıca bu üç kavram “değer” ifade etmesinden dolayı da sosyal hayatta önem arz eden kavramlardır.

Neşet Ertaş şiirlerinde helal kazanç, emek ve çalışkanlık önemli değerler olarak işlenmiştir. Ertaş, daha 5-6 yaşlarından itibaren hep çalışmış ve elinin emeğiyle geçinmiştir. “*Alnımın teri olmayan bir parayı yiyemem, Allah da nasip etmesin.*” diyen Ertaş’ın bu konudaki titizliği göze çarpmaktadır. Bir şiirinde helal kazancı şöyle işlemektedir:

Dünya güzeldir belki gider hoşuna
Değme sakın bela gelir başına
Doğru git gel helal olan işine
Belki sapıtlar yolundan gönül.⁵⁹⁷

Çalışmayı ve helalinden kazanmayı bir ibadet olarak gören Neşet Ertaş, hırsızlık bir yana boş durmayı bile günah saymıştır. Rızasız ve hak edilmemiş lokma onun gözünde haramdır. Şiirlerinde bu düşüncesini şöyle anlatır:

Boş durmak günahtır çalışmak sevap,
Çalış ne duruyon, sen de bir şey yap.
Çoğalır yoldaşın, gör nice ahbap.
Zengin isen ya bey derler ya paşa
Fukara isen ya abdal derler ya cingan haşa.⁵⁹⁸

⁵⁹⁶ Vedat Aktepe, Abdulkadir Uzunöz, ve İlhami Sarıçam, “Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Çalışkanlık Değerine Yönelik Metafor Algıları”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6, sy 2 (2020): 451.

⁵⁹⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:251.

⁵⁹⁸ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 656-658.

Ertaş'ın şiirde tembel ile çalışkan ayrımını yaparken günah ve sevap kavramlarını kullanması İslam'da çalışmanın ibadet oluşuna atıf yapması açısından dikkat çekmektedir.⁵⁹⁹ Bir başka şiirinde ise emeksiz kazancı ahiret inancı doğrultusunda yorumlayarak dünyada hayvan olmanın özelliklerinden biri olarak şöyle ifade eder:

Go gaybet eylerdi, yalan söylerdi,
Çalardı, rızasız lokmayı yerdi,
Gönülleri yıkar, kalp incitirdi,
Onun için hayvan oldu hayvanlar.⁶⁰⁰

Neşet Ertaş'ın helal yoldan kazanmanın değer ve önemine atıfta bulunduğu bir başka türküsü ise “Dertli Yoldaş” tır.⁶⁰¹ Ayrıca helal kazançla bağlantılı olarak çalışmanın da önemine ve boş durmanın faydasızlığına vurgu yapıldığı türkünün sözleri şöyledir:

Sen de bir insansın insanlar gibi
Haksız kazancınan sürmedin demi
İnsanlığın kuralları böyle mi
Zengin isen ya bey derler ya paşa
Fukara isen ya abdal derler, ya cingan haşa.
Boş durmak günahdır çalışmak sevap
Çalış ne duruyon, sen de bir şeyler yap
Çoğalır yoldaşın, gör nice ahbap
Zengin isen ya bey derler ya paşa
Fukara isen ya abdal derler, ya cingan haşa.⁶⁰²

⁵⁹⁹ Eroğlu ve Çetin, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinin Halkbilimsel Açıdan İncelemesi”, 398.

⁶⁰⁰ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 657-658.

⁶⁰¹ Halit Altay Göde ve Nezih Tatlıcan, “Neşet Ertaş'ta Gönül Kavramı Üzerine Bir Deneme”, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 427.

⁶⁰² Sucu, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Tasavvufi Manada İnsan-ı Kamil Modeli”, 839.

Neşet Ertaş'ın türküleri incelendiğinde çalışma eyleminin aynı zamanda yardımlaşma, dayanışma ve sorumluluk duygusu içerisinde yapılması gerektiği dikkat çekmektedir. Çalışmak değerinin aynı zamanda sorumluluk bilinciyle anlam bulduğu ifade edilebilir. Bunun örneği bir şiirde şöyledir:

Garib'in sözleri birlik içindir
Birliğin içinde dirlik içindir
Doğru çalış, aileni geçindir
Düşersen darlığa, güç değil midir?⁶⁰³

Ertaş'ın "İkilik Noktası Çıksın Aradan" isimli türküsü birçok değer yanında çalışkanlık değerine de vurgu yapmaktadır:

Hep kardaşız birbirimizi sevelim
Hoş dil ile birbirimizi övelim
İkiliği aramızdan kovalım
Eğrinin emeği boş dal midir (değil midir)?
Garibin sözleri birlik içindir
Birliğin içinde dirlik içindir
Doğru çalış aileni geçindir
Eğrinin emeği boş dal midir (değil midir)?⁶⁰⁴

Rızasız lokmayı haram bilen ve bu düsturda hayatını sürdüren Ertaş, kazancın ancak alın teri karşılığında olması gerektiğini ve paranın; başkalarına muhtaç olmamak adına bir anlam ifade ettiğini, bunun dışında bir anlamı olmadığını savunmuştur. Bu doğrultuda zenginliği şöyle yorumlar:

"Zenginlik, korkulacak şeydir; ben zenginlikten korkarım. İnsanın, bir insan ömrü içinde zengin olmasını pek helâl bulmuyorum; çünkü insanın ömrü yetmez alın teriyle kazanıp da zengin olmaya."

⁶⁰³ Güven, "Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan: Neşet Ertaş", 85-86.

⁶⁰⁴ Arıcı ve Er, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", 23.

Alın teri ile kazancın az olacağını ve zenginliğin yolunun bir nevi alın terinden geçmediğini ifade eden Ertaş, hayatı boyunca her lokmasını hak ederek kazanmaya önem vermiştir. Bu anlayışı doğrultusunda şunları dile getirmektedir:

“Halkın karşısına çıkıp türkü söylediği zaman, halkın yüreğinde bir şey uyandıramayan, aldığı parayı, yediği ekmeği helâl ettirememiştir.”

Ertaş helal kazanç dışında hiçbir kazanç yoluna teveccüh etmemiştir. Almanya'ya gittiği ilk dönemlerde maddi zorluk çeken Ertaş, Alman müzik okulunda verdiği dersler sonucunda pasaportuna yazılan “sazının öğretmenidir” ibaresinden dolayı ömrünün sonuna kadar hiç çalışmadan geçinebilecekken onun bunu istememiş olması helal kazancın Neşet Ertaş'taki anlamını ortaya koyar niteliktedir.⁶⁰⁵

Neşet Ertaş'ın hatırı sayılır dostlarından olan Erol Parlak, “Garip Bülbül” kitabını hazırladığı süreçte Neşet Ertaş ile ilgili yaşadığı ve kendisinin hala unutamadığı ders niteliğindeki bir anıyı şöyle anlatmaktadır:

Garip Bülbül kitabı ile ilgili yapmış olduğum çalışmanın verilerini incelemek üzere kendisini evime davet etmiş ve aracım ile birlikte eve doğru gitmekteyken Beşiktaş semti Barbaros Bulvarı başında yoğunlaşan trafik nedeniyle durmak zorunda kalmıştım. Usta; aracın camını açarak bu zor koşullarda simit satmaya çalışan bir simitçiye yanına çağırdı ve başındaki şapkasını yüzüne siper edip kendisini tanımamasını sağlayarak bir simit istedi. Cebinden çıkardığı büyükçe miktardaki bir parayı bir simit karşılığı verip sonrasında hızla camı kapatarak simitçiye sırtını döndü. Belli ki yüz yüze gelmeme sebebi simitçiye eziklik duygusu yaşatma kaygısından. Fakirin ekmeği tatlı olur diyerek; bir parça simit koparıp bana uzatıp konuyu kapattı. Ben, yol boyunca ve daha sonraları o anları hep düşündüm. Bir kez daha anladım ki; böylesi yüce sanatı ve eserleri, ancak bu enginliğe, bu cömertliğe erişmiş bir gönül yaratabilir!⁶⁰⁶

Bu anı, Ertaş'ın helal kazanç, emek ve çalışkanlık kavramlarına yüklediği anlamı ve bu anlayışının hayatında edindiği yeri ortaya koymaktadır.

⁶⁰⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:36-37.

⁶⁰⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:38.

2.7.6. Hikmet (Bilgi)

Hikmet, kelime anlamı olarak “bilgelik” demektir.⁶⁰⁷ Bilgelik ise; “Bilge olma durumu ve niteliği” olarak tanımlanabileceği gibi bilgiyi ve hikmeti de ifade etmektedir.⁶⁰⁸ Bu anlamda hikmetin bilgi ile ilgili olduğu söylenebilir. Bilgi ise; insan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü, malumat” olarak ifade edilebilir.⁶⁰⁹ Klasik sözlüklerde “hikmet” kelimesinin (çoğulu hikem) “yargıda bulunmak” anlamındaki “hüküm” mastarından isim olduğu belirtilir; ayrıca “engellemek, alıkoymak, gemlemek; sağlam olmak” manalarına gelen ihkâm mastarlarıyla anlam ilişkisi bulunur. İbn Düreyd’in tespitine göre Arapçadaki “el-kelime mine’l-hikme” deyiminde geçen hikmet kelimesinde “alıkoymak, gem vurmak, sakındırmak” anlamı daha çok belirgindir. Zira bu deyimle kastedilen şey insanı iyi olana yönlendiren, çirkin ve kötü olandan alıkoyan sözdür. Böyle ahlâkî muhtevalı özlü sözlere hikmetin yanı sıra hüküm de denilmektedir.⁶¹⁰ Hikmet, terim anlam olarak din ve felsefe gibi birçok ilim alanının içerisine girdiği için tanımlamalar farklılık arz etmektedir. En genel anlamda hikmet, “en üstün ilimlerle en üstün hususları bilmek; insanın, gücünün yettiği kadarıyla eşyayı, varlıkta mahiyeti ne ise o olarak bilmesi; lehte ve aleyhte olanın kendisiyle bilinip ifade edildiği faydalı ilim” gibi manalar taşımaktadır. Hikmet ile ilgili yapılan tanımlamaların anlam olarak ortak bir tanımda birleşmesi zordur. Bunun sebebi hikmet kavramının içinde barındırdığı zengin anlam dünyası olabilir. İslam düşünce dünyasında, hikmetin tanımı üzerine öne sürülen görüşlere ziyade olarak başka milletlerden intikal eden felsefenin de etkileriyle yeni anlamlar katılmış ve hikmet kavramı kapsamlı bir terim haline gelmiştir. Burada en dikkat çekici nokta ise; Kuran-ı Kerim’in nazil olduğu dönemlerde Arapların “hikmet” kelimesini “içinde nefsi uyaran, iyiliği tavsiye eden, saadet ve bedbahtlıkla ilgili tecrübeleri aktaran, edep ve ahlâkın özünü yansıtan sözler” manasında kullanmalarındır.⁶¹¹ İslami dönemde genellikle “emsal” ve “edep” başlığı altında derlenen kitaplarda Cahiliye devrindeki

⁶⁰⁷ “Hikmet”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁶⁰⁸ “Bilgelik”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁶⁰⁹ “Bilgi”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁶¹⁰ İlhan Kutluer, “Hikmet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1997.

⁶¹¹ Mehmet Reşat Şavlı, “İslam Düşüncesinde Hikmet Anlayışı” (Doktora, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 2014), 3.

hikmet anlayışını yansıtan örneklere de rastlanmaktadır.⁶¹² Hikmet kelimesi Kur'anı Kerimde de defalarca kez ve farklı anlamlarda geçen en önemli İslami kavramlardan birisidir.⁶¹³ Aynı şekilde Peygamber Efendimizin (sav) hadislerinde de hikmet çok çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.⁶¹⁴

Müziğin eğlenme, dinlenme, duyguları ifade etme ve eğitim gibi anlamlarının yanında bilimsel, sanatsal ve kültürel işlevlerinin de olduğunu söylemek mümkündür.⁶¹⁵ Neşet Ertaş hikmeti çok geniş anlamda anlamış ve hikmetin ifade edebileceği bütün anlamları söyleşilerinde ve türkülerinde dile getirmiştir. İlme, bilime önem veren Neşet Ertaş'ın da hikmete yönelik yaptığı tanımlama derin anlamlar ifade etmektedir. Hikmeti felsefi derinlik ve duyuşsal ifade ve kendini bilme üçgeninde değerlendiren Ertaş bir söyleşide şu hikmetli sözleri söylemiştir:

Hikmet dedin de... Şimdi hepimiz insanız, dünya bir penceredir, her gelen baktı geçti diye bir türkü vardır hani... Her insan bir dünyadır aslında, insan vücudu dünyadır, gözleri de pencere. Bizler ruhuz, hepimiz ruh olarak bakıyoruz dünyayı herkes kendi gözü ile görüyor. Onun için dünya bir penceredir. Ben şahsen gördüğümü, duygumu, görüşümü anlatıyorum. Arif olan için, dünya gözünün önündedir, illa şu demeye ne gerek var. Huzurunuzdan irak, kendini bilmeyen hiçbir şey bilmez. Yaşı ne olursa olsun, hiç önemli değil Kendini bilen, her şeyin farkına varıyor efendim.⁶¹⁶

Neşet Ertaş, dünyadaki her şeye hikmet nazarıyla bakmıştır. O, hikmetin ve geleneğin farklı meşrelerini kendi gönlünde yeniden yorumlamıştır.⁶¹⁷ Ertaş, evrenin düzenini, hayatın anlamını, insanların dünyaya gönderilişini ve herkesin hayattaki konumunu ve gelir düzeyinin farklı olmasını Yaratan'ın hikmeti olarak görmüştür.⁶¹⁸

⁶¹² Kutluer, "Hikmet".

⁶¹³ Selman Kuzu, "Kur'an'a Göre Hikmet Kavramı" (Doktora, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2002).

⁶¹⁴ Halil İbrahim İnak, "Hadislerde Hikmet Kavramı" (Yüksek Lisans, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2007).

⁶¹⁵ Akıncı, "Kültürel ve Ahlakî Değerlerin Öğretiminde Müziğin Yeri ve Önemi", 100.

⁶¹⁶ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 232.

⁶¹⁷ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 220.

⁶¹⁸ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 84-85.

Neşet Ertaş, tabiri caizse kelimelerinin içine, bağlamasının tellerine, bağlamasının sinesine sakladığı hikmetleri her zaman dile getirmiştir.⁶¹⁹ Örneğin Ertaş, ananın önemini ifade ederken, onun doğurganlığının hikmetini Hakkın yaratma gücüne intisap eden bir yorumla hikmetin ifade ettiği anlam zenginliğinden faydalanmıştır. Bunu bir şiirinde şöyle ifade eder:

Garib'im halımı bildir
Hikmetleri gizli sırdır
İkisinin de kalbi birdir
Biri anam biri yârim.⁶²⁰

Ertaş'ın yarım asırdan fazla süren sanat hayatının özellikle son dönemlerinde “havalandırdığı” türkülerine bakıldığında bunlar birer türküden daha fazlasıdır. Abdal ruhlu şairin son dönemlerdeki türkülerinde hikmet penceresinden bakan, hikmetli dizelerin yer aldığı söylenebilir. Bu dönemde sevgi, Hak, insan, gönül gibi nice kavramların daha çok işlendiği görülmektedir. Hikmet burcu olarak adlandırılabilir bu durum onun beslendiği irfan pınarının tezahürü olarak görülebilir. Ertaş, sanatının kemalât dönemindeki türkülerinde daha çok dervişane bir üslup hakimdir. Ertaş'ın türkülerindeki alem-insan fikrini ancak hikmetteki bağlamı ile anlamak mümkündür. İnsanı, alemi, gönlü ve daha birçok olguyu hikmetle açıklayan Ertaş, atası olarak kabul ettiği ve aynı yolun yolcusu olarak gördüğü Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi gönül erlerinden aldığı hikmetle düşünce dünyasını oluşturmuştur.⁶²¹

Neşet Ertaş hem yaşamıyla hem de sanatıyla bir geleneğin temsilcisi olmuştur. O, varlığını hep gelenekte ve hikmette bulmuş fakat zamanın dinamiklerine, aktüel olana da zıt düşmemiştir. Hikmet penceresini önemseyen Ertaş'ın oyun havası tarzında söylediği türkülerinde bile hep bir hüznün ve bilgelik vardır. Her ne kadar oyun havası tarzında eserlerinden birisi olan “Halime Kız” parçasını çaldığında insanlar kalkıp oynamışlarsa da selde boğulan Halime'nin hikâyesini anlatan bu türkü, kızının na'şını

⁶¹⁹ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 128.

⁶²⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:225.

⁶²¹ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 108-109; 136.

bulan annesinin, ölümün acısı ile nasıl kendinden ayrıldığıнын hüznünü içerir. Kimilerinin oynayarak raks ettiği bu türküde aslında bir hüznün hikmeti gizlidir. Babası Muharrem Ertaş'ın kendisine "Nereden aldınız bu türküleri ve havaları" diye sorulduğunda, hiçbirini sahiplenmeyerek "Ustalarımından aldım, onlar da kendi ustalarından almış." şeklinde cevap vermesi ve oğlu Neşet Ertaş'ın kendisine ait türkülerinde bile ismini kullanmaması ve duygu bağıını babasından başlatarak onun ustalarına kadar isnat ettirmesi âşıklar arasındaki usta-çırak ilişkisinden daha da öte bir geleneğin ve hikmetin varlığına işaret etmektedir. Ertaş'ın şu sözleri bu konuya bakışını özetler niteliktedir:

*"Türkülerimizde adımız soyadımız geçmez. Koyamayız biz. Babadan kalmadır bu da bizde. Babamın türkülerinde de yoktur ismi ya da soy ismi. Aynı duygular bize de nakşolmuş. O değil, ben sen davası değil."*⁶²²

Hikmet burcundan seslenen Ertaş, konuşmaya başladığında dinleyiciler arasında sanki bir hikmet kapısının aralandığı ve hikmet dünyasına doğru yolculuğa çıkıldığı hissi ortaya çıkmıştır. Bayram Bilge Tokel'in bir söyleşide kendisine sorduğu bir soruyu cevaplandırırken hikmet dolu veciz ifadeleri dikkat çekicidir. Zira Bayram Bilge Tokel'in kendisine:

"Allah senin gibi fakir fukarayı düşünen insanlara daha çok versin ama sanki pek öyle olmuyor; kesesinden başka bir şey düşünmeyenlere daha çok veriyor gibi, ne dersin?" demesi üzerine şu hikmetli cevabı verdi: *"Bayram gardaş, onlara Allah vermiyor, onlar zorla alıyorlar..."*⁶²³

Neşet Ertaş şiirinde hikmet bağlamında "Ariflik" metaforu da sıkça dile getirilir. Arif manevi tecrübeyle marifet ve hakikat mertebesine ulaşan Sufi olarak adlandırılabilir.⁶²⁴ İrfan geleneğinin öznesi olan "Arif" ilmini medreseden, hocadan veya kitaptan değil bizzat gönül ve kalp yoluyla Haktan alır ve bu ilim "Hikmet" olarak adlandırılır. Kuran- Kerim hikmetin önemine dikkat çekmiş ve "Kime hikmet verilmiş

⁶²² Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 36-52.

⁶²³ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 13.

⁶²⁴ Süleyman Uludağ, "Ârif", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1991.

ise ona büyük bir hayır verilmiştir.” buyurmaktadır.⁶²⁵ Bir hadis-i şerifte ise Peygamber Efendimiz (as) “Hikmet, Müslümanın yitiğidir, onu bulduğu yerde almaya da en hak sahibi kimsedir”⁶²⁶ buyurmuştur. Arif varlığın sırrını çözmüş ve keşif yolları açık olan kişidir. Neşet Ertaş’ın bu konuya dair en güzel örnek türkülerinden bir tanesi “Arife Tarif” isimli türküdür. Arifliğin niteliklerinden bahsettiği türkü şu şekildedir:

Arife tarif ne hacet
Hak meydanda gördü isen
O senindir sen onunsun
O sendedir sen ondasın
Eğer bile bildi isen
Arif olan bunu sezer
Derunumdan gevher ezer
Daima seninle gezer
Can gözüynen gördü isen.⁶²⁷

Bu deyiş, Neşet Ertaş’ın gönül dünyasını özetler niteliktedir. Nitekim Arif, kendini ve Tanrı’yı bilen kişidir. O yüzden kendini bilene bütün varlığın bilgisi açılır. Bu sebeple arifin tarife, yani kuru bilgiye ihtiyacı yoktur. Başkalarının baş gözüyle gördüğünü, o kalp gözüyle görür. Başkalarının sırtından öğrendiğini, o sadırdan (gönülden) öğrenir.⁶²⁸ Ertaş’ın “Yar İmiş Meğer” türküsünde yapılan vurgu bu içeriği hatırlatmaktadır:

Türap olup yâre varayım dedim.
Ayağına yüzüm süreyim dedim.
O yârin sırrına ereyim dedim.
Arifler keşfeder ya dost ya dost,
Sır imiş meğer sır imiş meğer.⁶²⁹

⁶²⁵ el-Bakara 2/269.

⁶²⁶ Tirmizi, *İlim 19; İbn Mâce, Zühd 17*.

⁶²⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:172.

⁶²⁸ Barkçin, *Gönül Dağı*, 22.

⁶²⁹ Keleş, “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar”, 529-530.

Tasavvufta nefsin mertebeleri, makamları ve hâlleri vardır. Kendini-nefsini tanıma, idrak etmenin önemi “Nefsini tanıyan Rabbini de tanır.” şeklinde tabir edilir. Kendini ve Rabbini bilmeye “marifet” denir. Ertaş ise bu bilgi düzeyini "Ariflik" olarak nitelendirir. Mutasavvıflarca “marifet” olarak adlandırılan bu bilgi türünün içinde esasında, insanın bizzat kendisi, kâinat ve Allah hakkında sahip olunması gereken bütün bilgiler vardır.⁶³⁰ Bilindiği üzere sözlü kaynağın iki ögesi vardır. Birincisi gelenek, ikincisi ise Ariflerin temsil ettiği “İrfan’dır. İrfan, yalnız davranışla, insanlar arasındaki karşılıklı tutumlarla ilgilidir. Ertaş’ın bu bağlamdaki eserleri irfan ile oluşmuştur.⁶³¹ Neşet Ertaş eserlerinde Bektaşiliğin önde gelen öğelerinden akıl, mantık, bilgi ve bilime saygı gibi konuları ustalıkla işlemiştir.⁶³²

Alevi-Bektaşi inancına göre bilginin kaynağı Hak’tır. Hakka ancak akıl ve bilgi yolu ile varılabilir. Hakkın birliğinde bütün insanları birlemiş olan Neşet Ertaş; akıl, bilgi ve bilim gibi değerlerin önemini her fırsatta dile getirmiştir. Bu doğrultudaki değişlerinden birisi aşağıdaki gibidir:

İsterim ki bu dünyada
Hiç kimse cahil kalmasın
Okusun ilmin kitabını
Cahilden akıl almasın
İlmedenler nurlaşıyor
İlmetmeyen körleşiyor
İlimle dünya birleşiyor
Söyle ki neden olmasın.⁶³³

Cehaletin insanların önünde ne kadar büyük bir engel olduğunu göstermesi açısından yukarıdaki türkü önemlidir. Yukarıdaki dizelerden de anlaşılacağı gibi cehalet; insan haklarından öte, toplumda anarşiye yol açan, insanların arasına

⁶³⁰ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 661-662.

⁶³¹ Mert Kılıç, “Alevi-Bektaşi Müziği İçerisinde Neşet Ertaş’ın Eserlerinin Analizi” (Yüksek Lisans, Ankara, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2019), 32-33.

⁶³² Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 309.

⁶³³ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 305.

ayrımcılık tohumları eken en önemli unsurlardan biri olarak anılmaktadır.⁶³⁴ Kendisi de bu dizeleri kendi düşünceleri ile şöyle açıklar:

Her insan okuyup cahil kalmamalı, insanlar ve milletler ilim ve irfanın arkasından koşmalı, ilim nerede ise oraya gitmelidir. İlimin peşinden koşanlar nurlanır; cahiller hem bedenen hem ruhen körleşirler ne kendilerini ne de başkalarını göremezler. Bütün isteğim, güzel yurdumun dünya devletleri ile yarışsın ve onlardan geri kalmasın.⁶³⁵

Onun derdi insanın cehaletten kurtulmasıdır. Cehaletten kurtulmanın yolu da ancak gönlünü ve kendini bilmekten geçer. Kendini bilen gönlünü ve Hakk'ı; Hakk'ı bilen de aklı, kalbi ve ilmi bilir.⁶³⁶ O'nun şikâyet ettiği, uzak durulması gerektiğini söylediği ve her sorunun kaynağı olarak gördüğü şey cehalettir. Okuma yazmayı çok sonraları öğrenen Ertaş, şiirlerinde “ilim” den çokça bahseder.⁶³⁷ Ertaş her türlü huzursuzluğun kaynağını cehalet olarak görmüştür. Cehaletle mücadele ettiği için eğitimciler ve bilim adamları onun gözünde çok değerlidir. O toplumun topyekûn eğitilerek düzeleceğine inanmıştır. Ona göre üç beş arifle dünya arif olmaz. İlimsizlik, bilgisizlik cehaletin; cehalet de her türlü kötülüğün kaynağıdır. Bunu bir deyişinde şöyle nakleder:

İlimsizlik bilgisizlik yüzünden
Cehalet hortlayıp çıkar mı çıkar
Sevgisizlik saygısızlık yüzünden
İnsan insanlıktan bıkar mı bıkar

Şeytanlar kol gezer cahil avcısı
Avlar cahilleri olur hocası
İnsanlık düşmanı zehir fetvası
Cahil beyinler kanar mı kanar.⁶³⁸

⁶³⁴ Sucu, “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Tasavvufi Manada İnsan-ı Kamil Modeli”, 838.

⁶³⁵ Yılmaz, *Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası*, 41.

⁶³⁶ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 131.

⁶³⁷ Yılar ve Yılar, “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Eğitim Unsurları”, 995.

⁶³⁸ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 654.

Ertaş, bu deyişinde insan olmanın temelini sevgi, saygı değerlerinin yanında ilmi de yerleştirmiştir.⁶³⁹ “Bozkırın Tezenesi”, insanın insanlığını yitirmesinin sebebini sevgisizlik ve cehalet olarak belirlemiştir. Onun türkülerinde ısrarla vurguladığı akıl, ilim, bilgi gibi unsurların daha çok öne çıkması, temsil ettiği gelenek ile anlaşılabilir.⁶⁴⁰ “*Bir milletin türkülerini yapanlar, yasalarını yapanlardan daha güçlüdür...*” diyen Ertaş, irfan ve sanatın, medeniyetin mayası olduğunu sürekli hatırlatır. Hayatının tek ukdesi okumak olan Ertaş, bu konuda gençlere sürekli okumayı tavsiye eden bir gönül öğretmeni olmuştur.⁶⁴¹ Neşet Ertaş'ın şiirlerinin yanında hayatını da incelediğimizde bilime, okumaya, ilim sahibi olmaya çok önem verdiği malumdur. Hatta bununla ilgili olarak, yapılan bir söyleşide, evlatlarının hepsinin okuduğunu ve en büyük gururunun bu olduğunu dile getirmektedir. Ona göre tüm sıkıntıların kaynağı cahilliktir. Hayatında karşılaştığı problemlerin de çoğunun altında yatan temel sebebin cahillik olduğunu vurgular. İlme verdiği önemi “Zamana Uymasını Bil” şiirinde net bir şekilde görmek mümkündür:

Her yürüyen ileriye gidiyor
Bilmem okudun mu ilim ne diyor
Dedesini torunları yediyor
Biraz da kendine gelmesini bil

Cehalet şu bana neler eyledi
Boş yere bağladı, boşa eğledi
Garip bu sözleri sana söyledi
Gel kardaş, zamana uymasını bil
Sana söyleneni duymasını bil.⁶⁴²

⁶³⁹ Güven, “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan”, 84.

⁶⁴⁰ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 217-222.

⁶⁴¹ Yağmur, *Aşkın Son Ozanı*, 177-178.

⁶⁴² Sucu, “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Tasavvufi Manada İnsan-ı Kamil Modeli”, 837-838.

“Zamana Uyumasını Bil” isimli eserde bilime verdiği önem ve açık fikirli olma gibi değerler yer almaktadır.⁶⁴³ Bireylerin mutluluğunun temeli olan, dinî ve felsefi olarak kabul edilebilecek değerlerden biri de bilgeliktir. Neşet Ertaş türkülerinde de bu değerler mutluluğun kaynağı olarak işlenmiştir.⁶⁴⁴ Örneğin “Saygı Duyarım” adlı türküsünde saygı, eşitlik, birlik beraberlik, insan sevgisinin yanında ilim sevgisi değeri de ön plana çıkmaktadır. Onun eğitime, ilme ve bilgiye verdiği değer şu sözlerde açıkça görülmektedir:

Cehaletin kökü söktüğü için
Yerine insanlık ektiği için
Ozan anıtı diktiği için
Kırşehir iline övgü duyarım
Süren olur cehaletin atını
Kim çevirir cahilin kuvvetini
Belki bir gün babamın anıtını
Sarsan olur diye kaygı duyarım.⁶⁴⁵

Bilimin önemi üzerinde ısrarla duran ve zamanın ruhunu yakalamanın ehemmiyetine dikkat çeken Ertaş bir röportajında Alevi-Bektaşî inancına karşı uzak durmasının sebebini açıklarken bilime özellikle vurgu yapmıştır. Onun gelenekten ve hikmetten ayrılmadan zamanın ruhunu nasıl yakaladığı sözlerine yansır. Haşim Akman ile söyleşisinde Alevi-Bektaşî kuruluşlarına ve ozanlarına oldukça ağır eleştiriler yöneltir. Akman'ın, “*Almanya'daki Alevi dernekleri sizi konserlerine çağırır mı?*” sorusuna, şu karşılığı verir:

Onlar alışımsı, pir, pir, pir demezen olmaz. Ali, Ali, Ali; Haydar, Haydar, Haydar; Mustafa, Mustafa, Mehmet, Mehmet, Mehmet demezen kabul etmezler. Yüz elli sene pir desen, Haydar desen, gel, buradayım der mi sana? Olur mu? Artık 21. asırdayız, ilim dünyadan çıkmış, yıldızları geziyor, sen, ben daha nelerle uğraşıyoruz. Onlar, onları çağırınları çağırıyorlar, onlar gidiyorlar.⁶⁴⁶

⁶⁴³ Turhan ve Kova, “Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları”, 121.

⁶⁴⁴ Aktaş ve Şimşek, “Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı”, 463.

⁶⁴⁵ Arıcı ve Er, “Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi”, 23.

⁶⁴⁶ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 19-21.

Sanatının olgunluk çağında hikmet esaslı sözler söyleyen Neşet Ertaş'ın o dönemdeki şiirlerinde de hikmetin kokusu vardır. Babası ve aynı zamanda ustası Muharrem Ertaş'tan miras kalan sağlam bir sanatçı kişilikle birlikte hayatı boyunca yaşadığı acı, yoksulluk, gurbet ve ayrılıklar onu yeteri kadar olgunlaştırmış ve hikmet burcundan konuşmaya hazır bir ruhsal yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Özellikle Almanya yılları ile daha da hızlı kazandığı sağlam, oturmuş fikri ve felsefi derinlik onu kendi kişilik ve karakteri ile uyumlu eserler ortaya koymaya itmiştir. Son yıllarında söylediği çeşitli türkü ve bozlaklar şu şekildedir:

Bunca yıldır daldan dala konarsın
Yuva yap bir dalda kal gayri gönlüm
Beyhude yerlere boşa yanarsın
Canıyın kıymetin bil gayri gönlüm
Sen de eller gibi gül gayri gönlüm.

Coşkun sel gibiydim, yoruldum gayri
Çok bulanık aktım, duruldum gayri
Nice güzel gördüm hep aynı aynı
Hakikatte gönül bir imiş meğer.⁶⁴⁷

Hayatında ve eserlerinde eğitime ve bilime bu kadar yer vermiş bir halk ozanına İstanbul Teknik Üniversitesi Senatosu tarafından; ülkesinde sanatın, bilimin, kültürün gelişmesine öncülük etmesi ve özgün üretimleriyle kültürel anlamda bir ekol olması sebebiyle 17 Şubat 2011'de "Fahri Doktor" unvanı verilmiştir. 25 Nisan 2011 tarihinde İTÜ'de yapılan bir törenle Rektör Prof. Dr. Muhammed Şahin tarafından cübbesi giydirilerek diploması takdim edilmiştir.⁶⁴⁸ Bu olay hiçbir okul okumamasına rağmen sanatında ilmi bu kadar önemseyen Ertaş'ın hikmet yönünün ön plana çıktığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

⁶⁴⁷ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 53-56.

⁶⁴⁸ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 27.

2.7.7. Hoşgörü-Barış

Hoşgörü, kelime anlamı olarak “Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha ve tolerans” gibi anlamlara gelmektedir.⁶⁴⁹ Hoşgörü ve barış kelimeleri arasında bir anlam birliği olduğu düşünülmektedir. Zira Barış’ın anlamlarından biri de “Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam”dır.⁶⁵⁰ Barışın anlamının içinde hoşgörü olması bu iki değer aynı bağlamda değerlendirilebileceği imkanını doğurmuştur. Hoşgörünün aynı zamanda alçakgönüllülük anlamına gelebileceğini de söylemek mümkündür. Hoşgörünün karşıtı olan katılık ise aynı zamanda benmerkezciliğin bir yansıması olarak düşünülebilir. Hoşgöründe karşı tarafa hata yapma hakkı tanınırken benmerkezcilikte hatalara takılıp kalma görmezden gelememe durumu vardır. Bu sebeple günümüz modern dünyasının narsisizmi yükselttiği ve benmerkezciliği merkezine aldığı şu zamanda hoşgörü en çok aşınan değerlerden biridir.⁶⁵¹ Hoşgörü ile tolerans kavramlarının zaman zaman birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmüştür. Bu iki kavram arasında ufak tefek anlam ve bağlam farklılıkları bulunmaktadır. Tolerans, Roma dönemindeki Katolikler ve Protestanlar arasındaki mezhep kavgalarına bir frenleme olabilmesi niyetiyle kullanılan soğuk bir kavramdır. Tolerans, önüne geçilemeyen sorunların daha da büyümemesi için zorunlu bir tahammülü ifade ederken, hoşgörü başlı başına bir değer anlamı içermesiyle ve içerisinde “hoşluk” barındıran bir kelime olmasıyla toleranstan ayrılmaktadır. Hoşgöründe zorunlu bir tahammül değil farklılıkları kabul etme, birlikte yaşamaya gönüllü olma hali vardır.⁶⁵² Hoşgörünün özünde paylaşım, fedakârlık ve özveri vardır. Diğer taraftan hoşgörü “görmezlikten gelme”, “aldırış etmeme” gibi anlamlara gelse de “anlayışla karşılama” şeklinde algılanması ve bu anlamıyla değerlendirilmesinin daha doğru olacağı söylenebilir.⁶⁵³ İslami literatürde hoşgörü için “hilim” kavramı da

⁶⁴⁹ “Hoşgörü”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁶⁵⁰ “Barış”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁶⁵¹ Tarhan, *Değerler Psikolojisi*, 198.

⁶⁵² Yasemin Ölmez Atalay, “Felsefi Açından Tolerans ve Hoşgörü” (Yüksek Lisans, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2008), 44-49.

⁶⁵³ Yaşar Yiğit, *Peygamberimiz ve Hoşgörü*, 5. bs (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 31.

kullanılmıştır.⁶⁵⁴ Kur'anı Kerim'de de hoşgörü örneklerinin olduğu ve hoşgörü değerine vurgu yapan pek çok ayetin bulunduğu görülmektedir.⁶⁵⁵ Aynı şekilde hoşgörü timsali Peygamber Efendimizin (sav) hayatında da bu değer hâkim olduğu ve hadis-i şeriflerinde hoşgörüye sıkça vurgu yaptığı görülmektedir.⁶⁵⁶

Barış, insan hayatında değer yönüyle önemli olan kavramlardan biridir. İnsan doğuştan barışçıl bir varlık değildir. Doğuştan benmerkezcilik özellikleriyle programlanan insanın barışı içselleştirebilmesi bu duyguyla ilgili bir niyetinin olmasına bağlıdır. Mantıkla sevgi arasında kurulan denge barışı sağlar. Bu da iç barış olarak nitelendirilir. Barış insanı hedeflerine ulaştıran araç değerlerdendir. Barış ve hoşgörü değerleri arasında bir ilişki vardır. Barışın varlığının devam etmesi hoşgörünün hâkim olmasına bağlıdır. Barışçıl özelliğinin yanında hoşgörülü anlayışını davranışsal olarak benimseyen insan kendisinden farklı düşünen insanların fikirlerine karşı müsamahakâr ve saygılı davranır. Bu özellikteki bir insan şahsi çıkarları ile diğer insanların çıkarları arasında bir denge kurar.⁶⁵⁷ İslam'da da "sulh" kelimesi barış anlamında kullanılmış ve bu kelimenin kökünün türevleri Kur'anı Kerimde birçok ayette ve hadislerde değişik şekillerde yer almıştır.⁶⁵⁸

Anadolu'da yaşayan saz şairlerinin kendilerine has üsluplarıyla seslendirdikleri Anadolu türkülerinde işlenen pek çok farklı temanın temel taşı hoşgörü ve barış oluşturmuştur.⁶⁵⁹ Türkülerinde Bektaşiliğin başlıca öğelerinden hoşgörüyle dile getiren şairlerden birisi de Neşet Ertaş'tır.⁶⁶⁰ Hoşgörü değerinin, değerler eğitimi bağlamında çocuklara aktarılması konusunda Neşet Ertaş türkülerinin aktif bir araç olarak kullanıldığı söylenebilir.⁶⁶¹ Neşet Ertaş'ta her olumlu erdemde

⁶⁵⁴ Mustafa Çağrıncı, "Hilim", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1998.

⁶⁵⁵ Ömer Aslan, "Kur'an ve Hoşgörü" (Doktora Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, 2002).

⁶⁵⁶ İhsan Arslan, "Beşerî ve Siyasi Yönleriyle Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Hoşgörüsü" (Yüksek Lisans, Konya, Selçuk Üniversitesi, 2000).

⁶⁵⁷ Tarhan, *Değerler Psikolojisi ve İnsan Güzel İnsan Modeli*, 191-196.

⁶⁵⁸ Ahmet Yaman, "Sulh", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2009.

⁶⁵⁹ Arıcı ve Er, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", 21.

⁶⁶⁰ Parlak, "Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha", 309.

⁶⁶¹ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 75.

olduğu gibi hoşgörü ve barış kavramını “kendini bilme” merkezinde gerçekleştirdiği söylenebilir.⁶⁶² Büyük halk ozanı Neşet Ertaş, “Bilebilseydi” türküsünde şöyle seslenir:

İnsanlar kendini bilebilseydi
Dünyada haksızlık kavga olmazdı
İnsan doğan yine insan ölseydi
Belki de dünyada hayvan kalmazdı.

Ozan burada dünyada yaşanan haksızlıkların, kavga ve savaşların nedenini insanın kendini bilmezliğine bağlamaktadır. Engin gönüllü ozan, dünya barışının tesis edilmesinin önkoşulunu insanın kendisini bilmesi olarak sunmaktadır.⁶⁶³ Ertaş’ın “Gel Sevelim” isimli türküsünde insan sevgisi ve saygısının yanında hoşgörü değerinin de aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir.⁶⁶⁴ Türkünün sözleri şöyledir:

Gel sevelim sevileni seveni
Sevgisiz suratlar gülmüyor canım
Nice gördüm dizlerini döveni
Giden ömür geri gelmiyor canım

Özü gülmeyenin yüzü güler mi?
Sevgisiz muhabbet hakka değer mi?
Seven insan kaşlarını eğer mi?
Zorunan güzellik olmuyor canım.⁶⁶⁵

Ertaş türküleri incelendiğinde hoşgörü değerinin öne çıktığı pek çok dörtlük göze çarpmaktadır. Hoşgörüyü hayatında bir ilke olarak edinen Ertaş, gönül kırmadan, insanlar arasında ayırım yapmadan, insanlara hoşgörü ile yaklaştığını bir dörtlükte şöyle dillendirmektedir:

⁶⁶² Oral, “Âşık Üretimi Türkülerde İnsan Haklarının İşlenişi”, 2551.

⁶⁶³ Göçmen, “‘Kendini Bil!’”, 2.

⁶⁶⁴ Turhan ve Kova, “Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları”, 121.

⁶⁶⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:208.

Aydos,
Hak bildiğim yoldan ayrı gitmedim
İnsanı, insandan ayırt etmedim
Gönülleri kırıp can incitmedim
Bir Garip sazımı çaldım, gidiyo'm.⁶⁶⁶

İnsanlara bu yaklaşımı sergileyen Ertaş, insanlardan da tek beklentisinin gönül alıcı bir söz bir tatlı dil bir güler yüz ve esasında hoşgörü olduğunu şu ifadelerle dile getirir:

Bu dünyada başka bir şey istemem
Bir gönül alıcı sözü beklerim
Büsbütün bu dünya, al; senin olsun
Bir tatlı dil, güler yüz beklerim.⁶⁶⁷

İnsanları incitmemek ve hoşgörülü olmak gerektiğini ise bir şiirinde şöyle aktarır:

Sakın ol ha, insanoğlu
İncitme canı, incitme!
Her can bir kalp, Hakk'a bağlı
İncitme canı, incitme!⁶⁶⁸

“*İnsanlar birbirine hoşgörüyle yaklaşmalı.*” diyen Neşet Ertaş'ın insanın merkezde olduğu ve gönlün esas alındığı bir tutum sergileyerek sevgi-saygı çerçevesinde enginlik hoşgörü ve barış değerlerini ön plana çıkararak güzel ahlaki vurgulaması onun gönül adamı ve iyi insan olma gayretinin en önemli göstergelerindendir.⁶⁶⁹ Yunus Emre ve Âşık Veysel gibi Neşet Ertaş da hoşgörüden yana bir tutum sergilemiştir.⁶⁷⁰ Anadolu Alevi-Bektaşî inancındaki insan sevgisi,

⁶⁶⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:185.

⁶⁶⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:190.

⁶⁶⁸ Güven, “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan”, 85.

⁶⁶⁹ Erol Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatının Zirvesinde Bir Deha: Neşet Ertaş”, *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'a Armağan*, ed. Fahri Tuna (İstanbul: Kırşehir Valiliği Yayınları, 2014), 57.

⁶⁷⁰ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 84.

insana saygı ve hoşgörünün öne çıktığı hümanistik anlayış Ertaş'ın dizelerinde de can bulmuştur.⁶⁷¹ Neşet Ertaş, saf ve temiz Türkçesiyle seslendirdiği türkülerinde hoşgörü kavramını sıklıkla işlemiştir.⁶⁷² Neşet Ertaş, içinde yaşadığı toplumu sevgi ve hoşgörü değerleriyle birleştirmeye çalışmıştır. Senlik-benlik davası gütmenin, insanın yaratılışına ve hoşgörüye sığınmayacağını şiirlerinde dile getirmiştir.⁶⁷³ Onun lügatinde ve birlik-beraberlik anlayışında, siyasi anlayışı ve dünya görüşü ne olursa olsun barışın hâkim olması ve insanların bir arada kardeşçe yaşaması vardır.⁶⁷⁴ Neşet Ertaş'ın gözünde barışı hoşgörü çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Bektaşî çocuğu, meşhur “Semah” isimli eserinde küskün olanların barışmasını şöyle tebliğ eder:

Küskün olanlar barışsın
Hep birbirine karışsın
Allah diyerek çağrışsın
Samah döne, döne, döne.⁶⁷⁵

Aşağıdaki dörtlük ise Ertaş'ın, tüm insanlığa kardeş olunması gerektiğini haykırdığı manifestosudur:

Hâl bilen hâldaşı ol
Yol bilen yoldaşı ol
İnsanlığın kardaşı ol
Cahiller bunu anlamaz.⁶⁷⁶

⁶⁷¹ Kılıç, “Alevi-Bektaşî Müziği İçerisinde Neşet Ertaş'ın Eserlerinin Analizi”, 33.

⁶⁷² Vural ve Vural, “Bozkırım Dilinden Dökülenler”, 970.

⁶⁷³ Artun, “Âşıklık Geleneğinde Neşet Ertaş Türkülerinin Yeri”, 38.

⁶⁷⁴ Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş”, 193.

⁶⁷⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:169.

⁶⁷⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:285.

Küskünlüğü ortadan kaldırıp barışçıl bir tavır sergileyen Ertaş, kimseye küskün ya da dargın olmadığını şöyle vurgular:

Uzun yoldan gelmiş gibi yorgunum
Ne kimseye küskün ne de dargınım
Bir ahu gözlüye candan vurgunum
Garip gönlüm, kapısında kul gibi.⁶⁷⁷

Neşet Ertaş için birlik ve beraberliğin temsilcisi, aynı zamanda bir barış elçisi ifadeleri kullanılabilir.⁶⁷⁸ Savaşızsız, barış ve dostluğun hâkim olduğu sevgi dolu bir yaşam, bütün insanlığın olduğu gibi Neşet Ertaş'ın da en büyük özlemidir.⁶⁷⁹ Onun savaşırlardan rahatsızlık duymasının en büyük sebebi silah ve bomba gibi kötülüğün icadı olan patlayıcı araçların kullanılmasıdır. Yani Ertaş'a göre iki kişi dövüşse birbirini döver, hıncını alır ve ortada ölüm olmaz. Fakat insanlığın kastına yapılmış silahlar olduğunda durum bundan farklıdır. Kendisinin de bu konuya dair türküleri bulunan Neşet Ertaş bu konuyla ilgili düşüncelerini bir röportajında şöyle anlatmıştır:

Efendim, insanlık kastına silah yapılmış/Belli insan kötülüğe kapılmış, Kötülüğün icadıdır bu. Şurada silah, bıçak olmasa, iki insan birbiriyle döğüşse, karşılıklı birbirini döver, hırsı geçer, ama ortada bir ölüm olmaz.

Bir sanatçı olarak dünyadaki savaşları, çatışmaları yakından izliyorsunuz, sizi etkiliyor bunlar.

İnsanız, görüyoruz her şeyi efendim. Aynı biz de sizin gibi bir insanız, siz neyi görüyorsanız, biz de aynısını görüyoruz.⁶⁸⁰

Ertaş bir başka eserinde ise barışın önemine şöyle vurgu yapmıştır:

Can yakmadan atom gücü
Birleşsin hep tüm bilimci
Dilerim olsun sahici

⁶⁷⁷ Güven, “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan”, 87.

⁶⁷⁸ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 41.

⁶⁷⁹ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 9.

⁶⁸⁰ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 91-92.

Dünyada silah kalmasın
İnsan hakları hak olsun
Bu hakkı bilen çok olsun
Bütün silahlar yok olsun
Cehalet, can dağlamasın.⁶⁸¹

Kendi tabiriyle ifade ettiği ve tevazu kokan “kara suratlı”, “kara bahtlı” garip ozan, kara mezar taşında yazan son sözün hoşgörü olması onun hoşgörüyü hayatında ne kadar benimsediğini, öldükten sonra bile geride kalanlara ne kadar benimsetmek istediğini ortaya koymaktadır. Ölüsüyle bile insanlara değer aşıl原因, mezar taşındaki hikmetli sözleriyle insanlara ders veren değer timsali merhumun çocukları tarafından yaptırılan mezar taşında “Bozkırın Tezenesi”nin şu dizeleri yer almaktadır:

Sakın ol ha, insanoğlu
İncitme canı, incitme
Her can bir kalp Hakk'a bağlı
İncitme canı, incitme
Saygı, Sevgi, Hoşgörü...⁶⁸²

Onun bu hoşgörü felsefesini Bektaşiliğin yanında Abdallığına da atfetmek mümkündür. Abdallık geleneğinin dayandığı Kalenderiliğin özelliklerinden biri olan hoşgörü duygusu Kalenderilikten Abdallığa geçmiş ve Abdallık kanalıyla da Neşet Ertaş'a sirayet etmiştir.⁶⁸³

Kâmil insan olma yolunda insana ve insanlığa âşık olan Ertaş, bu anlayışıyla yaşamının her alanına sevgi, saygı ve hoşgörüyü yaymıştır.⁶⁸⁴

Felsefesinde hoşgörüyü barındıran Ertaş'ın bu özelliği onu, olumlu düşünmeye ve olaylara olumlu yaklaşmaya sevk etmiştir.

⁶⁸¹ Yılar ve Yılar, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Eğitim Unsurları”, 993-994.

⁶⁸² Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 27-28.

⁶⁸³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:35-36.

⁶⁸⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:28-30.

“Ben olumsuz şeyi hafızama almam, her zaman olumlular bende kalır. Olumsuz şeyleri hafızama almadığım için rahatsız etmez, onun için de rahat uyurum.” sözleriyle her şeye olumlu yaklaşma düşüncesini ortaya koymuştur. Bu olumlu bakış açısı Ertaş’ın yaşamında karşılaştığı her durumda insanların hatalarını Allah rızası için hoş görmek gibi bir anlayışın kapılarını aralamıştır. Bu olumlu bakışla, çatışma ve kavgadan uzak durmaya özen göstermiş ve kötülüğü iyilikle savma gibi hoşgörü dolu bir tavra bürünmüştür. Bu hoşgörülü tavrıyla, hayatı boyunca başına gelen bütün sıkıntıları ve yanlışlıkları kabullenmiştir. Kendisine ait eserlerin başkaları tarafından telefiz kullanılması, değiştirilmesi, sahiplenilmesi ve adının geçmemesine bile sesini çıkarmamıştır. Neşet Ertaş “Şu eser sizin mi?” sorusuna “*Biri sahip çıkmazsa benimdir.*” diyerek esprili bir dil ve hoşgörülü bir tavırla karşılık vermiştir.⁶⁸⁵ Onun, dolaylı yoldan hoşgörüye atıfta bulunduğu son dörtlük ise aşağıdaki gibidir:

Hep kardeşiz birbirimizi sevelim

Hoş dilinen birbirimizi övelim

İkiliği içimizden kovalım

Eğrinin emeği boş değil midir?⁶⁸⁶

Hoşgörüye ve barışa eserlerinde bu kadar değinen Ertaş için hoşgörünün ve barışın timsali bir ozan nitelendirmesi yapılabilir.

2.7.8. İyimserlik-Tatlı Söz-Tebessüm

Pozitif psikolojinin temel kavramlarından birisi olan iyimserlik sözlükte; genellikle her düşünce ve işi iyi olarak değerlendiren bir tutum veya kişilik özelliği, nikbinlik ve optimizm olarak açıklanmıştır.⁶⁸⁷ Tatlı söz; tatlı dil ve gönül alıcı söz demektir.⁶⁸⁸ Tebessüm; gülümseme anlamında olup Arapçadan dilimize geçen bir kavramdır.⁶⁸⁹

İyimserliğin karşılığı olarak Latince “Optimus”, Arapçada “Tefâul” kelimeleri kullanılmaktadır. İyimserlik, genellikle her düşünce ve işi iyi olarak

⁶⁸⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:35-39.

⁶⁸⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:226.

⁶⁸⁷ “İyimserlik”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁶⁸⁸ “Tatlı Söz”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁶⁸⁹ “Tebessüm”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

değerlendiren bir tutum veya kişilik özelliği olarak tanımlanmaktadır. Hayata her durumda olumlu bakan ve olaylara olumlu yaklaşabilen kimseler iyimser olarak tanımlanmaktadır. İyimserliğin zıddı ise kötümserliktir. Kötümserlik hayatın her alanında her düşünce ve işi kötü ve olumsuz olarak değerlendirmektir. Bu düşüncede olanlara ise kötümser denmektedir. İyimserlikle alakalı olarak psikolojinin önde gelen isimleri de çeşitli tanımlar yapmıştır. Tiger, iyimserliği maddi veya manevi boyutta gelecekle ilgili olarak bireyin kendisi için bir avantaj elde edeceğine dair bir ruh hali ya da bir tutumu benimsemesi şeklinde tanımlamaktadır.⁶⁹⁰ Seligman ve Csikszentmihayli'ye göre iyimserlik, fiziksel ve ruhsal sağlığın anahtarıdır. Seligman, öznel düzeyde pozitif psikolojinin alanından olan iyimserliğin, kişinin hayatında geleceğe yönelik bir çaba olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹¹ İyimserlik kavramı psikolojide deneysel olarak ilk defa Scheier ve Carver tarafından ortaya atılmıştır. Yapmış oldukları araştırma ile iyimserliğin kavramsal çerçevesini çizen ikili, iyimserliğin sağlık değişkenleri ile ilişkisini ortaya koymuşlardır. Scheier ve Carver iyimserliği; bir insanın başına iyi şeyler geleceğine dair genellenmiş beklentiler olarak tanımlamışlardır.⁶⁹² Araştırmacılar iyimserlik ile ilgili pek çok teori geliştirmişlerdir. Onlara göre, insana ölümden sonra ebedi saadeti vadeden dinler, hayata olumlu bir bakış açısı getiren kutsal metinler, kişinin iyimser olmasında önemli bir etkidir. Dinler insanlara umut ve iyimserlik aşıl原因an çeşitli psikolojik mekanizmaları barındırır. Bunların başında sonsuz merhamet sahibi, her şeye gücü yeten, adil Tanrı inancı gelmektedir. Ayrıca tövbe, dua ve ibadetler de iyimserliğe etki eder. Suçluluk duygusundan kurtulmak ve arınmak için insanlar tövbe eder, yaşadığı zorluklar sıkıntılar karşısında Tanrı'ya yönelerek dua eder ve ibadetlerle de iç huzura kavuşur.⁶⁹³

William James ise kişinin ruhsal durumu ile dinî yaşamı arasında bulunan bağdan bahsederek iyimser ve mutlu bir tabiata sahip olan kişilerin Tanrı'yı iyilikleri meydana getiren, kötülüklerle ilgisi bulunmayan üstün güç olarak gördüğünü; melankoli hastaları başta olmak üzere, birtakım ruhsal hastalıklara sahip olan, karamsar

⁶⁹⁰ Christopher Peterson, "The Future of Optimism", *American Psychologist* 55, sy 1 (2000): 44-55.

⁶⁹¹ Martin Seligman ve Mihaly Csikszentmihalyi, "Positive Psychology: An Introduction", *The American Psychologist* 55 (2000): 5-14.

⁶⁹² Michael Scheier ve Charles Carver, "Optimism, Coping and Health: Assessment and Implications of Generalized Outcome Expectancies", *Health Psychology* 4 (1985): 219-247.

⁶⁹³ Eyüp Ensar Öztürk, "İyimserlik ve Dindarlık" (Yüksek Lisans, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2013).

tabiatlı kimselerin ise bu ruh hallerine uygun tanrı anlayışını benimsediklerini söylemektedir. İyimserlik, James'in "sağlıklı zihinlilik" adını verdiği ruh halinin temel karakteridir. Bununla birlikte sıkıntılara katlanmakla geçen yaşamın, daha çok kötümserlerin kaderi olduğunu düşünen James, iyimser mizaçlı kişilerin tevekküle yöneldiklerini belirtir.⁶⁹⁴

Neşet Ertaş'ın kişiliğinde ve eserlerinde de iyimserlik tatlı-dil ve tebessümün örneklerini görmek mümkündür. Gazeteci Yunus Ülger'in, ozan ile yaptığı röportajda kendisine iyimser bir insan olduğu ve iyimserliğinin kaynağını nereden aldığını sorması üzerine söz ustası bunun kaynağını hayatta en çok benimsediği değer olan "sevgi" ile açıklama yoluna gitmiştir. Söyleşi şöyle gelişmiştir:

Sevgi haktır. Âşık insanın yüreği sevgi doludur. Sevginin olduğu yerde kötülük çıkar gider. Kötülüğün olduğu yerde de sevgi çıkar gider. Yüreğinde sevgi olan insanda kötü niyet bulunmaz. Benim babam aşıktı. Onun ağzından kötü bir kelime çıktığını duymadım. Ömür geçici, dünya kimseye baki değil. Bence dünyayı güzel eden, dünyayı tatlandıran sevgidir. İnsanın içini güldüren, içini یشان yüreğindeki sevgidir. Yüreğinde sevgi olan dünyanın güzelliklerini yaşar. Sevgisiz insan karanlıklar içindedir.⁶⁹⁵

Yine en yakın dostlarından olan Erol Parlak ile yaptığı bir görüşmede dünyaya ve insanlara karşı sergilediği olumlu düşünme, olumlu görme anlayışını;

"Ben olumsuz şeyi hafızama almam, her zaman olumlular bende kalır. Olumsuz şeyleri hafızama almadığım için rahatsız etmez, onun için de rahat uyurum." şeklinde dile getirerek her şeye olumlu yaklaşma düşüncesini ortaya koymuştur.⁶⁹⁶ Ertaş'ın bu açıklamalarından yola çıkılarak kişinin zihnini iyimserlik ile programlamasının davranışlarına da iyimserlik olarak yansıtacağı sonucu çıkarılabilir. Ertaş aynı zamanda tatlı dil ve tebessümü de dünyanın bütün nimetlerinden üstün görmüştür. Bir türküsünde bu durumdan şöyle bahseder:

⁶⁹⁴ Eyüp Ensar Öztürk, "Üniversite Öğrencilerinde İyimserlik, Dindarlık ve Dini Yönelim İlişkisi", *İslâmi İlimler Dergisi* 12, sy 3 (2017): 165-190.

⁶⁹⁵ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 124.

⁶⁹⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:36.

Hep kardeşiz birbirimizi sevelim,
Hoş dil ile birbirimizi övelim.
İkiliği aramızdan kovalım.
Eğrinin emeği boş değil midir?⁶⁹⁷

Ertaş bir başka türküsünde sevgilinin tatlı diline, gülen yüzüne, aşk ile bakışan gözüne, doyulamayacağını ise şöyle vurgulamıştır:

Tatlı dile güler yüze,
Doyulur mu doyulur mu?
Aşkınan bakışan göze,
Doyulur mu doyulur mu?⁶⁹⁸

Bu ifadeler ayrıca yâr ile bireylerarası iletişimde samimiyet, güler yüz, empati, aşk, beden dili gibi öğelerinde altını çizmektedir.⁶⁹⁹

İnsani ilişkilerde olumlu değerlere çok önem veren Ertaş, “*tatlı dile, güle yüze doyulur mu?*” diye sorarken bireylerarası ilişkilerde mutluluğun odak noktasının dış güzellik olmadığına ve olumlu psikolojik faktörlere vurgu yapmaktadır.⁷⁰⁰

Yine başka bir dörtlükte tatlı dilli olma ve tebessümün insan için önemini şöyle ifade eder:

Tatlı konuş, dinlesinler sözünü
Gül ki, gören seyreylesin yüzünü
Zaten Hak biliyor senin özünü
Gel kardaş, zamana uymasını bil
Aynı hakkın eşit olmasını bil.⁷⁰¹

⁶⁹⁷ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 668.

⁶⁹⁸ Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş”, 186.

⁶⁹⁹ Aktaş ve Şimşek, “Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı”, 462.

⁷⁰⁰ Aktaş ve Simsek, “Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun Analizi”, 475.

⁷⁰¹ Güven, “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan”, 86.

Ertaş'ın eserlerinde, tatlı dil ve güler yüz üzerinden “empati” yapılmasının gerektiğine dair temel düşünce, ozanın ilham kaynağı olan Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Veli gibi üstatlardan izler taşımaktadır. Şairin yansıttığı bu kültürün kendi diliyle ifadesine dair örnek aşağıdaki gibidir:

Tatlı kelimeleri eylemeyen
Dil kıymetini ne bilirsin?
Bülbül olup da ötmeyen
Gül kıymetini ne bilirsin?⁷⁰²

İnsanlara ve sevdiğine tatlı dil ve güler yüz gösteren Neşet Ertaş, insanlardan da bu dünyada tek beklentisinin gönül alıcı söz, güler yüz olduğunu şöyle vurgular:

Bu dünyada başka bir şey istemem
Bir gönül alıcı sözü beklerim
Büsbütün bu dünya, al; senin olsun
Bir tatlı dil, güler yüz beklerim.⁷⁰³

Ne yazık ki Ertaş, dünyadan ve insanlardan bu anlamda her zaman umduğunu bulamamıştır. Türkülerinde sitem ettiği dünya, başkalarına gül sunup şirin sohbet, tatlı dil verirken, kendisinin yüreğini dert ile doldurmuştur. Dünyanın kabalığına ve somurtkanlığına sitem ettiği şiirinin sözleri şöyledir:

Yâd ellere güller verdin, gül verdin
Şirin sohbet, tatlı tatlı dil verdin
Benim yüreğime doldu bu derdin
Birazına ortak olmayan dünya
Dünyanın kahrını çektirdin bana
Nicesine boyun büktürdün bana
Ağlattın gözyaşı döktürdün bana
Bir kere gönlümü almayan dünya.⁷⁰⁴

⁷⁰² Yılar ve Yılar, “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Eğitim Unsurları”, 994-995.

⁷⁰³ Güven, “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan”, 85.

⁷⁰⁴ Yılmaz, *Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası*, 34-35.

Türk şiirinin genelinde var olan ve rakip, engel gibi birtakım kelimelerle ifade edilen ağyar endişesi, Ertaş'ın şiirlerinde “hoyrat” kavramıyla ifade edilmektedir. Hoyrata tatlı kelim edilemeyeceğini ve hoyrat kimsenin yârin dilinin kıymetini bilmeyeceğini şu özlü sözlerle ifade eder:

Yar hoyrata tatlı kelim eyleme
Hoyrat olan dil kıymetini bilemez
Kargayı bağına koyup âleme
Karga olan gül kıymeti bilemez.⁷⁰⁵

Neşet Ertaş'a göre özü gülmeyenin yüzü de gülmez. Böyleleri ne gülmeyi ne de ağlamayı bilirler.⁷⁰⁶ Aşağıdaki türküsünde “Bozkırın Tezenesi”, seveni, sevileni sevelim diye seslenirken; özü gülmeyenin yüzünün gülmeyeceğini, sevgisiz muhabbetlerin Hakk'a ulaşamayacağını vurgulamıştır. İlerleyen dizelerde hak olan sevginin ancak seven tarafından alınacağını ifade ederken sevgiyi bir su arkına benzetmiş ve sevmeyene akmayacağını, boş lafla olukların dolmayacağını haber vermiştir. Sevginin sözcüsü Ertaş, âşığın boş bir hayal peşinde koşmadığını şöyle vurgulamaktadır:

Sevgi haktır seven alır bu hakkı
İçi güler dıştan görünür farkı
Sevmeyene akamaz sevginin arki
Boş lafla oluklar dolmuyor canım
Sevenin içinde yanar ışıklar
Kaybolur karanlık tüm dolaşıklar
Garibim sevenler bunca âşıklar
Boş hayale boşa yelmiyor canım.⁷⁰⁷

Bu dörtlüklerde de görüldüğü gibi insanları sevmenin ve onlara karşı mütebessim olmanın kâmil insan olma yolundaki önemi vurgulanmaktadır. Ertaş'a

⁷⁰⁵ Solmaz, “Neşet Ertaş'ın Türkülerinde Mistik Unsurlar”, 828-829.

⁷⁰⁶ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 50.

⁷⁰⁷ Solmaz, “Neşet Ertaş'ın Türkülerinde Mistik Unsurlar”, 825-826.

göre, seven insan sevdiğini boş kuru lafla değil, hal diliyle göstermesi gerekmektedir.⁷⁰⁸ Ertaş'a göre, insanın yüzünün gülmesi için özünün de gülmesi gerekir ve bunun duyguya yansımaları ise iyimserlik olarak tanımlanır. Neşet Ertaş, çocuklarla iletişimi geliştirmenin yolunun mütebessim bir çehreden geçtiğine inanmaktadır. Tatlı konuşan insanın sözüne itibar edileceğini, gülen insanın yüzünü görenlerin seyretmeye doyamayacağını her fırsatta dile getirmiştir. Aynı şekilde ona göre; yârin kendisine tatlı dil ve tebessüm etmesi sevenin aklını başından alır. İnsani ilişkilerde tatlı söz ve tebessümün önemine dikkat çektiği pek çok eseri mevcuttur. Bununla ilgili örnekler aşağıda şöyle sıralanmıştır:

Tatlı konuş dinlesinler sözünü
Gül ki gören seyretsin yüzünü
Zaten hak biliyor senin özünü
Gel kardeş zamana uymasını bil.

Aklın alan bir çift gözdür
Bir tatlı dil güler yüzdür
Garib'e dost olan azdır
Divane gönlüm.⁷⁰⁹

Neşet Ertaş her şeyin üstünde tuttuğu ve insan sıfatı verdiği annelerimizin dünyanın en tatlı diline sahip olduğunu, onların intizar ve beddua nedir bilmeyeceklerini ifade etmiştir. “*Analar insandır biz insanoğlu*” diyen Ertaş, “Neredesin Sen” türküsünde ise tatlı dilli annesine babasının hitap ettiği gibi “Ceylan gözlü” şeklinde hitap etmiştir.⁷¹⁰ Çoğunluğun Ertaş'ın yâri için yazdığını sandığı fakat annesine ithafen kaleme aldığı “Neredesin Sen” isimli türküsünde annesinin tatlı diline şöyle vurgu yapmaktadır:

⁷⁰⁸ Sucu, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Tasavvufî Manada İnsan-ı Kamil Modeli”, 834-835.

⁷⁰⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2: 264; 203.

⁷¹⁰ Yağmur, *Aşkın Son Ozanı*, 78.

Şu garip halimden bilen işveli nazlım
Gönlüm hep seni arıyor neredesin sen
Tatlı dillim, güler yüzlüm, ey ceylan gözlüm
Gönlüm hep seni arıyor neredesin sen.⁷¹¹

Neşet Ertaş'ın türkülerinin herkesin anlayabileceği duru bir Türkçeye sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bu yalınlığın Abdalların tıpkı bir kültür, dil ve sanat misyoneri tavrında çağlar boyu sergiledikleri geleneksel tutuma sıkı sıkıya bağlı kalmalarından ötürü kaynaklandığı söylenebilir. Neşet Ertaş'ın eserlerinde de ödün vermeden sürdürdüğü güçlü ezgilerle bezenmiş bir yapının varlığından söz edilebilir. Sazını sözüne sözünü sazına uyduran Ertaş, Türk halk dilinin yalınlık içine gizlenmiş zengin ve derin özelliklerinin en ince örneklerini sergilemiştir. Ertaş'ın, “Tatlı konuş dinlesinler sözünü” ifadesi, mertçe üslubu, halk yaşantısının abartıdan uzak içtenliği ile dolu söylemleri, ruhları okşayan tatlı dili ve benzersiz müziği onun vazgeçilmezliğinin sınırlarındadır.⁷¹² Neşet Ertaş hoşlanmadığı veya şaşkınlık yaşadığı durumlarda bile tebessümü elden bırakmamıştır. Bununla ilgili aktarılan bir anekdot şu şekildedir: “Bir televizyon programında kendisinin okuduğu, kendi eseri olan bir bozlağı, konservatuvar eğitimi almış genç bir sanatçıya okuttular ve Neşet Ertaş'a sordular: Nasıl okudu Üstat? Şaşkınlığından sıyrılmak için bir süre tebessüm ederek sustu, sonra da nazikçe şöyle dedi: “*Bu bozlak benim mi kurban olduğum ağam?*”⁷¹³ O, her durumda tebessümü, zarafeti ve nezaketi elden bırakmamıştır. Hayatında buna dair pek çok örnek bulunmaktadır.⁷¹⁴

Neşet Ertaş, yaptıkları ve yaşadıklarıyla son yıllara damga vurmuş ve kendisi, “Tatlı dilli, güler yüzlü büyük usta”, olarak hafızalara kazınmıştır.

⁷¹¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:251.

⁷¹² Dursun Şahin, “Nurettin Topçu'nun Hareket Felsefesi”, 141.

⁷¹³ Hüseyin Su, “Yıkık Şapkalı Kara Adamlar”, *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'a Armağan*, ed. Fahri Tuna (İstanbul: Kırşehir Valiliği Yayınları, 2014), 99.

⁷¹⁴ Mehmet Şeker, “Neşet Ertaş: Tevazu, Edep, Kalite”, *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'a Armağan*, ed. Fahri Tuna (İstanbul: Kırşehir Valiliği Yayınları, 2014), 116-117.

2.7.9. Merhamet

Merhamet sözlükte; bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma gibi anlamlar içermektedir.⁷¹⁵ Merhamet, çok geniş bir anlam dağarcığına sahip olmakla birlikte mastar haliyle “acımak, şefkat göstermek”, isim olarak da “acıma duygusu ve bu duygunun etkisiyle yapılan, iyilik lütuf” gibi anlamlara gelmektedir. İslami kaynaklarda merhamet kavramının rahmet ile ifade edildiği görülür. Fakat Türkçede merhamet hem Allah’a hem de insanlara yönelik kullanılırken, rahmet daha çok Allaha nispet ettirilir.⁷¹⁶ İsfahani ise rahmet sözcüğünün “şefkat, acıma ya da yufka yüreklilik” ve “ihsan” gibi iki anlamlı olduğunu ifade etmiştir. Fakat İsfahani rahmet kavramının ilk anlamlarının Allah’ın insanların tabiatlarına yerleştirdiğini ihsanı da kendi zatına has kıldığını ifade etmektedir.⁷¹⁷ Bu anlamda “şefkat” ve “merhamet” insanlar arasında ortak duygular olarak var olan, muhtaç ve çaresizlere yardım edip sıkıntılarını gideren bir iyilik aracı olma özelliğine sahiptir.⁷¹⁸ İzutsu ise; Tanrı-insan arasındaki ilişkinin etik mahiyetine dikkat çekerek, Allah’ın insanlara etik davranarak merhametle muamele ettiğini, insanların da bu yaklaşıma bir cevap olarak şükürünü eda etmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır.⁷¹⁹ Bu etik ilişkiden yola çıkarak, merhametin ortaya çıkıp gelişmesi ve bütün ilişkilerin merkezinde yer almasını sağlayan en önemli unsurun din olduğu söylenebilir. Din, her değer gibi merhameti de insanların gönüllerine nakşetmeye çalışmıştır. Din- merhamet ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar da ortaya koymaktadır ki; tüm unsurlarıyla birlikte merhamet ile dinî yönelim arasında döngüsel bir ilişkinin varlığından bahsetmek mümkündür. Bu sebeple dinî duygu ve düşüncenin geliştirilmesinin, merhamet duygusunun açığa çıkıp gelişmesinde etkili bir faktör olacağı söylenebilir.⁷²⁰ Tarhan,

⁷¹⁵ “Merhamet”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁷¹⁶ Mustafa Çağrıncı, “Merhamet”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2004), 184.

⁷¹⁷ Râğıb El-İsfahani, *Müfredât-Kur’ân Kavramları Sözlüğü*, çev. Yusuf Türker (İstanbul: Pınar Yayınları, t.y.), 606-607.

⁷¹⁸ Müfit Selim Saruhan, ed., *İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 212.

⁷¹⁹ Toshihiko İzutsu, *Kur’an’da Tanrı ve İnsan*, çev. Mehmet Kürşad Atalar (İstanbul: Pınar Yayınları, 2014), 339.

⁷²⁰ Zeynep Özcan, “Bireylerin Kendilerine ve ‘Öteki’lere Karşı Merhamet Düzeylerinin Dinî Yönelimleri Açısından İncelenmesi”, *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5, sy 1 (15 Haziran 2022): 47-66.

merhametin, şefkat ve duygusal empati ile birbirlerini tamamlayan duygular olduğunu ifade ederek, merhameti bu üçlü küme arasından en evrenseli olarak değerlendirmiştir. Ayrıca merhametin nörobiyolojik yönüne dikkat çekerek, merhamet duygusunun beynin mutluluk hormonu salgılamasını sağlaması yönünde olumlu etkilerinin olduğunu ve insanın lehine bir duygu olarak var olduğunu söylemektedir.⁷²¹

Merhamet, Neşet Ertaş'ın türkülerinde de anlam bulan değerlerden biridir. Abdal olduğu için hayatı boyunca merhametsizliğin en ağır tecrübelerini yaşayan “Garip gönüllü ozan”, merhametsizliğin ne olduğunu bilerek merhamete sarılmıştır. Bir söyleşisinde gençken âşık olduğu bir kızla ilgili paylaştığı bir anekdotta kendisi de dahil olmak üzere Abdalların maruz kaldığı merhametsizlik örneğini şöyle anlatır:

Mektup da mı göndermediniz? Aşıklar çocuklarla gönderirler birbirlerine, onu da mı yapmadınız?Nerede efendim, mümkün mü mektup. Onu duysalar bizi çoktan öldürürlerdi. Tavuklarına acırlar, abdallara acımazlardı, düğün çalgıcısıyız ya. 'Kızı gönlüne korsan ya davulcuya varır ya zurnacıya' diye atasözü haline getirdiler, haşa huzurdan irak. Bizi aşağılayıcı bu sözü, kızlarının gönlüne gem olarak vurup, hayvan gibi satan şerefsizlerin basamağı olduk biz. O derece aşağılanırdık.⁷²²

Ertaş, merhametsizlik başta olmak üzere hayatı boyunca yaşadığı sıkıntılardan etkilenmiştir. Bunları da türkülerinde gizli ya da açık şekilde dile getirir. Onun türkülerinde, merhametsizliğe, sevgisizliğe ve diğer insanlardaki değer eksikliklerine yapılan sitemler, hayatın acımasız yönüne ilişkin nitelemeler dikkat çekmektedir.⁷²³ Bağlama ve türkünün olduğu kadar Abdalların ve Abdallık geleneğinin de temsilcisi sayılan Neşet Ertaş, temsil ettiği sosyal zümreyi ötekileştirenler ile ötekileştirilenler arasında bir gönül köprüsü kurarak ortak payda olma özelliğine sahiptir. Buna rağmen Abdallara karşı olan ötekileştirme merhametsizliği devam etmiştir. Toplumun bu paradoksal acımasızlığını Ertaş'ın ölümünden sonra halk sanatçısı Musa Eroğlu şöyle yorumlamaktadır: “Geçmişten bugüne ona sahip çıkmadık. Kendi kişisel becerisiyle zorla kazandığı erdeme ortak olduk.”⁷²⁴ Ertaş, hayatı boyunca sadece müstakil şahısların değil kurumlar üzerinden de şahısların merhametsizliklerine maruz kalmıştır. Türkü söylemek için çıktığı kurumsal programlarda türkünün ve geleneğin ruhuna

⁷²¹ Tarhan, *Duyguların Psikolojisi*, 94-97.

⁷²² Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 116.

⁷²³ Vural ve Vural, “Bozkırın Dilinden Dökülenler”, 976.

⁷²⁴ Çevik, “Bir Özdeşim Öznesi Olarak Neşet Ertaş”, 263.

aykırı ve Ertaş'ın özüne ters prosedür ve uygulamalar da onun maruz kaldığı kurumsal merhametsizlik örneği olmuştur. Ertaş'ın gençlik yıllarında, türkünün sıradan, köylü alışkanlığı ve seviyesizlik timsali olarak görüldüğü anlayışlar türküyü karşı ön yargının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ayrıca ozanların TRT'ye gittiklerinde kravat takma zorunlulukların olması çeşitli kesimler tarafından, icra edilen türkünün, bozlağın doğallığını kaybetmesi anlamına geldiği şeklinde yorumlanmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasının temel sebeplerinden birisi İnönü döneminde uygulanan hümanist kültür politikalarının halka benimsetilmesinde güzel sanatların bir aracı olarak görülmesi kabul edilebilir. Tiyatro, sinema, opera ve bale sanatlarının resmi devlet politikasının difüzyon araçları olarak kabul edilmesi bu sanat dallarını önemli hale getirmiştir. Hatta İnönü dönemi Millî Eğitim Bakanı'nın yayınladığı bir genelgeyle eğitim kurumlarında klasik batı müziği eserlerinden seçilen bir arşivin kurulmasının mecbur tutulması ve bu şekilde batı müziğinin benimsetilmeye çalışılması da sanat yoluyla hümanizmin yeni nesle aktarılacak istendiğini göstermektedir.⁷²⁵ Kurumlardaki yetkili kimselerin ozanlara ve türkülerine yapmış olduğu samimiyetsiz ve yıkıcı müdahalelerin birer merhametsizlik örneği olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Ertaş, kendi söylediği bir türküsünü daha sonra dinlediğinde beğenmemiştir. Neşet Ertaş, bir konuşmasında Nida Tüfekçi'ye atıfta bulunarak şöyle sitem etmiştir:

*“Onun zamanında TRT'ye çıktığımda şöyle içimden, yüreğimden geldiği gibi avazım çıktığı kadar bağırarak, feryat ederek bir türkü söyleyemedim.”*⁷²⁶ Ertaş'ın çeşitli türkülerinde de insanlığı düşünmeye sevk eden, derin bir merhametsizlik örneği, ile kardeşçe bir merhamet anlayışı vardır. Ona göre, insan doğanın insan olarak ölebilmesi, haddini bilmesine bağlıdır. Tanrılık iddiasında olan insanın akıbeti ateştir ve ancak insanlığını muhafaza ederek kurtulabilir ondan. Bunun örneği bir şiirinde şöyledir:

Keremeti sende bilip
Bilmeden günahkâr olup
İnsan doğup hayvan ölüp
Cehenneme girme gardaş.⁷²⁷

⁷²⁵ Zeynep Özcan, *İnönü Dönemi Dinî Hayat*, 59.

⁷²⁶ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 31-32.

⁷²⁷ Ural, “Saz ve Orkestra”, 16.

Nurettin Topçu merhameti, Allah'la ansızın vaki olan buluşma hali olarak görür. Ertaş'ın türkülerinde Hak için yaşama ve Yaratan'ı arayıp, bulma arzusu ve merhamet hakimdir.⁷²⁸ Ertaş türkülerinde mutsuzluğun kaynaklarından biri de merhametsizliktir. İçinde bulunulan mutsuzluktan çıkış yolu olarak yârin derman olması ve merhamet etmesi talep edilmektedir. Bu düşünce Ertaş'ın dizelerinde şöyle hayat bulmuştur:

Sevdiğim başımın tacı
Merhamet et bana acı
Sendedir derdim ilacı
Himmet eyle ver sevdiğim.⁷²⁹

Bir başka türküsünde dünyanın merhametsizliğine vurgusu şöyledir:

Kar mı yağmış yüce dağlar başına.
Merhamet eylemez gözlerimin yaşına.
Daha değmemiştim yaşım on beş yaşına.
Vurdu felek kırdı kollarımı dalından.
Nerelere gidem arz edeyim halimden.⁷³⁰

Başka bir türküsünde ise şeytana uymanın kötülüğünden bahsederken şeytanın insana karşı merhametsizliğini şöyle dillendirir:

Kör şeytana uyar nice cahiller
Şeytanın sözünü o doğru beller
Şeytan koltuğuna girer de yeller
Acımaz canları yakar mı yakar.⁷³¹

⁷²⁸ Şahin, "Nurettin Topçu'nun Hareket Felsefesi ve Neşet Ertaş Türkülerinde Söz Varlığı", 145.

⁷²⁹ Aktaş ve Şimşek, "Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı", 464.

⁷³⁰ Yağmur, *Aşkın Son Ozanı*, 85.

⁷³¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:226.

Hayatı zorluklarla ve çilelerle geçen ve zaman zaman merhametsizliğe maruz kalan Ertaş'ın insanlara karşı hep merhametli olmaya çalışması insani yönünün ne kadar gelişmiş olduğunun göstergelerinden biridir.

2.7.10. Öz Denetim

Öz denetimin sözlükte anlamı; “Daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka bir amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması, otokontrol”⁷³² olarak verilmiştir. Öz denetim, öz eleştiri ile ahenk içerisinde çalışan bir mekanizmadır. Öz denetim yapan kişi kendini denetlemeden önce öz eleştirisini yapması gerekir. Öz eleştiri adımını sağlıklı bir şekilde gerçekleştiren bireyler öz denetim adımına geçebilirler. Öz denetim, iç disiplin gerektiren bir olgudur. Öz denetimin sağlanmasının şartları birey tarafından sosyal sınırların doğru belirlenmesi ve sosyal uygunsuzluktan kaçınılmasıdır.⁷³³ Öz denetim, benliğin benlik tarafından kontrolü olarak da tanımlanabilir. Bunun anlamı şudur: “Öz denetim, kişinin duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirme girişiminde bulunmasıyla meydana gelir.” Öz denetim kişinin iç tepkilerini değiştirmek veya onları geçersiz kılmanın yanı sıra istenilmeyen davranış eğilimlerinin durdurulması ve onlara yönelik eylemde bulunmaktan kaçınma becerisi olarak da adlandırılabilir. Yeryüzünde öz denetim mekanizmasına sahip tek canlı insandır. Bazı tanımlamalarda öz denetimin dürtü kontrolüne ilişkin boyutunun ön plana çıkarılması bu değer in bireye daha uyumlu ve yararlı bir şekilde cevap vermek için şu anki dürtülerin değiştirilme yeteneği olarak görülmüştür.⁷³⁴ Öz denetim psikolojide bilinçli farkındalık kavramıyla da ifade edilir. Bilinçli farkındalık bir pozitif psikoloji kavramı olarak; mevcut anda tam bir kabul ile ve yargılama olmaksızın bilinçli olarak deneyimlenen bir farkındalık biçimidir.⁷³⁵ Öz denetim, kişinin kendini bilmesi olarak da ifade edilebilecek bir tasavvufî, ahlaki ve

⁷³² “Öz Denetim”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁷³³ Tarhan, *Değerler Psikolojisi*, 248.

⁷³⁴ Ayşe Kızıldaş, “Üniversite Öğrencilerinin Öz Denetim, Stresle Başa Çıkma Ve Sosyal Destek Algıları İle Alkol ve Madde Kullanma Riskleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi” (Doktora, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2019), 18.

⁷³⁵ Cem Malakcıoğlu, “Pozitif Psikolojide Bilinçli Farkındalık”, *Pozitif Psikoloji*, ed. Sefa Bulut (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 119.

felsefi bir terim olan “Ma’rifet-i Nefs” kavramıyla da açıklanabilir. Sözlükte “bilme, tanıma” anlamındaki ma’rifet ile nefis kelimelerinin birleşmesiyle oluşan ma’rifet-i nefis; felsefi olarak zihnin varlığı kavrama süreci, ahlaki olarak ruhunu kötülüklerden arındırarak insan-ı kâmil olma gayreti ve tasavvufi olarak da Hakk’ın bilgisine ulaşma çabası olarak adlandırılmıştır.⁷³⁶ İslam geleneği içerisinde de “kendini bilme” ye verilen değerın kaynağı hadis olarak bilinen “Nefsini bilen Rabbini bilir” sözüne dayandırılmaktadır. Bu söz, İslam’da insanın kendisini bilmesine yüklenen anlamın değerini gösterir niteliktedir.⁷³⁷

Neşet Ertaş’ta öz denetim “kendini bilme” kavramıyla anlama kavuşmuştur. Neşet Ertaş, inancı, yaşamsal ve sanatsal felsefesiyle ilgili her olguyu, “kendini bilme” ile açıklamıştır. Ertaş, büyüklüğü şu veya bu olmakta değil, kendin olmak-kendini bilmekte görmüştür. Bektaşiliğin temel ilkesi olan ve var olan her şeyin özünün kendini bilme anlayışından geçtiği öğretisi Neşet Ertaş’ta aynı şekilde anlam bulmuş ve Ertaş, kendini bilme olgusunu yaratıcı ile yaratılmışlar arasındaki bağ ile açıklamıştır.⁷³⁸ Kendini bilen insandan kastedilen tasavvufta “insan-ı kâmil” olarak nitelendirilen olgun insandır.⁷³⁹ Ertaş, varlığını kendi anlamında bulmuştur. Ona göre kendi anlamını bulmak aynı zamanda kendini bilmek manasına gelir.⁷⁴⁰

Kendini bilmenin yaratanını bilmek olduğunu ifade eden Ertaş; özünde benimsediği bu kavrayışını, “kendini bilen yaratıldığını bilir, yaratıldığını bilen yaratanını bilir, yaratanını bilen de kendini bilir” döngüsüyle açıklamıştır. Neşet Ertaş’ın, kendini bilme ekseninde, sanatında ön plana çıkardığı; kendi aklını, inancını, düşüncesini ve görüşünü kullanma konusundaki kararlılığıdır.⁷⁴¹ Neşet Ertaş, Abdallara karşı takınılan aşağılayıcı tavırları, yakıştırmaları ve Abdallara kız verilmemesini, üstüne üstlük “Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya” gibi Abdallara yönelik ötekileştirici cümleleri söyleyen insanları kendini

⁷³⁶ Süleyman Uludağ, “Ma’rifet-i Nefs”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2003.

⁷³⁷ Ayşegül Konar, “Kendini Bilmenin Din Psikolojik Değeri” (Yüksek Lisans, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2014), 6.

⁷³⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:17.

⁷³⁹ Solmaz, “Neşet Ertaş’ın Türkülerinde Mistik Unsurlar”, 822.

⁷⁴⁰ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 44.

⁷⁴¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:18.

bilmez olduğunu belirtmiştir. Bu tür davranışların insan olduğunu bilmeyenlerin, insan olduğunu bilmek şöyle dursun, kalbini, ruhunu hissetmeyenlerin davranışları olduğunu ifade etmiştir.⁷⁴² Kendini bilen ve insan-ı kâmil olma yolunda olan ve dolayısıyla öz denetimini sağlamış insanları arif olarak niteleyen Ertaş, bu özelliklerin aksine sahip olarak gördüğü kendini bilmeyen insanların, hiçbir şey bilmeyeceğini de açık yüreklilikle ifade etmiştir. Ona göre kendini bilmenin yaşı yoktur ve kendini bilen insan her şeyin farkına varmaktadır. “*İnsanlar kendini bilse yaratıldığını bilir; yaratıldığını bilince de Yaratan'ı bilir.*” diyen Ertaş, kendini bilen arifleri anlattığı bir şiirinde bu durumu şöyle ortaya koyar:

Ârif'e tarif ne hacet,
Hak meydanda gördü isen
O sendedir, sen ondasın
Eğer bilebildi isen

Arif olan bunu sezer
Derûnunda gevher ezer
Daim senin ile gezer
Can gözüyle gördü isen.⁷⁴³

Kendini bilmenin bir değer olarak okul müfredatlarına ders olarak koyulması gerektiğini ifade eden Ertaş, insanın kendini ne kadar erken bilirse o kadar uzun yaşayacağını ve kendini bilmeden yaşamının yaşamaktan sayılmayacağını cesur bir şekilde ifade etmiştir. Bu anlayış onun dizelerinde şöyle dile getirilir:

Şüphesiz Allah'ın gökler ve yerler
Garibim biliyor sağırlar, körler
Arayan Mevlâsın bulurmuş derler
Arayıp kendini bulmakta insan.⁷⁴⁴

⁷⁴² Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 172.

⁷⁴³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:172.

⁷⁴⁴ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 235-236.

Neşet Ertaş sadece kendi farkındalığını gerçekleştirmiş bir sanatçı değildir. O, aynı zamanda ortaya koyduğu eşsiz, özgün, nitelikli ürünler ile ötekileştirilen ve yok sayılan Abdalların bütün Anadolu'ya tanıtılmasında etkin bir rol oynamış ve toplumun her kesiminde Abdallığa karşı bir farkındalık oluşturmuştur.⁷⁴⁵ O, kendini bilmeyen insanlar için: “*Toprağa küsülmez, ama üstündekilere, toprağı tanımadan tepeleyenlere kurgunum*” ifadelerini kullanmaktadır. Fakat yine de arkasından ilave eder “*Kendini bilmeyenin kusuruna bakılmaz*” diyerek kimsenin de kusuruna bakmaz. Onun derdi insanın cehaletten kurtulmasıdır. Ertaş, ancak gönlünü ve kendini bilen cehaletten kurtulacağını öne sürer. Kendini bilen gönlünü ve Hakk'ı; Hakk'ı bilen de aklı, kalbi ve ilmi bilir.⁷⁴⁶ Yunus Emre'nin “İlim ilim bilmektir/İlim kendin bilmektir” sözünün temelinde yatan kendini bilme düşüncesinin, Neşet Ertaş'ta insan haklarının korunması ve gözetilmesi şeklinde cereyan ettiği söylenebilir. “Bilebilseydi” türküsünde bu gerçeği şöyle ifade etmiştir:

İnsanlar kendini bilebilseydi
Dünyada haksızlık kavga kalmazdı
İnsan doğan yine insan ölseydi
Belki de dünyada hayvan kalmazdı.
Hayvanlar yabanda sürüsüyünen
Geçinemez biri birisiyinen
İnsan cennetinin hurisiyinen
Sevişseydi Hak yabana salmazdı.⁷⁴⁷

Hayvanlıkla barbarlığı kasteden Ertaş, insanın dünyada cennetini kuramadığı için Hak tarafından yabana salındığını bu cümlelerle ifade etmiştir.⁷⁴⁸ Birçok türküsünde insanın kendini bilmesi gerektiğine vurgu yapan Ertaş, insanın bu dünyaya kendini bilmek için gönderildiğini ifade eder. Çünkü ona göre insanın geldiği yerdeki gafleti kendi olmaktan çıkması sebebiyledir. Bu sebeple bu dünyada kendini bilmek,

⁷⁴⁵ Çevik, “Bir Özdeşim Öznesi Olarak Neşet Ertaş”, 263-264.

⁷⁴⁶ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 128-131.

⁷⁴⁷ Oral, “Âşık Üretimi Türkülerde İnsan Haklarının İşlenişi”, 2551.

⁷⁴⁸ Göçmen, “‘Kendini Bil!’ Neşet Ertaş, Rousseau ve Felsefi Bir Emrin Anlam ve İçermeleri Üzerine”, 2.

insanın Rabbine verdiği ahde uygun olarak insanlaşması ve yeniden Hak katına yücelmesi anlamı taşımaktadır. Bu doğrultuda kadını ana- yâr temsilleri üzerinden ele alarak Allah'ın ana vasıtasıyla yaratılışı, yâr vasıtasıyla da kendini bilme ve yeniden Hakka ulaşmayı öğrettiğini ifade eder.⁷⁴⁹ Ertaş, anayı Hak bilip onu yaratılmışların zirvesi olan insanın da üstünde görmüş ve saygıya layık, eli öpülesi olanın yalnızca ana olduğunu ifade etmiştir. Kendini bilen insanın elini öptürmeyeceğini, el öpmeye en layık olanların anneler olduğunu şöyle ifade eder:

Memleketimizde âdet olmuş el öpmek. Kendini bilen el öptürmez karşısındakine. Bir tek anaların eli öpülür benim görüşüme göre. İsterse kız çocuğu olsun, isterse bir yaşında olsun, isterse yetmiş bir yaşında. İnsan; anaların dışında bir tek erkeğin elini öper, o da babadır; ana yarısı olduğu için⁷⁵⁰

O şiiirlerinde Allah'ı dost olarak ifade ederek onun sevgili olduğunu ve kendini bilmeyen kişinin dostu bulamayacağını belirtir. Bu şiiirlerinden bir tanesi aşağıdaki gibidir:

Uzaklarda dostu arayan kardaş
Sen seni bilmezsen dostu bulaman
Sende bir sen var önce onu bil
Sen seni bilmezsen dostu bulaman
Bütün mahluk türlü nimet emrinde
Sen cananı arıyorsan gönlünde
Her ne arar isen hepsi sende
Sen seni bilmezsen dostu bulaman.⁷⁵¹

Yine onun düşüncesinde kendini bilen insan sever ve sevilir.⁷⁵² Ozan, “*İnsan kendini bilse de ben onu o hak gözüyle görürüm, bilmese de gene hak gözüyle görürüm. Can haktır çünkü. İçindeki kendini bilir bilmez, o normaldir yani.*” diyerek kendini

⁷⁴⁹ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 221-222; 145.

⁷⁵⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:27.

⁷⁵¹ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 74.

⁷⁵² Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 158.

bilip bilmemenin bir meziyet olduğunu fakat her ikisinin de canların hak olmasından dolayı hakikati ifade ettiğini ve kendini bilip bilmemenin bu hakikati değiştiremeyeceğini savunur.⁷⁵³ Ertaş, tıpkı Yunus Emre gibi eserlerinde insanlara kendini bilme çağrısı yapar. Tasavvufun temel ilkelerinden olan kendini bilme, insanın Tanrı'nın bir parçası olduğunu kavraması, hırslarından arınarak pişip olgunlaşmasını ifade eder.⁷⁵⁴

Ertaş'ın kendini bilme öğretisinin, bütün kötülükleri kökünden yok edecek bir bilgi seviyesi olduğu görülmektedir. Bu anlayışını çeşitli türküllerinde şöyle sıralamıştır:

Uzaklarda dostu arayan kardaş
Sen seni bilmezsen dostu bulama'n.

Sende bir sen var, önce onu bil

Sen seni bilmezsen dostu bulama'n.

Sen seni bilince mesele kalmaz

Kin, kibir, benlik yanına gelmez.

Kendini bilmeyen dostu bilemez

Sen seni bilmezsen dostu bulama'n

Yâre yâr olmadan kendini tanı,

O zaman bilirsin canı, canânı,

Tanı gönlündeki yatan aslanı,

Ona saygıyınan var, delikanlı.

Benlik ile kimse menzil alamaz,

Kendinin bilmeyen insan olamaz,

İnsanın kıymeti nedir bilemez,

İnsanda bir kıymet var, sofu baba!⁷⁵⁵

⁷⁵³ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 114.

⁷⁵⁴ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 9-10.

⁷⁵⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2: 276; 275; 287.

Kendini bilen insan artık bütün yaratıklara bir muhabbet duyar ve bu hâl doyumsuz bir hâle ulaşır. İnsan iradesinin yok sayıldığı ve “Kendini Bilme” düsturunun zıddı olan “el aklına aldanma” da yine Neşet Ertaş’ın karşı çıktığı bir düşüncedir. Türküsünde bu karşı çıkışını şöyle ifade eder:

Sadık bir yâr bulup yaşa,

Onun dışındakini boşa.

El aklıyla gezen başa,

Bin bir türlü hâl gelir.

Zaman sana uymaz, boşa çalışma.

Gel kardeş, zamana uymasını bil.

El aklıyan gezip boşa dolaşma,

Aklı kendinden almasını bil.⁷⁵⁶

Neşet Ertaş, insanın hayvandan ayrılan en önemli yanının kendini bilmesi olduğunu, kendini bilen insanın hayvani yaşantıdan uzak duracağını belirtir.⁷⁵⁷

Neşet Ertaş’ın mensubu olduğu Abdallık geleneğinin dayandığı temel anlayış kişinin kendini bilmesidir. Ertaş’ın, eserlerinde geçen bütün tasavvufi kavramların bu anlayış etrafında şekillendirildiği söylenebilir.⁷⁵⁸

Neşet Ertaş, Alevi-Bektaşî inancından uzaklaşmasının sebebini açıkladığı bir söyleşisinde bu inanışların temsilcilerini eleştirmiş ve insanları aldattığı için kendini bilmez olarak nitelendirmiştir. Söyleşi şöyledir:

Ben, pir sözcüğüne de karşıyım, ulu sözcüğünü de. Bunların tümü, kendini bilmeyenlerin aldatılmasından başka bir şey değildir. Kendini bilen, her şeyi bilir, kalpten kalbe yol vardır. Yani, bunun içine şeytanlık giriyor. Adam, pirden dolu içtim diyor. Üstü kapalı yalan söylüyor, kendini başka göstermek için bilinçsizleri kandırıyor. Bunların hiçbiri doğru değil.⁷⁵⁹

⁷⁵⁶ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 652.

⁷⁵⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:23.

⁷⁵⁸ Keskin, “Türk Tasavvuf Kültürü ve Devir Nazariyesi Bağlamında Neşet Ertaş”, 138.

⁷⁵⁹ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 20-21.

Erol Parlak “Garip Bülbül Neşet Ertaş” kitabında Ertaş’ın, kendini bilme anlayışının farklı bir yönü olan kendine hâkim olma düşüncesi hakkında Ŗunları söylemektedir:

Ertaş'a göre, insanı Hakk yoldan ayırıp günah ve suça iten Ŗey yine kendisidir. Bu durumu herkesin kendine karşı sorumlu oluu üzerinden açıklayan Ertaş'ın yorumu da kendine özgüdür: “Herkes kendinden sorumludur. Seni, senin gibi bilen olur mu? Sen sana; yok, bunu ben yapmadım diyebilir misin? Öyleyse, herkes kendi kendinden sorumludur. Onun için her ruh, ettiğini çekiyor.” Ertaş'ın burada, kişiyi yanlıa iten ve ‘kendisi’ olarak tanımladığı Ŗey aslında nefis'tir. Bu bağlamda, Ŗeytan denilen Ŗeyin de kişinin nefsi olduğu grn aıyan Ertaş, kendini bilme anlayışının bir başka yönü olarak kendine hâkim olma kavramını ortaya koyar.⁷⁶⁰

Neşet Ertaş’ta özdenetim değerinin “kendini bilme” felsefesinde yorumlanması bunlardan ibarettir. Bunlar dışında ozanın, öz denetim değerine yer verdiği türküler de mevcuttur. z denetim konulu türkülerinden bazı rnekler Ŗu Ŗekildedir:

Doğru mu yanlış mı fikir edelim
Garib'im doğruya biz de gidelim
Bizi yaradana Ŗkr edelim
Hakk'a Ŗkretmekten bıkmaz karda.

Sana akıl fikir bir mantık vermiş
Senin gözün ile dünyayı görmüş
Allah sevenlerin gönlüne girmiş
Kulundan uzakta durmamak için.⁷⁶¹

Neşet Ertaş, her konuda farkındalığı yüksek bir Ŗahsiyettir. Yolcu türküsünde bunun rneği mevcuttur:

⁷⁶⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:38-39.

⁷⁶¹ Ŗahin, “Neşet Ertaş Türkülerinin Türkü Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi”, 9.

Bir anadan dünyaya gelen yolcu
Görünce dünyaya gönül verdin mi?
Kimi böyü, kimi böcek, kimi kul
Merak edip hiçbirini sordun mu?⁷⁶²

Özellikle yaratılışın sorgulanması, bir farkındalık vurgusunun göstergesidir. Yaşamın farkındalığının bilincinde olan Ertaş, hayatı kendinin ve diğerlerinin kabullendiği şekliyle anlamlandırmaya çalışmıştır.⁷⁶³

Ertaş'ın öz denetim ile farkındalık değerlerini barındıran ve Tasavvuftaki “kendini bilme” ye atıfta bulunduğu eserlerinden diğer örnekler aşağıdaki gibidir:

Vücut sen değilsin o bir topraktır
Toprağın canlısı cansız Hak'tır
Senin senden başka şahidin yoktur
Şahidin' bilmezsen zor sayılırsın.

İnsanı görünce Hakk'ı sezmiyen
Dalgıç olup bu deryada yüzmüyen
Arif olup bu manayı çözmüyen
Görür amma bakar körden sayılır.⁷⁶⁴

Ertaş kendi yerelliğindeki evrenselliği yansıtmayı başarmış bir ozandır. Bu başarısının altında “farkındalık” olgusunun yattığı söylenebilir. Bu farkındalık, ozanı içinde bulunduğu evden ve içinde bulunduğu dünyadan çıkarıp, şiirleri ve türküleri aracılığıyla gönüllere yerleştirecek niteliktedir.⁷⁶⁵ Ertaş, hayatını her daim farkındalık çizgisinde sürdürmüş ve yaşamın anlamı ve amacını farkındalıkta bulmuştur.

⁷⁶² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:186.

⁷⁶³ Çalışkan, “Neşet Ertaş'ın ‘Yolcu’ Adlı Türküsünün Ontolojik Bağlamda Didaktik Manifestosu”, 782.

⁷⁶⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2: 278; 280.

⁷⁶⁵ Soner Demirbaş, “Neşet Ertaş Şiirlerinin Yerelliğindeki Evrensellik”, c. 1 (Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 286.

2.7.11. Sabır- Şükür- Kanaat

Sözlükte sabır; “Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç” olarak tanımlanmış Arapça bir kelimedir.⁷⁶⁶ Şükür ise; “Tanrıya duyulan minneti dile getirme”, mutlu bir olay veya durumdan, yapılan bir iyilikten duyulan hoşnutluğu bildirir.⁷⁶⁷ Kanaat ise; elindekinden hoşnut olma durumu, kanıklık, yeter bulma, yetinme, fazlasını istememe, doyum gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁶⁸ Sözlükte “engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak” anlamlarındaki sabr kelimesi, ahlaki bir terim olarak “üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belâlar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet” gibi manalara gelmektedir. Sabrın karşıt kavramı olarak telâş, kaygı, yakınma gibi anlamlara gelen ceza kullanılmaktadır. Kur’an-ı Kerîm’de bu kelimelerin karşıt kavramlar olarak kullanıldığı görülmektedir.⁷⁶⁹ İngilizcede sabır kavramı “patience” kelimesi ile ifade edilmektedir. Kelimenin İngilizcedeki sözlük anlamı, dayanma gücü, hoşça gitmeyen veya çaba gerektiren bazı şeylere dayanma derecesidir. Özellikle bir şey uzun zaman aldığında sakin kalabilme ve sinirlenmeme tutumu olarak da “patience” kelimesi kullanılmaktadır. “Patience” kelimesinden türeyen “patient” sözcüğünün İngilizcedeki sabırlı ve dayanıklı anlamlarının yanında tedavi gören hasta anlamlarında kullanılması ise sabrın bir başka anlam yönünü ifade etmektedir. Çünkü bir hastalıktan dolayı tedavi görmek sabırlı olmayı gerektiren zorlu süreçlerden biridir.⁷⁷⁰

Sabır, zaman tarafından bize hatırlatılan en önemli duygulardan biridir. Zira sabır bir anlamda da vakti yönetmektir. Sabır, insanın engellemeler karşısında tolerans göstermesini sağlarken beklemeyi de beraberinde getirir.⁷⁷¹

⁷⁶⁶ “Sabır”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁷⁶⁷ “Şükür”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁷⁶⁸ “Kanaat”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁷⁶⁹ Mustafa Çağrıncı, “Sabır”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2008, 337.

⁷⁷⁰ Mebrure Doğan, “Dindarlık Sabır ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkiler” (Doktora, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 2014), 28.

⁷⁷¹ Tarhan, *Duyuların Psikolojisi*, 128.

Bir anlamda da sabır, “Her türlü zorluk, tehdit ve kayıp karşısında gönüllü bir şekilde dayanma, direnme, göğüs germe ve sonucu bekleme eğilimi olmakla birlikte duygusal, bilişsel, davranışsal boyutlarıyla yaşanan çözümleyici psikolojik süreç” olarak görülebilir.⁷⁷² Sabır ve yakın anlamlı olarak “tahammül” birbirlerinin yerlerine kullanılan kavramlar olsa da iki kavramın arasında anlam ve psikolojik yönden önemli farklılıklar bulunmaktadır. Tahammülde her ne kadar sabır duygusu yoğun hissedilse de bilişsel süreç daha pasiftir. Sabırda ise aksine problem çözme merkezli bilişsel süreç daha aktif konumdadır. Tahammül, tutum haline gelmemiş durumsal sabrı ifade ederken sabır iradeli, seçilmiş ve çözümlenmeye yönelik bir duygudurumdur. Sabırda zorluklara karşı bilinçli ve gönüllü dayanma söz konusu iken, tahammülde zorluklara karşı zorunlu katlanma vardır.⁷⁷³ Kuran-ı Kerimde ve hadislerde de sabır ve ondan türetilen kelimeler, çok defa zikredilmiştir. Ayrıca Allah’ın isimlerinden birisi olan ve kullarını cezalandırmak için acele etmediğini ifade eden çok sabırlı anlamındaki ismi “es-Sabur” dur.⁷⁷⁴

Bir değeri temsil etmekle birlikte Tasavvufi anlamda da sabrın, şükür ile arasında önemli benzerlikler ve bağlantılar bulunmaktadır.⁷⁷⁵ Şükür terim olarak; “Allah’tan veya insanlardan gelen nimet ve iyilikten dolayı minnettarlığını ifade etme, nimete söz ve fiille mukabelede bulunma, Allah’a itaat edip günah işlemekten uzak durmak suretiyle nimetin gereğini yapma” şeklinde tanımlanmıştır.⁷⁷⁶ Şükür ve kanaat kelimeleri de birbirleri yerine kullanılan iki değersel kavramdır. Şükür, varoluşun amacı ve neticesi olarak ele alınabilir. Kanaat ise yetinme duygusu olarak tarif edilebilir. İnsanın herhangi bir konuda elinden gelen gayreti gösterdikten sonra elde ettiklerine razı olmasıdır. Bu anlamda kanaat, sahip olunanların kıymetinin bilinmesini içermektedir. Şükür kavramının zıddı olan şükürsüzlük, insanın Yaratıcıya yaptığı en büyük saygısızlıklardan birisidir. Bu sebeple semavi dinlerde şükür değerine sıkça

⁷⁷² Mebrure Doğan, *Sabır Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016), 58.

⁷⁷³ Mebrure Doğan ve Çiğdem Gülmez, “Sabır Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 42 (2014): 267.

⁷⁷⁴ Çağrı, “Sabır”.

⁷⁷⁵ Yakup Yüksel, “Tasavvufta Sabır ve Şükür Anlayışı” (Yüksek Lisans, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2006).

⁷⁷⁶ Mustafa Çağrı, “Şükür”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2010.

vurgu yapılmıştır.⁷⁷⁷ Asırlar boyunca bir duygu olarak tanımlanan şükürün; hissiyattan öte bir bilincin ve bilinçli bir farkındalığın ürünü olan tutumlar ve davranışlar olduğu da söylenebilir.⁷⁷⁸

Kanaat kavramının zıddı olan hırs, tamah, şereh (hazlara düşkünlük) ve tûl-i emel kavramları da mal ve dünya tutkusunu ifade etmektedir.⁷⁷⁹ Şükür kavramı hamd ile de doğrudan bağlantılıdır.⁷⁸⁰ Hamd ise bütün övgü türlerini içeren Allah'a karşı yapılan övgü ve içerisinde şükürü de barındıran bir terimdir.⁷⁸¹

Tüm bu tanımlamalar ışığında Neşet Ertaş'ın hayatında ve eserlerinde sabır-şükür ve kanaat değerlerinin yoğunlukla işlendiği söylenebilir. Hayatının çeşitli dönemlerinde sıkıntılar çekmiş ve acı ile yoğrulmuş bir sanatçı olan Neşet Ertaş'ın bir türlü mutluluğu yakalayamadığı görülmektedir. Fakat aynı zamanda başına gelen sıkıntıların geçeceğine olan inancını da hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bu sıkıntılarla başa çıkma yolu olarak sabrı görür ve tavsiye eder. Sabrı tavsiye ettiği bir şiirinin sözleri şöyledir:

Ağlayıp gözyaşı dökme

Sabreyle gönül sabreyle

Beyhude yere yas çekme

Sabreyle gönül sabreyle

Sabredenler murat alır

Sabretmeyen darda kalır

Bir gün derdin sonu gelir

Sabreyle gönül sabreyle.⁷⁸²

⁷⁷⁷ Tarhan, *Değerler Psikolojisi ve İnsan Güzel İnsan Modeli*, 176-187.

⁷⁷⁸ Gülüşan Göcen, “Şükür”, *Birey, Toplum ve Değerler*, ed. İhsan Çapcıoğlu ve Mualla Yıldız (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 33.

⁷⁷⁹ Mustafa Çağrırcı, “Kanaat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2001, 289.

⁷⁸⁰ Hanife Miran, “Hamd ve Şükür Kavramlarının Psikolojik Tahlili” (Yüksek Lisans, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2010).

⁷⁸¹ Bekir Topaloğlu, “Hamd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1997.

⁷⁸² Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 73.

Neşet Ertaş, türkülerinde mutluluğa ilişkin boyutlar içerisinde sabrı da işlemiştir. Ona göre sabır, ifade ettiği anlamla doğru orantılı olarak olumlama ve inancı da barındırmaktadır. Bir türküsünde bunun örneği şöyle görülebilir:

Sabreyle gönül sabırsız olma
Cümleyi gönlüne yâr eden vardır
Darda kaldım diye umutsuz olma
Yok iken dünyayı var eden vardır.⁷⁸³

Neşet Ertaş'ın, türkülerinde sabrı çok fazla işlemesinden dolayı, sabır onun tüm türkülerinde ortak ana temalardan biri olmuştur.⁷⁸⁴

Hayatı boyunca kendi başına gelen musibetlere sabretme yolunu tercih eden Ertaş, Abdal olduğu için kendisini “öteki” olarak gören, aşağılayan, dışlayan ve kendisini kendileri gibi görmeyen insanlara da susarak sabır gösterir. Susması elbette onun pasif bir zihinsel süreç yaşadığını göstermez. O her zaman olgun ve kâmil yönüyle bağlamasıyla eleştirdiği her türlü insanlık dışı davranışı dile getirir. Özellikle konserlerinde türkünün bazı kısımlarında bağlamanın tellerine öyle bir vurur ve söze girdiği zaman öyle bir yükselir ve haykırır ki, bu kendince insafsızlığa ve kendini bilmezliğe bir başkaldırıdır. Sazı onun için sinesine sardığı bir sabır taşıdır.⁷⁸⁵

Hayatında çileyi görmüş ve ne olduğunu iyi bilen Ertaş, çilenin panzehri olan sabrı da bu vesileyle öğrenmiştir. Neşet Ustanın hayatı incelendiğinde, çilenin ve sabrın örneklerini sıkça görmek mümkündür. Çile ile sabır onun için ayrılmaz iki olgudur. “Bozkırın tezenesi”, yokluğa, varlığa, ayrılığa, gurbete, aşk acısına, anne babasının kardeşinin ölümüne, hastalığa sabretmiştir. Bu sabrı neticesinde de 20. ve 21. yüzyıllara damga vurmuştur. Buram buram Anadolu kokan eserlerini ortaya koyarak saz ve söz dünyasının zirvesinde yer almıştır. Sabır üzerine yaptığı hikmetli konuşmaların birisinde sabra olan inancını ve sabra bakışını şu sözlerle özetlemiştir:

⁷⁸³ Aktaş ve Şimşek, “Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı”, 463.

⁷⁸⁴ Aktaş ve Şimşek, “Kültürel Bir İletişim Biçimi Olarak Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi”.

⁷⁸⁵ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 128.

“Sabrımın neticesini görürüm ve gördüğüm için memnun olurum. Bana kötülük etmişlerin kötülüğüyle baş başa kaldığını görürüm. Cezasını vermek ise Allah'a kalmıştır. Ben sabırla ondan kurtulur ve sabrıma şükrederim.”⁷⁸⁶

Ertaş göre sabırlı olmak affedici olmakla eşdeğer iki değerdir. Ona göre sabır, cahil- kâmil ayrımını ortaya koyan önemli bir davranış kalıbıdır. Bunun karşılığı bir türküsünde şöyle dile gelir:

Yas çekip kara bağlama
Gel, feryat edip ağlama
Garip bağrımı dağlama
Sabreyle gönül, sabreyle.⁷⁸⁷

Ertaş’ın sabır değerini içeren diğer türkülerinin bazı dizeleri şu şekildedir:

Başkaldırdı Yunan durmaz göründü
Ağırbaşlı sabretti durdu Türkiye
Zaptetti Kıbrıs’ı vermez göründü
Bu işi dünyaya sordu Türkiye.

İrahminden ben anama uyarak
Onun duyduğunu ben de duyarak
Birer birer günlerimi sayarak
Getirdi dünyaya doğuran ana.⁷⁸⁸

20. yüzyıl âşıklarından Neşet Ertaş’ın şiirlerinde İslam’ın temeli olan Tevhit ve Allaha iman ile Allaha ve onun nimetlerine şükür duygusu da yer almaktadır. Âşıklık geleneğinin temsilcilerinden Neşet Ertaş türkülerinde Yaratan’a şükretmeyi tavsiye ve telkin etmektedir. Semah eserinde bu tavsiyesini şöyle telkin eder:

⁷⁸⁶ Barkçin, *Gönül Dağı*, 71.

⁷⁸⁷ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 664.

⁷⁸⁸ Şahin, “Neşet Ertaş Türkülerinin Türkçe Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi”, 9-10.

O yokları var edene
Gerçek halim sırredene
Şükredelim yaradana
Kalkın semaha dönelim.⁷⁸⁹

Ertaş yaptığı konuşmalarında da şükretmeyi ve şükür içerikli kelimeler kullanmayı ihmal etmemiştir. Bunların örnekleri aşağıdaki söyleşilerde görülebilir:

“Benim Türkiye’de bir gecekondum olmadı, ama Allah’a şükür burada oldu. İçinde oturduğum bu gecekondu ölünceye kadar bizim.”⁷⁹⁰

Ehliyetim yok, kime diyeceksin hadi Türkiye’ye gidelim, diye; herkes çalışıyor, mecburen bindim arabaya. Daha vitesi nerden değiştirilir, kaçınıcı vitesle gidilir bilmiyorum. Köln’ün içinde birinci vites mi, ikinci vites mi her neyse taktım, bunları takip ettim. "Allah diyorum, ya rabbim hayırlısıyla otobana çıksaydım, vitesi öğrenirdim" diye dua ediyorum Şükür Allah’a otobana çıktım; vitesleri, şunları bunları otobanda öğrendim. Zaten hızlı da gidemiyorum.⁷⁹¹

Allah’a şükür benim çocuklarım okudu. Oğlum okudu mühendis oldu, okul arkadaşıyla evlendi. Gelinimi de okuttum, iki tane çocuğu olmasına rağmen o da mühendis oldu. Diplomalarını aldılar, çalışıyorlar. Kızım okul arkadaşıyla evlendi, damadım da mühendis oldu, şükür. Hep ekmeklerini kurtardılar, çok şükür.⁷⁹²

Konser vermeyeceğim dediğim şu... Türkiye beni kırk yıl besledi, Türkiye’de yıllardır bizi dinleyen o fakir halkımız, diyelim bir türkü efkârına gidiyor, cebindeki sigara parasını o kasete yatırıyor. Belki çoluğuna çocuğuna ekmek götürecektir; ekmek parasını veriyor, o kaseti alıp gidiyor. Bunca yıl beni onlar besledi, şimdi Allah’a şükür bizim onlara yardım etmemizin zamanı geldi. Allah’a şükür benim ölünceye kadar paraya ihtiyacım olmaz. Benim yediğim günde bir öğün yemek, bir paket sigara çok para kazansam ne olacak ki...⁷⁹³

⁷⁸⁹ Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş”, 192.

⁷⁹⁰ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 111.

⁷⁹¹ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 2021, 198-199.

⁷⁹² Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 112.

⁷⁹³ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 215-16.

Ertaş, ayrıca Yaratan'ın verdiği nimetlere karşı bir teşekkür olarak "şükretmek" gerektiğini şu dizelerle hatırlatmaktadır.

Doğru mu yanlış mı fikir edelim
Garib'im doğruya biz de gidelim.
Bizi yaratana şükür edelim
Hakk'a şükretmekten bıkmaz kardaş!⁷⁹⁴

Ertaş'a göre yokları var eden Hak, gerçek halini sır etmiştir. Bu sırta varan kişinin yapması gereken tek şey Hakk'ın varlığına ve birliğine şükretmektir. Aşağıda bu olguyu şöyle dile getirmiştir:

O yokları var edene
Gerçek halin sır edene
Şükredelim yaradana
Kalkın semaha dönelim.⁷⁹⁵

Şükür, Neşet Ertaş için mutluluğun bir boyutudur. Alevi-Bektaşî gelenekteki Semaha dönmenin önemine vurgu yaptığı yukarıdaki "Ey Erenler Hak Aşkına" isimli türküsü şükürün mutluluk boyutunu yansıttığı türkülere örnektir.⁷⁹⁶

Şiirlerinde ve kendi deyimiyle "havalandırdığı" türkülerinde kıssalara geniş yer veren Neşet Ertaş peygamber, evliya ve din büyükleri gibi önemli kişilerin hayatından şükür örneklerini ortaya koymuştur. Bunlardan birisi, vücudunda dayanılmaz yaralar çıkan, bunlara rağmen Allah'a şükürden vazgeçmeyen ve Allaktan kendi adına bir şey istemekten ar duyan Eyüp peygamberdir. "Aşkın Beni Del'eyledi" isimli eserinin bir yerinde Eyüp peygambere şöyle atıfta bulunur:

Mecnun'um sahra içinde
Yunus'um derya içinde

⁷⁹⁴ Öksüz, "Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş", 667.

⁷⁹⁵ Parlak, "Anadolu Türkmen Müzik Sanatının Zirvesinde Bir Deha: Neşet Ertaş", 296.

⁷⁹⁶ Aktaş ve Şimşek, "Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı", 461-63.

Eyyub'um yara içinde

Sar beni beni beni (Aşkın beni del'eyledi)⁷⁹⁷

Şükür değerini çok geniş olarak ele alan Neşet Ertaş her konuda Yaratan'a şükredilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. “*İnsanlar dünyaya insan olarak geldikleri için şükretmeliler.*” sözü onun şükre yüklediği evrensel ve kapsayıcı anlamı kanıtlar niteliktedir.⁷⁹⁸ Hayatına gurbeti ve garipliği sindirmiş bir ozan olan Neşet Ertaş, kendisine verilen canın emanet olduğunun bilincindedir. Bu anlayışla ruhtan ve özden seslenen Ertaş, yakınlarının ifadesiyle hiç kavga etmemiş, elinden alındığında şükretmiş, hakkı verilmediğinde sabretmiş ve kendisine verileni her daim paylaşmıştır.⁷⁹⁹

Az olana kanaat etme yine Neşet Ustanın ahlak anlayışında kendine yer bulan bir düşüncedir. Ocak'a göre; Abdallığın var olduğu kaynak olan Kalenderiliğin dünyayı boş vermiş felsefesi ve maddi çıkarlara önem vermemesi hoşgörülü, herkesle kolay geçinen ve kanaatkâr kimseler olmalarını sağlamıştır. Abdalların kanaatkarlıklarını ifade eden sözler de vardır. Örneğin: “*Bir kaşıkla dokuz Abdal doyar.*”, “*Dokuz Abdal bir kaşıkla geçinir.*”, “*Dokuz Abdal bir kilimde uyur iki padişah bir iklimde sığmaz.*” gibi sözler onların toplu yaşamaya bağlı olarak kazandıkları kanaatkarlığı ortaya koymasından dolayı anlamlıdır.⁸⁰⁰

Ertaş'a göre insan az ile de mutluluğu sağlayabilir. Onun en meşhur türkülerinden birisi olan “Zahidem” türküsünde insanlar birbirini sevdikten sonra az ile de mutlu olunabileceğini anlatmaktadır. Türküsünün sözleri şöyledir:

Gurbet ellerinde esirim esir

Zahide kurbanım hep bende kusur

Eğer anan seni bana verirse

Nemize yetmiyor el kadar hasır?

“*İki gönül bir olunca soğan yesen bal gelir.*” diyen Neşet Ertaş'ın dünyaya tamah etmenin kötülüğünü anlattığı ve bunu eleştirdiği görülmektedir. Dünyaya tamah

⁷⁹⁷ Eroğlu ve Çetin, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinin Halkbilimsel Açından İncelemesi”, 397-98.

⁷⁹⁸ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 236.

⁷⁹⁹ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 195.

⁸⁰⁰ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 66.

edenin ve çoğunu isteyen deli olduğunu ifade eden Ertaş, dünya malını “ahmak aldatan” olarak nitelemiştir. Bunu “Güneş Gözlüm” türküsünde şöyle ifade eder:

Ahmak aldatmış dünyanın malı
Çoğunu isteyen delidir deli
Sensin şu gönlümün varı sultanı
Gel bunu böylece bil güneş gözlüm.⁸⁰¹

İnsanlığı varlıkta görenleri Hakkı tanımamakla eleştiren Ertaş, böyle olanların insanlığın ne olduğunu kavrayamayacağını şöyle ifade eder:

O Hakk'ı tanımaz kul kandranlar,
İnsanlığın ne olduğun ne anlar?
İnsanlık varlıkla olur sananlar,
Zengin isen ya bey derler ya paşa.
Fukara isen ya Abdal derler ya cingan haşa!⁸⁰²

Ertaş'ın sabrı, şükrü ve kanaati hayatı boyunca her anlamda çektiği yokluk ve yoksunluk sonucu elde ettiği ifade edilebilir.

2.7.12. Sevgi-Saygı

Sevgi, sözlükte; “İnsanı bir şeye ya da bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” olarak tanımlanmıştır.⁸⁰³ Saygı ise sevgi duygusunun bir yönünü ifade eden bir olgudur. Saygı, sözlükte; “Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı, dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram” olarak ifade edilmiştir.⁸⁰⁴

Sevgi, insanları birbirine yakınlaştıran ‘görünmez bağ’ içeren bir duygudur. Tıpkı atomun içinde nötron, proton ve elektron parçacıklarının var olması ve bunların

⁸⁰¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:204.

⁸⁰² Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 651-652.

⁸⁰³ “Sevgi”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁸⁰⁴ “Saygı”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

birbirlerine çekim kuvveti ile bağlanması gibi, canlılar arasındaki çekim kuvvetini de sevgi oluşturur. Eskiler bunu ‘kuvve-i cazibe’ olarak adlandırmıştır.⁸⁰⁵ Bütün değerler sevgi zemininde ortaya çıkar. Sevgi, bu anlamda bütün değerler için şemsiye kavramıdır. Bütün değerler ancak sevgi şemsiyesi altında korunabilir. Ancak sevginin olduğu yerde diğer erdemlerin varlığından ve kalıcılığından bahsedilebilir. Bütün varlıkların düzeni ve durumlarının iyi olması sevgiye bağlıdır. Sevginin hâkim olduğu toplumlarda, insanlar arası ilişkilerde adaletin tesis edilebileceği ve anlaşmazlıkların çıkmayacağı da söylenebilir.⁸⁰⁶ Sevgi anlamında kullanılan kelimelerden birisi de muhabbettir.⁸⁰⁷ Sevginin en coşkulu hali ise “Aşk” olarak tanımlanmıştır. Lügatte aşk kelimesinin “sarmaşık” anlamına gelen “aşeka” kavramı ile aynı kökten geldiği belirtilmektedir. Buna göre sarmaşığın sardığı ağacın suyunu emmesi, onu soldurup zayıflatması ve bazen kurutması gibi aşk da sevenin sevdiğinden başkasıyla ilgisini kesmesi, onu sarartıp soldurmasıdır.⁸⁰⁸ Sevgi, insanın sağlıklı olabilmesi için bir eksikliğin doyurulması gereksinimi olarak da ifade edilebilir.⁸⁰⁹ Sevgi, temelinde belirli unsurları barındırmaktadır. Sevginin özü kabul edilebilecek bu unsurlar ilgi, sorumluluk, saygı ve bilgidir.

Saygı, bir insandan korkmak veya çekinmekten ziyade insanı, olduğu gibi kabul edebilme ve onu bireyselliği içinde fark edebilmeyi ifade etmektir. Saygı, bağımsızlık ve özgürlük temelinde var olan bir duygudur. Sevgi gibi saygı da bilgi ile bağlantılıdır. Nasıl ki insan bilmediğini sevemezse aynı şekilde bilmediğini de sayamaz. Saygı, eğer bilgi tarafından yönlendirilmezse hedefini şaşırır.⁸¹⁰ Sevgi ve saygı, insan ilişkilerinin mayasını oluşturmaktadır. İnsan sevip saydığı ölçüde sevgi ve saygı görür. Toplumun temel taşı olan ailede için de aynı durum geçerlidir. Aile bireyleri arasında sevgi ve saygının var olması problemlerin çözümüdür. Sevgi ve saygı birbirinden ayrılmaz bir

⁸⁰⁵ Tarhan, *Duyguların Psikolojisi*, 65.

⁸⁰⁶ İbn Miskeveyh, *Tehzibu'l-Ahlâk / Ahlâk Eğitimi*, çev. Abdulkadir Şener, Cihat Tunç, ve İsmet Kayaoğlu, 2. bs (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2013), 150.

⁸⁰⁷ Süleyman Uludağ, “Muhabbet”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2020).

⁸⁰⁸ Süleyman Uludağ, “Aşk”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1991).

⁸⁰⁹ Abraham Maslow, *İnsan Olmanın Psikolojisi*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 2001), 49-51.

⁸¹⁰ Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, çev. Işıtan Gündüz (İstanbul: Say Yayınları, 1985), 34-36.

bütündür. Sevginin beslenebilmesinin ve uzun ömürlü olabilmesinin tek yolu saygıyı da içinde barındırmasıdır. Saygının olmadığı yerde sevgiden bahsetmek mümkün değildir.⁸¹¹ Saygı kelimesinin saymak ile anlam benzerliği bulunmaktadır. Saygı, bir duruşu, nezaketi bazen haddini bilmeyi ifade etmektedir. Saygı; kişinin, başkalarının yanındaki konumunu, tavır ve davranışlarını bilmesi, toplum içinde kendi hak ve özgürlüklerinin yanında başkalarının hak ve özgürlüklerini de gözetmesidir. Bunu başarabilmek ferdi ve toplumsal ilişkileri dengede tutar.⁸¹² Kuranı Kerimde; tazim, ta'zîr, tevkîr, takva, huşû, havf gibi kavramlar geniş anlamda Allaha saygı için kullanılmıştır.⁸¹³

Geleneğin sözlü aktarıcısı konumundaki âşıklar, icra ettikleri sanat sebebiyle hitap ettikleri kitle tarafından önemsenmiştir. Sazlarıyla ortaya koydukları sözler, vermek istedikleri mesaj ve öğütler daima dinlenmiştir. Onlar, deyişlerinde insanlığı, insan sevgisini ve kardeşliği hep ön planda tutmuşlardır.⁸¹⁴ Kültürel değerlerin aktarımında önemli bir konumda yer alan halk edebiyatı ürünlerinde sevginin sıkça işlendiği görülmektedir. Özellikle Alevi-Bektaşî kültürünün halk türküleri yoluyla aktarımında, bu inanç sisteminin önemsendiği, Hz. Muhammed (s.a.v.) sevgisi, Hz. Ali sevgisi ve Ehl-i Beyt'e duyulan sevginin sıklıkla işlendiği görülmektedir.⁸¹⁵ Sözlü kültürün en önemli kaynaklarından biri olan türküler, içinde sevgi, saygı, dürüstlük, adalet, hoşgörü, alçakgönüllülük gibi pek çok değeri barındırır. Anadolu'da yaşayan saz şairlerinin seslendirdikleri türkülerde, insan sevgisi, temelde yer almaktadır. Bu durumun, Anadolu insanının zihin dünyasından ve yaşam tarzından kaynaklandığı söylenebilir.⁸¹⁶

Özdoğan'a göre: "*Manevi değerler insanın ruhunda özünde var olan ve evrensel ruhun sunduğu ilkelere dir. Sevgi, adalet, sabır, hoşgörü insanın doğasında var*

⁸¹¹ Enver Uysal, "Aile Ahlâkı", *İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi El Kitabı*, ed. Müfit Selim Saruhan, 1. Baskı (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 276-277.

⁸¹² Habil Şentürk, "Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, sy 20 (2018): 218.

⁸¹³ Mustafa Çağrıncı, "Saygı", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2009).

⁸¹⁴ Artun, "Âşık Edebiyatı Çalışmalarının Değerlendirilmesi", 2.

⁸¹⁵ Bars, "Kültürel Değerlerin Aktarımında Halk Edebiyatı Ürünlerinden Yararlanma", 225.

⁸¹⁶ Arıcı ve Er, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", 21.

olan değerlerdir.” Bu ifadeler, manevi değerlerin insanın fitratında hazır bulunduğunu ortaya koymaktadır. İnsan olmak bunların fark edilip, geliştirilmesi ile ilgilidir. Sevgi de fark edilip geliştirilmesi gereken bir sosyal değerdir. Özdoğan:

“Sosyal değerleri benimsemiş insanın en önemli özelliği başkalarını sevmesi, yardımda bulunması ve bencil olmamasıdır. Bu tip insan için en önemli değer insan sevgisidir.” demektedir.⁸¹⁷ Bu tanımlama tam olarak Neşet Ertaş’ı anlatmaktadır.

Neşet Ertaş’ın hayatında ve türkülerinde en çok değer verdiği duygu sevgidir. Anadolu Alevi-Bektaşî geleneğinin insanı merkeze alan yaklaşımı ve Hakk’a ulaşmak için insan sevgisi, saygısı ve hoşgörüsünü öne çıkarması, Ertaş eserlerinin de odak noktasını oluşturmaktadır. Ertaş’ın, eserlerinde sıkça ifade ettiği; cânan, aşk, sevgi gibi kavramlar çoğu kez insan sıfatında vücut bulan Hakk’a duyulan aşkı ifade etmektedir.⁸¹⁸ Ozan, türkülerinde tasavvuf inancının gereği olarak hep birliğe ve sevgiye çağrı yapmıştır.⁸¹⁹

“Felsefem, insanlara iletmek istediğim tek şey insan sevgisi. Sevgi, sevgi, yine sevgi... Son nefesimde eğer çıkarsa yine sevgi diyeceğim.”

cümlesi onun bütün hayat felsefesini ve dünyaya geliş gayesini özetlemektedir. Müzik felsefesini bu doğrultuda oluşturan Ertaş, şunları dile getirir:

“Müzik felsefem, ayırım yapmadan herkesin anlayacağı dilden söylemektir. İnsanı seven Hakk’ı sever, biz de o Hakk’ın âşığıyız. Şüphesiz ki ölmez, yitmez, yemez, içmez, solmaz bir tek Allah’tır.”⁸²⁰

Neşet Ertaş denince belki de akla gelecek ilk tanımlama “Sevgi Türküleri Ozanı”dır. Yunus Emre gibi o da neredeyse bütün eserlerinde insan sevgisine veya sevgisizliğe vurgu yapmıştır. Onun sevda türküleri bülbül-gül metaforuyla bütünleşen bir aşktan öte, karşı cinse karşı somut, duygusal ve bedensel aşkı konu edinmektedir. Ülger, Neşet Ertaş’ın sevgiye bu kadar çok yoğunlaşmasını ve sevgiye atıf yapan bu

⁸¹⁷ Özdoğan, “Din Psikolojisi ve Manevi Değerler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 15 (2015): 161; 166.

⁸¹⁸ Kılıç, “Alevi-Bektaşî Müziği İçerisinde Neşet Ertaş’ın Eserlerinin Analizi”, 32-33.

⁸¹⁹ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 19.

⁸²⁰ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 234-237.

kadar çok eser ortaya koymasını çeşitli sebeplere bağlar. Ülger, Ertaş'ın sevgiye bu kadar vurgu yapmasını şöyle açıklamaktadır:

Neşet Ertaş'ın insan sevgisi konusunu eserlerinde yoğunca işlemesinin genel ve özel sebepleri vardır. Bunlar tasavvuf, yeniden doğuş ile ozanın sevgisiz kalması, aşklarına karşılık bulamamasıdır. Yoksulluk ile Abdalların toplumsal olarak dışlanması, aşağılanması, karşılıksız aşklar en önemli sebepleridir. Tasavvuf, ağırlıkla Alevi-Bektaşî ozanlarında olmak üzere çoğu halk ozanında olduğu gibi Neşet Ertaş'ın eserlerinde de önemli bir rol oynar. Tasavvufun temelini vahdet-i vücud (varlık birliği) inancı oluşturur. Buna göre tek varlık vardır, o da Tanrı'dır. Evrendeki canlı ve cansız tüm varlıklar Tanrı'nın bir parçasıdır. Yunus Emre bunu, "Ete kemiğe büründüm/Yunus diye göründüm" dizeleriyle ifade eder. İnsan da Tanrı'nın bir parçası olduğuna göre, insanı sevmek Tanrı'yı sevmektir, Tanrı'yı sevmek için de önce insanı sevmek gerekir. Yine Yunus Emre'de bu düşünce "Yaratılanı severiz yaratandan ötürü" dizesiyle ifade bulur. Neşet Ertaş da insanları Hak, yani Tanrı'nın bir parçası olarak görür. Şu dördünlüğünde sanatının ve insan sevgisinin kaynağını çok açıkça ifade eder:

Tüm canların hak olduğun bilmese
Hakkın aşkı yüreğine dolmasa
O güzel cemale aşık olmasa
Kul Garip'im bu sazını çalmazdı.⁸²¹

Neşet Ertaş'ın, özü gülmeyenin yüzünün de gülmeyeceğini ifade etmesi sevginin özsel yönünü ortaya koymaktadır. Sevgisiz muhabbetin Hakka ulaşmayacağı da vurgulanan bir başka noktadır. Hak olan sevgi yalnızca seven tarafından alınacağını, sevgi arkının sevmeyene akmayacağını, boş lafla olukların dolmayacağını açık yüreklilikle dile getirmiştir.⁸²² Ertaş'ın insan sevgisi ve saygıya dair "Gel Sevelim" türküsü güzel bir örnektir. Türküde sevginin adeta Ertaş'ça tanımı yapılmıştır.

Gel sevelim sevileni sevelim
Sevgisiz suratlar gülmüyor canım
Nice gördüm dizlerini döveni
Giden ömür geri gelmiyor canım

⁸²¹ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 9-10.

⁸²² Solmaz, "Neşet Ertaş'ın Türkülerinde Mistik Unsurlar", 825-826.

Sevgi haktır seven alır bu hakkı
İçi güler dıştan görünür farkı
Sevmeyene akamaz sevginin arki
Boş lafla oluklar dolmuyor canım.⁸²³

İlerleyen yaşına rağmen bu enerjiyi nereden aldığını soranlara: “Enerjiyi aşktan alıyorum, insan aşkından alıyorum, insan sevgisinden alıyorum. Benim için insandan daha kutsal varlık yok.” diyen Ertaş, sevginin hayat ve enerji kaynağına yaptığı vurgu önem arz etmektedir. Dünyada kavga ve çatışmanın çok olduğunu bu kadar sevgisiz dünyada sevgiyi nereden bulduğunu soranlara ise: “Onu çatışanlara sorman lazım, herkes kendi kendinden sorumludur. İnsan her yerde var, insanda sevgi vardır. Huzurdan irak, hayvanda şevk olur, insanda sevgi olur. Sevgi haktır, insanı insan eden sevgidir, insan sevgisidir.” şeklinde cevap vererek sevgiyi, hayvani varlıkların nefsanî duygularından ayrı tutmuş ve sevginin insani bir duygu olduğunu ve insan olmanın koşulu olduğunu ortaya koymuştur. Ertaş’ın insanı harekete geçiren ve sevenler arasındaki çekim kuvvetini sağlayan bir sevgi anlayışı vardır. Onun için sevgi tek başına yeterli değildir. Sevginin anahtarını da saygı olarak tanımlar.⁸²⁴ Ertaş’ın informal olarak öğrettiği sevgi içerikli bir türküsünün sözleri şöyledir:

Sevgisiz olanın, olmaz hayâsı
Fesatlık üretmek olur gayesi
Sevgisiz kalanın bir gün mayası
Nerde, belli olmaz; kokar mı, kokar!⁸²⁵

Ertaş’ta sevginin, koşulsuz şartsız olmakla birlikte herkesi bir tutan, herkes hakkında iyi düşünmeye yönelten ve bunları hesap gününü düşünerek yerine getirmeye dayanan bir yönü vardır. Bu yönlü eserlerinden birinin dörtlüğü şöyledir:

⁸²³ Sucu, “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Tasavvufî Manada İnsan-ı Kamil Modeli”, 834.

⁸²⁴ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 114.

⁸²⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:226.

Can yakıp kalp kırma, ey insanoğlu
Senin de gül benzin solacak bir gün.
Her canlının kalbi Allah'a bağlı
Herkes ettiğini bulacak bir gün.⁸²⁶

Neşet Ertaş'ın aşk, sevgi temalı şiirlerinde kadın olarak anneye de büyük bir sevgi beslediği görülmektedir.⁸²⁷ Ertaş'ta insan sevgisinin yanında anne sevgisi de çok önemli bir yere sahiptir. Annesinin hasretiyle yaşamış bir ozan olarak yazdığı türküleri şöyledir:

Kırmayın ana kalbini
Analara hürmet edin.
Her zaman sorun halini.
Analara hürmet edin
Hürmetle öpün elini
Sıvayın saçın telini
Kırmayın ana gönlünü
Analara hürmet edin.⁸²⁸

Anne sevgisi konulu türkülerinden birisi de “Aslı Bozuk Deme” türküsüdür. Türküde anneyi insan, çocukları olan bütün insanları da insanoğlu olarak niteleyen eşsiz bir anlatım söz konusudur. Türkünün anne sevgisi barındıran ilgili dizeleri şöyledir:

Ulu arıyorsan analar ulu
Sevmişiz gönülden olmuşuz kulu
Analar insandır biz insanoğlu
Aslı bozuk deme gel şu insana.⁸²⁹

⁸²⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:195.

⁸²⁷ Ceren Kabadayı, “Neşet Ertaş Türkülerinde Bir Metafor Olarak Kadın”, *Karadeniz Araştırmaları* 16, sy 61 (15 Mart 2019): 151.

⁸²⁸ Yılar ve Yılar, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Eğitim Unsurları”, 992-993.

⁸²⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:173.

Sevgi noktasında ana ile yâri bir gören Ertaş bu aşkı yüreğinde duyan insanların gönül gözlerinin açık olacağını söylemesi dikkat çekicidir. Sevgiyi ana-yâr birliğinde anlattığı ve ikisini nimet olarak gördüğü eserlerinden olan “İki Büyük Nimetim Var” türküsünün sözleri şöyledir:

Birisi var etti beni

Birisi yâr etti beni

İkisinin de birdir yeri

Biri anam, biri yârim

Ana deyip de geçilmez

O yâr anadan seçilmez

İkisine de kıymet biçilmez

Biri anam, biri yârim.⁸³⁰

Küçük yaşta annesini kaybeden Neşet Ertaş'ın, annesine duyduğu özlemi, sevgiyi ve annelerin önemini vurguladığı diğer şiirleri ise şöyledir:

Demeden duyup da bakmadan gören

Ben anamdan başkasını görmedim

Yarattığı kulun rızkını veren

Ben anamdan başkasını görmedim

Öz gönülden biz yârimiz olan

Sevdası sinede nârımız olan

Şu çarkı dünyada birimiz olan

Yar anamdan başkasını görmedim.⁸³¹

Anayı en yüce varlık olarak gören Ertaş, onu Yaratıcının yaratan sıfatının bir tecellisi olarak görmüştür. Ertaş'a göre ananın hamuru sevgiyle yoğrulmuştur. Ertaş'a göre, ana rahmine düştüğü andan itibaren ölünceye kadar insanın hayatına biçim veren

⁸³⁰ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 205-206.

⁸³¹ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 69-70.

varlık anadır. Ertaş, insanın ana rahmine düşmesinden ölümüne kadar olan sürecini sevgi üzerinden şöyle anlatmaktadır:

Ana rahmine düştüğün andan itibaren kendi canından, kendi ruhundan sana sevgisini veriyor; senin ruhunu sevgiyle yoğuruyor, onun sevgisiyle dünyaya geliyorsun. Dünyaya geldiğin an, yüreğinde ananın verdiği sevgi var. Büyüdükçe ana sevgisi, saygıya dönüşüyor ve bu defa karşına bir kız çıkıyor. Ananın verdiği sevgiyle onu tanıyorsun sen.⁸³²

Neşet Ertaş'ın annesine olduğu kadar babasına da ayrı bir sevgi ve saygısı vardır. Babası ile ilgili olarak: “*Onunla aynı bir ruh gibiydik biz. Sanki beni söylüyordu, sanki ben söylüyordum.*” demesi babasının ondaki saygı ve sevgisini göstermektedir. Ertaş, babasının ölümünden sonra ona ithafen yaktığı bozlakta da bu duygusunu şöyle dile getirmiştir:

Garibim babamdı Muharrem Usta
Bilirim aşıkta sevdiği dostu
Sazımın emaneti diyen en son nefeste
Sazın ulusunu neyledin dünya.⁸³³

Babasını anlattığı bir başka türküsünde ise şunları dile getirmektedir:

Uzak yoldan geldim hasretim için
Hani nerde babam Muharrem nerde
Yaralı Bülbül'üm ses vermez niçin
Yüreği yanıgım o Kerem nerde

O garip gönüllüm dertli bakışlım
Feleğin elinden sinesi taşlım
Yüreği yaralım gözleri yaşlım
Gönül evi yıkık viranım nerde.⁸³⁴

⁸³² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:27-30.

⁸³³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:174.

⁸³⁴ Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş”, 191.

Ertaş sevgiyi sadece Yaratan'a ve insana yönelik bir duygu olarak değil bütün yaratılmışlara yönelik bir duygu olarak ele almıştır. Buna doğa sevgisi de dahildir. Doğa sevgisini betimlediği türkü sözleri şöyledir:

Yemyeşil çimeni büründür dağlar
Ne yaman, hoş eser, yeller baharda.
Yeşil yapraklara bezenir bağlar
Serpilir yollara, güller baharda.⁸³⁵

Neşet Ertaş, şiirinin devamında doğanın canlanışını, doğanın ve baharın güzelliğini gül-bülbül metaforu ile şöyle anlatır:

Kış çekilir bahar olur havalar
Avcı kuşlar avlarını kovalar
Güneş vurur ilgin alır ovalar
Karışır çiçeğe çöller baharda
Gülün aşkı bülbülleri boğarken
Hep çiçekler güler güneş doğarken
Çiçen çiçen hoş yağmurlar yağarken
Akar derelerde seller baharda
Aşık aşka gelip sazın çalarken
Yar aşkına yüreğini dağlarken
Garip aşık yâr aşkına ağılarken
Aşığa eş olur teller baharda.⁸³⁶

Neşet Ertaş herkesi ayırım yapmadan Hakkın parçası olduğu için sevmiştir. Yunus'un "Yaratan'dan ötürü" diye gerekçelendirdiği bu duygu, onun dilinde "Allah sevmediğini yaratmaz." şeklinde ifade bulmuştur.⁸³⁷

⁸³⁵ Yılar ve Yılar, "Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Eğitim Unsurları", 993.

⁸³⁶ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 76.

⁸³⁷ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 10.

Her yönüyle eşsiz ve anlam derinliği yönünden mükemmel, her bir varlığa sevgi duyan sözleri ortaya koyan ince ruhlu yüce gönüllü bir insanın bu sözleri sazla birleştiğinde ortaya en güzel Neşet Ertaş türküleri çıkmıştır.⁸³⁸ Sevgi, Ertaş'ın sadece hayatında insanların gönlüne kazımaya çalıştığı bir değer değil, öldükten sonra da mezar taşına yazdırılan bir hayat öğretisidir.⁸³⁹ Onun, sadece yaşantısında sazı sözü değil, öldükten sonra mezar taşı da bir ders niteliğindedir. Sevginin yuvası olan gönül Ertaş'ta kendine has bir telaffuz şekline ve derin bir saygı ve sevgiye bürünmüştür. Bu dünyada aşkı irade, gönlü ise hükmeden olarak görmesi ve bunu aşağıdaki şekilde dile getirmesi yine ona has bir duygu ve düşünceyi içermektedir:

Aşk irade gönüller sultan olsun,
Gönül aradığım gönlünce bulsun.⁸⁴⁰

Ertaş için; “*Sevgi düşüncesini hayatına ilmek ilmek işleyen, sazının perdelerini sevgi ile yoğuran ozan*” tanımlamasını yapmak çok da mübalağa olmayacaktır.

“*Benim türkülerim hep sevgi, saygı, gardaşlık, birlik, beraberlik üstünedir. Hepimiz insanız, dünyanın neresinde olursa olsun, insanız.*” şeklinde ifade ettiği müzik anlayışının temelinde bütün duygularda olduğu gibi sevgi vardır. Sevginin nasıl olması gerektiğini ve ozanlık tarihinin başlangıcından itibaren günümüze kadar bütün ozanların “yâr” ile özdeşleştirdiği sevginin iman derecesine ve karşılıklı sevmenin de ibadet derecesine varan boyutunu yine onun aşağıdaki söylemlerinden anlamak mümkündür. Ertaş, bu hususta şu açıklamayı yapar:

Sen karşıdakini sev, o seni sevmezse sevmesin. Her şeyden evvel bana sorsalar uzağa gitmeye gerek yok. İnsanlar kendini bilse yaratıldığını bilir; yaratıldığını bilince de Yaratan'ı bilir. Yaratan'la öz öze, yüz yüze, göz göze, el ele, dil dile olur. Hakkı uzakta aramaya ne gerek kalır efendim. Gelmiş geçmiş tüm ozanların dili üstü kapalı, üstü örtülü hangi dilden söylerse söylesin yârdır efendim, yâr. Ben bunu açıkça herkesin anlayacağı dilden söylüyorum, yâr diyorum.⁸⁴¹

Ertaş, birbirini seven iki dostun sevgi ile yaptığı sövüşmenin dahi içerisinde iman olduğu düşüncesiyle kendine has bir anlayış ortaya koymuştur. Ertaş, sövgünün

⁸³⁸ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 56.

⁸³⁹ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 28.

⁸⁴⁰ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatının Zirvesinde Bir Deha: Neşet Ertaş”, 300.

⁸⁴¹ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 234-235.

içinde iman olduğunu ve sevgiyle söylenen küfrün iman olduğunu vurgulamıştır.⁸⁴² Allah aşkını her şeyin kaynağı olarak gören Ertaş, ilk bakışta bir beşere yazılmış gibi görünen ancak ilahi aşkı esas aldığı “Yar İmiş Meğer” isimli türküsünde “yâr-sevgili” kavramına yüklediği anlam ile eşsiz bir söz sanatı ortaya koymuştur. Türkünün sözleri şu şekildedir:

Derde düştüm dermanımı ararım
Derdimin dermanı yar imiş meğer
Yarı arar iken yardan ıradım
Yardan ayrı kalmak ya dost... zor imiş meğer
Turab olup yarı arayım dedim
Ayağına yüzüm süreyim dedim
O yarin sırrına ereyim dedim
Arifler keşfeder ya dost... sıyrılmış meğer.⁸⁴³

Allah aşkının sufiyane bir biçimde dile döküldüğü yukarıdaki Ertaş türküsü farklı versiyonlarda ilahi formuna yakın bir biçimde seslendirilmiştir.⁸⁴⁴

Erol Parlak’ın Neşet Ertaş hakkında:

Bir Şaman misali büyü ve esrik, bir Kalenderî misali engin ve coşkun ve bir Bektaşî eri olarak yüreği yüce bir aşk ve sevgi ile dolu. Engin gönlü ve yalınkat yüreğinden taşan hüznü ve yanık ifadesi ile havalandırdığı türkülerini, Anadolu tarihi kadar derin, Anadolu toprağı kadar bereketli, Anadolu kültürü kadar zengin, Anadolu insanı kadar içten, sade ve cömerttir.⁸⁴⁵

sözleri onu tanımlayan en net ifadelerdendir. Neşet Ertaş’ın eserlerinde çok çeşitli değerleri bir arada görmek mümkündür. Ertaş’ın “Gel Sevelim” türküsünde insan

⁸⁴² Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 197.

⁸⁴³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:200.

⁸⁴⁴ Kuşdemir, “Anadolu Abdalları’nda Melamîlik ve Alevîlik Yansımaları Kırşehir/Neşet Ertaş Bağlamında”, 315-316.

⁸⁴⁵ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 293.

sevgisi, saygı değerleri vurgulanırken, “İki Büyük Nimetim Var” isimli türküsünde ise insan sevgisi özelinde anne sevgisi ve eş sevgisi değerlerine atıf vardır. Ertaş eserleri hem ulusal hem de evrensel değerler yönüyle etkileyici ve duygusal işleyişlere ve zengin içeriklere sahiptir.⁸⁴⁶

İnsanı var eden sevgi, Bektaşî öğretisinin ana eksenini oluşturur. Bu öğretî öylesine belirleyicidir ki sevginin din olduğu inancına varan bir yorum gelişmiştir. Bu inanç Ertaş’ın şiirlerinin de ana eksenini oluşturur. Ona göre alınıp verilen her nefeste insanı var eden sevgi her şeyi de var edendir. Bunu en açık ve duru şekilde aşağıdaki eserinde şöyle ifade etmiştir:

Dışın güzelliği, için kalayı
Yüreği pak eden, sevgidir, sevgi
Kula kazandıran, cennet âlâyı
Hak ile Hak eden, sevgidir, sevgi
Sevgi dolsun, her nefeste, içelim
Sevgiler ekelim, sevgi biçelim...⁸⁴⁷

Söylediği her şeyin içinde sevgi ve aşk olduğunu, aşksız hiçbir şey söylemediğini vurgulayan Ertaş’ta aşk, özünde barındırdığı şekliyle en tutkulu ve heyecanlı halini alır. Onda bunun ifadesi şu şekildedir:

Aşkın ateşine yandım alıştım
Bu ateş içinde aşkla tanıştım
Doğru mu yanlış mı deyi danıştım
Sevgisiz Hakk'a kul olmuyor canım.⁸⁴⁸

Neşet Ertaş, insanda gizil bir sırrın olduğu ve bunun Hak olduğu yorumunu geliştirmiştir. Gizli örtüyü kaldıranın ise ancak sevgi olduğu, sevginin Hak’tan geldiği

⁸⁴⁶ Turhan ve Kova, “Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları”, 121.

⁸⁴⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:201.

⁸⁴⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:208.

inancı onun deyişlerinde de en net ifadesiyle anlam bulur. Bir eseri buna yöneliktir ve sevgi ozanı, sevgi dolu şu dizeleri aktarır:

Sevgi dünyasına yalan giremez
Sevgiyi bilmeyen Hakk'a eremez
Bakar ama perdelidir göremez
Perdeyi kaldıran sevgidir, sevgi.⁸⁴⁹

Ozanın sadece sevgiye değil sevginin imkansızlığına da vurgular yaptığı eserleri mevcuttur. Neşet Ertaş yaşadığı toplumsal dışlanma ve yoksulluk sebebiyle toplumsal uyumu engellenmiş bir ozandır. Uyumun engellenmesi de en çok sevginin imkansızlığından dolayı sevdiği kızı alamamasından ileri gelmiştir. Çalgıcılık mesleği ve dinî inançları sebebiyle Sünni paradigma tarafından Müslüman olarak kabul edilmemeleri ve yaptıkları işin haram olduğu düşüncesi toplum tarafından Abdallara karşı katı bir tutumun oluşmasına sebep olmuştur. Nitekim Alevi ve Sünni grupların birbirlerine karşı tutumlarında kalıp yargı, önyargı, ayrımcılık gibi olguların ön plana çıktığı ve tarih boyunca iki grubun birbirlerini çoğunlukla olumsuz şekilde nitelendirdikleri söylenebilir.⁸⁵⁰ Yaşantılarının çingenelere benzetilmesi ve çingene olarak nitelendirilmeleri Abdallardan kız alıp kız vermemeye kadar varan bir anlayışa bürünmüştür. Neşet Ertaş'ın sevda türkülerinin büyük bir kısmı bu dışlanmışlığın yansımasıyla kaleme alınmıştır. Bir türküsünde çaresizliğin ve sevginin imkansızlığını açıkça şöyle dile getirir:

Bir güzel kız gördüm tutmuş yolunu
İndirmiş gerdana ince telini
Geçti gitti bilmem kimin gelini
Sorsam öldürürler sormasam öldüm.⁸⁵¹

⁸⁴⁹ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 301-306.

⁸⁵⁰ Asım Yapıcı, “Sünnî ve Alevî Grupların Birbirlerine Yönelik Tutumlarını Belirleyen Faktörler Üzerine Sosyo-Psikolojik Bir Değerlendirme”, *Tabula Rasa* 4, sy 10 (2004): 157-181.

⁸⁵¹ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 14-18.

Bu anlayıştan nasibini alan Ertaş, halk arasında atasözü haline gelmiş “Kızın önünü bırakırsan ya davulcuya ya zurnacıya varır” sözünün kendileri için söylendiğini belirterek bu anlayışa şiddetle karşı çıkmıştır.⁸⁵²

Yaşlandığı dönemlerde sanat hevesinin bittiğini ifade eden Ertaş o yaşında hala konserlere devam etmesinin sebebinin şöyle açıklamıştır:

Bende hasret yoktu, bende bu sanatın hevesi bitti. Sanat hevesi bende yok, bitti. Her yaşın bir mevsimi oluyor. Konserler bana yük gibi geliyor, ama istekleri gördüğüm için, istenmişliğimi gördüğüm için işte o beni götürüyor. Oradaki o halkın ilgisi, coşkusu, sevgisi canlandırıyor beni.⁸⁵³

Sevda türkülerinin ozanı olarak kabul edilen Neşet Ertaş'ın hayatın anlamını sevgide bulması da son derece doğal bir durumdur. Ertaş, hayatının her alanına sevginin hâkim olduğu bir insanın kötülükle işinin olmayacağını da yine kendi dilinden şöyle ifade etmektedir:

Dünyaya gelip de sevdalanmayan insan olamaz. Çünkü bu toprağın güzeli var. Bu toprağın güzeli de yârimizdir. Yârin güzelliğine sevdalanmamak elde değil... Sevgi haklıdır. Aşık insanın yüreği sevgi doludur. Sevginin olduğu yerde kötülük çıkar gider. Kötülüğün olduğu yerde de sevgi çıkar gider. Yüreğinde sevgi olan insanda kötü niyet bulunmaz. Benim babam aşıktı. Onun ağzından kötü bir kelime çıktığını duymadım. Ömür geçici, dünya kimseye baki değil. Bence dünyayı güzel eden, dünyayı tatlandıran sevgidir. İnsanın içini güldüren, içini ışıtan yüreğindeki sevgidir. Yüreğinde sevgi olan dünyanın güzelliklerini yaşar. Sevgisiz insan karanlıklar içindedir.⁸⁵⁴

“*Dünya sevmesini bilene, hakka hukuka riayet edene bir cennettir.*”⁸⁵⁵ diyen Neşet Ertaş'a göre sevgiyle kalpler arınmaktadır. Sevgiye muhabbet nazarıyla bakan Ertaş, bu anlayışını bir türküsünde şöyle ifade etmektedir:

Gelin dostlar gelin muhabbet edek
Hak muhabettendir, muhabbet Hak'tan

⁸⁵² Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 116.

⁸⁵³ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 109-110.

⁸⁵⁴ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 122-124.

⁸⁵⁵ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 41.

Biz de bilenlerin yanından gidek
Hak muhabbettendir, muhabbet Hak'tan

Muhabbettir yerin göğün direği
Aşık olmayanın yanmaz yüreği
Muhabbetnen yakın eden ırağı
Hak muhabbettendir, muhabbetten Hak'tan

Garibim muhabbet Hak'tır, Hak olur
Muhabbet edenler paktır, pak olur
Muhabbetin nimetleri çok olur
Hak muhabbettendir, muhabbet Hak'tan.⁸⁵⁶

Ertaş'a göre muhabbet; dostluk, güven, huzur ve gönül kapısıdır. “Bozkırın sevgi çiçeği” Neşet Ertaş'ın şiir ve türkülerinde buram buram sevgi, muhabbet kokar. Neşet Ertaş için her şey sevgi ile başlayıp, sevgi ile bitmektedir. Onun tevazusu da muhabbetinden ileri gelmektedir. Ona göre Mevla'nın sevgisi her sevginin başıdır. Sevginin kaynağı olan Mevla, sevgiyi yarattığı her kuluna eşit miktarda dağıtmıştır.⁸⁵⁷ Allaha ve insana olan sevgisini anlattığı türkülerden olan “Bir Yaratmış Allah” ve “Sabreyle Gönül” türkülerinde yine bu varlıkların sevgisi eşsiz bir anlatımla sunulmuştur. “İnsana aşığım Hak özümde” dediği insanı, “Öz gönülden bizim yârimiz olan sevdası, sinede narımız olan” diyerek tanımladığı Yaratıcıyı ne denli bir sevgi unsuru olarak gördüğü anlaşılmaktadır.⁸⁵⁸ Birçok değeri bulabileceğimiz ve didaktik üslubu ile dinleyenlerin dillerinden ve gönüllerinden düşürmediği “Yolcu” türküsünde ise sevmenin ve sevilen kişiye Bektaşî anlayış gereği ikrar vermenin (sevdiğini söyleme) önemi şöyle anlatılmaktadır:

⁸⁵⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:209.

⁸⁵⁷ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 48-49.

⁸⁵⁸ Şahin, “Neşet Ertaş Türkülerinin Türkçe Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi”, 10.

Vade tekmil olup ömrün dolmadan
Emanetçi emanetin almadan
Ömrümün bağı gülü solmadan
Varıp bir canana ikrar verdin mi?⁸⁵⁹

Ertaş bu dizelerinde Hakkın emaneti olan canı, sahibine teslim etmeden önce ve ömür bağı'nın gülü solmadan önce bir canana yani bir insana sevdiğini söylemek olan ikrar vermenin önemine de vurgu yapmıştır.⁸⁶⁰ Neşet Ertaş'ın birisini sevmesi için onu tanınması şart değildir. O konserlerine gelen kim varsa tanıdığı tanımadığı herkesi sevdiğini belirtmiştir. Çünkü binlerce insanı onun konserinde toplayan ve binlerce kilometre yol gelmelerine sebep olan duygu sevgidir. O da gelenleri bu sevgisinden ve kalplerinin Hakka bağlı olmasından dolayı sevmektedir. Bu durumu şöyle ifade eder:

Bütün kalpler Allah'a, Allah aracılığı ile de birbirine bağlıdır. Ben kalplere sesleniyorum, bânın olarak. Onlar da tüm ilgilerini sana verdikleri zaman sen de kalplere sesleniyorsun. Sen ne verirsen senden alıyorlar. Sahneye çıktığımda, "Kimdir bunlar?" demem. Oraya gelenler insandır, onu bilirim. Bunu bildiğim içinde gönle seslenirim ben. İnsanlarımızı zaten biliyoruz. Bildiğimiz için de ona göre söyleriz.⁸⁶¹

Ertaş'ın "Yâr" dan kastettiği şey her zaman dünyevi sevgili değildir. Bazen de yâr ile Hakkı, Mevla'yı kastetmektedir. Ona göre yâr maksuttur. Maksut ise insanın döneceği asli kaynaktır, yani aslıdır. Bu anlatımını yâr metaforunu kullandığı deyişlerinde muhteşem bir şekilde dile getirmiştir. Bunların örnekleri aşağıdaki gibidir:

Scher vakti çaldım Yâr' in kapısını

Baktım yârin kapıları sürmeli...

⁸⁵⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:186.

⁸⁶⁰ Çalışkan, "Neşet Ertaş'ın 'Yolcu' Adlı Türküsünün Ontolojik Bağlamda Didaktik Manifestosu", 783-784.

⁸⁶¹ Barkçin, *Gönül Dağı*, 97.

Yâre gidem yâre gidem,
Yareliyim nere gidem,
Bu derdimin dermanımı,
Almaya ben yâre gidem.⁸⁶²

Neşet Ertaş'ın deyişlerinde yâri Hak olarak görmesinde Bektaşiliğin rolü büyüktür. Bu yaklaşım “Leylâ'dan Mevlâ'ya” şeklinde tarif edilebilir. Bunun örneği bir türküsünde en güzel şöyle ortaya koyulmuştur:

Coşkun sel gibiydim, yoruldu gayrı
Çok bulanık aktım, duruldum gayrı
Nice güzel gördüm, hep ayrı ayrı
Hakikatte gönül, bir imiş meğer.⁸⁶³

Neşet Ertaş için sevginin merkezi, yuvası, barınağı gönüldür. Gönül hayatın merkezine alan Neşet Ertaş'ın yaklaşımı, sevgiyi ön plana çıkartan bir hal almıştır. Gönül kirlerden arındıran yegâne duygunun sevgi olduğunu ve gönül için sevginin ifade ettiği anlamı bir türküsünde şöyle anlatır:

Dışın güzelliği, için kalayı
Yüreği pâk eden; sevgidir, sevgi!
Sevgi dünyasına yalan giremez,
Gönülden sevmeyen, Hakk'a eremez
Sevgi dolsun gönüllere, içelim!
Sevgiler ekelim, sevgi biçelim.⁸⁶⁴

Ertaş'a göre sevmeye en layık varlık insandır. Bu düşüncesini şöyle ifade eder:
“Gördüm ki her şey ortada, bildim anladım ki, sevilecek olan insandır.”

⁸⁶² Keleş, “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar”, 532.

⁸⁶³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:200.

⁸⁶⁴ Kumartaşlıoğlu, “Neşet Ertaş Türkülerinde ‘Gönül’”, 585.

O, sevgiyi bir iman, sevişmeyi de ibadet derecesinde görmektedir. Bunu türküsünde şöyle ifade eder:

Gece, gündüz; baharımda yazımda,
Anıyordum onu hayli zamandır.
Şu benim özümde, benim gözümde,
Sevişmek ibadettir, sevgi imandır.
Seviştiğim anda mutlu olurum.
Sevgisiz imanı nasıl bulurum?
Ben böyle inandım, böyle bilirim.
Sevişmek ibadettir, sevgi imandır.
Sevgi için benim Garip olduğum.
Doğrudur, sevgide iman bulduğum.
Benim inandığım, benim bildiğim.
Sevişmek ibadettir, sevgi imandır.⁸⁶⁵

Sevginin, iman olduğuna inanan Ertaş, sevginin yalnızca insana ait bir özellik olduğunu, insandan insana ve canlıdan canlıya geçtiğini ifade eder. Cansızdan canlıya sevgi gelemeyeceğini belirten Ertaş, hayvanda sevgi duygusunun bulunmadığını, onunkinin yalnızca şevk olduğunu düşünmektedir.⁸⁶⁶ Ertaş'a göre sevmek, sevilmek, muhabbet gibi değerler kendini bilen insanlara has duygulardır. Her durumu kendini bilme çerçevesinde değerlendiren Ertaş sevgiyi kendini bilen insan ile özdeşleştirmiştir. Onun gözünde muhabbetsiz insan yaşayan bir ölüdür. Dünyayı anlamlandırdığı sevgi yüklü diğer dizeleri şu şekildedir:

Sevdayı çekip de gönülü bilen,
Gönülsüzün kollarında yatmasın.
Neye yarar sevdadan uzak olan.
Yaşayan ölüdür, Allah etmesin

O yâr zülfünü tarar.
Gönül dengini arar.

⁸⁶⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:207.

⁸⁶⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:31.

Bu dünyada sevmeyen,
Ahrette neye yarar?

Gel Garib'im gülelim,
Gönül'ü Hakk bilelim.
Bundan iyisi yokmuş,
Sevelim, sevilelim.⁸⁶⁷

Neşet Ertaş'ın temel felsefesi olan sevgi ve aşk, sanatı da dahil her şeye sirayet etmiştir. Sevgi; yakınlık duyulan, karşılıksız gösterilen, güzel ve hoş görme fiili iken, aşk ise bu duygunun tutkuya dönüşmüş halidir. Ana dili sevgi olan Ertaş, her şeyi engin bir sevgi anlayışına oturtmuş ve canın Hak ile olabilmesinin yolunun sevgiden geçtiğini söylemiştir. Ertaş'ın inancının temelinde yer alan ve her şeyin özünü oluşturan derin bir aşk ve sevgi anlayışı sanatının özünü oluşturmaktadır. Yaşantısını kaplayan bu öz, sık sık türkülerinde de dile gelir. Bir türküsünde tasavvufi bakış açısı ile sevgi ve saygıyı şöyle işlemiştir:

Dışın güzelliği, için kalayı
Yüreği pak eden; sevgidir, sevgi
Kula kazandıran cennet' âlâyı
Hakk ile Hakk eden; sevgidir, sevgi!⁸⁶⁸

Ona göre sevgi, ezelidir. Sevgi, bütün sorunların çözücüsüdür. Sevince her şey güzelleşir. Bu durumu şöyle dillendirir:

Sevgi, her şeyden ezeldir
Sevgi, her şeyi düzeldir
Sevince, her şey güzeldir
Divane gönlüm.⁸⁶⁹

⁸⁶⁷ Öksüz, "Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş", 665-667.

⁸⁶⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:201.

⁸⁶⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:27-30.

Sevgi ile bağlantılı olarak saygı da Ertaş'ın hayatında ifade ettiği önem doğrultusunda bir anlam kazanmıştır. Mezar taşında yazan: "...Saygı, Sevgi, Hoşgörü..." değerleri onun hayatını özetleyen üç kelimedir. Neşet Ertaş bu üç kelimenin birleşiminden oluşmuş ve hayatını bunların yansımalarında devam ettirmiştir. Alevi-Bektaşî inancında yer alan insana saygı, insan gönlüne duyulan saygı ile eşdeğerdir. Çünkü en değerli varlık olan insanın, en değerli varlığı da gönüldür.⁸⁷⁰

Sanatında saygıyı önceleyen Ertaş'ın konserlerinde onu dinlemeye gelenlere yaptığı şu hitap onun sevgi, tevazu ve saygıyı önemsemesinin zirve noktasıdır:

*"Ayaklarınızın turabı, gönlünüzün hizmetçisiyim, efendim bu kara suratlıyı dinlemek için, ne zorluklarla buraya kadar zahmet edip geldiniz bana şeref verdiniz saygılarımı sunuyorum."*⁸⁷¹

Saygının vücut bulmuş hali ve ince düşünceli bir Kırşehir beyefendisi olan Neşet Ertaş, sahnede terleyip ceket vücudunu sıktığında daha rahat türkü söyleyebilmek için seyircilerden ceketini çıkartmak için izin isteyecek kadar da seyircisine saygılıdır.⁸⁷²

Onu tanıyanlar, onun sahnede ve hayattaki saygılı hallerini şu şekilde özetlemiştir:

Sahneye çıkarken başı önde saygılı, hürmetli ve mahcup haliyle var olan Neşet Ertaş, kimse kimsenin önünde eğilmesin diye el öptürmeyen, halktan müsaade almadan ceketini çıkarmayan, ayrıcalık istemediği için devlet sanatçılığı unvanını reddeden insanlık ustasıydı ve içimizden biriydi. Sevginin saygının ne olduğunu türkülere nasıl işleneceğini gösteren hazinemizdi.⁸⁷³

Türkülerini sevgi, saygı, kardeşlik, birlik ve beraberlik üzerine inşa eden Ertaş, insanın kendini bilmesi doğrultusunda kadın dünyasına da kendilerini erken yaşta tanıdıkları için saygı duyduğunu ifade eder.⁸⁷⁴ Neşet Ertaş, sadece kadınlara değil, başta tüm kâinatı yaratan Allah'a, sonra insana ve canlı cansız tüm varlıklara karşı saygı

⁸⁷⁰ Parlak, "Anadolu Türkmen Müzik Sanatının Zirvesinde Bir Deha: Neşet Ertaş", 300.

⁸⁷¹ Yağmur, *Aşkın Son Ozanı*, 154-55.

⁸⁷² *Saygısızlık olmasın, ceketimi çıkartabilir miyim*, 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=EHjGmVHhbuM>.

⁸⁷³ İlkin Eylül İlk, "Yaşayan İnsan Hazinesi: Neşet Ertaş", t.y., 51, erişim 20 Mayıs 2022.

⁸⁷⁴ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 2021, 236.

duymaktadır. Vurguladığı her erdem gibi saygı konusunda da değerler eğitimi anlamında Ertaş şiirlerinden öğrenilecek pek çok değer vardır.⁸⁷⁵ Neşet Ertaş insanlar arasında ayırım yapmadan hepsine saygı duyduğunu ise şöyle belirtir:

Vatan-ı memleketim, bu mutlu günde
Büyüğüne, küçüğüne saygı duyarım
Ayırım yapmayana, kendi gönlümde
İnsanlık adına sevgi duyarım.⁸⁷⁶

Saygı da yine onun Bektaşilik inancından edindiği kazanımlardandır.⁸⁷⁷ Gönlün Hak olduğunu ve kıymetinin bilinmesi gerektiğini ifade eden Ertaş, gönlün yalnızca saygı ile kazanılabileceğini dinleyenlerine şöyle öğretir:

Cennettir bu dünya, insan olana
Cehennem de burada, hayvan olana
Gönül Hak'tır, kıymetini bilene
Onu saygı ile almakta insan.⁸⁷⁸

Sevgi ve saygı yoksunluğunun insanı insanlıktan bıktıracağını da yine kendine has ifadeleriyle öz olarak şöyle anlatır:

İlimsizlik, bilgisizlik yüzünden
Cehalet, hortlayıp çıkar mı; çıkar!
Sevgisizlik, saygısızlık yüzünden
İnsan, insanlıktan bıkar mı; bıkar!⁸⁷⁹

“Saygı Duyarım” adlı türküsünde saygı değerini şöyle öğretir:

⁸⁷⁵ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 75.

⁸⁷⁶ Güven, “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan”, 85.

⁸⁷⁷ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 309.

⁸⁷⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:218.

⁸⁷⁹ Güven, “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan”, 84.

Vatanım memleketim bu mutlu günde
Büyüğüne küçüğüne saygı duyarım
Ayrım yapmayana kendi gönlümde
İnsanlık adına sevgi duyarım.⁸⁸⁰

Garip gönüllü ozan herkesi “insan” olarak kabul eder ve Yaratan’ın hatırına ona saygı gösterirken aynı şekilde insan olduğu için de başkalarından saygı beklemektedir.⁸⁸¹ Kişiliğinin bir yansıması olarak saygıyı önemseyen Ertaş’ın saygıyı vurguladığı bir eserin dizeleri ise şöyledir:

Aşkî kimden aldın sevgiyi kimden
Aslı bozuk deme gel şu insana
Soracak olursan eğer ki benden
Aslı bozuk deme gel şu insana.⁸⁸²

Ertaş, kâinat-insan-yaratıcı bütünlüğüne dayanan, hak ve hukukun gözetilip kavgadan kaçınılan, gönül kırmadan, can yakıp kalp incitmeden sevgi ve saygı çerçevesinde yürütülen dervişane bir yaşam algısını dile getiren bir ozandır.⁸⁸³ Neşet Ertaş hayatı boyunca babası başta olmak üzere anne babaya karşı saygıda kusur etmemeye çalışmış, bunu da değişik zamanlarda gazete ve dergilere verdiği röportajlarda sık sık dile getirmiştir.⁸⁸⁴

Neşet Ertaş’ta kendini bilmenin önemli göstergelerinden birisi de yaratılmışların en güzeli olan insan gönlüne saygı duyma ve bireyden topluma kadar bu saygıyı tümevarım yoluyla yaymadır. İnsanı her şeyin merkezinde gören ve insan gönlüne saygıyı esas alan Neşet Ertaş’ın bu hassasiyetini Erol Parlak kitabında şöyle anlatır:

⁸⁸⁰ Arıcı ve Er, “Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi”, 23.

⁸⁸¹ Yılmaz, *Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası*, 39.

⁸⁸² Şahin, “Neşet Ertaş Türkülerinin Türkçe Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi”, 10.

⁸⁸³ Çalışkan, “Neşet Ertaş’ın ‘Yolcu’ Adlı Türküsünün Ontolojik Bağlamda Didaktik Manifestosu”, 783.

⁸⁸⁴ Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş”, 191.

İnsanı bir ve eşit görüp gönlüne saygı duyan, dünya üzerindeki tüm canlıların canını aynı can/Hakk olarak gören ve bu nedenle hiçbir şekilde ayrımcılık yapmayan Neşet Ertaş, insanların etnik kökeni ile ilgili yapılan adlandırma ve tanımlamalara da karşı çıkar...Büyükçe ana sevgisi, saygıya dönüşüyor ve bu defa karşına bir kız çıkıyor. Anamın verdiği sevgiyle onu tanıyorsun sen. Bu defa, ana iken verdiğini kız olarak senden geri istiyor. Orada verdiğini burada senden geri alıyor. Veren de o, alan da o. Böyle olunca kadına saygı başta geliyor. Onun için benim söylediğim tek şey vardır: “İki büyük nimetim var biri anam; biri yârim. Hatır için söylesem, babamı söyledim” diyerek kadını baş tacı edip en yüce mertebede çıkararak ve saygının en güzeline lâyık gören Ertaş'ın felsefesi; gerçek olanın, yaradan can ana ve ananın doğurduğu delikanlı bir erkek, bir kız ile onların arasındaki sevgi olduğuna varır.⁸⁸⁵

Hayatından sevgiyi, saygıyı eksik etmeyen Ertaş, konserlerinde programlarda türkü arasında yaptığı kısa konuşmalarda da vakarlı, ağırbaşlı duruşundan taviz vermeyerek sevgili, saygılı bir üslup ile: “*Beni deyip geldiğiniz yollarda yüzüm var.*” diyerek tevazuda toprak gibi olmuştur. Sahne anlarında sık sık tekrarladığı: “*Ayaklarınızın türabı, gönüllerinizin hizmetçisi, dertlerinizin ortakçısıyım.*” sözleri belki de bir insanın erdemde ulaşabileceği en zirve noktadır. Ertaş'ın sevgi ve saygısı Hak bildiği insan gönlünerdir.⁸⁸⁶ Ertaş'ın bu hayatta benimsediği en büyük değer sevgidir. Ona göre insanın bu dünyaya geliş amacı, bu dünyada uğruna ömrünü tüketeceği değer ve öldükten sonra da insana kalacak en büyük miras sevgidir.

2.7.13.Sorumluluk-Güncelliği Takip

Sorumluluk kavramı sözlükte; Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet anlamlarına gelmektedir.⁸⁸⁷ Güncel, sözlük anlamı olarak; günün konusu olan, şimdiki, bugünkü (haber, olay vb.), aktüel demektir.⁸⁸⁸ Güncelliği takip zamana uymak olarak da düşünülebilir. Zamana uymak ise, davranışlarını içinde bulunulan günün şartlarına uydurmak demektir.⁸⁸⁹ Zamana uymak tasavvufta ise “İbnü'l-vakt” kavramıyla isimlendirilmiştir. İbnü'l-Vakt, geçmişin sıkıntılarını ve geleceğin kaygılarını, yaşadığımız zaman dilimine taşımama yeteneği ve tecrübesi olarak tanımlanabilir. Bu

⁸⁸⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:24-27.

⁸⁸⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:34-35.

⁸⁸⁷ “Sorumluluk”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁸⁸⁸ “Güncel”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁸⁸⁹ “Zamana Uymak”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

hal ve tavır kişinin geçmişiyile barışık bir şekilde geleceğine güven içerisinde bakmasıdır. Bu tutum ise kişinin zamanlarını daha mutlu ve tatminkâr geçirmeleri anlamına gelmektedir. İbnü'l-Vakt olmak ise kişinin psikolojik sorunlarını daha iyi yönetme, duygusal çatışmalarının üstesinden gelme ve terapötik süreçlerinin sağlıklı bir şekilde geçirilmesinde yardımcı bir araç görevi görmektedir. Aynı zamanda İbnü'l-vakt olmak, kişinin kendini-keşfetme, benlik arayışında ve bilişsel tutarlılık kazanmasında yardımcı bir unsurdur.⁸⁹⁰ Tasavvuf metinlerinde sıkça kullanılan kavramlardan kısaca İbnü'l-Vakt (vaktin oğlu), vaktin ve halin gereklerini yerine getiren, geçmiş ve gelecek endişesinden kurtulan insanın ilâhî tecelliler karşısındaki edilgenliğini ifade eder.⁸⁹¹

Sorumluluk; araştırmacıların üzerinde çalıştığı en önemli konulardan birisi olup, kişinin kendi davranışlarının veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın farkında olması ve davranışlarının ve durumların sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanmıştır. Bir başka tanımlamada ise sorumluluk, seçimler yapmak ve bu seçimlerin sonucunu kabullenmek olarak tarif edilmiştir. Bazı araştırmacılara göre ise sorumluluk, kişinin kendisine ve başkalarına özen ve bakım göstermesini, yükümlülüklerini yerine getirmesini, toplumsal sürece katılmasını, acıları dindirmeye çalışmasını ve de daha iyi bir dünya için çaba harcamasını ifade eder.⁸⁹² Sorumluluk duygusunun sınırlarını kültürler, inançlar ve dinî değerler belirler.⁸⁹³ Sorumluluk; insan ve çevresi arasında karşı hak ve görevlere dayanan bir noktadan bakmayı esas almaktır. Herhangi bir şeye sorumluluk perspektifinden bakış, üst düzey bir bakışı ifade etmektedir.⁸⁹⁴

Neşet Ertaş'ta da sorumluluk ve güncelliği takip değerlerine rastlamak mümkündür. Özellikle güncelliği takip konusu Neşet Ertaş şiirlerinde zamana uyma kavramıyla kendini göstermektedir. Neşet Ertaş'ın Sufi kaynaklı bir ozan olduğu

⁸⁹⁰ Esmâ Sayın, "Tasavvuf ve Psikoloji Açısından İbnü'l-Vakt Anlayışının Etkileri", *Marife*, sy Kış 2012 (2012): 177-190.

⁸⁹¹ Semih Ceyhan, "Vakit", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2012.

⁸⁹² Yener Özen, *Sorumluluk Eğitimi*, (Ankara: Vize Yayıncılık, 2015), 9.

⁸⁹³ Tarhan, *Duyguların Psikolojisi*, 115.

⁸⁹⁴ Cevdet Kılıç, "İslâm Ahlâkı Açısından Modern Uygulamalı Etik", *İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi El Kitabı*, ed. Müfit Selim Saruhan, 1. Baskı (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 424.

düşünüldüğünde İbn'ül-Vakt bir sanatçı olduğu ifade edilebilir. Ertaş'ın zamana uymaktan kastettiği şey değerlerinden ödün vermeden zamanı yakalamak ve hayatı iskalamamaktır. “*Tabii zaman sana uymazsa, sen mecbursun zamana uymaya.*”⁸⁹⁵ diyen Neşet Ertaş sanatında da bu düsturu devam ettirmeye özen göstermiştir. Engin müzik kabiliyetini ustası olan babasından öğrendiği saz icrasıyla birleştiren Neşet Ertaş sanatsal anlamda çağın gerekliliklerini de göz önüne alarak çağının insanına hitap edecek derecede yeni ürünler ortaya koymuştur. Meşruiyetini gelenekte bulan Ertaş, güncel olana zıt düşmeden gelenek ve hikmeti devam ettirmeyi amaçlamıştır.⁸⁹⁶

Günceli takip etmenin zamandan geri kalmamak anlamına geldiğini düşünen Ertaş, bu düşüncesini “Zamana Uymasını Bil” türküsünde şöyle dile getirmiştir:

Zaman sana uymaz boşa çalışma
Gel kardeş zamana uymasını bil
El akıyla boşa dolaşma
Akılı kendinden almasını bil
Birazda kendine gelmesini bil

Her yürüyen ileriye gidiyor
Bilmem okudun mu ilim ne diyor
Dedesini torunları yeriyor
Gel kardeş zamana uymasını bil
Çocuğun yüzüne gülmesini bil.⁸⁹⁷

Ozan, bu şiirinde insanın zamana uyması gerektiğini, bunun bir anlamda çağı yakalamak olduğunu, bunu başaramayanların geri kalacağını ifade etmektedir.⁸⁹⁸ Ayrıca şiirde sık sık tekrar ettiği “*Gel kardeş zamana uymasını bil.*” ifadesi zaman mefhumuna vurguyu ve Tasavvuf kültüründeki “İbnü'l-Vakt” e göndermeyi içermektedir.

⁸⁹⁵ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 209.

⁸⁹⁶ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 45.

⁸⁹⁷ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 669.

⁸⁹⁸ Yılar ve Yılar, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Eğitim Unsurları”, 996.

Yine bir başka değer olan sorumluluk değerinin de Ertaş'ın eserlerinde karşılığının olduğunu görmek mümkündür. Ertaş kişinin en başta kendisine karşı sorumlu olduğunu vurgular. Dünyadaki silahlı çatışmaların ve kavgaların sevgisizlikten kaynaklandığının sorulması üzerine kişinin kendine karşı sorumluluğunu bir söyleşisinde şöyle ifade etmiştir: “*Onu çatışanlara sorman lazım, herkes kendi kendinden sorumludur...*”⁸⁹⁹ Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkiye’de oluşturulmaya çalışılan toplumsal kutuplaşma Ertaş’ın dikkatini çekmiştir. Sorumlu bir sanatçı kimliğine sahip olan Ertaş, Anadolu insanını türküleri yoluyla beraber yaşamaya ve birlik olmaya davet etmiştir.⁹⁰⁰ Neşet Ertaş, her safhada ifade ettiği kendini bilme olgusu bir anlamda da kişinin kendine karşı sorumlu oluşunu ifade eden bir kavramdır. Kendini bilmeyi insan gönlüne saygı duymanın neticesi olarak gören Neşet Ertaş’ta bu düşünce toplumsal duyarlılık, sorumluluk ve hizmet anlayışı olarak ortaya çıkan bir inanca dönüşmüştür. Abdalların “Halka hizmet Hakka hizmettir.” anlayışıyla üzerlerinde sorumluluk hissettiği bu hizmet duygusu şiirlerle türkülerle insanların manevi dünyasının inşasını içeren bir faaliyeti ifade etmektedir. Abdallarda ve aynı şekliyle Neşet Ertaş’ta hizmetin ifade ettiği sorumluluk duygusunu Erol Parlak kitabında şöyle anlatır:

Ertaş'ta can bulan; insana, insan gönlüne saygı duymayı gerektiren kendini bilme anlayışı, bireyden hareketle topluma saygı göstermeye uzanan bir bütünselliğe kavuşur. Toplumsal duyarlılık, sorumluluk ve hizmet olarak ortaya çıkan bu inanışın temeli de aynıdır. "Halka hizmet, Hakk'a hizmettir" özüyle ortaya çıkan ve kâmil insan olmanın gereklerinden birini oluşturan bu anlayışın temeli de Abdal dervişlik yolunun köklü felsefesinden kaynaklıdır.⁹⁰¹

Ertaş, ilerleyen yaşına rağmen düğünlerde saz çalarak para kazanmasının sebebini de aşiretine karşı maddi bakımdan yardım etme zorunluluğu olarak açıklar. Neşet Ertaş kendi ailesinin geçiminden öte kendi aşiretinden olan yoksullara da maddi anlamda yardım etmeyi kendisinde bir sorumluluk olarak görmektedir.⁹⁰² Ayrıca Ertaş,

⁸⁹⁹ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 114.

⁹⁰⁰ Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş”, 194.

⁹⁰¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:24.

⁹⁰² Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 214-215.

kişinin ailesine karşı da sorumluluk duygusu içerisinde çalışması gerektiğinin altını şöyle çizer:

Garib'in sözleri birlik içindir
Birliğin içinde dirlik içindir
Doğru çalış, aileni geçindir
Düşersen darlığa, güç değil midir?

Başka bir dörtlükte Ertaş, bir insana düşen sorumlulukları şöyle aktarır:

Hâl bilen hâldaşı ol
Yol bilen yoldaşı ol
İnsanlığın kardaşı ol
Cahiller bunu anlamaz.⁹⁰³

Ertaş, sevda konularında da sorumluluğu kendi üzerine almaktan çekinmemiştir. Nitekim Leyla Hanım ile evliliğinden sonra ayrılmak zorunda kalmasının günahını ve sorumluluğunu kendi üzerine almaktadır. Bu olay üzerine yazdığı “Yazımı Kışa Çevirdin” türküsü bunun vesikasıdır.⁹⁰⁴ Neşet Ertaş her zaman başına gelen olayların ve yârinden uzak kalmasının sorumluluğunu kendi üzerine almamıştır. Bazen de sorumluluğu kadere yüklemiştir. Başına gelenlerden kaderi sorumlu tuttuğu bir türküsü şöyledir:

En sonunda beni sıladan attı
Azdırdı yarımı ağrılar kattı,
Anadan babadan yardan da etti
Benim şu halimi bilmiyor kader.⁹⁰⁵

⁹⁰³ Güven, “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan”, 86.

⁹⁰⁴ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 66.

⁹⁰⁵ Avşar, “Neşet Ertaş Türkülerinde Göç ve Gurbet Olguları”, 79.

Yine “Zaman Sana Uymaz Boşa Çalışma” türküsündeki şu dizeler de kişinin alması gereken sorumluluk değerini ifade etmektedir:

Cehalet şu bana neler eyledi
Boş yere bağladı boşa eğledi
Garip bu sözleri sana söyledi
Gel kardeş zamana uymasını bil
Sana söyleneni duymasını bil.⁹⁰⁶

Neşet Ertaş insanların kötü davranışlarının da sorumluluğunun kendisine ait olduğunu ifade etmektedir. Günahın şahsiliğine vurgu yapan Ertaş, insanın dünyadaki yaptığı kötülüklerinin öbür dünyada sorumluluğunun olacağını “*Herkes ettiğini bulacak bir gün.*” sözleriyle vurgulamıştır.⁹⁰⁷ Parlak, günah işleme sorumluluğunun kendisine ait olduğu düşüncesinin Ertaş’taki karşılığını şöyle anlatır:

Ertaş'a göre, insanı Hakk yoldan ayırıp günah ve suça iten şey yine kendisidir. Bu durumu herkesin kendine karşı sorumlu oluşu üzerinden açıklayan Ertaş'ın yorumu da kendine özgüdür. Herkes kendinden sorumludur. Seni, senin gibi bilen olur mu? Sen sana; yok, bunu ben yapmadım diyebilir misin? Öyleyse, herkes kendi kendinden sorumludur. Onun için her ruh, ettiğini çekiyor.⁹⁰⁸

Ruhu bedenden ayrı bir varlık olarak tanımlayan Ertaş: “*Yani vücut ölür, ruh ölmez. Biz bir ruhuz ve bu beden içinde. Bu canlı canın içindeyiz. Herkes kendinden sorumludur...*” sözleriyle ruh beden birleşiminden meydana gelen insanın günahının sorumluluğunu ruha yüklemiştir. Bu yükleme, ruhun olumsuzlanması ve ötelenmesinin ötesinde kişinin içten dışa doğru meydana gelişinin bir karşılığıdır. Bir şiirinde ruhun içinde bulunduğu sorumluluğu şöyle ortaya koymaktadır:

⁹⁰⁶ Şahin, “Neşet Ertaş Türkülerinin Türkçe Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi”, 10.

⁹⁰⁷ Sucu, “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Tasavvufi Manada İnsan-ı Kamil Modeli”, 835.

⁹⁰⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:38.

Suçun sorumlusu ruhtur
Vücudun günahı yoktur
Şüphesiz ki her can haklıdır
İncitme canı incitme.⁹⁰⁹

Kişiye kendisinden daha yakın olan ve onu en iyi bilen Hak olduğunun ve kişinin bu anlayışla gece gündüz Hakkın bilincinde olup cana karşı sorumluluğun önemini yine Neşet Ertaş'ın zihin dünyasında yer aldığını söylemek mümkündür.⁹¹⁰ Kendini bilen insanın sorumluluğunu da bileceğini yine kendi dilinden şöyle ifade etmektedir:

Hak candadır, ben bunu böyle görüyorum, böyle söylüyorum. Ben tekke demedim, ben türbe demedim, ben hac demedim, ben Kâbe demedim, bu benim görüşüm. İnsan kendini bilirse hakkı bilir, insan kendini bilirse insan kendi kendisinden sorumludur, Allah'a karşı. Seni senin gibi bilen kimse olabilir mi? Hadi diyelim ki ruh vücuttan çıktı, vücudun geldi Azrail yerine karşına. Sen sana yalan söyleyebilir misin? İstersen söyle. Zaten ifadeye şuna buna gerek bile kalmadı, kendini bilen için.⁹¹¹

Bu ifadelerden hareketle Ertaş, insanı en iyi yine kendisinin bileceğini ve Hakk'ın canda olduğu bilinciyle hareket etmesinin gerektiğini dile getirmiştir.

2.7.14. Temizlik

Temizlik sözlükte; temiz olma durumu, arılık, saffet, nezafet anlamlarını ihtiva etmektedir.⁹¹² İslami literatürde temizlik kavramı taharet kelimesiyle ifade edilir. Ayrıca zekât kökünden türetilmiş bazı kelimeler “maddî veya manevî yönden temizlenme; temizleme, arıtma, temize çıkarma” anlamında kullanılmaktadır. Nezafet ve nekâ' (nekâvet) kökünden kelimeler de benzer anlamları içerir. Temizliğin zıddı olan kirlilik için ise necaset, hubs, reces gibi kavramlar

⁹⁰⁹ Balkaya, “Neşet Ertaş'ta Hayatın Bilgisi”, 125-126.

⁹¹⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:20.

⁹¹¹ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 102.

⁹¹² “Temizlik”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

kullanılmaktadır.⁹¹³ Dinî bir kavram olarak “temiz”, insan vücudu ve azalarının, mekân ve çevrenin kirlere arınmış olması, insanın aklının ve kalbinin vesvese ile kötü niyet ve zararlı düşüncelerden uzak olması ve insanın ilişkilerinde doğruluk, dürüstlük, adalet, sevgi, saygı, ahlak gibi önemli faziletlerden ayrılmaması olarak düşünülebilir. Kültürümüzde temiz adam dendiğinde, üstü başı düzgün insandan ziyade, doğru, dürüst, güvenilir yani ahlaki anlamda güzel insan anlaşılmaktadır. Bir başka açıdan temizlik ise; sınırları toplumca çizilen, sosyal yaşama uyum sağlama konusunda her bireyin karşı karşıya kaldığı bir eylemdir. Temiz kavramı sadece bedensel kirlere arınmak olarak algılanmamıştır. Temizlik, yaşanan toplumun bir parçası olabilmenin temel unsurlarından biridir. O yüzden suç işleyenler, zina edenler, cinayet işleyenler çoğu dinde ve toplumda temiz olmayan şahsiyetler olarak görülür.

Neşet Ertaş’ın türkülerinde temizlik değerine sınırlı da olsa rastlamak mümkündür. Temizliği daha çok ruhun arınması ve manevi temizlik olarak gören Neşet Ertaş türkülerinde de temizliğin bu noktasına vurgu yapmıştır. Horasanın ilk büyük Sufilerinden olan Fudayl bin İyaz’a ait olan ve daha sonrasında Abdalların en çok tekrarladığı: “*Bize göre ermiş kişi, çok oruç ve çok namazla değil, ancak gönül zenginliği, kalp temizliği ve insanların iyiliğine çalışmakla ermiştir.*”⁹¹⁴ sözü, Abdal Neşet Ertaş’ın da kalp temizliğine önem vermesine sebep olmuştur. Buna göre Abdallar, ermiş sıfatını sadece çok oruç tutup namaz kılarak değil gönül zenginliği ve kalp temizliğiyle insanlara yardım ederek almışlardır.⁹¹⁵ Ruh temizliğinin ancak bu şekilde mümkün olacağını düşünen Ertaş, “Cennette İnsan” türküsünde şu ifadeleri kullanmaktadır:

Temizlenmiş ruhu ak olmuş iken
Allah’ın katında pak olmuş iken
Ruhu can ile can hak olmuş iken
Neden başkasına minnette insan.

Ertaş’ın nazarında gönlün ve kalbin temiz tutulması ve arındırılması son derece büyük önem arz etmektedir. Allah’ın evi olan gönül ve kalp aklın elde edemediği ilahi ilme mazhar olduğu için temiz kalması esastır. Kimseyi incitmeyen, her gönlü hakkın kapısı bilen bu anlayış ile gönül ve kalp temizlenerek kalp gözü dediğimiz bir görme

⁹¹³ Mustafa Çağrı, “Temizlik”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2011).

⁹¹⁴ Uludağ, “Abdal”, 59.

⁹¹⁵ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 18.

potansiyeline ulaşarak bātını ilimlere de vakıf olur.⁹¹⁶ Ertaş, hayatı boyunca ruhunu ve maneviyatını temiz tutmaya çalışmış ve bunu da büyük ölçüde başarmış bir ozandır. Anadolu'nun o temiz ve saf dünyasından çıkan Ertaş, gittiği her bölgeye kendi saflığını ve temizliğini götürmüş bir şairdir. Hayatının büyük bir bölümünü gurbette geçiren ozan, temiz ruhu ve temiz ahlakı ile gittiği her yerde girdiği her ortamda kirlenmiş tabiatlı insanların tutumlarından etkilenmemiştir.⁹¹⁷ Bir başka deyişle; temiz kalpli Neşet Ertaş, kötü niyetli insanların ortamına girdiği zaman, girdiği ortamın kirliliğine uymak yerine girdiği ortamı kendi temiz anlayışına uydurmuştur. Leyla Hanım ile evliliğinden dolayı babası Muharrem Ertaş'ın sitem ettiği ve Neşet Ertaş'a ithafen yazdığı türküye başlarken, Neşet Ertaş'ın temiz ruhuna vurgu yapması, Ertaş'ın temiz kalbinin, babası tarafından tescillenmesi olarak görülebilir. Türkünün ilgili dizeleri şöyledir:

Temiz ruhlu saf kalplisin şöhretsın
Hakkın vardır evlenmeye evladım
Mevla'm sana yapanları kahretsın
Aslı bozuk alma dedim evladım.⁹¹⁸

Ertaş'a göre kalpleri temizleyen, arındıran en önemli duygu sevgidir.⁹¹⁹ Sevgiye bu kadar değer veren ve sevgiyi insanın ekmeği suyu gibi gören Ertaş için de sevgi, kişinin arınması noktasında da aynı işlevi görmektedir. O, temiz ve saf yüreğini her zaman sevdaya açık tutmuştur.⁹²⁰ Ona göre, nefsanî kirliliklerden arındırılan gönül, sevginin mekânı olur ve Hak aşkıyla dolar.⁹²¹ Sevginin ve muhabbetin manevî temizliğe etkisine vurgu yaptığı ve temizlik değerini ön plana çıkardığı eserlerinin örnekleri şöyledir:

Garibim muhabbet haktır hak olur
Muhabbet edenler paktır pak olur
Muhabbetin nimetleri çok olur
Hak muhabbettendir muhabbet haktan

⁹¹⁶ Keleş, “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevî Kaynaklar”, 526-27.

⁹¹⁷ Gülcan Zengin, “Neşet Ertaş Türkülerinde Gariplik Teması”, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, sy 2 (2012): 8.

⁹¹⁸ “Muharrem Ertaş ve Neşet Ertaş Türküsünün (1.Varyant) Sözleri » Türkü Dostları”.

⁹¹⁹ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 48.

⁹²⁰ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 64-65.

⁹²¹ Kumartaşlıoğlu, “Neşet Ertaş Türkülerinde ‘Gönül’”, 584.

Dost canım dost.

Dışın güzelliği için kalayı

Yüreği pak eden sevgidir sevgi

Kula kazandıran cennet alayı

Hak ile hak eden sevgidir sevgi.⁹²²

Neşet Ertaş sadece ruhî noktalarda değil konuştuğu dil ile de temiz bir Türkçeye sahiptir.⁹²³ Tokel, Neşet Ertaş'ın, konuşurken ve türkü söylerken içinde yaşadığı yörenin ve İç Anadolu ağzının dilsel özelliklerini yansıtmasına rağmen kelime telaffuzunda son derece temiz ve arı bir Türkçe kullandığını ifade etmiştir. Bu düşüncesini Ertaş ile yaptığı söyleşide kendisine de itiraf etmiştir.⁹²⁴ Ertaş, türkülerini seslendirirken kullandığı has Türkçe ile dilini ve temsil ettiği kültürü yabancı unsurların kirletmesinden korumuş ve doğal kalmasını sağlamıştır.

2.7.15. Tevazu

Tevazu sözlükte, alçakgönüllülük anlamında kullanılan bir kavramdır. Alçakgönüllülük sözlük anlamı olarak; kendi değerini olduğundan aşağı gösteren, başkalarını küçük görmeyen, büyüklenmeyen (kimse), engin gönüllü, mütevazı, tevazu sahibi gibi anlamlara gelmektedir.⁹²⁵ Arapça kökenli olan ve “vaz” kökünden türeyen tevazu, kibrin karşıtı olup kişinin başkalarını aşağılayıcı duygu ve davranışlardan kendini arındırmasını ifade eder.⁹²⁶

Tevazu kelimesi, bazı lügatlerde özellikle tezellül ve huşu kelimeleriyle açıklanmaktadır. Sözlüklerde tevazu, bu iki kavramla açıklanmakla birlikte bazı kaynaklarda tezellül ve huşu kelimeleriyle aynı veya yakın anlamlı kullanılmaktadır.

⁹²² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2: 209; 201.

⁹²³ Vural ve Vural, “Bozkırın Dilinden Dökülenler”.

⁹²⁴ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 226.

⁹²⁵ “Alçakgönüllü”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁹²⁶ Mustafa Çağrı, “Tevazu”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2011).

Ancak aralarında bazı farklılıklar vardır. Buna göre tevazu, alt ve üst makam fark etmeksizin her makamdaki insan için kullanılabilir. Fakat huşu', kişinin kendi üzerinde olan veya kendinden daha üstün olana boyun eğdiği bir fiildir. Huşu' zahiri organlarla yerine getirilirken tevazu zahiri batını bütün fiil ve davranışlarda dikkate alınır. Tezellül ise, boyun eğilen kimseye karşı koyma ve direnme konusunda acziyet göstermektir. İnsanda doğuştan bir eğilim olarak büyüklük duygusu mevcuttur. Bu duygu bazılarında hastalık boyutundadır. Tarhan'a göre; "*Kendisini diğerlerinden üstün görenlerin depresyon puanlarının alçakgönüllü insanlara nispeten daha yüksek olduğu saptanmıştır.*" Değer anlamı taşıyan alçakgönüllülük, içerisinde sevgi, merhamet ve acıma duygularını da barındırır. Bu duygular tevazunun açığa çıkmasını sağlar. Tevazu sahibi olmak bizim dışımızdaki insanların hallerini anlamaya çalışmak ve onlarla empati kurmak anlamını taşımaktadır. Fakat tevazu da empati, merhamet, yardımseverlik gibi modernizmin arka plana attığı değerlerden biridir. Mütevazı kimseler, karşısındaki insanla birebir aynı duyguları hissedemeseler de eğilimlerini fark etmiş olmaları onları büyüklenmekten korumaktadır.⁹²⁷ Mütevazı insana, kendisini gerçek değerinin altında görmeye eğilim göstererek, başkasının karşısında varlıktan yoksun bir hale dönüşmesi olarak bakılabilir.⁹²⁸

Eserleriyle ve hayatıyla Anadolu'nun sazi, sözü olan ve günümüzün Karacaoğlan'ı nitelendirilmesi yapılan Neşet Ertaş, engin görüşünü her şeyin üstünde tutarak kendisine yapılan bu yakıştırmaları tevazu ile karşılamış ve kendisini sadece çalıp söyleyen birisi olarak nitelendirmiştir.⁹²⁹ Onun belki de en az fark edilen yanı tevazusudur.⁹³⁰

Konuşmalarında mütevazılığı elden bırakmayan Ertaş; "*Beni deyip geldiğiniz yollarda yüzüm var.*" diyerek toprağa benzeyen engin gönlünü ortaya koyar.⁹³¹ Mevlana'nın: "Tevazuda toprak gibi ol" öğüdü Neşet Ertaş'ta anlam bulmuştur. O büyüdükçe küçülen ve tevazuyu elden bırakmaya mütevazı bir hüviyete bürünmüştür.

⁹²⁷ Tarhan, *Değerler Psikolojisi ve İnsan Güzel İnsan Modeli*, 143-147.

⁹²⁸ Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, 112-113.

⁹²⁹ Parlak, "Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha", 309.

⁹³⁰ Parlak, "Anadolu Türkmen Müzik Sanatının Zirvesinde Bir Deha: Neşet Ertaş", 56.

⁹³¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:35.

Kendisine büyüsun diyenlere: “*Büyük Allah'tır. Hepimiz kardeşiz, eşitiz. Ben üstünlüğü kabul etmem.*” diyerek karşılık veren Ertaş, kendisini ayakta alkışlayan ve sevgi gösterenlere: “*Ayaklarınızın türabı, gönüllerinizin hizmetçisiyim.*” diye cevap vermiştir.⁹³² Parlak’a göre; “*Bu sözler belki de bir sanatçının enginlikte ulaşabileceği en son noktadır.*”⁹³³ Tokel ise bu sözleri şöyle yorumlamaktadır:

Bu söz her ne kadar ilk bakışta dervişçe bir tevazu içinde söylenip geçilen bir söz gibi görünüyorsa da Neşet Ertaş'ı biraz yakından tanıyınca, bu sözün ciddi referanslar içerdiğini ve kendi dünyasında maddi/manevi karşılıkları olduğunu, kısacası içselleştirildiğini hemen fark ediyorsunuz.⁹³⁴

Ertaş, onu tanıyanlara göre, “Efendim”siz konuşmayan ve farklılığı, üstünlüğü, büyüklüğü kabul etmeyecek kadar mütevazı bir insandır. Ayrıca: “*Sırtında yük taşıyan bir hayvanı görsem ben taşıyorum sanırım.*” diyecek kadar da empatik ve alçakgönüllüdür.⁹³⁵ Konserlerinde kendisini dinlemeye gelen kalabalıklar karşısına yüce gönüllü ve mütevazı bir halde çıkan “gönül eri”, tercih ettiği kıyafetlerde de son derece mütevazı olmuştur. İlerleyen yaşına rağmen kareli gömleği ile çıktığı konserlerde artık son konserleri olduğunu dile getiren Ertaş, eşinin, dostunun kendisini bırakmak istemediğini esprili ve mütevazı bir dille şöyle ifade etmiştir: “*Kara suratımı illa görmek istiyorlarmış.*” Seyirciler konser aralarında da sazının akordu ile uğraşan Neşet Ertaş’ın, sessiz, sakin ve bir o kadar da kompleksiz tavrına defalarca kez şahit olmuştur. Neşet Ertaş, sahneye nasıl çıktıysa sahneden de aynı şekilde samimi, mütevazı bir şekilde seyircilerini selamlayarak ayrılmıştır.⁹³⁶ Halktan biri olarak; halkın içinde, halk ile birlikte olmayı seven Ertaş’ın, sık sık gariplerle yaptığı mütevazı sohbetler de onun tevazusunun yansımalarıdır. Ona göre tevazu; “*İnsanın, karşısındakini kendinden biraz daha yukarıda görerek davranmasıdır.*” Kendisi daima böyle davranmış, günlük hayatında ve sahne hayatında bundan asla ödün

⁹³² Yılmaz, *Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası*, 39.

⁹³³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:35.

⁹³⁴ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 2021, 56-57.

⁹³⁵ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 98.

⁹³⁶ Zeren, *Yürü Bre Fani Dünya*, 72.

vermemiştir.⁹³⁷ Ürettiği türkülerin kaçının kendisine ait olduğu sorulduğunda ise şu tevazu kokan cümleleri kurmuştur: “*Halk ne kadarını beğendi ise biz o kadar söyledik.*”⁹³⁸ Neşet Ertaş’ta tevazu, sevgi ve muhabbetten öte gelen bir duygudur.⁹³⁹ Halk sanatçısı ve halkın adamı olan Neşet Ertaş, halkıyla arasına en küçük bir mesafe ya da engel koymamış, zengin, yoksul ayırımı yapmadan onlardan biri olmuştur. Halkın arasında olmayı çok seven ve fırsat buldukça onlarla birlikte olmaya çalışan Ertaş bu durumu şöyle değerlendirir:

Halkın içinde olurum ben. Yanımda, Allah'tan başka bir tek koruyucu istemem. Nereye gidersem gideyim, yalnız gider, yalnız çıkarım. Onlar bana yaklaşmak istiyorsa, benim de onların içinde olmam lâzım. Geliyorlar, çoğu elimi öpmeye çalışıyor. Kimisi elini üstüme sürüyor, kimisi elimi, kolumu tutuyor. Bunun bir kötü tarafı yok ki. Bu sevgidir, insan sevgisidir.⁹⁴⁰

İnsani değerlerden olan ve Anadolu’da sıklıkla karşılaştığımız tevazu anlayışı, Anadolu Abdallarında da farklı anlamlara bürünmüş bir şekilde ortaya çıkmıştır. Abdalların tevazu ahlakları onların tenine de rengini veren toprağın yapısındadır. Her Abdalın benimsediği; kibirsiz, insancıl, saygı ve sevgi ile bezenmiş bu engin gönüllülük daha küçük yaşlarda aile yapısı içerisinde de benimsenen ve aktarılan önemli bir değerdir. Ertaş’ta da var olan bu tevazunun kaynağının, oğlu tarafından “enginler engini” olarak nitelendirilen babası Muharrem Ertaş’tan kendisine geçtiğini söylemek mümkündür. Kibri insanı yok eden, insanın kemale erme yolunda ve hemen her konuda ilerlemesini engelleyen kötü bir haslet olarak gören Ertaş, bu doğrultuda babasını da temsil eden engin bir evlat olmuştur.⁹⁴¹ Dinleyenlerine; “*Ne çalsak ne söylesek hepsini sizin için çalar söyleriz. Son nefesime kadar sizlerle beraberim.*”⁹⁴² diyen Ertaş, hayatını da sanatını da mütevazı bir tutum ile halkına adamıştır. Türk halk müziği sanatçısı Arif Sağ, Neşet Ertaş’a ilişkin şunları kaydetmektedir:

⁹³⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:34.

⁹³⁸ Yağmur, *Aşkın Son Ozanı*, 168.

⁹³⁹ Yılmaz, *Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası*, 49.

⁹⁴⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:34.

⁹⁴¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:34.

⁹⁴² “Neşet Ertaş-Dertlerinizin Ortakçısıyım”, erişim 01 Aralık 2022, <https://youtu.be/jIyi0kzeSFM>.

Neşet'in bir başka yanı da kendi çapında çok mütevazı bir adam olmasıdır. Bakın, birçok sanatçının bu plakçılar çarşısında, eserini okuyanlardan eser parası almak için birçok olumsuzluklar yarattıklarını bilirim. Neşet'in yüzlerce, binlerce türküsünü herkes okumuştur, bir kere olsun çarşıya gelip de benim türkülerimi söylediniz, benim paralarımı verin” dediğine rastlamadım.⁹⁴³

Ertaş sadece hayatında değil, eserlerinde de tevazuya vurgu yapmaktadır. “Sana Bir Sözüm Var” türküsünde tevazunun altını şöyle çizmiştir:

Dinle sana bir sözüm var
Kimseyi hor görme kardeş
Kim nasıldır Allah bilir
Kötüleyip yerme kardeş.⁹⁴⁴

Gariptir türküsünde ise: “...*Yardım etmiyorsan bari hor görme*” diyerek insanlara tevazu çağrısı yapmıştır.

2.7.16.Umut

Umut sözlükte; ummaktan doğan duygu, ümit olarak verilmiştir. Umut, Arapçada “Recâ” kavramıyla karşılık bulmaktadır. Kulun Allah’ın rahmetine güvenerek ümit içinde olması anlamına gelen “recâ”, tasavvufi bir kavramdır.⁹⁴⁵ Recâ, ummak-ümit etmek anlamlarına sahip olduğu gibi, bir şeyden “korkmak” anlamı da vardır. Buradan yola çıkılarak recânın içerisinde gizli havf (korku) bulunduğu söylenebilir. Recâ’da Allah’ın affına ulaşma ümidi olduğu gibi, Allah’ın affına ulaşamama korkusu ve endişesi de vardır. Affedilmeyi ummak, aynı zamanda affedilmeme endişesi ve korkusunu da taşımak anlamına gelmektedir. Böyle bir recâ anlayışının, kişiyi sadece günahları terk etmekle bırakmayıp, ibadetlere ve itaate yoğunlaştırıp yaptıklarını yeterli görmeme olgunluğuna ulaştırdığı ifade edilmiştir.⁹⁴⁶

⁹⁴³ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 2021, 296.

⁹⁴⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:202.

⁹⁴⁵ Süleyman Uludağ, “Recâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2007.

⁹⁴⁶ Mehmet Mansur Gökcan, “Tasavvufta Havf ve Recâ (Korku ve Ümit) Anlayışı” (Yüksek Lisans, Adana, Çukurova Üniversitesi, 2012), 67.

Umut, insanın doğasında eğilim olarak var olan ve bireyi harekete geçiren ve ayakta tutan bir güçtür. Bireysel motivasyonun en önemli şartlarından olan umut, kişiyi harekete geçirip hedeflerinin gerçekleşmesini sağlayan bir araçtır. Olumlu duyguların kaynağı olan ümit, duygusal zekanın da ilk basamaklarındanıdır.⁹⁴⁷ Psikologlar umudu, bilişsel bir motivasyon sistemi olarak tanımlamıştır. Bunun anlamı bilgi sahibi olduktan sonra umut duygusunun meydana gelmesidir. Umut kişinin gelecek için belirlediği hedefler doğrultusunda onu harekete geçiren duygudur. İnsanın umudunun olması, onun gerçekleşme olasılığı bulunan bir şeye arzusunun olduğu anlamını taşır.⁹⁴⁸ Bu bağlamda psikologlar umut kavramını, gelecekle bağlantılı beklenti yönüne dikkat çekerek tanımlamışlardır.⁹⁴⁹ Gelecekle bağıntılı olan umudun, bu hedef doğrultusunda kişiyi harekete geçirmek için güdüleyici bir yönü varken aynı zamanda bireyi zor zamanlarda da her zaman bir çıkış yolu olduğuna inandıran ve yardım ile bireyde değişimlerin olabileceği inancını sağlayan duygudur. Bu yönüyle umut, insanın varoluşsal yönüne hitap eder ve kontrollü bir şekilde hayatını devam ettirmesini sağlar.⁹⁵⁰

Neşet Ertaş eserlerinde umudun özellikle vurgulandığı ve altının kalın çizgilerle çizildiği görülmektedir. Nitekim Ertaş, türkülerinde daha çok mutluluğun boyutu olarak değerlendirdiği umudu bu kapsamda aşağıdaki dizelerde şöyle ifade etmiştir:

Bilirim canların yapısı haktır
Başka yerde derdin dermanı yoktur
Her türlü seyreden bakışlar çoktur
Dosta dostça bakan gözü beklerim.⁹⁵¹

⁹⁴⁷ Tarhan, *Duyguların Psikolojisi*, 86.

⁹⁴⁸ Thseen Nazir, “Pozitif Psikoloji ve Umut”, *Pozitif Psikoloji*, ed. Sefa Bulut (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 367-368.

⁹⁴⁹ Muhammed Kızılgeçit, “Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık İlişkisi” (Doktora, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 2011), 50.

⁹⁵⁰ Ayten Uzun Kulu, “Ortaokul Öğrencilerinde Umut, İyimserlik ve Allah Tasavvuru İlişkisi” (Yüksek Lisans, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2019), 16.

⁹⁵¹ Aktaş ve Şimşek, “Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı”, 463.

Gariplerin ve garip mahlaslı Neşet Ertaş'ın yalan dünyadaki en önemli silahı umuttur. Dünyanın geçiciliği gibi dünyada yaşadığı haksızlıkların da geçici olduğu düşüncesi, Neşet Ertaş'ın umutlarını diri tutan bir histir. Onun dünya konulu anlatımlarında bir umut vardır.⁹⁵² Dünya konulu bir türküsünde umudunu şöyle dile getirmiştir:

Sabreyle gönül sabırsız olma
Cümleyi gönlüne yâreden vardır
Darda kaldım diye umutsuz olma
Yoğ iken dünyayı var eden vardır

Öz gönülden bizim yârimiz olan
Sevdası silada nârimiz olan
Şu çark-dünyada Bir'imiz olan
Doğup şu cihani Nûr'eden vardır.⁹⁵³

Hayatı hep çile, zorluk ve mücadeleyle geçen Neşet Ertaş'ın bu süreçte en büyük destekçisi içinde taşıdığı umudu olmuştur. Memleketi Kırşehir'den çıkıp bildiklerini büyük kitlelere aktarmak, hayallerini gerçekleştirmek ve ekmek parası kazanmak uğruna İstanbul'a giden Neşet Ertaş'ı bu zorluklara göğüs gerdiren de içindeki umut duygusu olmuştur.⁹⁵⁴ Neşet Ertaş bir gün bu sıkıntılarının geçeceğine dair umudunu yitirmez ve umudun ancak sabır ile anlam bulduğunu bir türküsünde şöyle ifade eder:

Ağlayıp gözyaşı dökme
Sabreyle gönül sabreyle
Beyhude yere yas çekme
Sabreyle gönül sabreyle

⁹⁵² Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 210-211.

⁹⁵³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:244.

⁹⁵⁴ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 85-86.

Sabredenler murat alır
Sabretmeyen darda kalır
Bir gün derdin sonu gelir
Sabreyle gönül sabreyle.⁹⁵⁵

Umudun doğru yerde aranmasını da ifade eden Ertaş, Alevi-Bektaşî inancının temsilcilerinin kutsallaştırılmasını türbelerin tapınağa çevrilmesini ve türbelerden medet umulmasını sert bir dille eleştirmektedir.⁹⁵⁶ Neşet Ertaş'ın sadece hayata değil, Allaha ve Allah'ın affediciliğine dair de her daim umudu bulunmaktadır. Olumlu, seven ve bağışlayan bir Tanrı algısına sahip Ertaş'ın Allah'a dair umudunu dile getirdiği eserleri şöyledir:

Bende bir garibim gözümde yaşlar
Cahildim başıma geldi bu işler
Kul kusur işler sultan bağışlar
Helal et hakkını canım helal et.

Ben de bir Garib'im kuluyum Hakk'ın
Seyreder alemi o bize yakın
O ölmez yitmezi unutma sakın
Umudunu kesip kesip ağlama.⁹⁵⁷

Neşet Ertaş'ın umutsuz olduğu, umudunu kaybettiği anlar da olmuştur. Âşıklık geleneğinde var olan olumsuzluklar karşısında bahtını suçlama, kaderinden şikâyet etme Neşet Ertaş türkülerinde de kendini göstermektedir. Neşet Ertaş da zaman zaman acılarından sorunlarından yakınmıştır.⁹⁵⁸ Sevdalarında da umutsuzluğun hâkim olduğu

⁹⁵⁵ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 73.

⁹⁵⁶ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 20-21.

⁹⁵⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2: 180; 205.

⁹⁵⁸ Artun, "Âşıklık Geleneğinde Neşet Ertaş Türkülerinin Yeri", 38-39.

görülen Ertaş'ın, sevdiğini almasına engel olanlara, gönül bilmeyenlere dair umudunu da zaman zaman kaybettiği görülür.⁹⁵⁹ Umutsuzluğun var olduğu türküleri şöyledir:

Aşkın çileleri doldu eksildi
Hasiret gönlümün yayı asıldı
Kime dost dedimse umut kesildi
Her yandan kesildi çarelerimiz.

Bütün umutlarım bir hayal oldu
Şu ömür müddeti gam ile doldu
Esti sam yelleri güllerim soldu
Onun için garip garip ağlarım.⁹⁶⁰

Neşet Ertaş'ta umutsuzluk hali, bazen ileri derecelere varmıştır. Kadir kıymet bilmezlerin egemen olduğu dünyada garip olduğu için ölüsüne bile ağlayanların bulunmayacağını ifade etmiştir. “Gine mi Gurbete Düştü Yolumuz” türküsünde bu umutsuzluğunu şu dizelerle ifade eder:

Ayrıldı sıladan bizim yolumuz
Eşe dosta malum olsun halımız
Korkarım gurbette kalır ölümüz
Garip ölüsüne ağlar bulunmaz.⁹⁶¹

Neşet Ertaş'ın umuttan umutsuzluğa savrulan bu ruh hali ilk bakışta ikilem gibi görünse de aslında cevabının yine umutla ilgili şiirlerinde saklı olduğunu söylemek mümkündür. Onun umut vadeden şiirleri incelendiğinde içerisinde gizli ve açık bir şekilde Allaha dair bir umudun olduğu görülebilir. Neşet Ertaş dünyadaki bütün güzelliklerde olduğu gibi umut konusunda en büyük kaynak olarak Yaratıcıyı görmektedir. Fakat onun felek anlayışı ile de bağlantılı olarak umutsuzluğun sebebini

⁹⁵⁹ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 189.

⁹⁶⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2: 217; 267.

⁹⁶¹ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 218.

hayvan sıfatına bürünmüş kötü insanlar ve derdin çilenin kaynağı olan dünya olduğu söylenebilir. Ertaş Yaratıcısından ne kadar umutlu ise felekten kaderden ve yalan dünyadan da o kadar umutsuz bir görüntü çizmektedir. Umut konulu şiirlerine bakıldığında bu ayrımı daha net bir şekilde görmek mümkündür.

2.7.17. Vatanseverlik

Sözlükte “yerleşmek, bir yeri yurt edinmek, kendini bir şeye alıştırmak” anlamındaki “vatan” kökünden türeyen vatan klasik sözlüklerde ve edebî metinlerde “kişinin doğduğu, yerleştiği, barındığı ve yaşadığı yer” manasına gelir. Vatan, bir kimsenin doğduğu ve yaşadığı, siyasal ve duygusal yönden bağlı olduğu toprak parçasını ifade eden sosyolojik ve siyasi bir terimdir. Diğer bir yandan ruhun özlemine duyduğu asıl ve gerçek âlemi ifade etmek için de vatan kavramı kullanılmıştır.⁹⁶² Vatanseverlik, Türk Dil Kurumunun sözlüğünde ise; “yurtseverlik olma durumu” şeklinde anlam bulmuştur.⁹⁶³ Vatanseverlik değerini sağlayan en önemli duygulardan birinin sevgi olduğu ifade edilmektedir. Çünkü vatansever birey, vataniyle sevgiye dayalı olan duygusal bir bağ oluşturur. Bu duygu ise bir değer olarak vatana bağlılığın işaretidir. Vatanın var olan bütün unsurları ile kabul edilip sevilmesi ve korunması vatanseverlik değerinin temel özelliklerindedir.⁹⁶⁴ Kişinin ülke sevgisi veya vatandaşların ülkesine karşı olan sorumluluklarının yanında vatanseverlik, sadece sevgiyi değil aynı zaman da sadakati de içinde barındıran bir kavramdır.⁹⁶⁵ Vatanseverlik kavramının, aynı zamanda milliyetçilik kavramı ile yakın ilişkileri bulunmaktadır. Milliyetçi bir birey aynı zamanda vatansever olarak düşünülebilmektedir. Vatansever bir bireyin aynı şekilde milliyetçi duygulara sahip olduğu kabul edilir.⁹⁶⁶ Vatanseverlikle ilgili yapılan araştırmalarda iki tür vatanseverlik

⁹⁶² Mustafa Çağrıncı, “Vatan” (İstanbul, 2012).

⁹⁶³ “Vatanseverlik”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁹⁶⁴ Mustafa İnce, “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Vatanseverlik Değeri ve Vatanseverlik Eğitimi Hakkındaki Görüşleri” (Yüksek Lisans, Antalya, Akdeniz Üniversitesi, 2021), 31.

⁹⁶⁵ Recep Yıldız, “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatanseverlik ve Sosyal Bilgiler Derslerinde Vatanseverlik Eğitimi Hakkındaki Görüşleri” (Yüksek Lisans, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, 2018), 3.

⁹⁶⁶ Şaban Karaderili, “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatanseverlik Değerinin Kazanımına İlişkin Görüşleri” (Yüksek Lisans, Uşak, Uşak Üniversitesi, 2019), 22.

tutumundan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi “Yapıcı Vatanseverlik” tir. Yapıcı vatanseverlik; ülke ideallerini olumlu yönde yükseltmek için ülke politikalarının eleştirel bir anlayışla değerlendirilmesidir. Bu eleştirel yaklaşımın, değişim çabası ve demokratik bir yurtseverlik anlayışı ile aktif ve katılımcı yurttaşlığı destekleyen bir yapıda olduğu ifade edilmiştir. İkinci tutum ise “Tutucu Vatanseverlik” olarak adlandırılmaktadır. Bu tip bir vatanseverlikte kişi eleştirilere karşı kapalı bir tutum sergileyerek ülkesini sorgusuz bir tavır ile desteklemektedir. Tutucu vatanseverler, ülkelerini mükemmel olma ve diğer ülkeler üzerinde baskın olma noktasında desteklemektedir. Tutucu vatanseverlerin bu tavrı ve eleştiriye kapalı olmaları onların antidemokratik bir kimliğe bürünmelerine yol açmıştır.⁹⁶⁷ Vatanseverlik çok eski zamanlarda da varlığını gösteren bir değerdir. Bir eğitim çeşidi olan vatanseverlik eğitimi, doğdukları yere ve ata yadigârı topraklara sadakatin öğretilmesi anlamında Spartalılara kadar dayanmaktadır. Sparta devletinin eğitim müfredatında vatanseverlik, çocukluktan başlayarak eğitimin tamamında yer almıştır. Bu eğitimin kazanımı olarak; vatanını, devletini her şeyden daha çok seven ve bu uğurda canını dahi seve seve verebilen bireyler yetişmesi amaçlanmıştır.⁹⁶⁸

Garip mahlası Neşet Ertaş’ta gurbet olgusu ile anlam bulmuştur. Bu dünyaya gelişi ve Abdallardan kendisine miras kalan göçebe yaşam tarzından dolayı Neşet Ertaş’ın içinde hep bir vatan hasreti olmuştur. Belirli bir yere aidiyet duymayan Ertaş’ın karşılaştığı aşağılama ve ekmek kavgası, Kırşehir ve çevre illeri, ilçeleri ve köylerinde daha sonra İstanbul, Ankara ve Almanya’ya uzanan gurbet hayatına sürüklemiş, onda vatan hasreti duygusunu ortaya çıkarmıştır.⁹⁶⁹ Neşet Usta hayatı boyunca gurbette yaşamış ve kendi içinde hep sıla hasreti çekmiştir.⁹⁷⁰ İlk gençlik yıllarından itibaren, sevdiklerinden ve vatanından ayrı kalan anlamına gelen “Garip” mahlasını türkülerinde kullanan ve gurbeti çok iyi bilen Neşet Ertaş, bu mahlas ile

⁹⁶⁷ Ahmet Ali Avcı, “Sosyal Bilgiler Dersinde Vatanseverlik Değerinin Kazandırılmasına Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri” (Yüksek Lisans, Kastamonu, Kastamonu Üniversitesi, 2015), 33.

⁹⁶⁸ İbrahim Yavuz, “Sosyal Bilgilerde Vatanseverlik Değerinin Kazandırılmasında Farklı Ülke Uygulamaları (ABD, Kanada, Singapur, Türkiye)” (Yüksek Lisans, Ankara, Gazi Üniversitesi, 2018), 38.

⁹⁶⁹ Zengin, “Neşet Ertaş Türkülerinde Gariplik Teması”, 7.

⁹⁷⁰ Barkçin, *Gönül Dağı*, 75.

bütünleşmiştir.⁹⁷¹ Ertaş'ın vatan sevgisi, yurt sevgisi özelden genele doğru bir seyir izlemektedir. O, Kırşehir'den başlayarak bütün Türkiye'ye karşı bir vatan sevgisine sahiptir. Almanya'dan döndüğünde ömrünün son zamanlarını geçirdiği İzmir'deki müstakil evinde küçük bahçesine memleketi Kırşehir'den getirdiği ve ona toprağını hatırlatan kavak ve söğüt ağaçlarını dikmiştir.⁹⁷²

Ertaş türkülerinde vatanseverlik değeri, özellikle memleketi Kırşehir ve Çiçekdağı'na övgü şeklinde kendini göstermiştir. Bir dörtlükte Çiçekdağı'na olan sevgisini şöyle aktarır:

Yâr, yâr...
Çiçekdağı derler, methini etmek
Kolay mıdır seni terk edip gitmek?
Hele şu gurbetin kahrını çekmek
Gel, onu da bana sor; Çiçekdağı!
Ömrüm hey, hey; gine mi ben yandım!⁹⁷³

Ertaş'ın yurt sevgisine atıf yaptığı bu türküsüne “yâr yâr” diye başlaması memleketini yâri olarak görmesi şeklinde yorumlanabilir.

Neşet Ertaş, ozanlar diyarı Kırşehir'i her zaman ana vatani, baba yurdu olarak görmüş; Çiçekdağı'ndan, derdine derman olmasını istemiştir. Bunu “Çiçekdağı” türküsünde şöyle ifade eder:

Çiçek Dağı derler çok gezdim gördüm
Kırşehir ilidir vatanım yurdum
Hep orada arttı efkarım virdim
Derdime bir derman ver Çiçek Dağı.⁹⁷⁴

⁹⁷¹ Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş”, 187.

⁹⁷² Yağmur, *Aşkın Son Ozanı*, 150.

⁹⁷³ Güven, “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan”, 88.

⁹⁷⁴ Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş”, 193.

Ayrıca bu dizelerde geleneksel halk dindarlığının esintilerini hissetmek mümkündür. Ozan Çiçekdağı'na bir kutsallık atfetmiştir. Ertaş, vatanından ayrı kalmanın verdiği hüznü bir dördlüğünde şöyle belirtir:

Ayrıldı sıladan bizim yolumuz
Eşe, dosta malum olsun halımız
Korkarım gurbette kalır ölümüz
Garip ölüsüne ağlar bulunmaz.⁹⁷⁵

Ertaş, başka bir dördlükte ise gurbette vatanından uzakta kaldığını şöyle dile getirir:

Bağlandı yollarım gurbet elinden
Uzak kaldım vatanımdan, elimden
Her ne bulsa; kader, alır elimden
Garib'in emeği boşa, ne deyim?⁹⁷⁶

Neşet Ertaş, hayatı boyunca memleket hasretini tüm benliği ile yaşayan bir halk ozanı olmuştur. O her fırsatta Kırşehir'in taşına, toprağına hasretini dile getirmiştir. Bir dördlüğünde ise onun vatan sevgisi şöyle dile gelir:

Anavatanımsın baba yurdumsun
Ozanlar diyarı şirin Kırşehir
Uzak kaldım gurbet elde derdimsin
Hasretin bağrımda derin Kırşehir.⁹⁷⁷

Neşet Ertaş kimi şiirlerinde, evrensel bir insan sevgisinden bahsederken kimi şiirlerinde de yurt sevgisinden bahsetmiştir. Bu duruma ömrünün son dönemlerini geçirdiği İzmir'e yönelik yazdığı türküsü örnek olarak gösterilebilir. Türkünün ilk dördlüğü şöyledir:

⁹⁷⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:211.

⁹⁷⁶ Güven, "Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan", 88.

⁹⁷⁷ Cerrahoğlu, "20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş", 193.

Gezdim, tüm dünyayı gördüm.

Güzel İzmir; sana geldim!

Benim şirin, güzel yurdum

Güzel İzmir; sana geldim.⁹⁷⁸

Neşet Ertaş, uzunca yıllar yurt dışında kalmış ve gurbette vatanına özlem duyarak yaşamıştır. Onun vatanseverlik değerini içeren şiirlerinden bir tanesi de “İsterim ki Bu Dünyada” isimli eseridir. Türküde vatanseverliğin vurgulandığı dörtlük şu şekildedir:

Bir Garib'im budur derdim

Tüm dünyayı ben de gördüm

İsterim ki benim yurdum

Dünyadan geri kalmasın.⁹⁷⁹

Bir başka eseri olan “Saygı Duyarım” isimli türküsünde de memleketi Kırşehir’e övgüsünü şöyle dile getirmiştir:

Cehaletin kökünü söktüğü için

Yerine insanlık ektiği için

Ozan anıtını diktiği için

Kırşehir iline övgü duyarım.⁹⁸⁰

Neşet Ertaş memleketinin meselelerine karşı ilgisiz kalmamış ve Türkiye’nin tarihi zaferlerine de türkülerinde yer vermiştir. Bu zaferlerden en önemlisi 1974 yılında gerçekleşen ve Rumların, Türklere Kıbrıs’ta yaptığı toplu katliamlar neticesinde Türkiye’nin Kıbrıs’a çıkarma yaparak huzur ve sükûneti tesis ettiği tarihi Kıbrıs olaylarıdır. Vatan sevgisi yüreğinde canlı olan Neşet Ertaş’ın bu harekât için yazdığı ve türkü formuna dönüştürdüğü eserinin sözleri şöyledir:

⁹⁷⁸ Yılar ve Yıllar, “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Eğitim Unsurları”, 994.

⁹⁷⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:227.

⁹⁸⁰ Şahin, “Neşet Ertaş Türkülerinin Türkçe Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi”, 10-11.

Kırk milyonuz bir olunca hepimiz
Açıldı Akdeniz'e gemilerimiz
Sarıldı süngüye Mehmetlerimiz
Sonunda zafere erdi Türkiye

Bir Garip aşığım kendi halimde
Adımız söylendi dünya dilinde
Girne Magosa şimdi Türk'ün elinde
Mertliğin gününü gördü Türkiye.⁹⁸¹

Siyasetten hep uzak duran Neşet Ertaş, bir seçim zamanı yaklaşırken hayatında hiçbir partiye oy vermediğini ifade ederek devamında asıl olanın vatan ve milletin faydası olduğunu bir söyleşisinde şöyle dile getirmiştir:

Ben hayatta hiçbir partiye rey vermedim. Bundan otuz kırk evvel bir partiye rey vermeye giderken, düşünüp vazgeçtim. Bir partiye rey versem, öbürlerine karşı kendimi suçlu hissettim. Geri döndüm gittim. İnsan hizmeti kutsal bir hizmet. Herkes bu hizmette birbiriyle yarış içinde. Şu günlerde ülkeyi seçim heyecanı sardı. Seçime dair bir tahmin yürütmenizi istesek. Hangisi kazanır dersiniz? Halkımız için hangisi hayırlıysa, memleketimiz için, insanlık için, dünya için... Artık çerçeve kalmadı. Dünya istese de istemese de birbirlerine kapıları açmak zorunda. İlmin sayesinde, iletişimin sayesinde dünya küçüldü. Almanya'dan üç saatte geliyoruz. Böyle olunca, hangisi hayırlıysa, Allah onlara yardım etsin.⁹⁸²

Ertaş'ın, "Yurdunun kalkınmasını ve ülkesinin sosyal, kültürel ve sanatsal alanda gelişmesine katkıda bulunması" göz önüne alınarak 17 Şubat 2011'de İstanbul Teknik Üniversitesi Senatosu tarafından kendisine "Fahri Doktor" unvanı verilmesi,⁹⁸³ onun içindeki vatan aşkı ile, vatanının ve milletin faydasına çalışan bir ozan olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır.

⁹⁸¹ Cerrahoğlu, "20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş", 191.

⁹⁸² Zeren, *Yürü Bre Fani Dünya*, 111-112.

⁹⁸³ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 27.

2.7.18. Vefa-İnsana Değer-Aileye Bağlılık

Vefa sözlükte; sevgiyi sürdürme, sevgi ve dostluk bağlılığı anlamlarına gelmektedir.⁹⁸⁴ Vefanın diğer sözlük anlamları ise; sözünde durmak, sözünü yerine getirmek, sözünü tutmak, eksiksiz yerine getirmek, tam olmak, tam yapmak, bol olmak, borcu ödemek, dostluk ve sevginin gerektirdiği davranışlarda devamlı olmak şeklinde ifade edilmiştir. Terim olarak vefa; kişinin vaadine, ahdine ve yeminine sadık kalması, borcunu ödemesi, dostlarını unutmaması, onların dostluklarına ve iyiliklerine daha güzeliyle karşılık vermesidir. Bu özelliklere sahip insanlar vefakâr olarak isimlendirilir. Bu özelliklerin zıddı bulunan kişiler vefasız olarak tanımlanmıştır. Vefa değeri insanda bulunması gereken en değerli erdemlerdendir. Aynı şekilde vefasızlık, kişinin uzak durması gereken ve toplum nezdinde saygı ve sevgisini yitireceği bir özelliktir.⁹⁸⁵ Vefa, kişinin sosyal öğrenme yoluyla elde edebileceği bir değerdir. Vefa; iyilik yapanı unutmamak, gördüğü yardımları hatırdan çıkarmamak anlamına gelir.⁹⁸⁶ Vefanın kelime anlamları ve tanımlarından hareketle en geniş anlamda iki türlü vefadan söz etmek mümkündür. Bunlardan biri insanlara karşı olan vefa; diğeri de Allah'a karşı yerine getirilmesi gereken vefadır.⁹⁸⁷ Toplumların bir arada refah içinde yaşaması ve daha güzel ve yaşanılabilir bir dünyanın inşası, ancak egodan ekoya yayılan ve bütün insanlığın ortak değeri haline dönüşen bir vefa anlayışıyla mümkün olabilmektedir. İnsana has değerler olan sevgi, paylaşma, doğruluk, merhamet, adalet, fedakârlık, vefa, yaşama sevinci, tevazu, hoşgörü, sabır gibi ortak değerlerin pekiştirilmesi, barışın ve huzurun tesisine zemin hazırlayıp onu sürdürülebilir kılacaktır. Bir şeyi her durumda koruyup gereğini yerine getirmek demek olan ahdin dinî ve kutsî yönünü; söz verme de ahlâkî yönünü teşkil etmektedir. Vefanın göstergesi olan söze sadakat, ahd, ahid, ahde vefa gibi kelimeler ve vefanın kapsadığı anlamlar

⁹⁸⁴ “Vefa”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁹⁸⁵ Hüseyin İbrahim Yeğin, *Üniversite Gençliğinde Vefâ Duygusu* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 53.

⁹⁸⁶ Tarhan, *Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ*, 117-118.

⁹⁸⁷ Hüsamettin Erdem, “Değerler Eğitimi Açısından Bir Ahlak Değeri Olarak Vefa”, c. 1 (İnsani Değerlerin Yeniden İnşası, Erzurum, 2015), 333.

İslam başta olmak üzere farklı din ve kültürlerde mevcut olduğundan, modern hukukun da vazgeçilmez kurallarından biri olarak hukuk sistemlerindeki yerini almıştır.⁹⁸⁸

Vefayı oluşturan unsurlar olarak görülen bazı dinî ve ahlaki değerleri; sadakat, sözünde durma, emin (güvenilir) olma, sorumluluk ve fedakârlık şeklinde sıralamak mümkündür. Bu değerlerin birbiriyle sıkı sıkıya bağlı olduğu ve vefayı inşa eden temel değerler olduğu söylenebilir.⁹⁸⁹

Aile ise sözlük anlamı olarak; evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik anlamına gelmektedir.⁹⁹⁰ Aileyi teşkil eden fertler devirlere, bölgelere, sosyal ve iktisadî yapıya göre değişmektedir.⁹⁹¹ Aile toplumun temelidir. Toplumun huzur ve mutluluğunun yolu, ailenin huzur ve mutluluğundan geçmektedir. Aile bağlarının güçlü olmasının, aile bireylerinin birbirine karşı sevgi, saygısının yanında görev ve sorumluluklarını yerine getirmesiyle ilişkili olduğu söylenebilir.⁹⁹² Toplumsal bir kurum olan aile, biyolojik, psikolojik, eğitimsel, toplumsal kültürel ve ekonomik işlevlere sahiptir.⁹⁹³

Hayatında vefayı önemli bir yerde tutan Neşet Ertaş davranışlarında da bunu ortaya koymuştur. Neşet Ertaş kendisine iyiliği dokunan kim varsa hayatı boyunca onlara vefasını göstermiştir. Vefa timsali olan Ertaş, bir konser esnasında sahnede felç geçirdikten sonra Türkiye'deki tedavi sürecinde onu asla yalnız bırakmayan ve onun tedavisi için elinden gelen her şeyi yapan Doktor Mehmet Ali Altın'a ithafen yazdığı bir methiyede ona olan sevgi vefasını şöyle göstermiştir:

İnsanlıktır onun yolu

Yüreği insanlık dolu

⁹⁸⁸ Tahsin Yıldırım, *İnsanlığın Ortak Değerleri Vefa* (İstanbul: XXX Matbaacılık, 2019), 111.

⁹⁸⁹ YeğİN, *Üniversite Gençliğinde Vefâ Duygusu*, 55-62.

⁹⁹⁰ "Aile", *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

⁹⁹¹ Mehmet Akif Aydın, "Aile", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1989, 196.

⁹⁹² Uysal, "Aile Ahlâkı", 271-272.

⁹⁹³ İbrahim Kır, "Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10, sy 36 (2011): 381-404.

Kırşehir'in altın oğlu
Doktor Mehmet Ali Altın

O hep insanları sevmiş
Bencilliği çoktan kovmuş
Sanki hizmet için doğmuş
Doktor Mehmet Ali Altın.⁹⁹⁴

Ertaş'ın Doktor Mehmet Ali Altın'a yazdığı vefa ve sevgi yüklü bu türküsü doktorun erken yaşta ölümünden dolayı aynı zamanda bir ağıt niteliğindedir. Üvey annesinden olan kardeşlerinin ev kiralarını, elektrik-su faturalarını ödeyen Ertaş, akrabalarına vefasını göstermekten de çekinmemiştir.⁹⁹⁵ Ertaş, türkülerinde gönlü; sevginin, vefanın ve fedakarlığın mekânı olarak nitelendirmiştir. Aşkta vefalı olmayı öğütleyen Ertaş, yârine karşı gönlündeki vefayı koruyacağını şu dizelerle dile getirmiştir:

Ağarsa saçların belin bükülse
Birer birer hep dişlerin dökülse
Vücudun kurusa kanın çekilse
Yine şu gönlümün yârisin benim.⁹⁹⁶

Vatanseverlik değerinin altında vatanına vefalı olmayı da önemseyen Ertaş, vatanına, doğup büyüdüğü topraklarına karşı olan vefasını unutmamış ve anavatanı Kırşehir için şu vefa dolu dizeleri ortaya koymuştur:

Ana vatanımsın baba yurdumsun
Ozanlar diyarı şirin Kırşehir
Uzak kaldım gurbet elde derdimsin
Hasretin bağrımda derin Kırşehir.⁹⁹⁷

⁹⁹⁴ Güven, "Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan", 84.

⁹⁹⁵ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 112.

⁹⁹⁶ Cerrahoğlu, "20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş ve Türkülerinde İşlediği Konular", 186-187.

⁹⁹⁷ Tanç, "Dil-Kültür Bağlamında Neşet Ertaş Türküleri", 927.

Vefanın savunucusu olan Neşet Ertaş, vefasızlığa da sessiz kalmamış ve bunu türkülerinde dile getirmiştir. Onun vefasız olarak gördüğü olgulardan birisi, haksızlıkların olduğu vefasız sevgililerin denk geldiği bir mekân olan dünyadır. Ertaş'a göre dünya; her şeyden önce âşığa mutluluk vermeyen, onu her zaman ağlatan ve güldürmeyen bir zalimdir. Başkalarına mutluluk ve huzur verirken aşığa sıkıntı, çile ve ıstırap veren bir vefasızdır. Bunu dünyadan yakındığı çeşitli türkülerinde şöyle ifade etmiştir:

Hep sen mi ağladın hep sen mi yandın
Bende gülmedim yalan dünyada
Sen beni gönlünce mutlumu sandın
Ömrümü boş yere çalan dünyada.

Yad ellere güller verdin gül verdin
Şirin sohbet tatlı tatlı dil verdin
Benim yüreğime doldu ben derdin
Birazına ortak olmayan dünya.⁹⁹⁸

Neşet Ertaş, şiirlerinde dünyanın vefasını görmediğini, ömrünün geçtiğini, muradına eremediğini, derdini kime anlatacağını bilmediğini, fakat kadere, talihe, feleğe sözünün geçmediğini, ölmeden kefeninin biçildiğini şöyle dillendirir:

Şu dünyanın vefasını görmedim
Geçti cahil ömrüm bir murada ermedim
Eller gibi dem-i devran sürmedim
Vurdu felek kırdı kollarımı dalından
Nerelere gidem arz edeyim halimden.⁹⁹⁹

⁹⁹⁸ Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş ve Türkülerinde İşlediği Konular”, 189-190.

⁹⁹⁹ Artun, “Âşıklık Geleneğinde Neşet Ertaş Türkülerinin Yeri”, 39.

Ertaş şiirlerinde; insana değer, insan sevgisi zemininde gelişen bir başka değer unsurudur. Ertaş, başta Yaratan'a, sonra insana karşı gösterdiği saygı ile insana verdiği değeri şöyle ortaya koymuştur:

İnsanı seven insan, Hakk'ı sever, biz de o Hakkın âşığıyız. Şüphesiz ki ölmez, yitmez, yemez, içmez, solmaz bir tek Allah'tır. Allah hepimizi eşit yaratmış. Haksızlık, cana kıyma, düşük görme olmasın. Allah'tan geldik Allah'a gideceğiz. Cehalete hatırlatabildimse mutluyum.¹⁰⁰⁰

Var mıdır insandan daha üstünü diyerek insana duyduğu hayranlığı ifade eden Ertaş, insanın özelliklerini de Bektaşilik özü doğrultusunda şöyle ifade eder:

Gözleri kör değil, kulağı sağır,
Bütün kâinatı bilmekte insan,
Hayvan cehennemde, cezası ağır,
Huriler içinde, cennette insan
Cennettir bu dünya, insan olana,
Cehennem de burda, hayvan olana,
Gönül Hak'tır, kıymetini bilene,
Onu saygı ile almakta insan.¹⁰⁰¹

Alevi-Bektaşî inancında insana verilen değer, insan gönlüne duyulan saygıdan ötürü gelmektedir. Çünkü en değerli varlık insan; insanın en değerli varlığı gönüldür. Hakk'ı insan gönlünde bulan ve gönle daima hürmet gösteren Neşet Ertaş'ta gönül kavramı bir deyişinde bambaşka bir anlama kavuşmuştur. İnsana verdiği değer dilinden şöyle dökülür:

Gönül bilmeyenler çoktur
Bilmeyende gönül yoktur
Bilmiş ol ki gönül Hak'tır
Sakın ol ha kırma kardaş.¹⁰⁰²

Abdallık düsturunca kendini insan gönlüne hizmete adayan gönül insanı, İnsanı “Hak” bilen tasavvufî düşüncesinden dolayı, türkülerinde gönül, “İnsanın özü” ve

¹⁰⁰⁰ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 73-74.

¹⁰⁰¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:218.

¹⁰⁰² Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 300.

“Hakk'ın mekânı” olarak tasvir edilmiştir.¹⁰⁰³ Onun insana verdiği değer, Hakkın hatıranadır. Ertaş'ın, insanı merkez alan bir anlayış içerisinde anlam bulmuş felsefesine göre, en büyük değer atfedilecek varlık yaratılmışların en güzeli olan insanadır.¹⁰⁰⁴ Şiir tekniği ve estetiği yönünden kusursuz bir anlam derinliğine sahip olan Ertaş, Allah'a ve insana verdiği değeri ortaya koyduğu en güzel eserleri meydana getirmiştir.¹⁰⁰⁵

Aileye son derece önem veren Neşet Ertaş, bu önemin sorumluluk duygusuyla ortaya çıktığını savunmuştur. Aileye bağlılık değerini sorumluluk değeri ile harmanlayan Ertaş, bu doğrultuda kişinin ailesini geçindirmesi gerektiğini şöyle ortaya koyar:

Garib'in sözleri birlik içindir
Birliğin içinde dirlik içindir
Doğru çalış, aileni geçindir
Düşersen darlığa, güç değil midir?¹⁰⁰⁶

Kendisi de özellikle Almanya yıllarında zor dönemler geçirmiş, kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamak için düğünlerde çalmıştır.¹⁰⁰⁷ Aile kurumuna ve aile bireylerine verilen önem konusunda aşağıdaki Ertaş türküsünün bir dördlüğü güzel bir örnek teşkil etmektedir:

Ana deyip de geçilmez
O yar anadan seçilmez
İkisine de kıymet biçilmez
Biri anam biri yârim¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰³ Kumartaşlıoğlu, “Neşet Ertaş Türkülerinde ‘Gönül’”, 583.

¹⁰⁰⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:30.

¹⁰⁰⁵ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 56.

¹⁰⁰⁶ Güven, “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan”, 86.

¹⁰⁰⁷ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 26.

¹⁰⁰⁸ Sucu, “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Tasavvufî Manada İnsan-ı Kamil Modeli”, 836.

Bu dizeler Ertaş'ın hayatında mutluluğa ilişkin boyutlar olarak aileye verilen değer neticesinde yorumlanabilir.¹⁰⁰⁹

Bektaşiliğin kurallarını anlattığı bir söyleşisinde Ertaş, Bektaşilik tarikatının kardeşlik hukukunu aile örneklemeden yola çıkararak anlatmıştır. O konuşması şöyledir:

Biz Hz. Ali'den bu yana tarikat çocuklarıyız, Bektaşiler olarak. Ama bunun güzel yanları da mutlaka çok. Neden bak, bir kardeşlik vardır. İnsan anasından doğduğuyla kardeş olamaz diyor tarikatta. Kimdir? Ben seni, sen beni sevdiyse, biz kardeş oluyoruz. Benim halim vaktim yerinde senin yoksa birbirimizden hiçbir ayırımı gayrımı olmuyor, bir aile oluyoruz. İki kardeş çocukları aileleri oluyoruz. Senin hanımın benim bacım oluyor, senin çocukların benim kardeşimin çocukları, benimki de aynı şekil sizin için oluyor. Burada benim ekmeğim varsa yarısını senle paylaşıyorum. Senin ekmeğin varsa benle paylaşıyorsun.¹⁰¹⁰

Devletin işleyişini de bir aileye benzeten Ertaş şunları ortaya koymaktadır:

*“Devlet bir aile gibidir. Ailenin reisi, ailenin tüm fertlerini eşit görmelidir. Bakın işte görüyorsunuz, birinin altında 200 milyarlık araba, diğerinin giyecek ayakkabısı yoksa, ben buna iyi gözle bakmam.”*¹⁰¹¹

Üç çocuğunun annesi Leyla Ertaş'tan ayrılmak zorunda kalan ve ailesi dağılan Ertaş, Leyla Ertaş ile evliliğini ve ailenin önemini şöyle dile getirmiştir:

Daha benim Türkiye'de bir gecekondum olmadı. Hayatta kumar oynamadım. Dünyada sevmediğim bir şey var, o da yalandır, yalanı sevmem. Çevrem çok fakirdi, akşam aldığımı sabah gönderirdim onlara. Dam temel üstünde durur derler; aile bir evin temeliymiş, temel gidince o ev çökermiş. Böyle olunca hiçbir şeyin değeri kalmadı. İşte daha sonra buralara geldik tedavi amacıyla, derken buralarda, ellerin memleketinde eğlendik kaldık işte...¹⁰¹²

En sonunda beni sıladan attı

Azdırdı yarımı ağrılar kattı,

Anadan babadan yardım da etti

Benim şu halimi bilmiyor kader.¹⁰¹³

¹⁰⁰⁹ Aktaş ve Simsek, “Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun Analizi”, 462-463.

¹⁰¹⁰ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 101.

¹⁰¹¹ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 201-202.

¹⁰¹² Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 221.

¹⁰¹³ Avşar, “Neşet Ertaş Türkülerinde Göç ve Gurbet Olguları”, 79.

Kendi anne babasından ve ailesinden uzak kalan Ertaş ailesinin dağılmasının sorumlusu olarak feleği görmüş ve yukarıdaki dizelerde de bu gerçeği gözler önüne sermiştir.

2.7.19. Yardımseverlik-Toplumsal Duyarlılık-Gönüllülük

Yardımseverlik kavramı hayırseverlik kavramı ile aynı anlamdadır. Sözlükte hayırsever; yoksullara, düşkünlere, yardıma muhtaç olanlara iyilik ve yardım etmesini seven, iyiliksever, yardımsever ve hayırperver anlamlarına gelmektedir.¹⁰¹⁴ Duyarlılık ise; duyarlı olma durumu, duygunluk, duyarlık, hassaslık anlamlarını ihtiva eden bir kavramdır.¹⁰¹⁵ Sözlükte gönüllülük ise; gönüllü olma durumunu ifade eder.¹⁰¹⁶ Arapçada “yardım etmek” anlamındaki “avn” kökünden teavün ve muavene, “yardımlaşma” manasında en sık rastlanan kelimelerdendir. Yardımlaşma, insanın sahip olduğu maddi ve manevi birikimlerini karşılıksız başkalarıyla paylaşması demektir. Yardımlaşma kültürümüzde önemli bir yere sahip ve yüceltilen bir değerdir. Gültekin ve Özcan yardımseverliği; “Karşılıksız, tevazu ve sevgi ile gönülden gelerek, ötekinin menfaatini gözeterek, egosantrik duygulardan tamamen uzak ve fedakârca yapılan her türlü paylaşma eylemidir.”¹⁰¹⁷ şeklinde tanımlamıştır.

Toplumsal duyarlılık ise “toplumsal değerlendirmeler ve toplumsal duruşla ilgili bilgiyi işlemeye yöneltilen dikkat ve duygu” düzeyini ifade etmektedir.¹⁰¹⁸ Toplumsal duyarlılığın bir yansıması olan gönüllülük konusunda bazı araştırmacılar gönüllülüğün algılanış ve uygulanış biçimlerinin toplumların sadece dinî ve kültürel miraslarıyla değil, onların tarihleri, politik özellikleri ve hatta coğrafi konumlarıyla da ilişkilendirilebilir. Etimolojik olarak gönüllülük kelimesinin Fransızca “voluntaire” kelimesinden türediği iddia edilmektedir. Sözcüğün; askerlik hizmeti için kendini

¹⁰¹⁴ “Hayırsever”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

¹⁰¹⁵ “Duyarlılık”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

¹⁰¹⁶ “Gönüllülük”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y., <https://sozluk.gov.tr/>.

¹⁰¹⁷ Gültekin ve Özcan, “Yardımseverlik”, 186.

¹⁰¹⁸ Rabia Eda Bozkan, “Sınıf Öğretmenlerinin Toplumsal Duyarlılıklarının İncelenmesi” (Yüksek Lisans, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2019), 30.

sunmak anlamına gelmesi,¹⁰¹⁹ Osmanlıda da kendi isteği ile orduya katılan ve sefere çıkan askerlere de “gönüllü” ya da “gönüllüyân” tabirinin kullanılması,¹⁰²⁰ gönüllülük kavramının ilk akla gelen yönünün askerlikle ilgili olduğunu ortaya koymaktadır.

Gönüllülük sadece bu tabirlerle sınırlandırılacak bir kavram değildir. Gönüllüğün muhtelif dillerdeki anlamları incelendiğinde bireylerarası dayanışmaya yani kollektif bir bilince ve çabaya dayandığını söylemek mümkündür. Norveççe’ de “dugnad”, Arapçada bir şeyi bağışlama anlamında “tatawa” ve Güney Afrikada; insan ancak başka insan aracılığıyla insan olur anlamına gelen “Ubuntu” kavramları gönüllülüğün değersel anlamını ortaya koyan örneklerdir.¹⁰²¹

Ertaş, ilerleyen yaşına rağmen, düğünlerde saz çalıp Abdal aşiretlerine maddi bakımdan yardım etmiştir. Onun benimsediğı yardımseverlik anlayışı neticesinde bunun gerekliliğine inandığı ifade edilebilir. Abdal kültüründen aldığı yardımseverlik anlayışını en başta Abdallar üzerinde göstermiştir. Yine Almanya’da üç bin mark karşılığında çaldığı bir düğünde, düğün bitiminde bin markı damada bin markı da geline takıp kalan parayı cebine koyarak oradan ayrılması onun ne denli bir yardımsever olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁰²² Aynı şekilde üvey annesinden olan üvey kardeşlerinin ev kiralarını ve faturalarını ödemesi ayrıca onların ekmek paralarını her ay göndermesi onun eş dost akraba ve aşiretten başlayarak bütün insanlığa beslediğı yardım duygusunun en ileri seviyesidir. Çünkü onun anlayışında malın mülkün sahibi Allah’tır onu veren de Allah’tır. Bu sebeple Allah’ın sevgilisi olan insana da yardım etmeyi vicdani bir görev olarak benimsemiştir.¹⁰²³ Hayatı boyunca yardımseverliği pratik edinmiş olan Ertaş, türkülerinde bu değeri şöyle teorik hale getirmiştir:

Hakkı vardır yetimlerin, dulların

Senin olsun türlü taam balların.

Hak rızası için diyen kulların,

¹⁰¹⁹ Nihan Şengöz, “Gönüllülüğün Değişen Boyutu ‘Sanal Gönüllülük’ ve Üniversite Gençliğinin Sanal Gönüllülük Farkındalığı” (Yüksek Lisans, Eskişehir, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 2016), 6.

¹⁰²⁰ Abdülkadir Özcan, “Gönüllü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1996.

¹⁰²¹ Şengöz, “Gönüllülüğün Değişen Boyutu”, 6.

¹⁰²² Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 214-215.

¹⁰²³ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 112.

Yüreği gariptir, dili gariptir.

Kendini bilen bunu anlar

Çünkü Hak'tır bütün canlar

Yardımlaşsın tüm insanlar

Dünyada fakir kalmasın.¹⁰²⁴

Ertaş'ın anlayışında yardımlaşmanın en büyük etkisi insanlar arasındaki sosyal farkları kaldıracak olmasıdır.¹⁰²⁵

Abdalların ermiş sıfatını sadece çok ibadet ederek değil gönül ve kalp zenginliğiyle insanlara yardım ederek almaları¹⁰²⁶ Neşet Ertaş'ta da bu terbiyenin oluşmasını sağlamıştır. Abdallıktan kendisine miras kalan bütün değerler gibi yardımseverlik değeri de Ertaş'ın karakterinde karşılık bulmuştur. Bayram Bilge Tokel'in Neşet Ertaş'la ilgili bizzat şahit olduğu şu olay onun yardımseverlikte sınır tanımadığını ortaya koymaktadır:

Bir tarihte bir konser dönüşü esnasında yolun kenarına sıralanmış, Güneydoğu'dan ekmeğ için ırgatlık yapmaya gelmiş insanların kaldığı çadırların yanından geçerken, gözleri, otların dikenlerin üzerinde yalınayak gezen kavruk tenli çocuklara takıldı. Bu çadırlara uğrayıp konserden almış olduğu bir poşet dolusu parayı bu insanlara dağıtmak istedi. Olayın şahidi ve aktarıcısı olan Bayram Bilge Tokel çok çadır olduğunu ve hepsine dağıttığında kendisine çok fazla bir miktar kalmayacağını söylemesine rağmen “sigara paramla uçak param kalsın yeter, aç kalacak değiliz ya” diyerek hepsini o çadırlara dağıtmak üzere o çocuklara verilmesini istedi. Neşet Ertaş meşhur kasketini yüzüne kadar indirerek arabanın arka koltuğuna geçti. Yanına koşarak gelen ve içinde çalışamayan bir ihtiyar ile yeni yetme bir kızın da bulunduğu kalabalık Tokel'in çevresini sardı. Parayı ihtiyara veren Tokel bunun çadırlara eşit miktarda dağıtılmasını istedi. Durumu şaşkınlıkla karşılayan ihtiyarın yeni yetme kızı arabanın arkasında oturan esrarengiz kasketli adamı süzerek birdenbire “Aaa, vallaha bu Neşet Ertaş!..” dedi. Neşet Usta başını kaldırmadan oturduğu yerden “Ne Neşet'i kızım, o burada ne gezer! Sür Bayram Gardeş! Demesiyle gaza basıp uzaklaştılar.¹⁰²⁷

¹⁰²⁴ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 669.

¹⁰²⁵ Şahin, “Neşet Ertaş Türkülerinin Türkçe Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi”, 11.

¹⁰²⁶ Bekki ve Demirbaş, *Son Abdal Neşet Ertaş*, 18.

¹⁰²⁷ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 11-12.

O yardımseverliği bir gösteriş ve şöhret unsuru olarak görmemiştir. Onun için, yardım etmek üzerinden bir yükün kalkması anlamına gelmektedir.¹⁰²⁸ Dünya malına zerre kadar değer vermeyen bu ozanın, düğünden kazandıklarını yol kenarındaki insanlara dağıtması da onun için en büyük mutluluk kaynağı olduğu rahatlıkla söylenebilir.¹⁰²⁹ Onun dünyasında bütün insanlar yardımlaşmalı, fakir, aç, muhtaç insan kalmamalıdır.¹⁰³⁰

Neşet Ertaş'ta yardımlaşma ve dayanışma birlik vurgusu üzerinden yapılmıştır. Bir şiirinde yardımlaşma ve dayanışmanın birlik üzerinden vurgusunu şöyle yapar:

Kız alsak, kız versek; akraba olsak
Fakir olanların halından bilsek
Beraber ağlasak, beraber gülsək
İkilik ortadan kalkar; o zaman.¹⁰³¹

Hayatında her zaman yoksulu, düşkünü ve yardıma muhtaç insanları gözetmiş, onların ihtiyaçlarını gidermiş olan Ertaş bu değerlerin gerekliliği ve önemine şöyle vurgu yapar:

Gönlü bizde olanların aşkına
Kurban ola'm, kurban ola'm, ben ola'm
El uzada'm; perişana, düşküne
Kurban ola'm, kurban ola'm, ben ola'm.¹⁰³²

Âşıkların ortak özelliklerinden birisi de şiirlerinde toplumsal ve tarihsel konulara değinmeleridir. Âşıklar dışa dönük, siyasal ve toplumsal olaylara duyarsız kalmamışlardır. Onlar karşılaştıkları veya duydukları olumsuz durumları sorgulamış, yargılamış ve eleştirmişlerdir.¹⁰³³ Müziğin, eğitime ve insanın duygu dünyasını

¹⁰²⁸ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 13.

¹⁰²⁹ Barkçin, *Gönül Dağı*, 56.

¹⁰³⁰ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 41.

¹⁰³¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:296.

¹⁰³² Güven, "Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan", 85-86.

¹⁰³³ Artun, "Âşık Edebiyatı Çalışmalarının Değerlendirilmesi", 2.

etkileme gibi işlevlerinin olması dinleyenlerinin ince ruhlu, hassas ve duyarlı olmalarını sağlamıştır.¹⁰³⁴

Neşet Ertaş, siyasetin ve politikanın uzağında durmuş bir sanatçıdır. Fakat yine de dünyanın genel düzeni ve savaşlar üzerine duyarsız kalmamıştır. Duyarlı ozanın dünya savaşlarını tenkit ettiği bir türküsünün dörtlüğü şöyledir:

Ne söyleyim şu dünyanın haline
Dağlar ayrı ayrı, çöl ayrı ayrı
Şu insanlar bölüşmüşler dünyayı
Hudut ayrı ayrı yol ayrı ayrı

İnsanlık gastına silah yapılmış
Belli insan kötülüğe kapılmış
Tetikler çekilmiş atom atılmış
Tetik ayrı ayrı el ayrı ayrı.¹⁰³⁵

Neşet Ertaş memleket meselelerine de duyarsız kalmamış ve bunlara türkülerinde yer vermiştir. 1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs olayları için yazdığı şu türkü onun duyarlılığının örneğidir:

Baş kaldırdı Yunan durmaz göründü
Ağırbaşlı sabretti durdu Türkiye
Zapt etti Kıbrıs'ı vermez göründü
Bu işi dünyaya sordu Türkiye
Anlattı derdini dünyaya Türkçe
Çaresiz kalınca başına tekçe
Düşündü taşındı mert oğlu mertçe
Yerinde bir karar verdi Türkiye.¹⁰³⁶

¹⁰³⁴ Mustafa Uslu, “Müzik Eğitiminin Kişilik ve Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi”, 811-26.

¹⁰³⁵ Aktaş ve Şimşek, “Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı”, 467.

¹⁰³⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:179.

Bu dizeler ülkede olup biten önemli olayların, halkın gözüyle ve gönülüyle halkın sanatçısının dilindeki ifadesidir.¹⁰³⁷ Ozan, halkı bölen değil halkının derdini derdi bilen insan demektir. Neşet Ertaş'ın eserleriyle, yaşadığı toplumun insanlarını birleştiren ve halkının derdiyle dertlenen bir özelliğe sahip olması sebebiyle ozan tanımına tam anlamıyla uyduğu ifade edilebilir. O, halk arasında nifak ekenlere karşı halkı özüne çağıran bir söz, birliğe davet eden bir ses olmuştur. Nitekim 1980 darbesi öncesinde ülkede baş gösteren anarşi ve ikiliğe çok üzülen Ertaş, ülkesini derinden yaralayan bu olaylara duyarsız kalmamış ve birlik çağırısı yapmıştır. Bu konu hakkında kaleme aldığı ve yaşadığı ülkenin her kesiminden insanları birleştirici özelliğe sahip, öğüt niteliğinde türküsü şöyledir:

Hep kardeşiz birbirimizi sevelim
Hoş dilinen birbirimizi övelim
İkiliği içimizden kovalım
Eğrinin emeği boş değil midir?¹⁰³⁸

Türkiye'de özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren oluşturulmaya çalışılan ayrılıkçı fikirler ve bunun yansıması olarak çıkarılan çatışmalar duyarlı bir sanatçı olan Neşet Ertaş'ı da derinden etkilemiştir. Duyarlı bir sanatçı kimliğiyle bu ayrıştırmalara duyarsız kalmayan Ertaş, her konuda olduğu gibi bu konuda da türküleriyle Anadolu insanının birlik, beraberlik duygusunun tercümanı olmuştur.¹⁰³⁹ Toplumsal duyarlılığın bir yansıması olarak hizmet anlayışını benimseyen Ertaş “Halka hizmet, Hakk'a hizmettir.” düşüncesiyle hareket etmiş ve sazıyla, sözüyle, türküleriyle bu hizmetini yerine getirmiştir.¹⁰⁴⁰

Değişime açık yönüyle bilinen Ertaş, değişimin zor kullanmakla sağlanamayacağına inanır ve insanı değil yanlış fikirleri değiştirmek gerektiğini

¹⁰³⁷ Aktaş ve Simsek, Aktaş ve Simsek, “Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun Analizi”, 467.

¹⁰³⁸ Yağmur, *Aşkın Son Ozanı*, 184.

¹⁰³⁹ Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş”, 194.

¹⁰⁴⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:24.

savunur. Bu uğurda toplumsal bir duyarlılığın oluşmasını ve “çok bilen talebesi, az bilen öğretmeni olunmasını” ister.¹⁰⁴¹

Ertaş, kadın ve kadın hakları konusunda da son derece duyarlıdır. Bu konudaki hassasiyetini şöyle dile getirir:

*“Kadın deyince, basit bir sözcük değildir. Aşk nereden geliyor? Kadından geliyor. Sevgi nereden geliyor? Kadından geliyor. Her şeyi deyiştir çünkü. O bir anadır, onun yapısı ayrıdır.”*¹⁰⁴²

Gönül mimarı ozanın, gönüllülük değerini ön plana çıkardığını da söylemek mümkündür. Ertaş’a göre rızasız lokma haramdır. Yani başkasının hakkını gasp ederek ya da onları kırıp dökerek elde edilen her kazanç haramdır. Bunu çeşitli türkülerinde şöyle ifade eder:

Dost elinden gel olmazsa varılmaz.

Rızasız bahçenin gülü derilmez.

Kalpten kalbe bir yol vardır görülmez,

Gönülden gönüle yol gizli gizli.

Go gaybet eylerdi, yalan söylerdi,

Çalardı, rızasız lokmayı yerdi,

Gönülleri yıkar, kalp incitirdi,

Onun için hayvan oldu hayvanlar.¹⁰⁴³

Ertaş’ta gönüllülük ve gönül rızası değerini özetleyen en iyi cümlelerden biri: “Rızasız bahçenin gülü derilmez.” cümlesidir. Aşağıda “Gönül Dağı” türküsünün bir dörtlüğünde bunun örneğini görmek mümkündür:

¹⁰⁴¹ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 649.

¹⁰⁴² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:25.

¹⁰⁴³ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 657-658.

Dost elinden gel olmazsa varılmaz
Rızasız bahçenin gülü derilmez
Kalpten kalbe bir yol vardır görülmez
Gönülden gönüle gider yol gizli gizli.¹⁰⁴⁴

“Rızasız bahçenin gülü derilmez” cümlesi insanları razı etmeden, istemedikleri bir şeyin yapılamayacağını yani gönüllülüğün önemini anlatan muhteşem bir benzetmedir. Bu ifadenin doğrudan İslam’da yer alan kul hakkı ile ilgili olabileceği gibi Yaratan ile de ilgi kurulabilir.¹⁰⁴⁵ Onun, gönüllülüğe değer verdiği bir başka dördüğü de şöyledir:

Dinler isen sana bir şey söyleyim
Gönüllüye gönül ver delikanlı
Gönülsüz olanın gitme peşinden
Sana olmadığımı der delikanlı.¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:215.

¹⁰⁴⁵ Solmaz, “Neşet Ertaş’ın Türkülerinde Mistik Unsurlar”, 823.

¹⁰⁴⁶ Erol Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2:275.

Tablo 4: Sözleri Neşet Ertaş'a Ait Türkülerdeki Değerlerin Tablosu

TÜRKÜLER		DEĞER TÜRLERİ															Toplam Geçen Değer			
		Adalet/ Eşitlik/ Haklı Söyleme	Affedicilik	Dostluk	Dürüstlük	Helal Kazanç/ Emek/ Çalışkanlık	Hikmet (Bilgi)	Hoşgörü/ Barış	İyimserlik/ Tatlı Söz/ Tebessüm	Merhamet	Öz Denetim	Sabır/ Şükür/ Kanaat	Sevgi/ Saygı	Sorumluluk/ Güncelliği Takip	Temizlik	Tevazu		Umut	Vatanseverlik	Vefa/ İnsana Değer/ Aileye Bağlılık
1	Adem Olup					X												X		2
2	Ağlayıp Gözyaşı Dökme										X									1
3	Aldanıp Şeytan Sözüne			X														X		2

4	Allah Allah Söyleyim		X	X				X					X							4
5	Allah Etmesin												X							1
6	Arife Tarif						X													1
7	Aslı Bozuk Deme												X					X		2
8	Aydost Deyince																	X		1
9	Ben Anamdan Başkasını Görmedim												X					X		2
10	Ben Senin Kıymetin Bilmedim Anam												X					X		2
11	Benim Yurdum	X					X			X									X	4
12	Bilebilseydi									X			X							2
13	Bin bir Hayalınan Doğdum Anamdan	X								X								X		3

14	Bir Dost Arıyorum			X																	1	
15	Bir Yaratmış Allah	X																				1
16	Bu Dünyada Başka Bir şey İstemem							X														1
17	Bu Dünyada Yok Değilsin										X							X				2
18	Can Yakıp Kalp Kırma Ey İnsanoğlu							X	X													2
19	Cennette İnsan								X	X												2
20	Çıkar mı Çıkar					X					X											2
21	Çiçekdağı																X					1
22	Deli Boran										X							X				2
23	Delikanlı									X				X					X			3

24	Dertli Yoldaş	X			X	X															3	
25	Dostlara Selamı Saldıktan Keyri			X																		1
26	Dostu Arayan (Bulama'n)								X													1
27	Eğer İnsan İsen Kalbini Düzelt	X			X									X				X				4
28	Erciyes'ten Kar İstersin										X											1
29	Gariptir													X						X		2
30	Gel Sevelim							X			X											2
31	Gine mi Gurbete Düştü Yolumuz								X													1
32	Gönül Arzu Eyliyor Dostu Görmeyi	X						X														2
33	Gönül Bir Noktaya Bağlandı Şükür									X												1

34	Gönül Dağı			X															X	2
35	Güneş Gibi Ayan Olan				X						X									2
36	Hak Cemine Gelmesin				X									X						2
37	Hak Muhabbetten						X					X		X						3
38	Hal Bilmeze Hal Anlatma						X													1
39	Himmet Edin Ey Erenler			X																1
40	Hürmet Edek Analara											X						X		2
41	İki Büyük Nimetim Var											X						X		2
42	İkilik Noktası Çıksın Aradan	X			X	X		X				X							X	6
43	İncitme Canı İncitme				X				X											2

44	İnsanı Görüp De Alay Etme	X								X					X			X		4	
45	İnsanlığın Kıymeti Bilmedi				X					X					X				X		4
46	Kıbrıs Barış Harekatına							X									X				2
47	Kırmayın Ana Kalbini											X						X			2
48	Kurban Olam	X										X							X		3
49	Mutlu Olsun																	X			1
50	Nar Danesi											X									1
51	Ne Söyleyim Şu Dünyanın Haline							X													1
52	Nerde Ne Arıyorsun									X		X									2
53	Neredesin Sen											X						X			2

54	Öldürme Beni											X								1
55	Sabreyle Ey Gönül										X					X				2
56	Sana Bir Sözüm Var	X							X						X					3
57	Saygı Duyarım	X					X					X								3
58	Sayırsın (Ey Ruh Sen Kendini)									X										1
59	Semah		X									X								2
60	Sev İnsanları Gönünce								X			X								2
61	Sevgi İmandır											X								1
62	Sevgidir Sevgi											X								1
63	Şeytanın Atına Binip Yeldirme				X							X								2

64	Şu İkilik Yüreğime Dert Olur											X									1
65	Tath Dile Güler Yüze												X								1
66	Yar Hoyrata Tath Kelam Eyleme							X					X								2
67	Yolcu	X								X											2
68	Zamana Uymasını Bil	X				X		X		X			X								5
TOPLAM		13	2	5	9	2	9	3	5	7	12	6	28	1	1	7	1	2	16	7	136

Tablo 4: incelendiğinde sözleri Neşet Ertaş'a ait 68 türküde toplam 136 değer yer aldığı görülmektedir. Türküler içerisinde en sık tekrar eden ilk 11 değer sırasıyla şöyledir; sevgi/saygı (28; %21), vefa/insana değer/aileye bağlılık (16; %12), adalet/eşitlik/hakkı söyleme (13; %10), Öz denetim (12; %9), Dürüstlük (9; %7), hikmet(bilgi) (9; %7). Bu sonuçlara göre Neşet Ertaş'ın değer önceliğinin başında, açık ara fark ile sevgi/saygı değeri yer almaktadır. Bu sonuçlara göre Neşet Ertaş için "Sevgi/saygı ozanı" nitelemesi yapılabilir. Türkülerinde değerleri bu kadar yoğun işleyen Ertaş, Anadolu'nun güçlü sesi ve değerlerin de güçlü ileticisi olmuştur.

SONUÇ

Bu araştırma Anadolu'nun bağrından çıkan ve hem yaşantısı hem de eserleriyle gelecek nesillere örneklik teşkil eden Neşet Ertaş'ın sözleri kendisine ait türkülerinde din ve değer unsurlarını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Neşet Ertaş Anadolu'nun yetiştirdiği en büyük ozanlardan biridir. Abdallık geleneğinin en büyük temsilcilerinden biri olan Ertaş, aynı zamanda Alevi-Bektaşî terbiyesiyle yetişmiş bir halk ozandır. Ertaş'ın röportajlarına bakıldığında onun Alevi yönünden ziyade Bektaşî yönünü daha fazla ön plana çıkardığını söylemek mümkündür. Nitekim eserlerinde Hacı Bektaş-ı Velî'nin adı da sık sık dillendirilmektedir. Hatta bazı konuşmalarında günümüz Aleviliğindeki bazı işleyişleri eleştirdiği de görülmektedir.

Esasen Ertaş, insanlığını kaybetmiş ve sevgiden saygıdan yoksun olan bütün kişi ve kurumların karşısında yer almış ve onları eleştirmekten geri durmamıştır. Değerlerin aktarımında müziğin rolünün işlevselliği göz önüne alındığında Ertaş'ın bunu çok etkili bir şekilde kullandığı ifade edilebilir. Nitekim Ertaş, hayatında esas aldığı ve yaşamını üzerine kurduğu değerleri gösterme ve eserlerinde dile getirme noktasında oldukça cömert davranmıştır. Âşıkların ve ozanların kitlelere öncülük etmesi ve toplumlara güzel ahlaki öğütlemesi bağlamında Neşet Ertaş'ın ayrı bir yeri bulunmaktadır. Anadolu'nun güçlü sesi olan Ertaş, değerlerin de güçlü ileticisi olmuştur. O, tarih boyunca devam edegelen âşıklık-ozanlık geleneğinin günümüzdeki silsilelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Neşet Ertaş'ın hayatı incelendiğinde çektiği sıkıntıların başında Abdal olduğu için toplumdan dışlanma, yoksulluk, gurbet, ayrılık, sevdiğini alamama gibi durumlar sayılabilir. Fakat bu sıkıntıların aynı zamanda onun ahlaki ve ruhi olgunluğunu da tekmil ettiğini söylemek mümkündür. Çocukluğundan itibaren özellikle etnik kökeninden dolayı yaşadığı dışlanmanın aksine o hep toplumu birleştirici ve bütünleştirici eserler ortaya koymuştur. İnsanlara birlik ve beraberlik ve sevgiye dayanan öğretilerle hitap eden Ertaş, bunu büyük bir ustalık ve sonsuz bir tevazu ile yerine getirmiştir. "Halkın ozanı" olarak kabul edilen Ertaş, halkın sorunlarını eserlerinde en çarpıcı şekilde dile getirmiştir. İnsanların başta kendisine olmak üzere bütün Abdal topluluklara gösterdiği nefret kaynaklı tutuma karşılık Ertaş, hayat felsefesini "*insanlara iletmek istediğim tek şey insan sevgisi. Sevgi, sevgi, yine sevgi... Son nefesimde eğer çıkarsa yine sevgi diyeceğim.*" şeklinde özetlemiştir.

Neşet Ertaş isminin inşasında üç önemli unsurun etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar; Abdallık, Alevilik-Bektaşılık ve babası Muharrem Ertaş'tır. Abdallık, dünya ilgilerinden kurtularak kendisini Allah yoluna adayan tasavvufî zümrenin adıdır. Ertaş'ın mensup olduğu Abdallık, tarih boyunca muhafaza dinî-tasavvufî özelliklerini nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmiştir. Ertaş bu geleneğin içine doğmuş bir ozan olarak dinî anlayışını bu noktada şekillendirmiştir. Alevilik-Bektaşılık ise Neşet Ertaş'ın dinî anlayışına etki eden bir diğer unsurdur. Alevilikten aldığı Ehl-î Beyt sevgisi ve Bektaşılıktan aldığı insan sevgisi merkezli öğretisi, onun dinî düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. Neşet Ertaş'ın hayattaki en büyük amacı Bektaşiliğin de temel amacı olan ve "İnsan-ı kâmil" olarak tanımlanan olgun, yetkin insana ulaşmaktır. Bu ise belirli bir eğitim sürecine dayanmaktadır. Son olarak Ertaş'ın dinî düşüncesinin şekillenmesinde babası Muharrem Ertaş'ın da etkisi bulunmaktadır. Bir başka halk ozanı olan Muharrem Ertaş ile oğlu Neşet Ertaş küçük yaştan itibaren birlikte düğünlerde saz çalıp türkü söylemişlerdir. Küçük yaşta annesini kaybeden Neşet Ertaş babası ile uzun süre vakit geçirme imkânı bulmuş ve babasının sanatsal birikimini, dinî birikimini ve geçmişten gelen ahlak ve terbiyesini gözlemleyerek içselleştirme imkânı bulmuştur.

Neşet Ertaş'ın eserleri incelendiğinde onun inanç, ibadet, yaratılış, ruh, cennet, cehennem ve kader gibi konulardaki görüşleri hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Ertaş'ın dinî düşüncelerinin temelinde sahil bir Tanrı inancı bulunmaktadır. Onun diğeri bütün görüşlerini bu inanç etrafında şekillendirdiği söylenebilir. Ertaş'ın özellikle kader-felek algısına bakıldığında bu husus daha belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır. Zira Ertaş'ın türkülerini oluşturan konuların başında kader-felek inancı gelmektedir. Ertaş, türkülerinde kadere feleğe isyan ederek ona çeşitli olumsuz yakıştırmalar yapmıştır. Ertaş eserlerinde felek, insanın yüzünü güldürmeyen, ona çeşitli zulümler yapan, sevdiğinden ayıran, gurbete atan, ona çeşitli çileler çektiren ve derde kedere boğan bir karakter olarak yansıtılmaktadır. Neşet Ertaş türkeleri incelendiğinde onun "felek" kavramını insanoğlu, dünya ve onun kötülükleri şeklinde anladığı görülmektedir. Ozanın, feleğin insanoğlu ve dünya olduğuna ilişkin anlayışa sahip olması, kadercî bir anlayışın aksine kaderciliği dolaylı olarak eleştirdiğini göstermektedir. Nitekim onun düşüncesinde Yaratıcı olan Allah bütün iyiliklerin ve güzelliklerin kaynağıdır. Dolayısıyla Allaktan kötü bir şey sâdir olmaz. Bu sebeple bütün kötü özelliklere sahip olan kader-felek, insan yapısı bir düzene,

insanların yarattığı çevreye ve o çevrenin koşullarına işaret etmektedir. Babasının eşi Leyla ile evliliğine karşı çıkması ve Leylaya aslı bozuk demesi üzerine “Aslı Bozuk Deme” türküsünü kaleme alan Ertaş, ayrıldığı eşi ile durumunu açıklarken türkünün bir kıtasında “*Yazımızı felek yazdı Mevla'dan değil.*” diyerek kötü olan felek ile iyi olan Allah arasındaki belirgin çizgiyi net bir şekilde ortaya koymuştur.

Yaratılış noktasında da Neşet Ertaş’ın kendine has bazı düşünceleri bulunmaktadır. Eserlerinde yoğun bir Vahdet-i Vücûd anlayışı bulunan Ertaş, insanı Hakk’ın bir parçası olarak görmektedir. İnsandan örtülü bir biçimde gizli olanın Hak olduğu, örtüyü kaldıranın ise ancak sevgi olduğu düşüncesinden hareketle Ertaş, insanı sevmenin yolunun Tanrıyı sevmekten geçtiğini, Tanrıyı sevmek için de önce insanı sevmek gerektiğini savunmaktadır. Bu paradigmasını “birlik” düşüncesi ile açıklayan Ertaş, alemdeki her şeyin bir olan Allah’tan sudûr ettiğini ifade ederek toplumsal birliğe vurgu yapmıştır. Diğer bir ifadeyle Neşet Ertaş, itikadi birliği toplumsal birlikle eşdeğer kılmıştır. Ona göre tek varlık “Vâcibü’l-Vücûd” olan Allah’tır ve diğer varlıklar ise onun tecellisidir.

Ertaş’ın yaratılışla alakalı bir başka görüşü de yeniden doğuş hakkındadır. Onun, ruhun süreci ve durumu hakkındaki görüşlerinin tenasühü mü ifade ettiği veya devir anlayışını mı yansıttığı muallak bir konudur. Ertaş’ın bir röportajında yeniden doğuş hakkında: “*Ruhu hayvanlaştıysa kendine, sıfatı değişecek, Allah sıfatını değiştirecek*” ifadeleri onun yeniden doğuşu tenasüh şeklinde anladığını hissettirmektedir. Ozanı en iyi tanıyanlardan biri olarak kabul edilen ve ozan hakkında kaleme aldığı ve bizzat ozanın kendisi tarafından kontrol edildiği “Garip Bülbül Neşet Ertaş” isimli eserin müellifi Erol Parlak, Ertaş’ın devir anlayışına sahip olduğunu ifade etmiştir. Fakat Parlak, devir ile tenasühü aynı minvalde değerlendirmiştir. Diğer yandan yapı ve işleyiş itibarıyla birbirinden çok farklı anlamlar ifade eden devriye ve tenasüh inancının da Bektaşiler başta olmak üzere bazı mutasavvıflar tarafından da birleştirilerek kabul edildiği bir gerçektir. Neşet Ertaş düşüncesinde böyle bir ihtimalin bulunması da göz ardı edilmemelidir. Daha önce hiç okula gitmediğini ifade eden Ertaş’ın bu konudaki görüşleri kendi dilinden ifade ettiği şekilde: “*Bütün hakikat meydanda. Bu benim kendi görüşüm. İnsan aklını fikrini beynini kullanırsa mantığıyla bakarsa doğruyu yanlış görür. Bunun illası da yok.*” ifadelerinden hareketle kitabî bir bilgidен ziyade Ertaş’ın bu konudaki şahsi görüşlerine ve öznel değerlendirmelerine dayandığını söylemek mümkündür. Bütün bu bilgiler doğrultusunda Abdallık

geleneğine ve türkülerine girmiş olan ruh göçü inancının tamamen ahlaki ders verme amaçlı olduğu kanaatine varılmıştır. Neşet Ertaş, ölüm, ahiret, cennet cehennem gibi konuları toplumun ekseriyetinden farklı bir şekilde değerlendirmiştir. O, bu konudaki görüşlerini yeniden doğuş temelinde ortaya koymuştur. Ertaş'a göre kötü insanlar, yeryüzüne hayvan olarak geleceklerdir. Ona göre bu durum, onlara Allah'ın bir cezasıdır, bu nedenle hayvanlar dünyasını cehennem olarak nitelemiştir. Ertaş'ın cennet ve cehennem algısının da yine özgün bir anlayışa ve anlatıma sahip olduğu görülmektedir. Ertaş'a göre cennet de cehennem de bu dünyadadır. Ertaş, iyilik yapmayı tercih edenler için bu dünyanın cennet olduğunu savunmaktadır. Neşet Ertaş ahirete inandığını ve ahiretin elbet bir gün gerçekleşeceğini ve haklının haksızdan ayrılacağını ve herkesin hesap vereceğini savunur. "Ahların vahların fayda vermeyeceği gün" olan ahireti "ah-ı ret" diyerek kendi zihninde kavramsallaştıran Neşet Ertaş dünyada helalleşmeye de önem vermektedir.

Anadolu'nun mayası ile yoğrulmuş, geleneğine bağlı bir halk ozanı olan Ertaş'ın türkülerinde değerlere yaptığı vurgu dikkat çekici yoğunluktadır. Nitekim sözleri kendisine ait olan 68 türküde, 34 değer tespit edilmiş olup, bu değerlerin söz konusu türküler içerisinde toplam 136 defa geçtiği tespit edilmiştir. Bu rakam Neşet Ertaş'ın değerlere verdiği önemi ortaya koyar niteliktedir. Neşet Ertaş türkülerinde değerlerin bir bütünlük içerisinde sunulduğu görülmektedir. Zira bu türkülerde sevgi muhabbeti, muhabbet tatlı dili, tatlı dil güler yüzü, güler yüz hoşgörüyü, hoşgörü barışı, barış dostluğu, dostluk da kardeşliği beraberinde getirir. Dolayısıyla Ertaş türkülerinde yer alan değerlerin çoğu zaman birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve adeta bir zincirin halkaları gibi ilişkilendirildiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle çalışma içerisinde bir türkü isminin farklı değer konuları altında örneklendirilmesi söz konusu olmuştur. Hayatını değerler üzerine inşa etmiş bir sanatçı olan Ertaş, her fırsatta temel değerleri vurgulamış ve insan olmanın sırrının bu değerlerde gizli olduğuna dikkat çekmiştir. Ertaş'ın, 74 yıllık hayatını, teoride sıkı sıkıya bağlı olduğu inanç esaslarını pratikte ortaya koyduğu değerlerle bütünleştirerek "İnsan-ı kâmil" olma çabası ile geçirdiği söylenebilir. Araştırma bulgularına göre inancının temeline Allah'ı yerleştiren Ertaş'ın, ibadetinin temeline kendinde olanı infak etmeyi, ahlakının temeline ise sevgi, saygı ve hoşgörü gibi değerleri yerleştirdiğini söylemek mümkündür.

Neşet Ertaş aynı zamanda barış, doğruluk, insanlık, akıl, adalet, ahlak ve özveri gibi pek çok insani değeri de türkülerinde ustalıkla işlemiş bir ozandır. Ancak sıklık analizi tablosuna göre, Neşet Ertaş'ın en çok vurguladığı değerlerin başında sevgi/saygı değeri gelmektedir. Bu sebeple Neşet Ertaş için “sevgi/saygı ozanı” nitelemesi yapılabilir. Ertaş için bütün değerler sevgi zemininde ortaya çıkar, gelişir ve gerçekleşir. Onun düşüncesinde değerlerin en iyi aktarım yolu ise müziktir. Neşet Ertaş için müzik, halka hizmet anlamı taşımaktadır. Onun için halka hizmet aynı zamanda Hakk'a hizmettir. Dolayısıyla onun türkülerinde değerleri bu denli yoğun ifade etmesinde Hakk'ın rızasını elde etme çabasının etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Değerleri duru ve yalın bir Türkçeyle dile getiren Ertaş'a, bu ifade biçiminin Abdallıktan ve Bektaşilikten miras kaldığı söylenebilir. Neşet Ertaş'ın sahip olduğu kültürel alt yapı onun türkülerinde vurguladığı değerlerin insanlar tarafından benimsenmesinde etkili olmuştur. Ayrıca onun neredeyse toplumun tüm kesimleri tarafından sevilen bir şahsiyet olması, doğal olarak türkülerinde ön plana çıkardığı değerlerin daha fazla kişi tarafından benimsenmesine de imkân sağlamıştır. Bu bağlamda Neşet Ertaş gibi halka ve tarihe mal olmuş ve ortaya koyduğu özgün eserler ve benimsediği ahlaki tutum ile toplumun gönlünde yer etmiş bir ozanın vereceği değer yüklü mesajların, toplum açısından ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenle onun, içinde bulunduğumuz asırda yaşamış olması ve günümüz insanları arasında tanınırlığının yüksek olmasının günümüz dünyası açısından bir avantaj olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- “Abdallık Kuralları ve Neşet Ertaş”. Erişim 30 Mayıs 2022.
<https://youtu.be/7Kasri4Wqm0>.
- Acat, M. Bahattin, ve Mecit Aslan. “Yeni Bir Değer Sınıflaması ve Bu Sınıflamaya Bağlı Olarak Öğrencilere Kazandırılması Gereken Değerler”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 12, sy 2 (2012): 1461-1474.
- “Adalet”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- “Affetmek”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- “Aile”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Akbaş, Oktay. “Türk Milli Eğitim Sisteminin Dyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2004.
- Akdoğan, Bayram. “Müzik Kültürü ve İnanç Ritüelleri İlişkisi”, 13-20. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2022.
- Akıncı, Mehmet Şahin. “Kültürel ve Ahlakî Değerlerin Öğretiminde Müziğin Yeri ve Önemi”. *The Journal of Academic Social Sciences* 94 (2019): 98-108.
- Akpınar, Hüseyin. “İslâm ve Sanat Bağlamında Bazı Merasimler ve Mûsikî”. *İslâm ve Sanat*, editör Şeref Gökuş, Rıfat Atay, ve Yasin Pişgin, 111-120. İstanbul: Pasifik Ofset, 2015.
- Aktaş, Hakkı, ve Eylem Şimşek. “Kültürel Bir İletişim Biçimi Olarak Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi: Bozkırda Bir Garip Neşet Ertaş Türküleri Örneği”. *Kültürel Bir İletişim Biçimi Olarak Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi: Bozkırda Bir Garip Neşet Ertaş Türküleri Örneği*, 1:3-31. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, 2013.
- . “Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun Analizi”. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı* 208 (01 Şubat 2014): 449-480.
- Aktepe, Vedat, Abdulkadir Uzunöz, ve İlhami Sarıçam. “Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Çalışkanlık Değerine Yönelik Metafor Algıları”. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6, sy 2 (2020): 449-466.
- Albayrak, Nurettin. “Âşık”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3:547-549, 1991.

- . “Ozan”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 34:18. İstanbul, 2007.
- “Alçakgönüllü”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Alper, Çağrı. “İlkçağ Batı ve Ortaçağ İslam Felsefesinde Dostluk”. Yüksek Lisans, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2018.
- Altınok, Baki Yaşa. “Abdallar ve Neşet Ertaş”. *Türk Yurdu Dergisi*, sy 306 (Şubat 2013): 14.
- Anzerli, Cihan, ve Mustafa Kemal Fedakâr. “Yaşam Deneyiminden Sanatsal Kurguya: Neşet Ertaş Türküleri ve Hikâyeleri”, 2-22. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Geleneksel Müzik Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2013.
- Arıcı, Ali Fuat, ve Züleyha Er. “Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi”, 19-27. İstanbul, 2017.
- Arıcı, Ezgi Tekin, ve Cenk Güray. “Anadolu’da Abdallık Geleneğinin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Tasavvufi Ve Dini Yapılanmalar ile Abdalların Müzikle İlişkisinde Bu Yapıların Etkisi”. *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, 3:1-544. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları ; Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Yayınları ; Seminer, kongre, bildiriler dizisi 3623-1-3623-5. 387-391. 81-85. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018.
- Arslan, Hasan. “Dindarlık Boyutları, Algıları ve Uygulamaları”. *Hikmet Yurdu* 4, sy 7 (2011): 39-61.
- Arslan, İhsan. “Beşerî ve Siyasi Yönleriyle Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Hoşgörüsü”. Yüksek Lisans, Selçuk Üniversitesi, 2000.
- Artun, Erman. “Âşık Edebiyatı Çalışmalarının Değerlendirilmesi -Öneriler Katkıları-”. Erişim 24 Temmuz 2022. https://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/erman_artun_asik_edebiyati_calismalarinin_degerlendirilmesi.pdf.
- . “Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı”. Erişim 24 Temmuz 2022. <https://www.altayli.net/asiklik-gelenegi-ve-asik-edebiyati-2.html>.
- . “Âşıklık Geleneğinde Neşat Ertaş Türkülerinin Yeri”, 1:31-48. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- . “Türk Dünyası Âşıklık Geleneğinin Geleceğe Taşınması”. Erişim 03 Ağustos 2022. https://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/erman_artun_turk_dunyasi_asiklik_gelenegi_gelecege_tasinmasi.pdf.
- Aslan, Ömer. “Kur’an ve Hoşgörü”. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2002.
- Avcı, Ahmet Ali. “Sosyal Bilgiler Dersinde Vatanseverlik Değerinin Kazandırılmasına

- Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri”. Yüksek Lisans, Kastamonu Üniversitesi, 2015.
- Avşar, Muhammed. “Neşet Ertaş Türkülerinde Göç ve Gurbet Olguları”, 2:67-87. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Ayata, Saim. “Anadolu Abdalları”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 14 (01 Ocak 2012): 51-62.
- . “Kırşehir Abdallarında İbadet”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 13 (2011): 105-122.
- . “Kırşehir Abdallarının Dini İnançları Üzerine Bir Araştırma”. Doktora, Erciyes Üniversitesi, 2006.
- . “Tarihî Süreçte Abdallar”, 1:89-107. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Aydın, Mehmet Akif. “Aile”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2:196-200, 1989.
- Aydın, Mehmet Zeki, ve Şebnem Akyol Gürler. *Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler-Etkinlikler-Kaynaklar*. Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.
- Ayten, Ali, ve Ali Köse. *Din Psikolojisi*. 2. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- Bahadır, Abdülkerim. “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”. *Din Psikolojisi*, editör Hayati Hökelekli, 94. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010.
- Bakırcı, Nedim. “Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Gurbet”, 1:109-119. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Balkaya, Adem. “Neşet Ertaş’ta Hayatın Bilgisi”, 1:121-130. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- “Barış”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Barkçin, Savaş Ş. *Gönül Dağı*. İstanbul: Erdem Yayınları, 2015.
- Bars, Mehmet Emin. “Kültürel Değerlerin Aktarımında Halk Edebiyatı Ürünlerinden Yararlanma”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2, sy 10 (2017): 217-228.
- Batuk, Cengiz. “Din ve Müzik: Dinler Tarihi Bağlamında Din-Müzik İlişkisine Genel Bir Bakış Denemesi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 35 (2013): 45-70.
- Bekki, Salahaddin. “Abdallık Geleneği ve Neşet Ertaş”. *Ahi Evran Aktüel Dergisi*, Nisan 2013.

- . “Muharrem Ertaş”, 09 Aralık 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muharrem-ertas>.
- Bekki, Salahaddin, ve Dicle Demirbaş. *Son Abdal Neşet Ertaş: Hayatı, Eserleri ve Hakkında Yapılan Çalışmalar*. Çağaloğlu, İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.
- “Bilgelik”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- “Bilgi”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Bilgin, Abdülcelil. “Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme”. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2, sy 2 (01 Aralık 2014): 75-84.
- Birand, Kamuran. “Dinin Mahiyeti Üzerine”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, sy 1-4 (01 Haziran 1957): 120-134.
- Boyraz, Şeref. “İletişim Araçlarının Ozanlık Geleneği Üzerindeki Etkileri”. *Folklor/Edebiyat*, sy 26 (2001): 163-168.
- Bozkan, Rabia Eda. “Sınıf Öğretmenlerinin Toplumsal Duyarlılıklarının İncelenmesi”. Yüksek Lisans, Sakarya Üniversitesi, 2019.
- “Cehennem”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- “Cennet”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Cerrahoğlu, Münir. “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş ve Türkülerinde İşlediği Konular”, 1:179-195. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Ceyhan, Semih. “Vakit”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42:491-492, 2012.
- Coşkun, Derya. “Anadolu’da Sosyal Bir Kimlik Olarak Kırşehir Abdalları”, 1:197-206. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Coşkun, Hasan. “Dedelik ve Ozanlık İlişkisi (Kangallı Dede Ozanlar Örneği)”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sy 79 (2016): 95-110.
- Çağrıçı, Mustafa. “Dostluk”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9:511-513, 1994.
- . “Hilim”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 18:33-36, 1998.
- . “Kanaat”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24:289-290, 2001.
- . “Merhamet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 29:184-185. Ankara, 2004.
- . “Sabır”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 35:337-339, 2008.
- . “Saygı”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 36:211-212. İstanbul, 2009.

- . “Sıdk”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 37:98-100, 2009.
- . “Şükür”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 39:259-261, 2010.
- . “Temizlik”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 40:427-28. İstanbul, 2011.
- . “Tevazu”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 40:583-585. İstanbul, 2011.
- . “Vatan”, 42:563-564. İstanbul, 2012.
- Çalışkan, Nihat. “Neşet Ertaş’ın ‘Yolcu’ Adlı Türküsünün Ontolojik Bağlamda Didaktik Manifestosu”. *INTERNATIONAL ACADEMIC RESEARCH CONGRESS*, 2017.
- “Çalışkanlık”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- “Çalışmak”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Çamyar, Erol. “16. Yüzyıl Divan Şiirinde Abdallık ile İlgili İzler”, 1:221-242. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Çapcıoğlu, Fatma. “Affedicilik”. *Birey, Toplum ve Değerler*, editör İhsan Çapcıoğlu ve Mualla Yıldız, 123-158. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Çekin, Abdulkadir. “Dindarlık Boyutları ve Din Öğretimi: İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları (2010) Çerçevesinde Bir Analiz”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 6, sy 4 (2013): 245-261.
- Çelebi, İlyas. “Hızır”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 17:411-412, 1998.
- Çelik, Gökçe. “Dostluk ve Eğitimi”. Yüksek Lisans, Cumhuriyet Üniversitesi, 2008.
- Çelikten, Hakan. “Âşıklık Geleneği ve Kültür Değişmeleri”. Doktora, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019.
- Çevik, Mehmet. “Ötekileştirme, Abdallar ve Bir Özdeşim Öznesi Olarak Neşet Ertaş”, 1:257-265. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Çiçek, Dursun. “Kırşehir ve Neşet Ertaş Üzerine”. *Düşünen Şehir Dergisi*, t.y.
- . *Neşet Ertaş Türkünün Ötesi*. 2. bs. İstanbul: Muhit Kitap, 2021.
- Çimşir, Elif. “Akış”. *Pozitif Psikoloji*, editör Sefa Bulut, 75-96. Ankara: Nobel Yayınları, 2020.
- Çolak, Tuğba Seda. “Affetme”. *Pozitif Psikoloji*, editör Sefa Bulut, 45-74. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.
- “Değer”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.

- Demir, Suna. “Platon ve Aristoteles’te Dostluk”. Yüksek Lisans, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2018.
- Demirbaş, Soner. “Neşet Ertaş Şiirlerinin Yerelliğindeki Evrensellik”, 1:283-290. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Demirci, Kürşat, ve Ferhat Koca. “Helâl”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 17:173-175, 1998.
- Demirli, Ekrem. “Vahdet-i Vücûd”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42:431-435, 2012.
- Deniz, Sebahat. “Şiirlerine Göre Neşet Ertaş’ın Felekten Çektikleri”, 1:291-302. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Doğan, Can, ve Koray İlgar. “Değerler Eğitimi Kapsamında Tezeneden Tuvale Neşet Ertaş”, 199-250. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2022.
- Doğan, Mebrure. “Dindarlık Sabır ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkiler”. Doktora, Atatürk Üniversitesi, 2014.
- . *Sabır Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016.
- Doğan, Mebrure, ve Çiğdem Gülmez. “Sabır Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 42 (2014): 264-279.
- Dölek, Âdem. “Kur’ân’a ve Hadîslere Göre Helâl Kazancın İlkeleri”. *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*, 2020.
- “Duyarlılık”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- “Dürüst”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- “Dürüstlük”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Ekinci, Mehmet Can. “Neşet Ertaş Türküleri Üzerine Söylem Çözümlemesi”, 2019.
- El-İsfahani, Râğıb. *Müfredât-Kur’ân Kavramları Sözlüğü*. Çeviren Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, t.y.
- “Emek”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Emmons, Robert, ve Raymond Paloutzian. “Din Psikolojisi”. Çeviren Ali Ayten. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 21 (22 Ocak 2014): 105-124.
- Emre, Havva. “Kültürün Değişimi ve Dönüşümü Bağlamında Ozan – Baksı Geleneğinden Çağdaş Türk Ozanlığına Geçiş Süreci”. *Bilim ve Kültür Dergisi* 1, sy 1 (2013): 55-72.

- Emre, İsmet. “Dürüstlük”. *Türk Dili*, 2020.
- Erdem, Ekrem. “Helal Kazanç, İnsan Onuru ve Erdemli Toplum İnşası: İlgili Hadisler Üzerinden İktisadi Bir Değerlendirme”. *Helal ve Etik Araştırmaları Dergisi*, sy 4 (2022): 1-17.
- Erdem, Hüsamettin. “Değerler Eğitimi Açısından Bir Ahlak Değeri Olarak Vefa”, 1:332-346. Erzurum, 2015.
- Eroğlu, Türker, ve Nagihan Çetin. “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinin Halkbilimsel Açıdan İncelemesi”, 1:393-402. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- “Eşitlik”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- “Felek”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Ferah, Nimet. “Adalet”. *Birey, Toplum ve Değerler*, editör İhsan Çapcıoğlu ve Mualla Yıldız, 51-68. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Fromm, Erich. *Sevme Sanatı*. Çeviren İştan Gündüz. İstanbul: Say Yayınları, 1985.
- Gençtanırım, Dilek. “İnsancıl Kuram Bağlamında Neşet Ertaş’ın Kişiliği ve Hayatı”, 1:411-421. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Glock, Charles Y. “Dinî Teslimiyetin Tetkiki Üzerine (Dindarlığın Boyutları)”. Çeviren Faruk Karaca. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 1, sy 3 (2001): 1-27.
- Göcen, Gülüşan. “Şükür”. *Birey, Toplum ve Değerler*, editör İhsan Çapcıoğlu ve Mualla Yıldız, 29-50. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Göçmen, Doğan. “‘Kendini Bil!’ Neşet Ertaş, Rousseau ve Felsefi Bir Emrin Anlam Ve İçermeleri Üzerine”. *Yeniden İmece Dergisi*, 2017.
- Göde, Halit Altay, ve Nezih Tatlıcan. “Neşet Ertaş’ta Gönül Kavramı Üzerine Bir Deneme”, 1:423-434. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Gökcan, Mehmet Mansur. “Tasavvufta Havf ve Recâ (Korku ve Ümit) Anlayışı”. Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi, 2012.
- Gönül, Mehmet, ve Onur Altıntuğ. “Dinler ve Mûsikî”. *İSTEM*, sy 24 (2014): 43-62.
- “Gönüllülük”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Gören, Zehra. “Erken Çocukluk Döneminde Doğruluk, Empati, Merhamet, Adalet ve Sorumluluk Davranışlarının Kazandırılmasında Duygusal Zekanın Etkisi”. Yüksek Lisans, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2020.
- Göyüşov Cümşüdoğlu, Nesib. “Evliya ve Mutasavvıflar Sırasında Abdalın Yeri”,

- 1:207-219. Kırşehir, 2013.
- Gültekin, Mürşide ve Özcan, Zeynep. “Kur’an Ayetleri Bağlamında Bir Değer Tahlili: Yardımseverlik”. *Mutalaa* 1, sy 2 (2021): 181-206.
- Günay, Ünver. “Dinin Bireysel ve Toplumsal Boyutu”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39, sy 2 (1999): 92-117.
- “Güncel”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Güngör, Erol. *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. Ötüken Yayınları, 2000.
- Güray, Cenk. “Müziğin Ârifleri Abdallar”. *Z Dergisi*, 2020.
- Gürkan, Barış. “Abdal Toplumunda Kimlik-Müzik İlişkisi ve Neşet Ertaş”, 1:435-453. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Güven, Ahmet. “Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Ozan: Neşet Ertaş”. *International Journal of Languages’ Education* 1 (01 Ocak 2017): 79-89. <https://doi.org/10.18298/ijlet.1680>.
- “Hayırsever”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- “Helal”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- “Hikmet”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Holm, Nils G. *Din psikolojisine giriş*. Çeviren Abdülkerim Bahadır. İstanbul: İnsan yayınları, 2004.
- “Hoşgörü”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Hökelekli, Hayati. *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- . “Din, Dindarlık ve Boyutları”. *Din Psikolojisi*, editör Hayati Hökelekli, 24. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010.
- . *Din Psikolojisi*. 10. bs. Türkiye Diyanet Vakfı yayınları İlmi eserler serisi, 116 10. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013.
- Izutsu, Toshihiko. *Kur’an’da Tanrı ve İnsan*. Çeviren Mehmet Kürşad Atalar. İstanbul: Pınar Yayınları, 2014.
- İbn Miskeveyh. *Tehzîbu’l-Ahlâk / Ahlâk Eğitimi*. Çeviren Abdulkadir Şener, Cihat Tunç, ve İsmet Kayaoğlu. 2. bs. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2013.
- İlk, İlkin Eylül. “Yaşayan İnsan Hazinesi: Neşet Ertaş”, 51-56, t.y. Erişim 20 Mayıs 2022.
- İnak, Halil İbrahim. “Hadislerde Hikmet Kavramı”. Yüksek Lisans, Sakarya

- Üniversitesi, 2007.
- İnaltekin, Abdulkadir. “Avrupalı Türklerin Kültür Hayatında Neşet Ertaş Etkisi”, 1:455-463. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- İnce, Mustafa. “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Vatanseverlik Değeri ve Vatanseverlik Eğitimi Hakkındaki Görüşleri”. Yüksek Lisans, Akdeniz Üniversitesi, 2021.
- “İyimserlik”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Kabadayı, Ceren. “Neşet Ertaş Türkülerinde Bir Metafor Olarak Kadın”. *Karadeniz Araştırmaları* 16, sy 61 (15 Mart 2019): 142-153.
- “Kader”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Kahya, Bülent. “Kavramsal ve Tarihsel Açından Adalet”. Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi, 2000.
- “Kanaat”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Kandır, Çiğdem. “Neşet Ertaş’ın Türkülerinde Folklorik Unsurlar”. Yüksek Lisans, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2020.
- Karaca, Faruk. *Din Psikolojisi*. 4. bs. Trabzon: Eser Ofset, 2020.
- . “Dindarlığın Etkileri”. *Din Psikolojisi*, editör Hayati Hökelekli, 70. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010.
- Karaderili, Şaban. “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatanseverlik Değerinin Kazanımına İlişkin Görüşleri”. Yüksek Lisans, Uşak Üniversitesi, 2019.
- Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları, 2001.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. “Kur’an’da Affetme Olgusu”. *Diyanet İlmî Dergi* 43, sy 4 (2007): 7-30.
- Kaya, Doğan. “Abdallar ve Millîlik Konusunda Hassasiyetleri”, 2:509-517. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Kayıklık, Hasan. “Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi”. *İslami Araştırmalar Dergisi* 19, sy 3 (2006): 491-499.
- “Kazanç”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Keleş, Ahmet. “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar”, 2:519-533. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Keskin, Ahmet. “Geleneksel Abdal Müziğinin Temsili ve Neşet Ertaş”. *Uluslararası*

- Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7, sy 34 (2015): 99-112.
- . “Türk Tasavvuf Kùltürü ve Devir Nazariyesi Bağlamında Neşet Ertaş”. *Sùfi Araştırmaları Dergisi-Journal of Sufi Studies* 6 (01 Ocak 2015): 131-154.
- Keskin, Yusuf. “Değer Sınıflaması Üzerine Aksiyonel Bir Deneme”. *Journal of Turkish Studies* 11 (2016): 1485-1485.
- Kılıç, Cevdet. “İslâm Ahlâkı Açısından Modern Uygulamalı Etik”. *İslâm Ahlâk Esasları Ve Felsefesi El Kitabı*, editör Müfit Selim Saruhan, 391-448. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Kılıç, Mert. “Alevi-Bektaşi Müziği İçerisinde Neşet Ertaş’ın Eserlerinin Analizi”. Yüksek Lisans, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2019.
- Kır, İbrahim. “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10, sy 36 (2011): 381-404.
- Kırlı, Oğuzhan. “Neşet Ertaş Türkülerine Klâsik Türk Şiiri Penceresinden Bakmak”, t.y.
- Kırşehir Sevdalısı40. “Neşet Ertaş - Dertlerinizin Ortakçısıyım”. Erişim 01 Aralık 2022. <https://youtu.be/jIyi0kzeSFM>.
- Kızıldağ, Hasan, ve Feride Kızıldağ. “İcradan Karikatüre: Âşıklık Geleneği”, 269-288. Antalya, 2018.
- Kızılgeçit, Muhammed. “Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık İlişkisi”. Doktora, Atatürk Üniversitesi, 2011.
- Kızıldağ, Ayşe. “Üniversite Öğrencilerinin Öz Denetim, Stresle Başa Çıkma ve Sosyal Destek Algıları İle Alkol Ve Madde Kullanma Riskleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”. Doktora, Hacettepe Üniversitesi, 2019.
- Koç, Turan. “Sanat”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 36:90-93. İstanbul, 2009.
- Konar, Ayşeğül. “Kendini Bilmenin Din Psikolojik Değeri”. Yüksek Lisans, Sakarya Üniversitesi, 2014.
- Korkmaz, Sezai. “Din Psikolojisinde Değerler ve Erol Güngör’ün Değerler Hakkındaki Görüşleri”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Dergisi*, sy 24 (2014): 177-199.
- Koyuncu, Ümmüğül. “Müzik ve Dinî Tecrübe Etkileşimi Hususunda Bir Araştırma”. Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi, 2019.
- Köprölü, Fuad. *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- Köprölü, Orhan F. “Abdal”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1:61-62. Ankara: TDV, 1988.

- Kuçuradi, Ioanna. *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2006.
- Kula, Naci. “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Dini Değerlerin Önemi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, sy 215 (t.y.): 203-226.
- Kumartaşlıoğlu, Satı. “Neşet Ertaş Türkülerinde ‘Gönül’”, 2:575-586. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Kurt, Abdurrahman. “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18, sy 2 (2009): 1-26.
- Kurt, Hamit. “Nurettin Topçu’nun Düşüncesinde Temel Felsefi ve Ahlaki Kavramlar”. Yüksek Lisans, Harran Üniversitesi, 2014.
- Kuşdemir, Orhan Fatih. “Anadolu Abdalları’nda Melamîlik ve Alevîlik Yansımaları Kırşehir/Neşet Ertaş Bağlamında”. *Anadolu Abdalları’nda Melamîlik ve Alevîlik Yansımaları Kırşehir/Neşet Ertaş Bağlamında*, 2:308-318. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Kuşdil, M. Ersin, ve Çiğdem Kağıtçıbaşı. “Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı”. *Türk Psikoloji Dergisi* 15, sy 45 (2000): 59-76.
- Kutluer, İlhan. “Hikmet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 17:503-511, 1997.
- . “Müsâvat”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32:76-79, 2006.
- Kuzu, Selman. “Kur’an’a Göre Hikmet Kavramı”. Doktora, Sakarya Üniversitesi, 2002.
- Letailleur, Erica. “Neşet Ertaş. Gurbet. Hasret”, 2018.
- Malakcıoğlu, Cem. “Pozitif Psikolojide Bilinçli Farkındalık”. *Pozitif Psikoloji*, editör Sefa Bulut, 119-136. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.
- Maslow, Abraham. *İnsan Olmanın Psikolojisi*. Çeviren Okhan Gündüz. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 2001.
- McCullough, Michael, ve Charlotte Witvliet. “The psychology of forgiveness”. *Handbook of Positive Psychology*, 446-458, 2001.
- Memmedli, Nezaket. “Kaygusuz Abdal’ın Eserlerinde Abdallığın Dini-Felsefi Esasları”, 2:595-604. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- “Merhamet”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Miran, Hanife. “Hamd ve Şükür Kavramlarının Psikolojik Tahlili”. Yüksek Lisans, Sakarya Üniversitesi, 2010.

- “Muharrem Ertaş Ve Neşet Ertaş Türküsünün (1.Varyant) Sözleri » Türkü Dostları”. Erişim 20 Haziran 2023. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=18610>.
- Nart, Sevan. “Influences of Music Education and Values Education to Each Other Thru the Transfer of Cultural Values”. *International Journal of Social Science*, sy 77-89 (2017): 61.
- Nazir, Thseen. “Pozitif Psikoloji ve Umut”. *Pozitif Psikoloji*, editör Sefa Bulut, 365-394. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.
- “Neşet Ertaş Hayatı ve Hikayesi”. Erişim 30 Mayıs 2022. <https://youtu.be/YX9JRK70CJ0>.
- “Neşet Ertaş Özel Röportajı”. Erişim 16 Mayıs 2022. <https://youtu.be/kViydmWWfEU>.
- “Neşet Ertaş’ın Hiç Bilinmeyen Yönü”, t.y. <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/neset-ertasin-hic-bilinmeyen-yonu-57292.html>.
- “Neşet Ertaş’ın Köyünden İlk Kez İstanbul’a Gidişi ve İlk Plak Anısı”. Erişim 17 Mayıs 2022. <https://youtu.be/0ZgFZEi-TK8>.
- Okumuş, Ejder. “Türkiye’de Marjinal Bir Grup Olarak Abdallar”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, sy 6 (2005): 593-626.
- Onay, Ahmet. *Dindarlık Etkileşim ve Değişim*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2004.
- Oral, Makbule. “Âşık Üretimi Türkülerde İnsan Haklarının İşlenişi”. *Rast Müzikoloji Dergisi* 9, sy 1 (31 Ağustos 2021): 2541-2556.
- Öksüz, Musa. “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 2:645-671. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Ölmez Atalay, Yasemin. “Felsefi Açından Tolerans ve Hoşgörü”. Yüksek Lisans, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2008.
- Önler, Zafer. “Tarihten Günümüze Abdal Sözcüğü”. *İzzet Baysal Üniversitesi*, 2014.
- “Öz Denetim”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Özcan, Abdülkadir. “Gönüllü”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 14:152-154, 1996.
- Özcan, Nuri. “Dinî Müsiki”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9:359-60. İstanbul, 1994.
- Özcan, Zeynep. “Bireylerin Kendilerine ve ‘Öteki’lere Karşı Merhamet Düzeylerinin Dinî Yönelimleri Açısından İncelenmesi”. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5, sy 1 (15 Haziran 2022): 47-66.

- . “Cumhuriyet Dönemi Dinî Hayat (1938-1950)”. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2014.
- . *İnönü Dönemi Dinî Hayat*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2015.
- Özdemir, Erdem. “Âşık ve Ozan Kavramlarının Günümüz Türkiye’inde Müzikal ve Edebi Yönden Tanımlanması”. *Akademik Bakış Dergisi*, sy 34 (2013): 377-393.
- Özdoğan, Öznur. “Din Psikolojisi ve Manevi Değerler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 15 (2015): 159-180.
- Özen, Yener. *Sorumluluk Eğitimi*. Ankara: Vize Yayıncılık, 2015.
- Özköse, Kadir. “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7, sy 1 (15 Haziran 2003): 249-280.
- Öztürk, Eyüp Ensar. “İyimserlik ve Dindarlık”. Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi, 2013.
- . “Üniversite Öğrencilerinde İyimserlik, Dindarlık ve Dini Yönelim İlişkisi”. *İslâmî İlimler Dergisi* 12, sy 3 (2017): 165-190.
- Pargament, Kenneth I. “Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme”, t.y.
- Parlak, Erol. “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha: Neşet Ertaş”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sy 61 (2012).
- . “Anadolu Türkmen Müzik Sanatının Zirvesinde Bir Deha: Neşet Ertaş”. *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş’a Armağan*, editör Fahri Tuna, 51-62. İstanbul: Kırşehir Valiliği Yayınları, 2014.
- . “Bozlak: Anadolu’nun Gökkubbeye Salınan Çılgılığı”. *Porte Akademik: Journal of Music & Dance Studies* 9 (2014).
- . *Garip Bülbül Neşet Ertaş: Hayatı-Sanatı-Eserleri*. C. 2. İzmir: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.
- Peterson, Christopher. “The Future of Optimism”. *American Psychologist* 55, sy 1 (2000): 44-55.
- Pişgin, Yasin. “Din-Sanat İlişkisi Bağlamında Dinî Tecrübenin Sanat Ruhuna Etkisi”. *İslâm ve Sanat*, editör Şeref Gökuş, Rıfat Atay, ve Yasin Pişgin, 45-59. İstanbul: Pasifik Ofset, 2015.
- “Sabır”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.

- Sami, Talip. “Âşık Veysel Şatıroğlu, Neşet Ertaş ve Âşık Mahzuni Şerif Eserleriyle Foucault’cu Söylem Analizi Üzerine Bir Çalışma: Yaşam Doyumu Ve Ölüm Arzusu Analizi”. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* 4, sy 7 (07 Mayıs 2018): 116-140.
- Sarıçam, Hakan, ve Baykal Biçer. “Affedicilik Üzerinde Ahlaki Değer ve Öz-Anlayışın Açıklayıcı Rolü”. *GEFAD/GUJGEF* 35, sy 1 (2015): 109-122.
- Saruhan, Müfit Selim, ed. *İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- “Saygı”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Saygısızlık olmasın, ceketimi çıkartabilir miyim*, 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=EHjGmVHhbuM>.
- Sayın, Esmâ. “Tasavvuf ve Psikoloji Açısından İbnü’l-Vakt Anlayışının Etkileri”. *Marife*, sy Kış 2012 (2012): 177-190.
- Scheier, Michael, ve Charles Carver. “Optimism, Coping and Health: Assessment and Implications of Generalized Outcome Expectancies”. *Health Psychology* 4 (01 Şubat 1985): 219-247. <https://doi.org/10.1037//0278-6133.4.3.219>.
- Schwartz, Shalom. “Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?” *Journal of Social Issues* 50 (01 Ocak 1994): 19-46.
- Seligman, Martin, ve Mihaly Csikszentmihalyi. “Positive Psychology: An Introduction”. *The American Psychologist* 55 (2000): 5-14. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>.
- “Sevgi”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Sevindik, Azem. “Âşıklık Geleneğinin Güncel Durumu ve Âşıklar Üzerine Bazı Tespitler”. *SUTAD*, sy 47 (2019): 127-144.
- Solmaz, Süleyman. “Neşet Ertaş’ın Türkülerinde Mistik Unsurlar ve Bunların Kültürel Bellekteki Yansımaları”, 2:819-829. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- “Sorumluluk”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Spranger, Eduard. *Types of Men: The Psychology and Ethics of Personality*. New York: Halle (Saale): Max Niemeyer Verlag, 1928.
- Su, Hüseyin. “Yıkık Şapkalı Kara Adamlar”. *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş’a*

Armağan, editör Fahri Tuna, 93-105. İstanbul: Kırşehir Valiliği Yayınları, 2014.

Subaşı, Necati. "Friendship in the Nicomachean Ethics and Its Contemporary Perspectives". Master, Middle East Technical University, 2011.

Sucu, Ahmet Özhan. "Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Tasavvufî Manada İnsan-ı Kamil Modeli ve Geleneksel Değerler", 2:831-841, 2013.

Şahin, Ayfer. "Neşet Ertaş Türkülerinin Türkçe Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi". *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi* 1, sy 6 (31 Mart 2022): 1-15.

Şahin, Dursun. "Nurettin Topçu'nun Hareket Felsefesi ve Neşet Ertaş Türkülerinde Söz Varlığı". *TEFM 2019 Bildiri Tam Metinler Kitabı*, 2019.

Şahin, İlkay. "Dinî Hayatın Ritmi: Ritüel ve Müzik". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49, sy 2 (2008): 269-285.

Şahin, Murat. "Değerlerin Tanımı ve Sınıflandırılması". *Toplum ve Kültür Bağlamında Karakter ve Değerler Eğitimi*, 41-62. Pegem, 2021.

Şavlı, Mehmet Reşat. "İslam Düşüncesinde Hikmet Anlayışı". Doktora, Atatürk Üniversitesi, 2014.

Şeker, Mehmet. "Neşet Ertaş: Tevazu, Edep, Kalite". *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'a Armağan*, editör Fahri Tuna, 115-122. İstanbul: Kırşehir Valiliği Yayınları, 2014.

Şenel, Süleyman. "Âşık Mûsikisi". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3:553-556, 1991.

Şengöz, Nihan. "Gönüllülüğün Değişen Boyutu 'Sanal Gönüllülük' ve Üniversite Gençliğinin Sanal Gönüllülük Farkındalığı". Yüksek Lisans, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 2016.

Şentürk, Habil. "Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, sy 20 (2018): 218-228.

Şentürk, Nezihe, ve Şenol Afacan. "Türk Halk Müziğinde Kırşehirli Bir Usta: Neşet Ertaş", 3:1569-1579. Kırşehir, 2008. https://www.researchgate.net/publication/312024719_Turk_Halk_Muziginde_Kirshirli_Bir_Usta_Neset_Ertas.

"Şükür". *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.

Tajfel, Henri, M. G. Billig, ve R. P. Bundy. "Social Categorization and Intergroup Behaviour". *European Journal of Social Psychology* 1, sy 2 (1971): 149-178.

Tanç, Mustafa. “Dil-Kültür Bağlamında Neşet Ertaş Türküleri”, 2:923-929. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.

Tarhan, Nevzat. *Değerler Psikolojisi ve İnsan Güzel İnsan Modeli*. 11. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.

———. *Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ*. 20. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.

“Tatlı Söz”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.

“Tebessüm”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.

tekhne -arşiv-. “Leyla ile Neşet ile Leyla”, 2015.

Tekin Arıcı, Ezgi, ve Cenk Güray. “Anadolu’da Abdallık Geleneğinin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Tasavvufî ve Dini Yapılanmalar ile Müzikle İlişkisinde Bu Yapıların Etkisi”, 273-292, t.y.

“Temizlik”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.

Tokel, Bayram Bilge. “ERTAŞ, Neşet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ek 1:420-421. Ankara: TDV, 2020.

———. *Neşet Ertaş Kitabı*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2021.

———. “Sazın ve Sözün Büyük Ustası Neşet Ertaş”. Erişim 21 Mayıs 2022. <https://www.ytb.gov.tr/dosyalar/sazin-ve-sozun-buyuk-ustasi-neset-ertas>.

Topaloğlu, Bekir. “Hamd”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 15:442-45, 1997.

———. “Mevlâ”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 29:440-441, 2004.

Turanalp, Muhammed Fatih. “Şarkılarla Dinî ve Ahlakî Değer Aktarımı: Barış Manço Örneği”. *Bilimname*, sy 1 (2019): 685-724.

Turhan, Muhammed, ve Öner Kova. “Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özay Gönülüm Bağlamında Bir İnceleme”. *Eğitim Ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori Ve Uygulama*, sy 6 (23 Temmuz 2016): 117-128.

Uludağ, Süleyman. “Abdal”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1:61-62. Ankara: TDV, 1988.

———. “Ârif”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3:361-362, 1991.

———. “Aşk”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 4:11-17. İstanbul, 1991.

———. “Devir”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9:231-232, 1994.

- . “Ma’rifet-i Nefs”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 28:56-57, 2003.
- . “Muhabet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30:386-388. Ankara, 2020.
- . “Recâ”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 34:502, 2007.
- Ural, A. Ali. “Saz ve Orkestra”. *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş’a Armağan*, editör Fahri Tuna, 13-18. İstanbul: Kırşehir Valiliği Yayınları, 2014.
- Uslu, Mustafa. “Müzik Eğitiminin Kişilik ve Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi”. *Müzik Kültürü ve Eğitimi*, 2:811-826. Ankara: AYK, 2007.
- Uysal, Enver. “Aile Ahlâkı”. *İslâm Ahlâk Esasları Ve Felsefesi El Kitabı*, editör Müfit Selim Saruhan, 265-290. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- . “Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsanî Erdemler–İslâmî Erdemler”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, sy 1 (2003): 51-69.
- Uzun Kulu, Ayten. “Ortaokul Öğrencilerinde Umut, İyimserlik ve Allah Tasavvuru İlişkisi”. Yüksek Lisans, Marmara Üniversitesi, 2019.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Devriyye”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9:251-253, 1994.
- Ülger, Yunus. *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi Denemeler ve Söyleşiler*. Yenimahalle, Ankara: Anı Yayıncılık, 2021.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Bilgi ve Değer*. İstanbul: Ülken Yayınları, 2001.
- “Vaiz Ertaş’ı Münafik İlan Etti”, t.y. <https://www.gazetevatan.com/gundem/vaiz-ertasi-munafik-ilan-etti-205984>.
- “Vatanseverlik”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- “Vefa”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Vural, Feyzan Göher, ve Timur Vural. “Bozkırın Dilinden Dökülenler”, 2:967-977. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Willaime, Jean-Paul. “Dinin Tanımlanması Meselesi”. Çeviren Halife Keskin ve Abdullah Alperen. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, sy 1 (2003): 321-333.
- Yağmur, Sinan. *Aşkın Son Ozanı Neşet Ertaş*. 5. bs. Cağaloğlu, İstanbul: Kapı Yayınları, 2021.
- Yakıcı, Ali. “Dede Korkut Kitabında Görülen Ozan Tiplerinin Türkiye Sahası Âşıklık Geleneğinin Oluşumuna Etkisi”. *Milli Folklor*, sy 73 (2007): 40-47.
- Yalnız, Abdullah, ve Yusuf Yılmaz. “Değerler Eğitimi Kavramı Olarak Dürüstlük ve

Dürüstlük Ölçeği (DÖ) Türkçe Formu: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17, sy 34 (2018): 649-666.

Yaman, Ahmet. “Sulh”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 37:485-489, 2009.

Yaparel, Recep. “Dinin Tarifi Mümkün mü?” *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, sy 4 (1987): 403-417.

Yapıcı, Asım. “Değerler ve Dindarlık Algısında Değişim ve Süreklilik: Değerlerin Bireyselleşmesinden Bireysel Değerlere”. *Öğretmenliğin Meslekî Değerleri ve Etik*, editör Mustafa Ergün, Nermin Karabacak, İsa Korkmaz, ve Mehmet Küçük. Ankara: Anı Yayıncılık, 2018.

———. *Din Kimlik ve Ön Yargı, Biz ve Onlar*. Karahan Kitabevi, 2004.

———. “Dinî Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* II, sy 2 (2002): 75-117.

———. *Ruh Sağlığı ve Din Psiko-sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Yayınevi, 2007.

———. “Sünnî ve Alevî Grupların Birbirlerine Yönelik Tutumlarını Belirleyen Faktörler Üzerine Sosyo-Psikolojik Bir Değerlendirme”. *Tabula Rasa* 4, sy 10 (2004): 157-181.

———. “Şüphe ve İnanç Kısılacında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”. *İlahiyat Akademi Dergisi*, sy 12 (2020): 1-44.

Yapıcı, Asım, M. Oğuz Kutlu, ve F. Işıl Bilican. “Öğretmen Adaylarının Değer Yönelimleri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 11, sy 42 (2012): 129-151.

Yardımcı, Mehmet. “Geçmişten Günümüze Ozanlık Geleneği ve Bu Süreçte İletişim Araçlarının Rolü”. Erişim 24 Temmuz 2022. https://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/mehmet_yardimci_gecmisten_gunumuze_ozanlik.pdf.

Yavuz, İbrahim. “Sosyal Bilgilerde Vatansızlık Değerinin Kazandırılmasında Farklı Ülke Uygulamaları (ABD, Kanada, Singapur, Türkiye)”. Yüksek Lisans, Gazi Üniversitesi, 2018.

Yavuz, Kerim. “Din Psikolojisinde Metod Meselesi ve Yeni Gelişmeler”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 7 (1986): 153-185.

Yazıcı, Mehmet. “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24, sy 1 (2016): 209-223.

Yeğin, Hüseyin İbrahim. *Üniversite Gençliğinde Vefâ Duygusu*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.

- Yılar, Ömer, ve Rabia Yılar. “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Eğitim Unsurları”, 2:987-996. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Yıldırım, Muhammed Emin. “Helal Kazanç Örneği Bir Sahâbî: Cabir B. Abdullah (r.a)”. *Asr-ı Saâdet’te Ticaret ve Tüccar Sahabiler*, 136-141. İstanbul: İGİAD Yayınları, 2014.
- Yıldırım, Tahsin. *İnsanlığın Ortak Değerleri Vefa*. İstanbul: XXX Matbaacılık, 2019.
- Yıldız, Murat. “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”. *Tabula Rasa* 1 (01 Ocak 2001): 19-42.
- Yıldız, Recep. “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatansızlık ve Sosyal Bilgiler Derslerinde Vatansızlık Eğitimi Hakkındaki Görüşleri”. Yüksek Lisans, Dumlupınar Üniversitesi, 2018.
- Yılmaz, Muammer. *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası*. Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2017.
- Yılmaz, Sabri. “Duygu ve Düşüncelerin Dili Türküler Üzerinden Anadolu Halkının Kader Algısı”. *Journal of International Social Research* 11 (20 Aralık 2018): 1328-1338.
- Yiğit, Yaşar. *Peygamberimiz ve Hoşgörü*. 5. bs. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Yorulmaz, Bilal. “Bir Din Eğitimi Aracı Olarak Dini Müziğin Kullanımı”. İstanbul, 2012.
- Yüksel, Hasan. “Emek Kavramının Ortaya Çıkışında Rol Oynayan Tarihi Dönüm Noktalarının Süreç Merkezli Değerlendirilmesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19, sy 2 (2014): 257-273.
- Yüksel, Yakup. “Tasavvufta Sabır ve Şükür Anlayışı”. Yüksek Lisans, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2006.
- “Zamana Uymak”. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, t.y. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Zengin, Gülcan. “Neşet Ertaş Türkülerinde Gariplik Teması”. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, sy 2 (2012): 5-9.
- Zeren, İsmet. *Neşet Ertaş Yürü Bre Fani Dünya Medya Antolojisi*. Çağaloğlu, İstanbul: Gökyüzü Yayıncılık, 2012.

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1: Spranger'ın Değer Sınıflandırması.....	31
Tablo 2: Rokeach'ın Değer Sınıflandırması	32
Tablo 3: Schwartz'ın Değer Sınıflandırması	32
Tablo 4: Sözleri Neşet Ertaş'a Ait Türkülerdeki Değerlerin Tablosu	288

ÖZGEÇMİŞ

Enes ÖZKAN, 2017 tarihinde Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Halen Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İmam-Hatip olarak görev yapmaktadır.